

การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี : กรณีศึกษาลำนักเรียน
วัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร
AN EDUCATIONAL ADMINISTRATION OF PHRAPARIYATTIDHAMMA
SCHOOL ON PALI SECTION : A CASE STUDY OF WAT
MOLILOKAYARAM IN BANGKOKYAI BANGKOK

พระมหาธีรสุข ธรรมสาร (อุปัชฌาย์)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการบริหารการศึกษา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๔

การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี : กรณีศึกษานักเรียน
วัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

พระมหาธีรสุข ธรรมสาร (อุปัชฌาย์)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการบริหารการศึกษา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๔

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**AN EDUCATIONAL ADMINISTRATION OF PHRAPARIYATTIDHAMMA
SCHOOL ON PALI SECTION : A CASE STUDY OF WAT
MOLILOKAYARAM IN BANGKOKYAI BANGKOK**

PHRAMAHA THEERASOOK DHAMMASARO (UPACHAI)

A Thesis Submitted in partial Fulfillmen of
The Requirement for The Degree of
Master of Art
(Educational Administration)
Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand
C.E. 2011

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

.....

(พระสุธีธรรมานุวัตร, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

.....

ประธานกรรมการ

(พระมหาสมบุญญ์ วุฑฒิกโร, ดร.)

.....

กรรมการ

(ผศ.ดร.เริงชัย หมื่นชนะ)

.....

กรรมการ

(ผศ.ดร.สิน งามประโคน)

.....

กรรมการ

(ผศ.ดร.สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย)

.....

กรรมการ

(ผศ.ดร.ชวาล ศิริวัฒน์)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

ผศ.ดร.สิน งามประโคน

ประธานกรรมการ

ผศ.ดร.สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย

กรรมการ

ผศ.ดร.ชวาล ศิริวัฒน์

กรรมการ

ชื่อวิทยานิพนธ์	: การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี : กรณีศึกษาสำนักเรียน วัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร	
ผู้วิจัย	: พระมหาธีรสุข ธรรมสาโร (อุปัชฌาย)	
ปริญญา	: พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารการศึกษา)	
คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์		
	: ผศ. ดร.สิน งามประโคน	พธ.บ., M.A., Ph.D.
	: ผศ.ดร.สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย	พธ.บ., M.Ed., Ph.D.
	: ผศ.ดร.ชวาล ศิริวัฒน์	พธ.บ., M.Ed., Ph.D.
วันสำเร็จการศึกษา	: ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕	

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์หลัก ๒ ประการคือ เพื่อศึกษาสภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม และเพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคและแนวทางการพัฒนาการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีใน ๕ ด้าน โดยประชากรในการศึกษาประกอบด้วย ผู้บริหารและครูผู้สอน จำนวน ๑๘ รูป นักเรียน จำนวน ๑๖๘ รูป รวม ๑๘๖ รูป ในสำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามและวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติหาค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า

๑. ผู้บริหารและครูผู้สอนมีความคิดเห็นต่อสภาพการจัดการศึกษา ทั้ง ๕ ด้านคือ ด้านหลักสูตร ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านสื่อการเรียนการสอน ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน และ ด้านการวัดผลและประเมินผล อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนนักเรียนมีความคิดเห็นว่ายู่ในระดับมาก

๒. ผู้บริหารครูผู้สอนและนักเรียนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคและแนวทางการจัดการศึกษา ดังนี้ ๑) ปัญหาอุปสรรคด้านหลักสูตร คือ เนื้อหาของหลักสูตรมีมากเกินไป ขาดการแก้ไขปรับปรุง และไม่เหมาะสมกับผู้เรียนในปัจจุบัน ๒) ปัญหาอุปสรรคด้านการจัดการเรียนการสอน คือ การจัดครูเข้าสอนยังไม่เป็นระบบและได้มาตรฐาน

ขาดแผนการเรียนการสอนที่ชัดเจน และการสอนขาดความยืดหยุ่น ๓) ปัญหาอุปสรรคด้านสื่อการเรียนการสอน คือ สื่อที่ทันสมัยมีไม่เพียงพอ สื่อที่มีอยู่ขาดคุณภาพไม่ได้มาตรฐาน ๔) ปัญหาอุปสรรคด้าน กิจกรรมการเรียนการสอน คือ กิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนมีน้อยเกินไป ขาดกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับสิ่งที่ได้เรียนมา ๕) ปัญหาอุปสรรค ด้านการวัดผลและประเมินผล คือ เวลาในการเตรียมตัวเพื่อวัดผลประจำเดือนน้อยเกินไป การวัดผลเน้นความจำเป็นหลัก และขาดการบันทึกข้อมูลที่เป็นระบบ

แนวทางในการพัฒนาการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี คือ ๑) ด้านหลักสูตรควรปรับปรุงเนื้อหาของหลักสูตรให้ได้คุณภาพและเหมาะสมกับผู้เรียน ๒) ด้านการจัดการเรียนการสอน ควรปรับปรุงการเรียนการสอนให้มีความยืดหยุ่นเหมาะสมกับผู้เรียน ๓) ด้านสื่อการเรียนการสอน ควรมีสื่อการเรียนการสอนที่ทันสมัยเพิ่มขึ้น และปรับปรุงหนังสือเรียนให้ได้มาตรฐาน ๔) ด้านการเรียนการสอน ควรมีกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้เพิ่มขึ้น ๕) ด้านการวัดผลและประเมินผล ควรกำหนดเวลาในการวัดผลประจำเดือนให้เหมาะสม ควรมีการวัดผลด้านอื่นนอกเหนือจากการวัดความจำและควรมีการบันทึกข้อมูลการวัดผลอย่างเป็นระบบ

Thesis Title : An Educational Administration of Phrapariyattidhamma School
on Palisection : A Case Study of Watmolilokayaram in Bangkokyai
Bangkok

Researcher : Phramaha Theerasook Dhammasaro (upachai)

Degree : Master of Art (Educational Administration)

Thesis Supervisory Committee

: Asst. Prof.Dr. Sin Ngamprakhon B.A., M.A., Ph.D.

: Asst. Prof.Dr. Suddhipong Srivichai B.A., M.Ed., Ph.D.

: Asst. Prof.Dr. chewan Siriwad B.A., M.Ed., Ph.D.

Date of Graduation : February / 18 / 2012

ABSTRACT

In this research there are two important purposes : for the study of education administration of Phrapariyattidhamma in pali section, school of Wat Molilokayaram and for the study of the obstructive problem and the way of development on education administration of Phrapariyattidhamma consisting of 5 direction. Those who are the target population in the study, are composed of administrators and instructors, the number of 18 administrators and teachers. for the number of 168 students there are monks and novices, total 186 students. This school locates at Wat Molilokayaram. tools used in research work are questionnaires and data analysis by using an average and standard deviation.

The result showed that :

1. Administrators and Instructors have ideas about the state of education administration, all of 5 directions : curriculum instruction management, instruction media learning and teaching activities. The direction of estimation and evaluation are in medium. Moreover students have idea that possibly it has much more activities

2. Administrators, Instructors and students have ideas about obstructive problem and the way of education management given below. 1) The obstructive problem on curriculum,

that is, the content of much more curriculum, the lack of solution and improvement as well as it is not suitable for at present students. 2) obstructive problem on learning and teaching, that is, the content of too much curriculum, that is to say, how to provide teachers to teach each subject unsystematically and no standard, while there is no clearly instruction plan, whereas the teaching is not fixable. 3) obstructive problem on instruction media, that is, there is not modern medium enough, I mean media without the quality and no standard. 4) obstructive problem on learning and teaching activities, that is, activities promoted learning and teaching more less at that time, it has the lack of the liking with learned things. 5) obstructive problem on evaluation and estimation that is, while we are preparing monthly evaluation too much less. Such an evaluation emphasizes on the necessity significantly and it has the lack of recording systematic data.

The way of developing administration of the study of Phrapariyattidhamma in Pali section shown below. 1) curriculum, it should be improved about its quality content and suitably for students. 2) instruction provision, it should be improved flexible and suitably for students. 3) instruction media, it should have got modern instruction, instruments more and more addition whereas standard of texts is improved at well as possible. 4) instruction, it should have learning added activities more and more. 5) Evaluation and estimation, time of monthly evaluation should set up suitably. and evaluation in other purposes, besides monthly activities, should also be done for example evaluation about recognition. Finished already, data of valuation has to be kept systematically.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จสมบูรณ์ลงได้ด้วยความกรุณาจากบุคคลหลายฝ่ายที่ให้คำแนะนำช่วยเหลือ และแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ อย่างดียิ่ง โดยเฉพาะผศ. ดร.สิน งามประโคน ผศ.ดร.สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย และผศ.ดร.ชวาล ศิริวัฒน์ ที่กรุณารับเป็นที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผู้วิจัยขอเจริญพรขอบคุณอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

กราบขอบพระคุณ พระพรหมกวี อดีตเจ้าอาวาสและเจ้าสำนักเรียนวัด โมลีโลกยาราม เจ้าคุณอาจารย์ พระเมธีวราภรณ์ อาจารย์ใหญ่ พระมหาประคิษฐ์ ฐมฺมกาโม รองอาจารย์ใหญ่ คณะครูผู้สอน พระภิกษุ และสามเณร ทุก ๆ รูปที่เมตตาอนุเคราะห์ให้คำแนะนำและช่วยตอบแบบสอบถามด้วยความยินดียิ่ง

ขอบพระคุณ พระอาจารย์มหาสหัส ฐิตสาโร, ผศ. พระมหาสมบูรณ์ สุขุมโม ผศ. ดร. เรียงชัย หมั่นชนะ ผศ. สมหมาย คูยอัครมัย และดร. มงคล คำมูล ผู้ทรงคุณวุฒิที่กรุณาให้คำแนะนำ เพื่อปรับปรุงแก้ไขแบบสอบถามการวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอบพระคุณคณาจารย์ประจำภาควิชา การบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยทุก ๆ รูป ทุก ๆ ท่านที่ให้การอบรม ถ่ายทอดวิชาความรู้ต่าง ๆ ตลอดถึงวิธีการทำวิจัยในทุก ๆ ขั้นตอนจนประสบความสำเร็จลงได้ด้วยดีทุกประการ

ขอบคุณ พระนิกร อินฺทปญฺโญ กัลยาณมิตร ผู้ให้ความช่วยเหลือในการวิเคราะห์ข้อมูล พระมหาชัยณรงค์ วรณฺชโย และ ดร. ปรีศนา ที่ช่วยเหลือในการแปลบทคัดย่อภาษาอังกฤษ เจ้าหน้าที่ประจำห้องสมุด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ห้องสมุดบัณฑิตวิทยาลัย หอสมุดแห่งชาติ ห้องสมุดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และเจ้าของตำราที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาทุก ๆ ท่านที่ผู้วิจัยใช้ในการค้นคว้าข้อมูลและอ้างอิง

กราบขอบพระคุณ พระมหาสมบูรณ์ วุฑฺฒิกโร, ดร. ประธาน ในการสอบป้องกันวิทยานิพนธ์ และ ผศ. ดร. เรียงชัย หมั่นชนะ กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ อย่างสูงยิ่ง

ประโยชน์และคุณค่าอันใดที่จะพึงเกิดมีจากวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยขอน้อมนุชาคุณพระรัตนตรัย คุณพระอุปัชฌาจารย์ คุณมารดาบิดา คุณครูอาจารย์ และผู้มีอุปการคุณทุก ๆ ท่าน

พระมหาธีรสุข ฐมฺมสาโร (อุปไชย)

๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ฅ
สารบัญแผนภูมิ	ญ
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย	๔
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย	๔
๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๕
๑.๕ คำนิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับ	๗
บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการศึกษา	๘
๒.๑.๑ แนวทางการจัดการศึกษา	๘
๒.๑.๒ การจัดการศึกษาโดยสถาบันพระพุทธศาสนา	๑๒
๒.๑.๓ ทฤษฎีการเรียนรู้	๑๔
๒.๑.๔ ทฤษฎีการเรียนการสอน	๑๘
๒.๑.๕ แนวคิดด้านหลักสูตร	๒๔
๒.๑.๖ แนวคิดด้านการเรียนการสอน	๓๒
๒.๑.๗ แนวคิดด้านสื่อการเรียนการสอน	๓๖
๒.๑.๘ แนวคิดด้านกิจกรรมการเรียนการสอน	๔๔
๒.๑.๙ แนวคิดด้านการวัดผลและประเมินผล	๔๗

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
๒.๒ วิวัฒนาการการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี	๕๒
๒.๒.๑ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสมาฆะสังฆราช	๕๒
๒.๒.๒ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสมาฆะยุธา	๕๓
๒.๒.๓ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสมาฆะชนบุรี	๕๕
๒.๒.๔ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสมาฆะรัตนโกสินทร์	๕๗
๒.๒.๕ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสมาฆะปัจจุบัน	๗๐
๒.๓ สำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม	๘๖
๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๙๖
๒.๕ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๑๐๔
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	
๓.๑ ประชากร	๑๐๕
๓.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๑๐๖
๓.๓ การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๑๐๖
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๑๐๘
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล	๑๐๙
๓.๖ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล	๑๐๙
บทที่ ๔ ผลการศึกษา	
๔.๑ การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล	๑๑๐
๔.๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	๑๑๑
บทที่ ๕ สรุป อภิปราย และข้อเสนอแนะ	
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๓๒
๕.๒ อภิปรายผล	๑๔๐
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๔๘

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บรรณานุกรม	๑๕๐
ภาคผนวก	๑๕๗
ก. แบบสอบถามเพื่อการวิจัย	๑๕๙
ข. หนังสือขอเชิญผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย	๑๗๓
ค. หนังสือขออนุญาตแจกแบบสอบถามเพื่อพัฒนาเครื่องมือการวิจัย	๑๗๙
ง. ค่าความเชื่อมั่นจากการทดลองเครื่องมือ (Try Out)	๑๘๑
จ. หนังสือขออนุญาตแจกแบบสอบถามเพื่อการวิจัย	๑๙๕
ประวัติผู้วิจัย	๑๙๖

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่	หน้า
๒.๑ แสดงรูปแบบการสอบแบบปากเปล่า	๖๖
๒.๒ แสดงโครงสร้างการบริหารของกองบาลีสนามหลวงในปัจจุบัน	๗๒
๒.๓ แสดงความสัมพันธ์ระหว่างการเรียนและการสอบบาลีสนามหลวง	๘๔
๒.๔ แสดงกรอบแนวคิดการวิจัย	๑๐๔

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การศึกษาของสงฆ์ในปัจจุบัน เป็นไปตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหา มกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๔๐ พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๔๐ และกฎระเบียบคำสั่ง และข้อบังคับของกรรมการมหาเถรสมาคม คณะสงฆ์กระทรวงศึกษาธิการ และกรมการศาสนา โดยมีกรรมการมหาเถรสมาคมองค์สูงสุดของคณะสงฆ์ สภาการศึกษาของคณะสงฆ์คณะกรรมการการศึกษาของคณะสงฆ์ คณะกรรมการจัดทำแผนพัฒนาการศาสนาระยะที่ ๘ (พ.ศ. ๒๕๔๐-๒๕๔๔) พ.ศ. ๒๕๔๐ คณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ ของมหาเถรสมาคม พ.ศ. ๒๕๔๐ แม่กองบาลีสนามหลวงแม่กองธรรมสนามหลวง เจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาสเป็นผู้รับผิดชอบในการบริหารตามลำดับ ในปัจจุบันการศึกษาที่คณะสงฆ์จัดให้พระภิกษุสามเณรได้ศึกษามีอยู่ ๔ ประเภท คือ ๑) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ๒) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ๓) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ ๔) การศึกษาระดับอุดมศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ ๒ แห่ง^๑

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี เป็นการศึกษาดั้งเดิม ที่คณะสงฆ์ดำเนินการมาเป็นลำดับจนถึงปัจจุบัน มีระบบการและระเบียบการอันเกี่ยวข้องกับการศึกษาที่รัดกุม เป็นการศึกษาที่อยู่ภายใต้พระบรมราชูปถัมภ์ มีผลของการศึกษาเป็นที่ยอมรับ ของประชาชน โดยทั่วไปมีเกียรติประวัติ และเกียรติภูมิที่ผู้ศึกษาได้รับอย่างสูงส่ง และถือเป็นการศึกษาของคณะสงฆ์โดยเฉพาะ มีจุดมุ่งหมายเพื่อผลิตบุคลากรของพระศาสนา เพื่อรับใช้พระศาสนา^๒ นอกจากนี้การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี เป็นหัวใจของการศึกษาของคณะสงฆ์ ที่มีผลต่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา เพราะคัมภีร์สำคัญ เช่น พระไตรปิฎกของฝ่ายเถรวาทจารึกไว้

^๑กรมการศาสนา, ข้อมูลจากการตรวจการคณะสงฆ์ของเจ้าคณะภาค ๔ ประจำปี ๒๕๓๘, ในเอกสารการประชุมสัมมนาเจ้าคณะภาค, (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๓๘), หน้า ๕.

^๒พระธรรมบัญญัติญาณ, ประวัติความเป็นมาของสำนักเรียนวัดป่ากน้ำ พุทธศักราช ๒๕๔๘, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่ หจก. สตาร์กรุ๊ป, ๑๙๙๔), หน้า ๒๕๑.

ด้วยภาษาบาลี และการรักษาต้นฉบับเดิมซึ่งเป็นภาษาบาลี เพื่อป้องกันพระพุทธรูป มิให้คลาดเคลื่อนที่รู้จักกันว่าพระสังฆธรรมปฏิรูป ฉะนั้นการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะรักษาศาสนธรรมไว้ได้อย่างสมบูรณ์ นอกจากนี้การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ยังเป็นการเพิ่มวิทยฐานะให้กับ พระภิกษุสามเณร ให้เป็นผู้มีเกียรติมีฐานะที่สูงขึ้น เป็นผู้ที่มีคุณค่าในสังคม ได้รับการยกย่องจากบุคคลทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระมหากษัตริย์ ซึ่งถือว่าเป็นเกียรติอย่างสูง โดยผู้สอบได้เปรียญธรรม ๓ ประโยค พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานพระบรมราชานุญาตถวายให้สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก เสด็จพระกอบพิธิทรงตั้งเปรียญธรรม ๓ ประโยค ประทานพัดเปรียญ และประกาศนียบัตร ตามเวลา และสถานที่อันสมควร พระภิกษุที่สอบเปรียญธรรม ๓ ประโยค เมื่อได้รับพระราชทานทรงตั้งเปรียญธรรมแล้ว จะได้รับพระบรมราชานุญาตให้ใช้คำว่า “พระมหา” นำหน้าชื่อเดิมได้ ส่วนสามเณรจะใช้คำว่า ป. (เปรียญ) ตามหลังชื่อตัว และนามสกุลได้ นับว่าเป็นเกียรติ และนำชื่อเสียงมาสู่วงศ์ตระกูลไม่น้อย”

แม้ว่าการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีซึ่งเป็นการศึกษาระดับสูง ที่คณะสงฆ์ยอมรับโดยสมบูรณ์ว่า เป็นการศึกษาของคณะสงฆ์ และมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาศักยภาพ ของบุคลากร ให้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมคำสอน เพื่อทรงศาสนา และเผยแผ่คำสอนไปสู่ประชาชน เพื่อความร่มเย็นเป็นสุขของสังคมโดยส่วนรวมก็ตาม แต่การจัดการศึกษาในแผนกนี้ ยังมีปัญหาอีกมากมายที่รอการแก้ไข ดังจะเห็นได้จากผลการวิจัยเรื่อง “แนวทางการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒” พบว่า การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีมีสภาพปัญหาและอุปสรรค ดังนี้ ๑) ด้านหลักสูตร เนื้อหาสาระเก่าเกินไป และภาษาที่ใช้ในหนังสือเป็นภาษาที่เข้าใจยาก โดยเฉพาะเนื้อหาสาระในแผนกบาลี การจัดการเรียนการสอนยังไม่เป็นระบบ ใช้วิธีการเรียนการสอนเน้นการท่องจำ และการแปลไม่ค่อยมีการประยุกต์ใช้ และขาดการวิเคราะห์ ๒) ด้านกระบวนการเรียนการสอน ครูผู้สอนมีไม่เพียงพอ มักใช้ระบบการศึกษาแบบพี่สอนน้อง ครูสอนขาดความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง ขาดประสบการณ์ ไม่สามารถประยุกต์ใช้กับสภาพจริงได้ ๓) ด้านการวัดและประเมินผล เกณฑ์การวัดและประเมินผล มักวัดความจำมากกว่าความเข้าใจ และการคิดวิเคราะห์ ไม่มีเกณฑ์มาตรฐาน และกฎเกณฑ์แน่นอน ในผลงานวิจัยนี้ยังได้เสนอ แนวทางการแก้ไขปัญหาการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

^๒ กระทรวงศึกษาธิการ, การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๔๑), หน้า ๒.

ไว้ดังนี้ คือ หน่วยงานที่รับผิดชอบควรจัดสรรงบประมาณ ในการสนับสนุนส่งเสริมจัดทำ และพัฒนาสื่อที่น่าสนใจ และใช้อย่างแพร่หลาย และควรมีการทดสอบความยากง่าย ของข้อสอบ เพื่อวัดผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน ให้ครอบคลุมทุกด้าน^๕

สำนักเรียนพระปริยัติธรรมวัดโมลีโลกยาราม แขวงวัดอรุณ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร เป็นอีกสำนักเรียนหนึ่งที่ส่งเสริม และจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี อย่างจริงจัง และการศึกษาประเภทนี้ได้ช่วยสร้างโอกาสทางการศึกษา ให้กับเยาวชนที่เรียนจบชั้น ประถมศึกษาที่ ๖ ซึ่งมีฐานะยากจน ให้ได้มีโอกาสศึกษา ต่อรวมถึงพระภิกษุผู้สนใจการศึกษา แผนกนี้ จากสถิติของพระภิกษุสามเณร ที่เข้ามาอยู่จำพรรษา เพื่อศึกษาพระปริยัติธรรมในสำนัก เรียนวัดโมลีโลกยาราม โดยในปี พ.ศ. ๒๕๕๓ สำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม ได้ส่งนักเรียนเข้าสอบ ความรู้พระปริยัติธรรมแผนกบาลี ตั้งแต่ชั้นประโยค ๑-๒ ถึงชั้นประโยค ป.ธ.๕ รวมทั้งสิ้น ๑๓๕ รูป ซึ่งผลของการสอบปรากฏว่า นักเรียนของสำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม สามารถสอบได้รวมทุก ชั้นประโยค มากถึง ๑๐๒ รูป^๕

จากความสำคัญและปัญหา การจัดการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ที่กล่าวมาข้างต้น เป็นเหตุจูงใจให้ผู้วิจัย ต้องการจะศึกษาการจัดการศึกษาแผนกบาลี ของสำนัก เรียนวัดโมลีโลกยาราม เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับความพร้อมในการจัดการศึกษา สภาพการจัด การเรียนการสอน ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะต่าง ๆ อันจะเป็นประโยชน์ ในการนำไป ปรับปรุงพัฒนา การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ในสำนักเรียนวัดโมลีโลกยารามให้ ประสบความสำเร็จมากยิ่งขึ้น โดยมีความเชื่อเบื้องต้นว่า การจัดการศึกษาประเภทนี้ เป็นการ จัดการศึกษา เพื่อสนองความต้องการของพระภิกษุสามเณร และประชาชนผู้สนใจทั่วไปให้เข้าใจ หลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ยังช่วยเป็นภูมิคุ้มกันให้กับเยาวชน ที่บวชเข้ามาเรียนได้ห่างจากปัญหายาเสพติด และปัญหา พฤติกรรมที่ผิดจากศีลธรรมอันดีงาม เพราะเยาวชนผู้มาบวชเรียนเหล่านี้ จะได้รับการอบรมบ่มนิสัย กล่อมเกลา ให้อยู่ในหลักธรรมของศาสนาอย่างใกล้ชิด และต่อเนื่อง อันจะช่วยบรรเทาปัญหา ทางสังคมของเยาวชนได้ในอนาคตอีกทางหนึ่ง ด้วยเหตุผลและความสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยจึงเลือก

^๕ นภมณฑล สิบหมื่นเปี่ยม และวัลย์พร ศิริภิรมย์, แนวทางการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมตาม พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๕.

^๖ สำนักงานเลขาธิการแม่กองบาลีสนามหลวง, บัญชีแสดงผลการสอบประโยคบาลีสนามหลวง, (กรุงเทพมหานคร : ๒๕๕๔), หน้า ๔.

ศึกษาเรื่องนี้ เพื่อนำผลการวิจัยไปปรับปรุง การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีให้มีคุณภาพ และประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาสภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสถาบันนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคและแนวทางการพัฒนาการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสถาบันนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม

๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาสภาพการจัดการศึกษาปัญหาอุปสรรค และแนวทางการพัฒนาการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสถาบันนักเรียน วัดโมลีโลกยาราม ซึ่งมีขอบเขต ๕ ด้าน ดังนี้

๑. หลักสูตร
๒. การจัดการเรียนการสอน
๓. สื่อการเรียนการสอน
๔. กิจกรรมการเรียนการสอน
๕. การวัดผลและประเมินผล

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านประชากร

๑. ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่

ผู้บริหารและครูสอน พระปริยัติธรรมสถาบันนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม จำนวน ๑๘ รูป นักเรียนสถาบันนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม ซึ่งกำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ระดับชั้น ประโยค ๑-๒ ถึง ชั้นประโยค ป.ธ.๕ จำนวน ๑๖๘ รูป รวม ๑๘๖ รูป

๑.๓.๓ ขอบเขตด้านสถานที่

สถานที่ในการทำวิจัยครั้งนี้ คือสถาบันนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี วัดโมลีโลกยาราม เลขที่ ๒ ถนนวังเดิม แขวงวัดอรุณ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

๑.๓.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย อยู่ระหว่าง เดือน พฤษภาคม ถึง เดือน พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๔ รวม ระยะเวลา ๖ เดือน

๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๔.๑ สภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีกรณีสำนักเรียน วัดโมลีโลกยาราม เป็นอย่างไร

๑.๔.๒ ปัญหาอุปสรรคและแนวทางการพัฒนาในการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีกรณีสำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม มีอะไรบ้าง

๑.๕ คำนียามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ **หลักสูตร** หมายถึง แผนหรือโครงการ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอน ฝ่ายพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ประโยค ๑-๒ ถึง ประโยค ป.ธ. ๘ เพื่อใช้เป็นแนวทาง ในการพัฒนา ผู้เรียน ให้ได้เรียนรู้ในสิ่งต่าง ๆ ตามที่โรงเรียนกำหนดความมุ่งหมายไว้ เพื่อให้เป็นคนดี และคนเก่ง สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้ อย่างมีความสุข

๑.๕.๒ **การจัดการเรียนการสอน** หมายถึง กระบวนการจัดการเรียนการสอน ตามหลักสูตร ซึ่งเป็นกิจกรรมระหว่างครูผู้สอนกับนักเรียน ที่ผ่านการถ่ายทอด สิ่งที่เป็นหลักการ ทฤษฎี โดยอาศัยเทคนิควิธีการ ที่จะทำให้การเรียนการสอน และผู้เรียนแผนกบาลีวัดโมลีโลกยาราม บรรลุจุดประสงค์ที่วางไว้

๑.๕.๓ **สื่อการเรียนการสอน** หมายถึง วัสดุอุปกรณ์หรือกิจกรรม ซึ่งเป็นตัวกลางที่ช่วย นำ และถ่ายทอดความรู้จากครูผู้สอนไปยังนักเรียน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ การเรียนรู้ตามที่ตั้งไว้

๑.๕.๔ **กิจกรรมการเรียนการสอน** หมายถึง สภาพการณ์ของการจัดประสบการณ์ และการกระทำทุกอย่าง ที่จัดขึ้นจากความร่วมมือระหว่างผู้สอนและผู้เรียน เพื่อให้การเรียน การสอนดำเนินไป อย่างมีประสิทธิภาพ น่าสนใจ และผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้

๑.๕.๕ **การวัดผลการเรียนรู้** หมายถึง กระบวนการที่ให้ผู้สอนใช้พัฒนาคุณภาพผู้เรียน แผนกบาลีวัดโมลีโลกยาราม

๑.๕.๖ **อายุ** หมายถึง อายุของผู้บริหารและครูผู้สอน ที่เป็นกลุ่มประชากร ในการวิจัย โดยแบ่งช่วงอายุ ออกเป็น ๖ ช่วง คือ อายุต่ำกว่า ๓๐ ปี, ๓๑-๓๕ ปี, ๓๖-๔๐ ปี, ๔๑-๔๕ , และอายุ

๕๑ ปีขึ้นไป และนักเรียนที่เป็นกลุ่มประชากรในการวิจัย โดยแบ่งช่วงอายุออกเป็น ๓ ช่วง คือ อายุต่ำกว่า ๑๕ ปี, ๑๕-๑๘ ปี, และ อายุ ๑๘ ปี ขึ้นไป

๑.๕.๓ **พรรษา** หมายถึง ปีของระยะเวลาที่บวชของผู้บริหารและครูผู้สอน ที่เป็นกลุ่มประชากรในการวิจัย โดยแบ่งออกเป็น ๓ ช่วง คือ ต่ำกว่า ๕ พรรษา, ๖-๑๐ พรรษา, และ ๑๐ พรรษา ขึ้นไป

๑.๕.๔ **วุฒิการศึกษา** หมายถึง ระดับการศึกษาของผู้บริหารและครูผู้สอน ที่เป็นกลุ่มประชากรในการวิจัย โดยแบ่งออกเป็น ระดับสูงสุดแผนกสามัญ คือ ต่ำกว่าปริญญาตรี, ปริญญาตรี, ปริญญาโท, และปริญญาเอก และ ระดับสูงสุดแผนกบาลี คือ ชั้นเปรียญตรี, ชั้นเปรียญโท, และ ชั้นเปรียญเอก และระดับการศึกษาของนักเรียน ที่เป็นกลุ่มประชากรในการวิจัย โดยแบ่งออกเป็น ระดับสูงสุดแผนกสามัญ คือ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖, มัธยมศึกษาปีที่ ๓, มัธยมศึกษาปีที่ ๖, และปริญญาตรี

๑.๕.๕ **ประสบการณ์การสอน** หมายถึง ระยะเวลาในการประกอบวิชาชีพครู ด้านการเรียนการสอน ตั้งแต่ปีที่แรกที่เข้าสอน จนถึงปัจจุบัน (พ.ศ.๒๕๕๔) โดยแบ่งช่วงออกเป็น ๔ ช่วง คือ ประสบการณ์การสอนต่ำกว่า ๑ ปี, ๑-๕ ปี, ๖-๑๐ ปี, และ ๑๑ ปี ขึ้นไป

๑.๕.๑๐ **พระปริยัติธรรม** หมายถึง ธรรมที่พึงศึกษาเล่าเรียน ได้แก่พระพุทธรพจน์ หรือ พระไตรปิฎก^๖

๑.๕.๑๑ **สำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม** หมายถึง สำนักเรียนที่ได้รับการแต่งตั้ง โดยมติมหาเถรสมาคม เพื่อให้จัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี วัดโมลีโลกยาราม ถนนวังเดิม แขวงวัดอรุณ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

๑.๕.๑๒ **ผู้จัดการโรงเรียน** หมายถึง เจ้าอาวาสหรือเจ้าสำนักเรียน โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม แขวงวัดอรุณ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

๑.๕.๑๓ **ผู้บริหารโรงเรียน** หมายถึง อาจารย์ใหญ่หรือผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่ ผู้ปฏิบัติหน้าที่ของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม แขวงวัดอรุณ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

๑.๕.๑๔ **ครูผู้สอน** หมายถึง ครูผู้ดำเนินการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม ระดับประโยค ๑-๒ ถึง ประโยค ป.ธ. ๕

^๖พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรโฑโฆ), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ชุดคำวัด, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา, พิมพ์ครั้งที่ ๓ ๒๕๕๑), หน้า ๕๔๒.

๑.๕.๑๕ **นักเรียน** หมายถึง พระภิกษุสามเณร ผู้กำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ในระดับประโยค ๑-๒ ถึง ประโยค ป.ธ. ๘

๑.๕.๑๖ **ประโยค** หมายถึง ชั้นการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ตั้งแต่ประโยค ๑-๒ ถึง ชั้นประโยค ป.ธ. ๘

๑.๕.๑๗ **เปรียญธรรม** หมายถึง ชื่อของวิทยฐานะทางปริยัติธรรม ของผู้สอบนักธรรม เป็นพื้นฐานแล้ว จึงสอบได้บาลี แบ่งเป็น ๓ ระดับ คือ เปรียญตรี ได้แก่ ประโยค ๑-๒ และ ป.ธ.๓ เปรียญโท ได้แก่ ป.ธ. ๔ ป.ธ. ๕ และ ป.ธ. ๖ เปรียญเอก ได้แก่ ป.ธ.๗ ป.ธ.๘ และ ป.ธ. ๘

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับ

๑.๖.๑ ทำให้ทราบความคิดเห็นของผู้บริหารครูผู้สอนและนักเรียน พระปริยัติธรรม แผนกบาลี เกี่ยวกับสภาพการจัดการศึกษา พระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม

๑.๖.๒ ทำให้ทราบปัญหาอุปสรรคและแนวทางการพัฒนาการจัดการศึกษาพระปริยัติ ธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “ การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี กรณีศึกษาสำนักเรียน วัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ” นี้ เป็นการศึกษากระบวนการจัดการศึกษา พระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม โดยมีวัตถุประสงค์ คือ เพื่อศึกษาสภาพ การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม เพื่อศึกษาปัญหา และอุปสรรคการจัดการศึกษา พระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม และ เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาการ จัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียน วัดโมลีโลกยาราม ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้า แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และได้ นำเสนอตามลำดับ ดังต่อไปนี้

๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการศึกษา

๒.๑.๑ แนวทางการจัดการศึกษา

๒.๑.๒ การจัดการศึกษาโดยสถาบันพระพุทธศาสนา

๒.๑.๓ ทฤษฎีการเรียนรู้

๒.๑.๔ ทฤษฎีการสอน

๒.๑.๕ แนวคิดด้านหลักสูตร

๒.๑.๖ แนวคิดด้านการเรียนการสอน

๒.๑.๗ แนวคิดด้านสื่อการเรียนการสอน

๒.๑.๘ แนวคิดด้านกิจกรรมการเรียนการสอน

๒.๑.๙ แนวคิดด้านการวัดผลและประเมินผล

๒.๒ วิวัฒนาการการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

๒.๒.๑ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสมาฆุโขทัย

๒.๒.๒ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสมาฆุอยุธยา

๒.๒.๓ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสมาฆุธนบุรี

๒.๒.๔ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสมาฆุรัตนโกสินทร์

๒.๒.๕ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสมาฆุปัจจุบัน

๒.๓ สำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม

๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการศึกษา

๒.๑.๑ แนวทางการจัดการศึกษา

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ มาตรา ๖ ระบุไว้ว่า การจัดการศึกษา ต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทย ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข นอกจากนี้ ในมาตรา ๕ ยังได้กล่าวถึง การจัดระบบ โครงสร้าง และกระบวนการจัดการศึกษา ให้ยึดหลักการมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กร เอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ๆ ในหมวด ๔ ตั้งแต่ มาตราที่ ๒๒ ถึง มาตรา ๓๐ กล่าวถึงการจัดการศึกษาไว้ ดังนี้^๑

๑. การจัดการศึกษาต้องเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง การจัดกิจกรรมการเรียน การสอน ประสบการณ์การเรียนรู้ให้ยึดหลัก ดังนี้

๑.๑ ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ ดังนั้นต้องจัด สภาวะแวดล้อม บรรยากาศรวมทั้งแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ให้หลากหลาย เพื่อเอื้อต่อความสามารถ ของแต่ละบุคคล เพื่อให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติ ที่สอดคล้องกับความถนัด และความสนใจเหมาะสมแก่วัย และศักยภาพของผู้เรียน เพื่อให้การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ทุกที่ทุกเวลา และเป็นการเรียนรู้กันและกัน อันก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เพื่อการมีส่วนร่วม ในการพัฒนาตนเองชุมชน สังคม และประเทศชาติ โดยการประสานความร่วมมือระหว่าง สถานศึกษากับผู้ปกครอง บุคคล ชุมชน และทุกส่วนของสังคม

๑.๒ ผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด การเรียนการสอนมุ่งเน้นประโยชน์ของผู้เรียน เป็นสำคัญ จึงต้องจัดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น มีนิสัยรักการเรียนรู้ และเกิดการใฝ่รู้ใฝ่เรียนอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

๒. มุ่งปลูกฝังและสร้างลักษณะที่พึงประสงค์ให้กับผู้เรียน โดยเน้นความรู้ คุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และบูรณาการความรู้ในเรื่องต่าง ๆ อย่างสมดุล รวมทั้งการฝึกทักษะ และกระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ใช้ความรู้ โดยให้ผู้เรียน มีความรู้ และประสบการณ์ในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

๒.๑ ความรู้เรื่องเกี่ยวกับตนเองและความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน ชาติ และสังคม โลก รวมถึงความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ความเป็นมา

^๑สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน), พระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒, แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่๒) ๒๕๔๕, (กรุงเทพมหานคร: ๒๕๔๗), หน้า ๑๒.

ของสังคมไทยและระบบการเมืองการปกครองในระบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

๒.๒ ความรู้ และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งความรู้ ความเข้าใจและประสบการณ์ เรื่องการจัดการ การบำรุงรักษา การใช้ประโยชน์ จากทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลยั่งยืน

๒.๓ ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทย และการรู้จักประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา

๒.๔ ความรู้และทักษะด้านคณิตศาสตร์ และด้านภาษาเน้นการใช้ภาษาไทย อย่างถูกต้อง

๒.๕ ความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิต อย่างมีความสุข

๓. กระบวนการเรียนรู้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ได้กำหนดแนวทาง ในการจัดการกระบวนการเรียนรู้ ของสถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

๓.๑ จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจ และความถนัด ของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล

๓.๒ ให้มีการฝึกทักษะกระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้มาใช้ เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา

๓.๓ จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติ ให้ทำได้ คิดเป็น รักการอ่าน และเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง

๓.๔ จัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้ สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ ในทุกวิชา

๓.๕ ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียนและอำนวยความสะดวก เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ รวมทั้งสามารถ ใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้

๓.๖ ผู้เรียนและผู้สอนเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียนการสอน และ แหล่งวิทยาการประเภทต่าง ๆ

๓.๗ การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถาน ที่มีการประสานความร่วมมือ กับบิดามารดา ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียน ตามศักยภาพ

๔. การส่งเสริมการจัดกระบวนการเรียนรู้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ได้กำหนดบทบาท ในการส่งเสริมการเรียนรู้ของรัฐและสถานศึกษาต่าง ๆ ดังนี้

๔.๑ รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและการจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี ศูนย์การกีฬาและนันทนาการ แหล่งข้อมูล และแหล่งการเรียนรู้ อย่างพอเพียงและมีประสิทธิภาพ

๔.๒ ให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กำหนดหลักสูตรแกนกลาง การศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองดีของชาติ การดำรงชีวิตและการประกอบ อาชีพ ตลอดจนเพื่อการศึกษา

๔.๓ ให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน มีหน้าที่จัดทำสาระหลักสูตร ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะ อันพึงประสงค์ เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคมและประเทศชาติ

๔.๔ หลักสูตรการศึกษาระดับต่าง ๆ ต้องมีลักษณะหลากหลายเหมาะสม กับแต่ละระดับ โดยมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคล สาระของหลักสูตร ทั้งที่เป็นวิชาการ วิชาชีพ ต้องมุ่งพัฒนาคนให้มีความสมดุล ทั้งด้านความรู้ ความคิด ความสามารถ ความดีงาม และ ความรับผิดชอบต่อสังคม

๔.๕ ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน และองค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน โดยจัดกระบวนการ เรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษาอบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหา และความต้องการ รวมทั้งหาวิธีการสนับสนุนให้มีการเปลี่ยนแปลงประสบการณ์ การพัฒนา ระหว่างชุมชน

๔.๖ ให้สถานศึกษาพัฒนากระบวนการเรียนการสอน ที่มีประสิทธิภาพ รวมทั้งการส่งเสริมให้ผู้สอนสามารถวิจัย เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียน ในแต่ละระดับการศึกษา

๕. การประเมินผลการเรียนรู้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ได้ระบุถึง วิธีการประเมินผลการจัดกระบวนการเรียนรู้ไว้ว่า ให้สถานศึกษาจัดการประเมินผู้เรียน โดยพิจารณาจากพัฒนาการของผู้เรียน ความประพฤติ การสังเกตพฤติกรรมการเรียน การร่วม กิจกรรมและการทดสอบ ควบคู่ไปในกระบวนการเรียนการสอนตามความเหมาะสม ของแต่ละ

ระดับและรูปแบบการศึกษา นอกจากนั้นการประเมินผลผู้เรียนยังต้องเกี่ยวข้องกับหลักการสำคัญคือ

๕.๑ ใช้วิธีการที่หลากหลายในการประเมินผู้เรียน

๕.๒ ใช้วิธีการที่หลากหลายในการจัดสรรโอกาสเข้าศึกษาต่อ

๕.๓ ใช้วิธีการวิจัยเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับผู้เรียน

๕.๔ มุ่งการประกันคุณภาพโดยสถานศึกษาทำการประเมินผลภายในทุกปี และรายงานการประเมินต่อต้นสังกัด และสาธารณชน

๕.๕ สถานศึกษาได้รับการประเมินภายนอกอย่างน้อย ๑ ครั้ง ทุก ๕ ปี

๒.๑.๒ การจัดการศึกษาโดยสถาบันพระพุทธศาสนา

มาตรา ๕ แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ และมาตรา ๑๒ แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ อันเป็นพระราชบัญญัติที่มีบทบัญญัติบางประการ เกี่ยวกับการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคล ซึ่งมาตรา ๒๕ ประกอบกับมาตรา ๕๐ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยบัญญัติให้กระทำได้ โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายรัฐธรรมนูญ ว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ออกกฎกระทรวงไว้ดังต่อไปนี้

ข้อ ๑ ในกฎกระทรวงนี้

โรงเรียน หมายความว่า สถานศึกษาที่วัดจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

สำนักศาสนศึกษา หมายความว่า สถานศึกษาที่วัดจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม หรือพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ตามที่มหาเถรสมาคมประกาศกำหนด

สำนักเรียน หมายความว่า สถานศึกษาที่จัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม หรือพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ซึ่งเป็นสำนักเรียนในเขตกรุงเทพมหานครและสำนักเรียนคณะจังหวัด ตามที่มหาเถรสมาคมประกาศกำหนด

ข้อ ๒ ให้สถาบันพระพุทธศาสนามีสิทธิจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน แก่พระภิกษุและสามเณรในโรงเรียนสำนักศาสนศึกษา และสำนักเรียน

การจัดตั้งยุบรวมเลิกและการดำเนินการของโรงเรียน สำนักศาสนศึกษาหรือสำนักเรียน ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ และวิธีการที่มหาเถรสมาคมประกาศกำหนด

ข้อ ๓ การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยสถาบันพระพุทธศาสนา แบ่งเป็นระดับดังต่อไปนี้

๑) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เป็นการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

๒) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม และการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ที่ได้จัดให้แก่พระภิกษุและสามเณร ซึ่งมีพื้นฐานความรู้ไม่ต่ำกว่าระดับประถมศึกษาปีที่หกหรือเทียบเท่า และได้ศึกษาวิชาสามัญเพิ่มเติมตามหลักเกณฑ์ และเงื่อนไขที่คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนด โดยคำแนะนำของมหาเถรสมาคม ซึ่งเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานที่แบ่งเป็นระดับ ดังต่อไปนี้

ก) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมเป็นการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

ข) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีชั้นเปรียญธรรม ๓ ประโยคเป็นการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

ข้อ ๔ ให้โรงเรียนสำนักศาสนศึกษา และสำนักเรียน ได้รับการสนับสนุนในด้านวิชาการ และเงินอุดหนุนจากรัฐสำหรับการจัดการศึกษา

ข้อ ๕ ให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ที่โรงเรียนสำนักศาสนศึกษาหรือสำนักเรียนตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ส่งเสริมสนับสนุน และให้ข้อเสนอแนะการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา พระปริยัติธรรมแผนกธรรม และพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

ข้อ ๖ ให้มีคณะกรรมการ โรงเรียนคณะกรรมการสำนักศาสนศึกษา และคณะกรรมการสำนักเรียน ทำหน้าที่กำกับดูแลการจัดการศึกษา ของโรงเรียนสำนักศาสนศึกษา และสำนักเรียนแล้วแต่กรณี ให้สอดคล้องกับนโยบายการจัดการศึกษา ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และมหาเถรสมาคมรวมทั้งส่งเสริม และสนับสนุนระบบการประกันคุณภาพภายใน เพื่อพัฒนาคุณภาพ และมาตรฐานการศึกษา

องค์ประกอบจำนวนคุณสมบัติหลักเกณฑ์วิธีการ วาระการดำรงตำแหน่ง และการพ้นจากตำแหน่ง ตลอดจนการประชุม และการดำเนินงานของคณะกรรมการ โรงเรียนคณะกรรมการสำนักศาสนศึกษา และคณะกรรมการสำนักเรียน ให้เป็นไปตามระเบียบ ที่มหาเถรสมาคมกำหนด

๒.๑.๓ ทฤษฎีการเรียนรู้

ทฤษฎีการเรียนรู้ (learning theory) การเรียนรู้คือกระบวนการ ที่ทำให้คนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ความคิด คนสามารถเรียนรู้ได้จากการได้ยิน การสัมผัส การอ่าน การใช้เทคโนโลยี การเรียนรู้ของเด็ก และผู้ใหญ่จะต่างกัน เด็กจะเรียนรู้ด้วยการเรียนในห้อง การซักถาม ผู้ใหญ่มักเรียนรู้ด้วยประสบการณ์ที่มีอยู่ แต่การเรียนรู้จะเกิดขึ้นจากประสบการณ์ ที่ผู้สอนนำเสนอ โดยการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนและผู้เรียน ผู้สอนจะเป็นผู้ที่สร้างบรรยากาศทางจิตวิทยาที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ ที่จะให้เกิดขึ้นเป็นรูปแบบใดก็ได้เช่น ความเป็นกันเอง ความเข้มงวด กวดขัน หรือความไม่มีระเบียบวินัย สิ่งเหล่านี้ผู้สอนจะเป็นผู้สร้างเงื่อนไข และสถานการณ์เรียนรู้ให้กับผู้เรียน ดังนั้น ผู้สอนจะต้องพิจารณาเลือกรูปแบบการสอน รวมทั้งการสร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้เรียน เพื่อที่ผู้สอนจะสามารถพัฒนาผู้เรียนได้ตรงกับความสามารถ และได้เต็มศักยภาพของผู้เรียน ทฤษฎีการเรียนรู้เหล่านี้ เป็นเครื่องมือสำคัญอีกส่วนหนึ่ง ที่ครูสอนจะนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเด็ก ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอ ดังต่อไปนี้

การเรียนรู้ตามทฤษฎีของ Bloom (Bloom's Taxonomy)

Bloom ได้แบ่งการเรียนรู้เป็น ๖ ระดับ ดังนี้^๔

๑. ความรู้ที่เกิดจากความจำ (knowledge) ซึ่งเป็นระดับต่ำที่สุด
๒. ความเข้าใจ (Comprehend)
๓. การประยุกต์ (Application)
๔. การวิเคราะห์ (Analysis) สามารถแก้ปัญหา ตรวจสอบได้
๕. การสังเคราะห์ (Synthesis) สามารถนำส่วนต่าง ๆ มาประกอบเป็นรูปแบบใหม่ได้ให้แตกต่างจากรูปเดิม เน้นโครงสร้างใหม่
๖. การประเมินค่า (Evaluation) วัดได้ และตัดสินใจว่าอะไรถูกหรือผิด ประกอบการตัดสินใจบนพื้นฐาน ของเหตุผลและเกณฑ์ที่แน่ชัด

การเรียนรู้ตามทฤษฎีของเมเยอร์ (Mayor)

ในการออกแบบสื่อการเรียนการสอน การวิเคราะห์ความจำเป็นเป็นสิ่งสำคัญ และตามด้วยจุดประสงค์ของการเรียน โดยแบ่งออกเป็นย่อย ๆ ๓ ส่วนด้วยกัน คือ^๕

^๔นิรันดร์. ข้อมูลเพื่อการค้นคว้า:สังคมศาสตร์และจิตวิทยา.[ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.idis.ru.ac.th/report/index.php?topic=2796.0;wap2> [๑๔ ต.ค. ๒๕๕๔].

^๕เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓.

๑. พฤติกรรมควรชี้ชัด และสังเกตได้

๒. เงื่อนไข พฤติกรรมสำเร็จได้ควรมีเงื่อนไขในการช่วยเหลือ

๓. มาตรฐาน พฤติกรรมที่ได้นั้นสามารถอยู่ในเกณฑ์ที่กำหนด

การเรียนรู้ตามทฤษฎีของบรูเนอร์ (Bruner) ประกอบด้วย^{๑๑}

๑. ความรู้ถูกสร้างหรือหล่อหลอมโดยประสบการณ์

๒. ผู้เรียนมีบทบาทรับผิดชอบในการเรียน

๓. ผู้เรียนเป็นผู้สร้างความหมายขึ้นมาจากแง่มุมต่างๆ

๔. ผู้เรียนอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เป็นจริง

๕. ผู้เรียนเลือกเนื้อหาและกิจกรรมเอง

๖. เนื้อหาควรถูกสร้างในภาพรวม

การเรียนรู้ตามทฤษฎีของไทเลอร์ (Tylor) คือ^{๑๒}

๑. ความต่อเนื่อง (continuity) หมายถึง ในวิชาทักษะ ต้องเปิดโอกาสให้มีการฝึกทักษะในกิจกรรม และประสบการณ์บ่อย ๆ และต่อเนื่องกัน

๒. การจัดช่วงลำดับ (sequence) หมายถึง หรือการจัดสิ่งที่มีความง่าย ไปสู่สิ่งที่มีความยาก ดังนั้น การจัดกิจกรรมและประสบการณ์ ให้มีการเรียงลำดับก่อนหลัง เพื่อให้ได้เรียนเนื้อหาที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

๓. บูรณาการ (integration) หมายถึง การจัดประสบการณ์จึงควรเป็น ในลักษณะที่ช่วยให้ผู้เรียน ได้เพิ่มพูนความคิดเห็น และได้แสดงพฤติกรรมที่สอดคล้องกัน เนื้อหาที่เรียนเป็นการเพิ่มความสามารถทั้งหมดของผู้เรียนที่จะได้ใช้ประสบการณ์ได้ ในสถานการณ์ต่าง ๆ กัน ประสบการณ์การเรียนรู้ จึงเป็นแบบแผนของปฏิสัมพันธ์ (interaction) ระหว่างผู้เรียนกับสถานการณ์ที่แวดล้อม

^{๑๑}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓.

^{๑๒}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔.

ทฤษฎีการเรียนรู้ ๘ ขั้น ของกาเย่ (Gagne) คือ^{๑๒}

๑. การจูงใจ(Motivation Phase) การคาดหวังของผู้เรียนเป็นแรงจูงใจในการเรียนรู้

๒. การรับรู้ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ (Apprehending Phase) ผู้เรียนจะรับรู้สิ่งที่สอดคล้องกับความตั้งใจ

๓. การปรุงแต่งสิ่งที่รับรู้ไว้เป็นความจำ (Acquisition Phase) เพื่อให้เกิดความจำระยะสั้นและระยะยาว

๔. ความสามารถในการจำ (Retention Phase)

๕. ความสามารถในการระลึกถึงสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปแล้ว (Recall Phase)

๖. การนำไปประยุกต์ใช้กับสิ่งที่เรียนรู้ไปแล้ว (Generalization Phase)

๗. การแสดงออกพฤติกรรมที่เรียนรู้ (Performance Phase)

๘. การแสดงผลการเรียนรู้กลับไปยังผู้เรียน(Feedback Phase) ผู้เรียนได้รับทราบผลเร็วจะทำให้มีผลดี และประสิทธิภาพสูง

องค์ประกอบที่สำคัญที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้จากแนวคิดนักการศึกษาของกาเย่ (Gagne) ประกอบด้วย^{๑๓}

๑. ผู้เรียน (learner) มีระบบสัมผัส และระบบประสาทในการรับรู้

๒. สิ่งเร้า (stimulus) คือ สถานการณ์ต่าง ๆ ที่เป็นสิ่งเร้าให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้

๓. การตอบสนอง (response) คือ พฤติกรรมที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้

๔. การสอนด้วยสื่อตามแนวคิดของกาเย่ (Gagne)

๕. เร้าความสนใจ มีโปรแกรมที่กระตุ้นความสนใจของผู้เรียน เช่น ใช้การ์ตูนหรือกราฟิกที่ดึงดูดสายตา

๖. ความอยากรู้อยากเห็นจะเป็นแรงจูงใจให้ผู้เรียนสนใจในบทเรียน การตั้งคำถามก็เป็นอีกสิ่งหนึ่ง

๗. บอกวัตถุประสงค์ ผู้เรียนควรทราบถึงวัตถุประสงค์ให้ผู้เรียนสนใจในบทเรียน เพื่อให้ทราบว่าบทเรียน เกี่ยวกับอะไร

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕.

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕.

๘. กระตุ้นความจำผู้เรียน สร้างความสัมพันธ์ในการโยงข้อมูลกับความรู้ที่มีอยู่ก่อน เพราะสิ่งนี้สามารถทำให้เกิดความทรงจำในระยะยาวได้ เมื่อได้โยงถึงประสบการณ์ผู้เรียนโดยการตั้งคำถาม เกี่ยวกับแนวคิด หรือเนื้อหา นั้น ๆ

๙. เสนอเนื้อหาขั้นตอนนี้ จะเป็นการอธิบายเนื้อหาให้กับผู้เรียน โดยใช้สื่อชนิดต่าง ๆ ในรูป กราฟิก หรือ เสียง วิดีโอ

๑๐. การยกตัวอย่าง การยกตัวอย่างสามารถทำได้โดยยกกรณีศึกษา การเปรียบเทียบ เพื่อให้เข้าใจได้ซาบซึ้ง

๑๑. การฝึกปฏิบัติ เพื่อให้เกิดทักษะหรือพฤติกรรม เป็นการวัดความเข้าใจว่าผู้เรียน ได้เรียนถูกต้อง เพื่อให้เกิดการอธิบายซ้ำเมื่อรับสิ่งที่ผิด

๑๒. การให้คำแนะนำเพิ่มเติม เช่น การทำแบบฝึกหัดโดยมีคำแนะนำ

๑๓. การสอบเพื่อวัดระดับความเข้าใจ

๑๔. การนำไปใช้กับงานที่ทำการทำสื่อควรมี เนื้อหาเพิ่มเติม หรือหัวข้อต่าง ๆ ที่ควรจะมีเพิ่มเติม

ในความคิดของผู้จัดทำคิดว่า ทฤษฎีนี้สามารถนำมาใช้กับงานวิจัยนี้ได้ เพราะว่าการเรียนรู้ดังกล่าวข้างต้น ได้กล่าวถึง กระบวนการของการเรียนรู้ ที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลง ทั้งด้านพฤติกรรม ความคิด ได้ตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการ ซึ่งวัตถุประสงค์ดังกล่าวสามารถจะเกิดขึ้นได้ โดยผ่านกระบวนการจัดการเรียนรู้ของครู ที่เข้าใจกระบวนการของการเรียนรู้ว่า ประกอบด้วยขั้นต่าง ๆ ของการเรียนรู้ เช่น การเรียนรู้โดยผ่านการจำ การเรียนรู้ด้วยความเข้าใจ การเรียนรู้แบบการประยุกต์ และการเรียนรู้แบบวิเคราะห์ สังเคราะห์เป็นต้นแล้ว จัดการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับความต้องการ และความสามารถของผู้เรียน โดยการสร้างรูปแบบการเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดแรงจูงใจต่อผู้เรียน การสอนด้วยรูปแบบใหม่ ๆ ที่น่าสนใจ และการสร้างบรรยากาศการเรียนการสอน ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน ซึ่งทั้งหมดจะนำไปสู่เป้าหมายของการจัดการศึกษาได้อย่างแท้จริง

๒.๑.๔ ทฤษฎีการสอน

๑. ทฤษฎีการสอนแบบพหุปัญญา (Multiple Intelligence)

ในการเรียนการสอนนั้น มักจะเน้นความสามารถของสมอง ในด้านของการใช้ภาษา การใช้ทักษะทางคณิตศาสตร์ และการคิดเชิงเหตุผล ซึ่งทำให้นักเรียนไม่สามารถพัฒนาความสามารถได้เท่าที่ควร ยกตัวอย่างนักเรียนบางคน มีความสามารถหลายด้าน เช่น ศิลปะ ดนตรี หรืออื่น ๆ แต่กลับต้องเรียนวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ ที่ไม่ชอบ เมื่อผลการเรียนไม่ดี ผู้ปกครอง ครู เข้าใจว่า “เด็กโง่” แต่ความจริงถ้าพัฒนาให้ถูกด้าน นักเรียนคนนั้นอาจจะมีความสามารถมากกว่าที่เห็นทั่วไป เพื่อเป็นการตอบโจทยนี้ “ทฤษฎีการสอนแบบพหุปัญญา” (Multiple Intelligence) จึงถือกำเนิดขึ้นมาในวงการศึกษ

การ์ตเนอร์ (Gardner) ได้ให้ความหมายของเขาว่า “ความสามารถในการแก้ปัญหาในสภาพแวดล้อมต่าง ๆ หรือการสร้างสรรค์ผลงานต่าง ๆ ซึ่งจะมีความสัมพันธ์กับบริบททางวัฒนธรรมในแต่ละแห่ง รวมทั้งความสามารถในการตั้งปัญหา เพื่อจะหาคำตอบ และเพิ่มพูนความรู้”^{๑๔}

การ์ตเนอร์นั้น มีความเชื่อพื้นฐานเกี่ยวกับสติปัญญาที่สำคัญ ๒ ประการ คือ

๑. เขาว่าปัญญาของบุคคลมิได้มีเพียงความสามารถทางภาษา และทางคณิตศาสตร์เท่านั้น แต่มีอยู่อย่างหลากหลายถึง ๘ ประเภทด้วยกัน แต่การ์ตเนอร์เอง ก็กล่าวว่า อาจจะมีมากกว่า ๘ ประเภท โดยคนแต่ละคนจะมีความสามารถเฉพาะด้านแตกต่างกันไป ซึ่งสอดคล้องกับเรื่องของความแตกต่างระหว่างบุคคล ความสามารถที่แตกต่างกันออกไปนี้ เมื่อผสมผสานออกมา แล้วจะก่อให้เกิดเอกลักษณ์เฉพาะตัวบุคคล

๒. เขาว่าปัญญาไม่ใช่สิ่งที่มีนคงถาวรตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย หากแต่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามสภาพแวดล้อม และการส่งเสริมที่เหมาะสม

การ์ตเนอร์เองได้อธิบายถึงเขาว่าปัญญาไว้ว่า ประกอบด้วยความสามารถ ๓ ประการ ได้แก่

๑. ความสามารถในการแก้ปัญหาในสภาพการณ์ต่าง ๆ ที่เป็นไปตามธรรมชาติ และตามบริบททางวัฒนธรรมของแต่ละบุคคล

^{๑๔}การ์ตเนอร์ (Gardner) อ่างโนทิสนาแวมมณี, ศาสตร์การสอน:องค์ความรู้เพื่อการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ, พิมพ์ครั้งที่, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๔๕), หน้า ๘๖.

๒. ความสามารถในการสร้างสรรค์ผลงานที่มีประสิทธิภาพ และสัมพันธ์กับบริบททางวัฒนธรรม

๓. ความสามารถในการแสวงหาหรือตั้งปัญหาเพื่อหาคำตอบ และเพิ่มพูนความรู้

๑.๑ องค์ประกอบของทฤษฎีการสอนแบบพหุปัญญา (เขาวนปัญญา ๘ ด้าน)

พงษ์ศักดิ์ เป็นแก้ว ได้อธิบายเขาวนปัญญาซึ่ง การ์ดเนอร์ได้เสนอไว้ ๘ ด้าน อย่างละเอียด ดังนี้^{๑๕}

๑. สติปัญญาด้านภาษา (Linguistic Intelligence)

๒. สติปัญญาในการใช้เหตุผลเชิงตรรกะและคณิตศาสตร์ (Logical Mathematical Intelligence)

๓. สติปัญญาด้านการเคลื่อนไหวร่างกายและกล้ามเนื้อ (Bodily Kinesthetic Intelligence)

๔. สติปัญญาด้านการมองเห็นและมิติสัมพันธ์ (Visual/Spatial Intelligence)

๕. สติปัญญาด้านดนตรี (Musical Intelligence)

๖. สติปัญญาด้านการเข้ากับผู้อื่น (Interpersonal Intelligence)

๗. สติปัญญาด้านการรู้จักและเข้าใจตนเอง (Intrapersonal Intelligence)

๘. สติปัญญาด้านการเป็นนักธรรมชาติวิทยา (Nationalism Intelligence)

๑.๒ การประยุกต์ทฤษฎีการสอนแบบพหุปัญญากับการสอนในชั้นเรียน

ทิสนา แคมมณี กล่าวว่า การมองและเข้าใจเขาวนปัญญาในความหมายที่ต่างกันย่อมก่อให้เกิดการกระทำที่แตกต่างกัน ทฤษฎีพหุปัญญา ได้ขยายขอบเขตของความหมายของคำว่าปัญญาออกไปอย่างกว้างขวางมากขึ้นจากเดิม ส่งผลให้การจัดการเรียนการสอนขยายขอบเขตไปอย่างกว้างขวางเช่นกัน แนวทางการนำทฤษฎีพหุปัญญาใช้ในการเรียนการสอนมีหลากหลาย ดังนี้^{๑๖}

^{๑๕} พงษ์ศักดิ์ เป็นแก้ว, “พหุปัญญา (Multiple Intelligence)”. *ศึกษาศาสตร์สาร*, ๓๐(๑) (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๔๖), หน้า ๑๐๕-๑๑๕.

^{๑๖} ทิสนา แคมมณี, *ศาสตร์การสอน : องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ*. พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๘๕-๘๐.

๑. เนื่องจากผู้เรียนแต่ละคนมีเขาวนปัญญาแต่ละด้านไม่เหมือนกัน ดังนั้นในการจัดการเรียนการสอนควรมีกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย ที่สามารถส่งเสริมเขาวนปัญญาหลาย ๆ ด้านมิใช่มุ่งพัฒนาแต่เพียงเขาวนปัญญาด้านใดด้านหนึ่งเท่านั้น ดังเช่นในอดีตเรามักจะมีการเน้นการพัฒนาด้านภาษาและด้านคณิตศาสตร์ หรือด้านการใช้เหตุผลเชิงตรรกะอันเป็นการพัฒนาสมองซีกซ้ายเป็นหลัก ทำให้ผู้เรียนไม่มีโอกาสพัฒนาเขาวนปัญญาด้านอื่น ๆ เท่าที่ควร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้เรียนที่มีเขาวนปัญญาด้านอื่นสูง จะขาดโอกาสที่จะเรียนรู้และพัฒนาในด้านที่ตนมีความสามารถหรือถนัดเป็นพิเศษ การจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมพัฒนาการของสติปัญญาหลาย ๆ ด้านจะช่วยให้ผู้เรียนทุกคนมีโอกาส ที่จะพัฒนาตนเองอย่างรอบด้าน พร้อมทั้งช่วยส่งเสริมอัจฉริยภาพ หรือความสามารถเฉพาะตนของผู้เรียนไปในตัว

๒. เนื่องจากผู้เรียนมีระดับพัฒนาการในเขาวนปัญญาแต่ละด้านไม่เท่ากัน ดังนั้น จึงจำเป็นที่จะต้องจัดการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับขั้นพัฒนาการในแต่ละด้านของผู้เรียน ตัวอย่างเช่น เด็กที่มีเขาวนปัญญาด้านดนตรีสูง จะพัฒนาปัญญาด้านดนตรีของตนไปอย่างรวดเร็ว ต่างจากเด็กคนอื่น ๆ ดังนั้น การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเด็ก ที่มีขั้นพัฒนาการด้านใดด้านหนึ่งสูงควรต้องแตกต่างไป จากเด็กที่มีขั้นพัฒนาการในด้านนั้นต่ำกว่า

๓. เนื่องจากผู้เรียนแต่ละคนมีเขาวนปัญญาแต่ละด้านไม่เหมือนกัน การผสมผสานของความสามารถด้านต่าง ๆ ที่มีอยู่ไม่เท่ากันนี้ ทำให้เกิดเป็นเอกลักษณ์ (Uniqueness) หรือลักษณะเฉพาะของแต่ละคนซึ่งไม่เหมือนกัน หรืออีกนัยหนึ่ง เอกลักษณ์ของแต่ละบุคคลทำให้แต่ละคนแตกต่างกัน และความแตกต่างที่หลากหลาย (Diversity) นี้สามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวม ดังนั้น กระบวนการคิดที่ว่าคนนี้โง่ หรือเก่งกว่าคนนั้นคนนี้ จึงควรจะไป การสอนควรเน้นการส่งเสริมความเป็นเอกลักษณ์ของผู้เรียน ครูควรสอนโดยเน้นให้ผู้เรียนค้นหาเอกลักษณ์ของตนภาคภูมิใจในเอกลักษณ์ของตนเอง และเคารพในเอกลักษณ์ของผู้อื่นรวมทั้งเห็นคุณค่า และเรียนรู้ที่จะใช้ความแตกต่างของแต่ละบุคคลให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม เช่นนี้ ผู้เรียนก็จะเรียนรู้ได้อย่างมีความสุข มีทัศนคติที่ดีต่อตนเองเห็นคุณค่าในตนเอง ในขณะที่เดียวกันก็มีความเคารพในผู้อื่น และอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูลกัน

๔. ระบบการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ ควรจะต้องมีการปรับเปลี่ยนไปจากแนวคิดเดิมที่ใช้การทดสอบ เพื่อวัดความสามารถทางเขาวนปัญญาเพียงด้านใดด้านหนึ่งเท่านั้น และที่สำคัญ คือ ไม่สัมพันธ์กับบริบทที่แท้จริงที่ใช้ความสามารถนั้น ๆ ตามปกติ วิธีการประเมินผลการเรียนการสอนที่ดี ควรมีการประเมินหลาย ๆ ด้าน และในแต่ละด้านควรเป็นการ

ประเมินในสภาพการณ์ของปัญหาที่สามารถแก้ปัญหาได้ด้วยอุปกรณ์ที่สัมพันธ์กับเขาวนปัญญา ด้านนั้น ๆ การประเมินจะต้องครอบคลุมความสามารถในการแก้ปัญหา หรือการสร้างสรรค์ผลงาน โดยใช้อุปกรณ์ที่สัมพันธ์กับเขาวนปัญญาด้านนั้นอีกวิธีหนึ่ง คือการให้เรียนอยู่ในสภาพการณ์ที่ซับซ้อนซึ่งต้องใช้สติปัญญาหลายด้าน หรือการให้อุปกรณ์ที่สัมพันธ์กับเขาวนปัญญาหลาย ๆ ด้านและสังเกตดูว่า ผู้เรียนเลือกใช้เขาวนปัญญาด้านใด หรือศึกษาและใช้อุปกรณ์ที่สัมพันธ์กับเขาวนปัญญาด้านใดมากเพียงไร

ในความคิดของผู้จัดทำคิดว่า ทฤษฎีนี้สามารถนำมาใช้กับงานวิจัยนี้ได้ เพราะว่า ทฤษฎีการสอนแบบพหุปัญญาข้างต้น เชื่อความบุคคลมีความสามารถในการเรียนรู้ไม่เท่ากัน และมีความสามารถแตกต่างกันไป ซึ่งการจัดการศึกษาแผนกบาลี ก็ควรคำนึงถึงความแตกต่างของผู้เรียน ทั้งในด้านความสามารถทางสมอง ความสามารถในการคิดวิเคราะห์ เป็นต้นแล้ว จัดการเรียนการสอนให้หลากหลาย ทั้งด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยให้ครอบคลุมความสามารถของผู้เรียน การจัดการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับขั้นพัฒนาการในแต่ละด้านของผู้เรียน การสอนที่เน้นการส่งเสริมความเป็นเอกลักษณ์ของผู้เรียน และที่สำคัญ คือการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ ควรวัดความสามารถของผู้เรียนในหลาย ๆ ด้าน นอกจากการวัดด้านความจำแต่เพียงอย่างเดียว ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อตัวผู้เรียนได้อย่างสูงสุด

๒. ทฤษฎีการสอนแบบ ๔ MAT

ระบบการสอนแบบ ๔ MAT เกิดขึ้นจากแนวคิดนักการศึกษาคนสำคัญ ชาวอเมริกา ชื่อ ซูซานมอร์ริส (Susan Moris) และเบอร์นิส แม็คคาร์ธีย์ (Bernice Mc Carthy) เมื่อปี ๑๙๘๐ จึงถือว่ามีใช้เป็นรูปแบบการสอน ที่แปลกใหม่หรือเกิดขึ้นใหม่แต่อย่างใด แต่ที่เพิ่งได้รับความสนใจ และเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวางในประเทศไทยเมื่อไม่นานมานี้ เนื่องมาจากได้รับอิทธิพลจากทฤษฎีพหุปัญญา (Multiple Intelligences) ของโฮวาร์ด การ์ดเนอร์ (Howard Gardner) ที่เข้ามาและได้รับความสนใจกันอย่างกว้างขวางในหมู่นักการศึกษาไทยในปัจจุบัน

เมื่อวิเคราะห์แนวคิดทฤษฎีการสอนแบบ ๔ MAT จะได้ประเด็นหลักของแนวคิดซึ่งสรุปได้เป็น ๓ ประเด็น ดังนี้^{๑๑}

^{๑๑}ประพันธ์ศิริ สุเสารัจ, การจัดการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างศักยภาพนักเรียน : วารสารศูนย์ศึกษาด้านการศึกษาศาสตร์ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๗. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.gotoknow.org/blogs/posts/202009> [๑๖ ต.ค. ๒๕๕๔].

๑. แบบฉบับหรือลีลาการเรียนรู้ของผู้เรียนมีความแตกต่างกันตามความแตกต่างระหว่างบุคคลมี ๔ แบบ ได้แก่

๑.๑ ผู้เรียนแบบที่ ๑ (WHY) เป็นคนช่างคิดช่างสงสัย อยากรู้ อยากเห็น ชอบเรียนรู้ด้วยการสังเกต และสัมผัส ชอบเรียนรู้จากการฟัง การเฝ้าดู การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ชอบงานทำร่วมกับผู้อื่น จึงมักชอบตั้งคำถามว่าทำไม

๑.๒ ผู้เรียนแบบที่ ๒ (WHAT) เป็นผู้สนใจข้อเท็จจริง ชอบเรียนรู้จากการรับข้อมูลและสิ่งต่าง ๆ จากครูหรือจากคนอื่น ๆ เป็นคนช่างวิเคราะห์ ชอบเรียนรู้ด้วยวิธีการคิดไตร่ตรอง

๑.๓ ผู้เรียนแบบที่ ๓ (HOW) เป็นผู้สนใจในวิธีการต่าง ๆ อยากรู้ว่าสิ่งต่าง ๆ นั้นทำงานอย่างไร ชอบที่จะได้ลงมือปฏิบัติจริงเป็นการเรียนรู้จากสามัญสำนึก ที่สัมผัสได้ เช่น จับต้อง ুবคลำ ทดลอง ทำของจริง ฝึกปฏิบัติ

๑.๔ ผู้เรียนแบบที่ ๔ (IF) ชอบค้นหาว่าเป็นไปได้หรือไม่ ถ้าไม่เป็นแบบนี้จะเป็นอย่างอื่นได้หรือไม่ จึงสนใจในการค้นหาสิ่งใหม่ด้วยตนเองด้วยการทดลองพิสูจน์เรียนรู้ จากความรู้สึกของตนเอง เรียนรู้ด้วยการลองผิดลองถูก ชอบที่จะลองทำดู และค้นพบสิ่งใหม่ ๆ ด้วยตนเอง

๒. ลีลาการสอนหรือวิธีการสอนของครูจึงต้องมี ๔ แบบเพื่อตอบสนองความแตกต่างระหว่างบุคคลเช่นกัน

บทบาทที่ ๑ ครู คือ ผู้กระตุ้นสร้างแรงจูงใจ ครูจะต้องเป็นผู้ช่วย / กระตุ้นการเรียนรู้ และสร้างแรงจูงใจให้กับนักเรียน โดยการให้เขาได้สังเกต คิดไตร่ตรองสัมผัส ครุนำประสบการณ์จริงไปสู่การคิดกระตุ้นให้เขาได้ฟังได้เห็น และอยากคิดอยากตั้งถามซึ่งคำถามที่เกิดขึ้นมีหลากหลายมากมาย แต่สิ่งที่ควรเกิดขึ้นกับผู้เรียนมากที่สุด คือ คำว่า ทำไมวิธีการสอนอาจใช้สถานการณ์จำลองการอภิปราย การให้สังเกตสิ่งต่าง ๆ การตั้งคำถามบทบาทนี้จะทำให้ผู้เรียนแบบที่ ๑ (WHY) มีความสุขความสบายใจในการเรียนมากที่สุดเจตนาธรรมณ์ของ ๔ MAT ในชั้น WHY จะเป็นการกระตุ้นช่วยโดยการให้นักเรียนได้สังเกตได้ฟังแล้ว ทึ่งปรศนาให้นักเรียนขบคิดจนเกิดการตั้งคำถามถามให้ได้ว่า ทำไมกับครูหรือกับตนเองหรือกับใคร ๆ เพื่อเขาจะได้มีความกระตือรือร้น และมีแรงจูงใจในการแสวงหาคำตอบหรือความรู้ในชั้น What หรือ ชั้น How ได้ต่อไป

บทบาทที่ ๒ ครู คือ ผู้สอนผู้บอกความรู้ บทบาทของครูเป็นผู้ป้อนความรู้ ป้อนความจริงให้กับนักเรียน เพื่อให้เกิดความเข้าใจให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ครูจะต้องให้ความรู้เนื้อหา

ที่ลึกซึ้งให้แก่นักเรียน ครูเป็นผู้สอนผู้แจ้งให้ทราบบทบาทที่ ๒ นี้จะทำให้ผู้เรียนแบบที่ ๒ (WHAT) มีความสุขความสบายใจในการเรียนมากที่สุด

บทบาทที่ ๓ ครู คือ โค้ชหรือผู้ฝึกสอนครูจะปล่อยให้เด็กเรียนลงมือทำจากของจริง และฝึกปฏิบัติจากของจริงด้วยตนเองครูเพียงแต่ทำหน้าที่อำนวยความสะดวก และจัดเตรียมสื่ออุปกรณ์ให้นักเรียน เป็นเพียงผู้ชี้แนะแนะนำ เพื่อให้เด็กเรียนลงมือปฏิบัติงานให้สำเร็จ ครูจึงเปรียบเสมือน โค้ชหรือผู้ฝึกสอน ครูจำเป็นจะต้องออกแบบกิจกรรมให้ได้ เพื่อให้เด็กเรียนกระหายอยากลงมือปฏิบัติบทบาทนี้ผู้เรียนแบบที่ ๓ (HOW) จะมีความสุขความสบายใจมากที่สุด

บทบาทที่ ๔ ครู คือ ผู้ประเมินผลผู้ร่วมเรียนรู้ผู้แก้ไขครูจัดสถานการณ์ให้นักเรียนได้ค้นหา คิดค้น และทดลองทำสิ่งใหม่ ๆ ด้วยตัวของเขาเองโดยการกระตุ้นและกำหนดสถานการณ์ต่าง ๆ ให้เขาได้คิดค้น หรือค้นพบสิ่งใหม่ ๆ เช่นถ้าไม่เป็นแบบนี้แล้วจะเป็นอย่างไร ได้อีกมันจะเป็นแบบอื่นได้หรือไม่ ถ้าไม่เป็นแบบนี้ มันจะเกิดอะไรขึ้นหรือถ้าเป็นอย่างนี้แล้วจะเกิดอะไรขึ้น หรือถ้ามันเป็นอย่างนั้นแล้วจะทำอย่างไร ตัวอย่างเช่นครูสอนการเพาะถั่วงอก ด้วยกระดาษทิชชู เมื่อถึงขั้น IF อาจตั้งคำถามว่าจากเมล็ดถั่วเขียวมันจะงอกออกมาภายในกี่วันจะมีใบ กี่ใบหรือถ้าไม่ใช้กระดาษทิชชูจะใช้วัสดุอื่นได้หรือไม่ หรือถ้ามันไม่งอกเพราะอะไรจะเกิดอะไรขึ้นถ้าเพาะในห่อกับเพาะกลางแจ่งถั่วเพาะในห่อไม่มีแสงเป็นอย่างไร ถั่วเพาะกลางแจ่งถั่วงอกจะเป็นอย่างไร ครูจะกระตุ้นให้นักเรียนลองผิดลองถูกและเรียนรู้เองสอนกันเองค้นพบความรู้ด้วยตนเองครูเพียงแต่เป็นผู้ร่วมเรียนรู้ไปพร้อมกับนักเรียน และทำหน้าที่เป็นผู้ประเมินความรู้ และผลงานนักเรียนว่าเป็นอย่างไร และคอยแก้ไขแนะนำผลงานของนักเรียนเท่านั้นในขั้น IF นี้ นักเรียนจะสามารถประมวลความรู้ที่ได้รับให้เกิดเป็นความรู้ใหม่ หรือนำเอาความรู้ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ได้

๓. รูปแบบการสอนทั้ง ๔ แบบจะมี ๘ เทคนิคเพื่อพัฒนาสมองทั้ง ๒ ซีก คือ เริ่มจากเทคนิค ขวา-ซ้าย ขวา-ซ้าย ซ้าย-ขวา ซ้าย-ขวา ตามลำดับต่อเนื่องกันไป ๘ ขั้นตอน

ในความคิดของผู้จัดทำ คิดว่าทฤษฎีนี้ สามารถนำมาใช้กับงานวิจัยนี้ได้ เพราะทฤษฎีการสอนแบบ ๔ MAT เข้ากันได้กับการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ซึ่งเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง และการจัดการเรียนการสอนควรคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยใช้กระบวนการสอนที่เน้นการพัฒนาสมองทั้งสองซีก ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตัวเองได้อย่างสมบูรณ์ครบทุกด้าน และบรรลุถึงความสำเร็จในการเรียนรู้ตามวิธีที่ตนเองมีความถนัด ซึ่งหากครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสามารถนำไปใช้ในการเรียนการสอนได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ก็จะสามารถพัฒนานักเรียนให้เป็นคน เก่ง ดี และมีความสุขเต็มตามศักยภาพของแต่ละคนได้อย่างเต็มที่

๒.๑.๕ แนวคิดด้านหลักสูตร

หลักสูตรเป็นหลักและหัวใจที่สำคัญอย่างยิ่งในการจัดการศึกษา การจัดการศึกษาจะประสบความสำเร็จไม่ได้ หากขาดหลักสูตรที่ดี หลักสูตรเป็นเหมือนเข็มทิศกำหนดทิศทางสำหรับครู เพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอน ดังนั้น การเข้าใจหลักสูตรในประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องจึงมีความสำคัญมาก ในเรื่องของหลักสูตรนี้ มีนักการศึกษา และผู้เชี่ยวชาญได้ให้ทัศนะไว้ ดังนี้

๑. ความหมายของหลักสูตร

กัญญา สาทร ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ว่า หมายถึง บรรดาประสบการณ์ต่าง ๆ ที่โรงเรียนจัดให้นักเรียนตามลำดับชั้น ตามความต้องการของนักเรียน ตามวัยของนักเรียนตามความสนใจของนักเรียน และตามความต้องการของสังคม ทั้งนี้รวมทั้งประสบการณ์ที่จัดขึ้นทั้งภายใน และภายนอกเวลาเรียนตามปกติในโรงเรียน^{๑๔}

สุจิต เพียรชอบ ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ว่า การจัดรายวิชาทั้งหมด กิจกรรมและประสบการณ์ต่าง ๆ ซึ่งนักเรียนได้รับภายใต้การดูแล และแนะนำของโรงเรียนไม่ว่า กิจกรรม หรือประสบการณ์นั้นจะเป็นใน หรือนอกโรงเรียน^{๑๕}

ธำรง บัวศรี ได้ให้คำนิยามของหลักสูตรไว้ว่า คือ แผนซึ่งได้ออกแบบจัดทำขึ้น เพื่อแสดงถึงจุดหมายการจัดเนื้อหา กิจกรรม และประมวลประสบการณ์ในแต่ละโปรแกรม การศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนมีพัฒนาการในด้านต่าง ๆ ตามจุดหมายที่ได้กำหนดไว้^{๑๖}

ชูศรี สุวรรณโชติ ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ว่า หมายถึง มวลประสบการณ์ทุกชนิด ที่ครูสร้างสรรค์ให้กับผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนพัฒนาตนเองให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ในสังคมอย่างมีความสุข และเจริญงอกงาม^{๑๗}

^{๑๔}กัญญา สาทร, หลักการบริหารการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : องค์การค้ำของคุรุสภา, ๒๕๒๖), หน้า ๓๒๖.

^{๑๕}สุจิต เพียรชอบ, การพัฒนาหลักสูตรและการสอน, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑), หน้า ๒.

^{๑๖}ธำรง บัวศรี, ทฤษฎีหลักสูตร : การออกแบบและการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : พัฒนาศึกษา, ๒๕๓๑), หน้า ๗.

^{๑๗}ชูศรี สุวรรณโชติ, หลักสูตรและการพัฒนาหลักสูตร, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรไทย, ๒๕๔๔), หน้า ๔๑.

จากความหมายของหลักสูตรข้างต้นอาจจะสรุปได้ว่า หลักสูตร หมายถึง แผนหรือโครงการที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอน เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาผู้เรียนให้ได้เรียนรู้ในสิ่งต่าง ๆ ตามที่โรงเรียนกำหนดความมุ่งหมายไว้ เพื่อให้เป็นคนดี และคนเก่งสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

๒. ความสำคัญของหลักสูตร

การจัดการศึกษาจะบรรลุตามเป้าหมายตามที่ตั้งไว้นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องอาศัยการมีหลักสูตรที่ดีเหมาะสมกับตัวผู้เรียน หากขาดหลักสูตรที่ดี และเหมาะสมก็เป็นการยากที่จะจัดการศึกษาให้ประสบความสำเร็จได้ ฉะนั้นหลักสูตรจึงเป็นหัวใจที่สำคัญยิ่งที่จะช่วยให้การจัดการศึกษา ดำเนินไปข้างหน้าสู่เป้าหมายได้อย่างราบรื่น มีนักการศึกษา และผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตรได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับความสำคัญของหลักสูตรไว้ ดังนี้

สันต์ ธรรมบำรุง ได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตรไว้ ดังนี้^{๒๒}

๑. หลักสูตรเป็นแผนปฏิบัติงาน หรือเครื่องชี้แนะแนวทางการปฏิบัติงานของครู เพราะหลักสูตรจะกำหนดจุดมุ่งหมาย เนื้อหาสาระ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการประเมินผลไว้เป็นแนวทาง

๒. หลักสูตรเป็นข้อกำหนดแผนการเรียนการสอน อันเป็นส่วนรวมของประเทศ เพื่อนำไปสู่ความมุ่งหมายตามแผนการศึกษาแห่งชาติ

๓. หลักสูตรเป็นเอกสารทางราชการ เป็นบัญญัติของรัฐบาล เพื่อให้บุคคลที่ทำการเกี่ยวข้องกับการศึกษาปฏิบัติตาม

๔. หลักสูตรเป็นเกณฑ์มาตรฐานการศึกษา เพื่อควบคุมการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษาระดับต่าง ๆ และยังเป็นเกณฑ์มาตรฐานอย่างหนึ่งในการจัดสรรงบประมาณ บุคลากร อาคาร สถานที่ วัสดุอุปกรณ์ ฯลฯ ของการศึกษาของรัฐให้แก่สถานศึกษาด้วย

๕. หลักสูตรเป็นแผนการดำเนินงานของผู้บริหารการศึกษา ที่จะอำนวยความสะดวก และควบคุมดูแลติดตามผลให้เป็นไปตามนโยบายการจัดการศึกษาของรัฐบาลด้วย

๖. หลักสูตรจะกำหนดแนวทางในการส่งเสริมความเจริญงอกงาม และพัฒนาการของเด็กตามจุดมุ่งหมายของการศึกษา

^{๒๒} สันต์ ธรรมบำรุง, หลักสูตรและการบริหารหลักสูตร, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๗), หน้า ๕.

๗. หลักสูตรจะกำหนดลักษณะ และรูปร่างของสังคมในอนาคตได้ว่าจะเป็นไปในรูปแบบใด

๘. หลักสูตรจะกำหนดแนวทางให้ความรู้ ทักษะ ความสามารถ ความประพฤติ ที่จะเป็นประโยชน์ต่อสังคมซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติที่ได้ผล

๙. หลักสูตรจะเป็นสิ่งบ่งชี้ถึงความเจริญของประเทศ เพราะการศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคน ประเทศใดที่มีการจัดการศึกษาโดยมีหลักสูตรที่เหมาะสม ทันสมัย มีประสิทธิภาพทันต่อเหตุการณ์ และการเปลี่ยนแปลงย่อมได้กำลังคน ที่มีประสิทธิภาพสูง

สมพงษ์ สิงหะพล กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตร ไว้ว่าหลักสูตรถือเป็นหัวใจของการศึกษาของชาติ ที่นำมาเป็นกรอบ และแนวทางในการจัดการเรียนการสอนในระบบโรงเรียน จุดมุ่งหมายของหลักสูตรถือเป็นความจำเป็น และข้อบังคับที่ทุกส่วนของระบบการศึกษาต้องจัดดำเนินการให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายนั้น อีกนัยหนึ่งหลักสูตรนับเป็นแม่บทของการจัดการศึกษาของชาติ และการจัดการเรียนการสอนในระบบโรงเรียน หากขาดหลักสูตรของการศึกษาแล้วก็เหมือนกับการจัดการศึกษาขาดทิศทางในการดำเนินการ หลักสูตรการศึกษาของไทยนั้นเนื่องจากเราถือเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับสังคมและการศึกษาไทย หลักสูตรจึงสามารถเป็นเครื่องชี้ถึงความเจริญของประเทศได้ในระดับหนึ่ง โดยเป็นระดับแรกของการพัฒนาคนให้มีคุณภาพตามที่สังคมต้องการ^{๒๓}

กาญจนา คุณารักษ์ ได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตร ไว้ว่าหลักสูตรนั้นเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่ง ที่จะทำให้ปรัชญาหรือความมุ่งหมายในการจัดการศึกษา บรรลุผลสมความมุ่งหมายตามแผนการศึกษาแห่งชาติ เพราะหลักสูตรมีความสำคัญในการช่วยพัฒนาบุคคลในทุก ๆ ด้าน กล่าว คือ ผู้เรียนอยู่ในวัยที่กำลังจะเป็นผู้ใหญ่ในอนาคต หลักสูตรมีส่วนช่วยในการสร้างคุณลักษณะของผู้เรียนให้เป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพในอนาคต นอกจากนั้นหลักสูตรยังมีความสำคัญ ต่อสังคม การเมือง และเศรษฐกิจอีกด้วย เพราะผู้พัฒนาหลักสูตรสามารถที่จะกำหนดจุดมุ่งหมายและเนื้อหาวิชาในหลักสูตร เพื่อวางรากฐานทางความคิดและความประพฤติของผู้เรียนให้มีคุณธรรม มีความสำนึกในสิทธิและหน้าที่ของพลเมืองที่ดี ทำให้ผู้เรียนเติบโตเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม หลักสูตรจะช่วยให้ผู้เรียนได้ค้นพบความสามารถ ความถนัด และความสนใจของตนเองตลอดจน รู้จักกำหนดทิศทางในการประกอบอาชีพตามที่ตนสามารถและถนัด ทำให้เยาวชน

^{๒๓}สมพงษ์ สิงหะพล, หลักสูตรและการบริหารหลักสูตร, (ภาควิชาหลักสูตรและการสอนคณะครุศาสตร์วิทยาลัยครูนครราชสีมา, ๒๕๓๐), หน้า ๒๕.

ในวันนี้เป็นผู้ใหญ่ที่มีประสิทธิภาพ และมีการเพิ่มผลผลิตสูงในอนาคต นับเป็นกำลังทางสมอง และทางเศรษฐกิจของชาติ ที่จะนำประเทศไปสู่ความเจริญในทุก ๆ ด้านทั้งนี้ เพราะหลักสูตรเป็นพาหนะที่จะนำความมุ่งหมายของการศึกษาออกไปสู่การปฏิบัติให้บรรลุความสำเร็จ หากไม่มีหลักสูตร ความมุ่งหมายของการศึกษาก็จะอยู่แค่เพียงในกระดาษ เป็นเพียงทฤษฎีที่ไม่มีการปฏิบัติ หลักสูตรเปรียบเหมือนหางเสือที่จะคอยบังคับ หรือกำหนดทิศทางในการเรียนการสอนให้เป็นไปตามความมุ่งหมายของการศึกษา หลักสูตรทำให้สังคมเปลี่ยนแปลงได้ เพราะเมื่อประเทศชาติต้องการที่จะสร้างคุณลักษณะของประชาชนในชาติให้เป็นอย่างไร รัฐบาลก็สามารถที่จะกำหนดจุดมุ่งหมายและเนื้อหาวิชา ที่จะพัฒนาและสร้างสรรค์ให้เยาวชนเป็นไปตามที่ชาติต้องการได้^{๒๔}

จากแนวคิดของนักการศึกษา และผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตรข้างต้นสามารถสรุปความสำคัญของหลักสูตรได้ว่า หลักสูตรเป็นหัวใจสำคัญอย่างยิ่ง ในการจัดการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาแผนกบาลีหรือแผนกใด ๆ ก็ตามเพราะหลักสูตรเป็นเหมือนหางเสือที่คอยควบคุมการจัดการศึกษาให้ดำเนินไปในทิศทาง ที่กำหนดไว้ได้ตามที่ต้องการ ฉะนั้น หากจัดหลักสูตรได้เหมาะสมทันสมัย และสอดคล้องกับความสามารถของผู้เรียน ได้มากเท่าใด การจัดการศึกษาย่อมจะบรรลุผล ตามความมุ่งหมายที่ตั้งไว้ และได้ประสิทธิภาพสูงที่สุดมากเท่านั้น

๓. องค์ประกอบของหลักสูตร

องค์ประกอบของหลักสูตร มีความสำคัญทำให้เห็น โครงสร้าง ของหลักสูตร ทั้งระบบว่า หลักสูตรประกอบด้วยอะไรบ้าง ซึ่งจะเป็แนวทางให้นักการศึกษา และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับหลักสูตรได้ใช้องค์ประกอบในส่วนต่าง ๆ เพื่อพัฒนาหลักสูตรให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ดังที่นักการศึกษาหลายท่าน ได้ให้ทัศนะถึงองค์ประกอบของหลักสูตรไว้ ดังนี้

เสริมศรี ไชยสร กล่าวถึงองค์ประกอบของหลักสูตรไว้ ๓ อย่าง คือ^{๒๕}

๑. ความมุ่งหมาย หรือ วัตถุประสงค์
๒. เนื้อหา หรือ ประสบการณ์ ที่ต้องการให้เด็กได้รับรวมทั้งวิธีการจัด
๓. การประเมินผล

^{๒๔} กาญจนา คุณารักษ์, หลักสูตรและการพัฒนา, (พิมพ์ครั้งที่ ๒ นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๕), หน้า ๕.

^{๒๕} เสริมศรี ไชยสร, ระบบหลักสูตร-การสอน, (เชียงใหม่ : พระสังหารพิมพ์, ๒๕๒๖), หน้า ๕.

ภิญโญ สาธร กล่าวถึงองค์ประกอบของหลักสูตรไว้ ๓ ประการ คือ^{๒๖}

๑. มีวัตถุประสงค์ของการศึกษาโดยทั่วไป และวัตถุประสงค์เฉพาะ
ที่เฉพาะระดับชั้น และเฉพาะวิชา

๒. มีเนื้อหาวิชาที่ได้คัดเลือก และจัดระเบียบวางลำดับไว้แล้วอย่าง
เหมาะสมตามทฤษฎีการเรียนรู้ และทฤษฎีการสอน

๓. มีโครงการ หรือคำแนะนำในการวัด หรือประเมินผลของการเรียน
การสอนไว้ด้วย

ข้าราชการ บัณฑิต ให้ทัศนะองค์ประกอบของหลักสูตรสรุปได้ ๕ ประการ คือ^{๒๗}

๑. เป้าประสงค์และนโยบายการศึกษาหมายถึง สิ่งที่รัฐต้องการตาม
แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติในเรื่องที่เกี่ยวกับการศึกษา

๒. จุดหมายของหลักสูตร หมายถึง ผลส่วนรวมที่ต้องการให้เกิดแก่ผู้เรียน
หลังจากเรียนจบแล้ว

๓. รูปแบบและโครงสร้างหลักสูตร หมายถึง ลักษณะและแผนผังที่แสดง
การแจกแจงวิชา หรือกลุ่มวิชา หรือกลุ่มประสบการณ์

๔. จุดประสงค์ของวิชา หมายถึง ผลที่ต้องการให้เกิดแก่ผู้เรียนหลังเรียน
วิชานั้น

๕. เนื้อหาหมายถึงสิ่งที่ต้องการให้ผู้เรียน ได้เรียนรู้ทักษะ และความสามารถ
ที่ต้องการให้มีรวมทั้งประสบการณ์ ที่ต้องการให้ได้รับ

๖. จุดประสงค์ของการเรียนรู้ หมายถึง สิ่งที่ต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้
ได้มีทักษะ และความสามารถหลังจากที่ได้เรียนรู้เนื้อหา ที่กำหนดไว้

๗. ยุทธศาสตร์การเรียนการสอน หมายถึง วิธีการจัดการเรียนการสอน
ที่เหมาะสม และมีหลักเกณฑ์ เพื่อให้บรรลุผลตามจุดประสงค์ของการเรียนรู้

๘. การประเมินผล หมายถึง การประเมินผลการเรียนรู้ เพื่อใช้ในการ
การปรับปรุงการเรียนการสอน และหลักสูตร

^{๒๖}ภิญโญ สาธร, หลักการบริหารการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: องค์การค้ำของคุรุสภา, ๒๕๒๖),
หน้า ๑๒๕.

^{๒๗}ข้าราชการ บัณฑิต, ทฤษฎีหลักสูตร, การออกแบบและการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : พัฒนาศึกษา
๒๕๓๑), หน้า ๘-๙.

๕. วัสดุหลักสูตร และสื่อการเรียนการสอน หมายถึง เอกสารสิ่งพิมพ์ แผ่นฟิล์ม แถบ วิดิทัศน์ ฯลฯ และวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ รวมทั้งอุปกรณ์โสตทัศนศึกษา เทคโนโลยี การศึกษา และอื่น ๆ ที่ช่วยส่งเสริมประสิทธิภาพการเรียนการสอน

กาญจนา คุณารักษ์ ให้ทัศนะว่าหลักสูตรมีองค์ประกอบ ๖ ประการ คือ^{๒๘}

๑. ความมุ่งหมายของหลักสูตร
๒. เนื้อหาวิชาและประสบการณ์
๓. วิธีการสอนและการจัดดำเนินการ
๔. วัสดุอุปกรณ์การสอน
๕. กิจกรรมการเรียนการสอน
๖. การประเมินผล

บุญชม ศรีสะอาด ได้ให้ความเห็นว่า หลักสูตรมีองค์ประกอบพื้นฐาน ๔ อย่าง คือ^{๒๙}

๑. จุดประสงค์
๒. สาระความรู้ประสบการณ์
๓. กระบวนการเรียนการสอน
๔. การประเมินผล

สุทัศนีย์ สุขประเสริฐ ให้ความเห็นว่า หลักสูตรไม่ว่าจะเป็นรูปแบบใด ก็ตามควรมีองค์ประกอบที่สำคัญ ๔ ประการ คือ^{๓๐}

๑. ความมุ่งหมาย (Objectives) ซึ่งจะเป็นแนวทางในการสอนและเพื่อกำหนดว่าต้องการให้ผู้เรียนเป็นคนอย่างไร หรือจะให้การศึกษาเพื่ออะไร
๒. เนื้อหาวิชา (Contents) เป็นการเลือกสรรและจัดเนื้อหาวิชาความรู้ และประสบการณ์ต่าง ๆ ที่จะช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาไปสู่ความมุ่งหมาย ที่ได้กำหนดไว้

^{๒๘}กาญจนา คุณารักษ์, หลักสูตรและการพัฒนา, (พิมพ์ครั้งที่ ๒ นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย ศิลปากร, ๒๕๓๕), หน้า ๑๕.

^{๒๙}บุญชม ศรีสะอาด, โครงการตำราคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสารคาม การพัฒนาหลักสูตรและการวิจัยเกี่ยวกับหลักสูตร, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑.

^{๓๐}สุทัศนีย์ สุขประเสริฐ, การประเมินหลักสูตรแพทยศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๔), หน้า ๑๖-๑๗.

๓. การนำหลักสูตรไปใช้ (Curriculum Implementation) เป็นการนำเอาหลักสูตรไปปฏิบัติให้เกิดผล

๔. การประเมินผล (Evaluation) เป็นการหาคำตอบว่าการดำเนินการของหลักสูตรเป็นไปตามความมุ่งหมายหรือไม่เพียงใด

จากทัศนะของนักการศึกษาดังกล่าวมา สามารถสรุปถึงองค์ประกอบของหลักสูตรได้ว่า หลักสูตรที่ดี มีความเหมาะสมกับผู้เรียน และทำให้การจัดการศึกษابรรลุผลได้ตามที่ต้องการ ควรมียุทธศาสตร์ที่สำคัญอย่างน้อย ๔ ประการ คือ

๑. จุดประสงค์ เป็นการกำหนดจุดมุ่งหมายในการจัดการศึกษา เพื่อให้ทราบว่าจัดการศึกษานั้นผู้เรียน ได้รับผลเป็นเช่นไร

๒. เนื้อหาวิชาเป็นการเลือกสรรเนื้อหาวิชาที่เหมาะสมกับผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนบรรลุผลตามจุดมุ่งหมาย ที่ได้กำหนดไว้อย่างดี

๓. การนำหลักสูตรไปใช้เป็นการนำเนื้อหาของหลักสูตรไปดำเนินการสอน เพื่อให้บรรลุผลตามที่ต้องการ

๔. การประเมินผลเป็นการตรวจสอบ เพื่อประเมินดูว่าหลักสูตรที่นำไปใช้นั้นเป็นไปตามความมุ่งหมายที่วางไว้หรือไม่อย่างไร

๔. การนำหลักสูตรไปใช้

การนำหลักสูตรไปใช้เป็นขั้นตอนที่สำคัญยิ่ง ในการพัฒนาหลักสูตร เพราะเป็นการนำอุดมการณ์ จุดหมายของหลักสูตร เนื้อหาวิชา และประสบการณ์การเรียนรู้ ที่ถกเถียงกันดีแล้วไปสู่ผู้เรียน ขั้นตอนการนำหลักสูตรไปใช้มีความสำคัญยิ่งกว่าขั้นตอนใด ๆ ทั้งหมด เป็นตัวบ่งชี้ถึงความสำเร็จ หรือความล้มเหลวของหลักสูตร ถึงแม้หลักสูตรจะสร้างไว้ดีเพียงใดก็ตาม ยังไม่สามารถจะกล่าวได้ว่าประสบความสำเร็จหรือไม่ ถ้าหากว่าการนำหลักสูตรไปใช้ดำเนินไปอย่างไม่ถูกต้อง หรือไม่ดีเพียงพอ ความล้มเหลวของหลักสูตรก็จะเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะฉะนั้นการนำหลักสูตรไปใช้จึงมีความสำคัญที่ผู้เกี่ยวข้องในการนำหลักสูตรไปใช้จะต้องทำความเข้าใจกับ วิธีการขั้นตอนต่าง ๆ เพื่อให้สามารถนำหลักสูตรไปใช้ อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด ตามความมุ่งหมายทุกประการ มีนักการศึกษาหลายท่าน ได้ให้ความหมายของคำว่า การนำหลักสูตรไปใช้ ดังนี้

สันต์ ธรรมบำรุง กล่าวว่า การนำหลักสูตรไปใช้ หมายถึง การที่ผู้บริหารโรงเรียน และครูนำโครงการของหลักสูตรที่เป็นรูปเล่มนั้น ไปปฏิบัติให้บังเกิดผล รวมถึง

การบริหารงานด้านวิชาการของโรงเรียน เพื่ออำนวยความสะดวกให้ครู และนักเรียนสามารถสอน และเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ^{๓๑}

สังัด อุทรานันท์ ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับการนำหลักสูตรไปใช้ว่าเป็นขั้นตอนของการพัฒนาหลักสูตรไปสู่การเรียนการสอนในห้องเรียน ได้แก่การจัดเอกสาร ประกอบหลักสูตร การเตรียมบุคลากร การบริหารและบริการหลักสูตร และการนิเทศการใช้หลักสูตร^{๓๒}

ธีรารัง บัวศรี กล่าวว่า การนำหลักสูตรไปใช้ หมายถึง กระบวนการเรียน การสอนสำหรับสอนเป็นประจำทุก ๆ วัน^{๓๓}

สุมิตร คุณานุกร กล่าวว่า การนำหลักสูตรไปใช้เป็นกระบวนการ ที่ทำให้หลักสูตรกลายเป็นการปฏิบัติจริง และเป็นขั้นตอนหนึ่งในกระบวนการพัฒนาหลักสูตร และมีกิจกรรมที่จะกระทำได้ ๓ ประการ คือ^{๓๔}

๑. การแปลงหลักสูตรไปสู่การสอน

๒. การจัดปัจจัยและสภาพต่าง ๆ ภายในโรงเรียนให้บรรลุเป้าหมายของหลักสูตร

๓. การสอนของครู

ในความคิดของผู้จัดทำ คิดว่าแนวคิดเกี่ยวกับหลักสูตรนี้ สามารถนำมาใช้กับงานวิจัยนี้ได้ เพราะว่าการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีมีการนำหลักสูตร ซึ่งถือว่าเป็นหัวใจของการจัดการศึกษาไปสู่ผู้เรียน การจะพัฒนาผู้เรียนให้ไปสู่เป้าหมายของการจัดการศึกษาได้ตรงตามจุดมุ่งหมายนั้น ต้องอาศัยการจัดทำหลักสูตรที่ดี มีความทันสมัย สอดคล้องกับความสามารถของผู้เรียน และผู้เรียนนำความรู้ไปใช้ได้จริง

^{๓๑} สันต์ ธรรมบำรุง, หลักสูตรและการบริหารหลักสูตร, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๗), หน้า ๑๒๐.

^{๓๒} สังัด อุทรานันท์, พื้นฐานและหลักการพัฒนาหลักสูตร, (พิมพ์ครั้งที่ ๓ กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มิตรสยาม, ๒๕๓๕), หน้า ๒๖๐.

^{๓๓} ธีรารัง บัวศรี, ทฤษฎีหลักสูตร, การออกแบบและการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : พัฒนาศึกษา, ๒๕๑๔), หน้า ๑๖๕.

^{๓๔} สุมิตร คุณานุกร, หลักสูตรและการสอน, (กรุงเทพมหานคร : ชวนพิมพ์, ๒๕๒๓), หน้า ๑๓๐.

๒.๑.๖ แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนการสอน

การเรียนและการสอน เป็นคำที่มักใช้คู่กันเรียกรวมกันว่า การเรียนการสอน ทั้งนี้ เพราะคำทั้งสองมีความสัมพันธ์กัน ทั้งการสอน และการเรียน ต่างเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกัน การสอนเป็นการตั้งใจกระทำให้เกิดการเรียนรู้ และการสอนที่ดีย่อมทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ดี ผู้สอนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ผู้สอนที่สอนอย่างมีหลักการมีความรู้ และมีทักษะจะช่วยให้ผู้เรียนเรียนอย่างมีความหมาย มีคุณค่า เป็นการประหยัดเวลา และป้องกันการสูญเปล่า ดังนี้ ผู้สอนจึงควรมีความรู้พื้นฐาน เกี่ยวกับการเรียนการสอนในเรื่อง ดังต่อไปนี้^{๓๕}

๑. ความหมายของการเรียนการสอน

การบริหารโรงเรียนทั้งหมดการเรียนการสอนเป็นงานที่มีความสำคัญมากที่สุดส่วนงานอย่างอื่นเป็นงานที่ส่งเสริมและสนับสนุนให้การเรียนการสอนมีคุณภาพและอำนวยความสะดวกให้กับการเรียนการสอน การเรียนการสอนเป็นภารกิจหลักของการจัดการศึกษา ผลงานด้านวิชาการเป็นตัวชี้ให้เห็นถึงมาตรฐานและคุณภาพของสถานศึกษาว่าจัดการศึกษามับรรลุผลตามวัตถุประสงค์เพียงใดการเรียนการสอนมีความหมายตรงกับงานวิชาการมีผู้รู้และนักวิชาการด้านการศึกษาให้ความหมายของการจัดการเรียนการสอนไว้ดังนี้

กรณีการ์ ภิญญาคง กล่าวว่าไว้ว่า การเรียนการสอน เป็นพฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างครู และนักเรียน และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน^{๓๖}

พิมพ์พันธ์ เตชะคุปต์ ให้ความหมายการเรียนการสอนในรูปของการถ่ายทอดสิ่งที่เป็นหลักการทฤษฎี โดยอาศัยเทคนิควิธีจะผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และประสิทธิภาพในการสอน^{๓๗}

^{๓๕} อากรณี ใจเที่ยง, หลักการสอน, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่ โอ. เอส. พรินติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๓๗), หน้า ๑.

^{๓๖} กรณีการ์ ภิญญาคง, “พฤติกรรมกรเรียนการสอนที่พึงประสงค์”, กองทุนสงเคราะห์การศึกษาเอกชน, (มกราคม ๒๕๓๕) : หน้า ๓.

^{๓๗} พิมพ์พันธ์ เตชะคุปต์, “บรรยากาศกรเรียนการสอนปัจจัยสำคัญต่อประสิทธิภาพกรสอน”, กองทุนสงเคราะห์การศึกษาเอกชน, (มกราคม ๒๕๓๖) : หน้า ๗.

โฮว์ และดันแคน ให้ความหมายไว้ว่า หมายถึง กิจกรรมของบุคคลซึ่งมีหลักการ และเหตุผลเป็นกิจกรรม ที่บุคคลได้ให้ความรู้ของเขาอย่างสร้างสรรค์ และเพื่อสนับสนุนให้ผู้อื่นเกิดการเรียนรู้ ดังนั้น การสอนจึงเป็นกิจกรรมในแง่มุมต่าง ๆ ๔ ด้าน คือ^{๓๔}

๑. ด้านหลักสูตร เป็นการศึกษาถึงจุดมุ่งหมายของการศึกษาความเข้าใจ จุดประสงค์ของแต่ละกลุ่มวิชาการตั้งจุดประสงค์ของการเรียนการสอน ให้ชัดเจนตลอดจนการเลือกเนื้อหาให้เหมาะสมสอดคล้องกับท้องถิ่น

๒. ด้านการเรียนการสอนเป็นขั้นตอนของการเลือกวิธีสอน และเทคนิคการสอนที่เหมาะสม เพื่อช่วยให้ผู้เรียนบรรลุถึงจุดประสงค์การเรียนรู้ที่วางไว้

๓. ด้านการวัดผลเป็นขั้นตอนของการเลือกวิธีวัดผลที่เหมาะสม และขั้นของการวิเคราะห์ผล

๔. ด้านการประเมินผลการสอนเป็นขั้นตอนในการประเมินผลการสอนทั้งหมด ตั้งแต่การวางจุดประสงค์การเรียนรู้ การเลือกเนื้อหา วิธีสอน ตลอดจนความเที่ยงตรง และเชื่อถือได้ของการวัดผลที่ครูได้กระทำไว้

จากความหมายของการเรียนการสอนข้างต้น อาจสรุปได้ว่า การจัดการเรียนการสอน หมายถึง กิจกรรมระหว่างครูผู้สอนกับนักเรียน ที่ผ่านการถ่ายทอดสิ่งที่เป็นหลักการ ทฤษฎีโดยอาศัยเทคนิควิธีการ ที่จะทำให้การเรียนการสอน และผู้เรียนบรรลุจุดประสงค์ที่วางไว้

๒. องค์ประกอบของการเรียนการสอน

การเรียนการสอนจะเกิดขึ้นได้ ต้องอาศัยองค์ประกอบหลายด้านทุกสิ่งทุกอย่างเกี่ยวข้องกับการสอน และมีส่วนส่งเสริมให้การสอนประสบผลสำเร็จได้ จัดเป็นองค์ประกอบของการเรียนการสอนทั้งสิ้น มีนักการศึกษาหลายท่านได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับองค์ประกอบของการเรียนการสอนไว้ ดังนี้

สุพิน บุญชูวงศ์ กล่าวถึงองค์ประกอบของการสอนไว้ ๓ ประการ ดังนี้^{๓๕}

๑. ครูเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ขาดไม่ได้ บุคลิกภาพ และความสามารถของครูผู้สอนมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน ผู้สอนควรมีบุคลิกภาพที่ดี และรู้จักเลือกใช้วิธีสอนที่เหมาะสม เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนประสบผลสำเร็จในการเรียนรู้

^{๓๔} John B. Hough and Thomas K. Duncan, **Teaching** : Description Analysis (Massachusetts : Addison-Wesley, 1970), 2-4.

^{๓๕} สุพิน บุญชูวงศ์, **หลักการสอน**, (กรุงเทพมหานคร : แสงสุทธิการพิมพ์, ๒๕๓๒), หน้า ๔-๕..

๒. นักเรียน หรือผู้เรียนเป็นองค์ประกอบสำคัญ เท่ากับผู้สอนความสำเร็จในการศึกษาเป็นเป้าหมายสำคัญของผู้เรียน ผู้สอนจึงควรเป็นผู้แนะแนว แนะนำ และจัดมวลประสบการณ์ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้มากที่สุด

๓. สิ่งที่จะสอนได้แก่เนื้อหาวิชาต่าง ๆ ครูจะต้องจัดเนื้อหาให้มีความสัมพันธ์กัน น่าสนใจ เหมาะสมกับวัย ระดับชั้น และสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ของการเรียนการสอน

คำพอง บุญช่วย กล่าวถึงองค์ประกอบของการเรียนการสอนไว้ ๗ ประการ ดังนี้^{๔๐}

๑. ครูผู้สอน
๒. ผู้เรียน
๓. หลักสูตร
๔. วิธีสอน
๕. วัตถุประสงค์ของการสอน
๖. สื่อการสอน
๗. การประเมินผล

กล่าวโดยสรุปองค์ประกอบของการเรียนการสอนมีทั้งองค์ประกอบรวมและองค์ประกอบย่อย องค์ประกอบรวมเป็นส่วนสร้างให้เกิดการสอน ส่วนองค์ประกอบย่อยเป็นส่วนเสริมให้การสอนมีความสมบูรณ์มีประสิทธิภาพ และมีคุณค่าแก่ผู้เรียน

๓. หลักพื้นฐานในการเรียนการสอน

ในการดำเนินงานทุกอย่างจำเป็นต้องมี หลักการเป็นเครื่องยึดถือ เพื่อให้งานดำเนินไปสู่เป้าหมายเดียวกัน ในการสอนก็เช่นเดียวกันจำเป็นต้องมีหลักการสอน เพื่อให้งานการสอนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ และบรรลุผลตามจุดหมายของหลักสูตร ดังนั้น หลักการสอนจึงเป็นความรู้พื้นฐานที่สำคัญสำหรับผู้เป็นครู แม้ว่าผู้สอนแต่ละคนจะมีเทคนิคการสอนเฉพาะตนแต่ก็จะยึดหลักการพื้นฐานเดียวกัน ในเรื่องของหลักการพื้นฐานสำหรับการสอนนี้ มีนักการศึกษาได้แสดงทัศนะไว้หลายท่าน ดังนี้

^{๔๐}คำพอง บุญช่วย, การสอนเชิงระบบ, (ปทุมธานี : วิทยาลัยครูเพชรบุรีวิทยาลงกรณ์, ๒๕๓๐), หน้า ๑.

ได้แก่^{๔๑}

๑. การเตรียมตัวนักเรียนก่อนสอน
๒. การให้แบบอย่างหรือให้เห็นผลงานที่ต้องการให้นักเรียนทำเมื่อจบ
บทเรียน

๓. การตั้งใจ
๔. การให้นักเรียนมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ในการเรียน
๕. การแนะแนวทางนักเรียน
๖. การฝึกฝน ฝึกหัด
๗. การรู้ผลของตนเอง
๘. การจัดลำดับขั้นของสิ่งที่เรียน
๙. ความแตกต่างระหว่างบุคคล
๑๐. การสอนของครู

ปรีชา คัมภีรปกรณ์ กล่าวถึงหลักการสอนว่า ควรจะประกอบด้วยสิ่งต่อไปนี้
คือ^{๔๒}

๑. มีวัตถุประสงค์ในการสอนที่แน่นอน
๒. มีวิธีการสอนที่ดี
๓. มีวิธีการประเมินผลที่ดี

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ กล่าวถึงหลักพื้นฐานในการสอนไว้ ๔ ประการคือ^{๔๓}
๑. หลักการเตรียมความพร้อมพื้นฐาน ได้แก่ การเตรียมตัวผู้สอนด้าน
ความรู้ ด้านทักษะการสอน และด้านการแก้ปัญหาการสอน

๒. หลักการวางแผน และเตรียมการสอน ได้แก่ การเตรียมเขียนแผน
การสอน ผลิตสื่อ เตรียมแบบทดสอบ และซ่อมสอน

^{๔๑} สันต์ ธรรมบำรุง, การสอนสังคมศึกษา, เอกสารการนิเทศการศึกษาระดับที่ ๑๒๒๑
หน่วยศึกษานิเทศก์กรมการฝึกหัดครู, (กรุงเทพมหานคร : บพิธการพิมพ์, ๒๕๓๓), หน้า ๕๖-๖๐.

^{๔๒} ปรีชา คัมภีรปกรณ์, หลักการสอน, เอกสารการสอนชุดวิชาวิทยาการการสอน หน่วยที่ ๘ - ๑๕
พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๒), หน้า ๕.

^{๔๓} ชัยยงค์ พรหมวงศ์, การวางแผนการสอน, เอกสารการสอนชุดวิชาประสบการณ์วิชาชีพครู
หน่วยที่ ๑ - ๘ พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๒๕), หน้า ๓๕-๓๕.

๓. หลักการใช้จิตวิทยาการเรียนรู้ เช่น หลักความแตกต่างระหว่างบุคคล หลักการเร้าความสนใจ หลักการเสริมแรง ฯลฯ

๔. หลักการประเมินผล และรายงานผลซึ่งเกี่ยวกับการกำหนดจุดประสงค์ การสอน การสร้าง และใช้เครื่องมือประเมิน การตีความหมาย และรายงานผลการประเมิน

ในความคิดของผู้จัดทำคิดว่า แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนการสอนนี้ สามารถนำมาใช้กับงานวิจัยนี้ได้ เพราะว่า การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ต้องอาศัยกระบวนการของการจัดการเรียนการสอนที่ดี ทั้งด้านการวางแผนการสอน การใช้หลักจิตวิทยาเข้ามาช่วยในการสอนเป็นต้น จึงจะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดี โดยที่ครูผู้สอนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ผู้สอนที่สอนอย่างมีหลักการมีความรู้ และมีทักษะจะช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้อย่างมีความหมาย เป็นการประหยัดเวลา และป้องกันการสูญเปล่า

๒.๑.๗ แนวคิดด้านสื่อการเรียนการสอน

สื่อการเรียนการสอนเป็นสิ่งจำเป็นที่ครูจะต้องดำเนินการ เพื่อให้กระบวนการเรียนรู้มีประสิทธิภาพ ผู้เรียนเกิดการรับรู้ได้ดีโดยมีสื่อการเรียนการสอน เป็นเครื่องมือในการกระตุ้นความสนใจทำให้ผู้เรียนมีพัฒนาการ ด้านความรู้ความเข้าใจทักษะปฏิบัติ และทัศนคติได้ตามที่ครูต้องการ และยังเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้นักเรียนสามารถเข้าใจเรื่องที่สอนได้ชัดเจนขึ้นในเรื่องของสื่อการเรียนการสอนนี้ มีนักการศึกษาได้แสดงทัศนะไว้หลายท่าน ดังนี้

๑. ความหมายของสื่อการเรียนการสอน

กิดานันท์ มลิทอง กล่าวว่า สื่อการสอน หมายถึง ตัวกลางที่ช่วยนำ และถ่ายทอดความรู้จากครูผู้สอน หรือจากแหล่งความรู้ไปยังผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถบรรลุถึงวัตถุประสงค์การเรียนรู้ที่ตั้งไว้^{๒๒}

กระทรวงศึกษาธิการ ได้ให้ความหมายของคำว่า สื่อการเรียนรู้ว่า หมายถึง วิธีการ หรือกระบวนการวัสดุของจริงเครื่องมือที่จัดทำขึ้น เพื่อใช้ในการเรียนการสอน ซึ่งมีสาระ

^{๒๒} กิดานันท์ มลิทอง, เทคโนโลยีการศึกษาร่วมสมัย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์, ๒๕๔๕), หน้า ๔๓.

ที่เป็นประโยชน์ต่อประสบการณ์การเรียนรู้ สำหรับนำไปใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ให้เป็นไปตามหลักสูตรกำหนดไว้^{๔๕}

ชม ภูมิภาค กล่าวถึง สื่อการเรียนการสอนว่า หมายถึง ระบบการนำวัสดุ อุปกรณ์ และวิธีการมาเป็นตัวกลางในการให้การศึกษาแก่ผู้เรียน^{๔๖}

นิคม ทาแดง, กอบกุล ปราบประชา, และอำนาจ เดชชัยศรี ให้ความหมายของสื่อการเรียนการสอนไว้ว่า หมายถึง ตัวกลางหรือสิ่งต่าง ๆ เช่น วัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือ และเทคนิควิธีการ รวมทั้งกิจกรรมต่าง ๆ ที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ เกิดการพัฒนา และสามารถนำความรู้ที่ได้รับนั้นไปใช้ในการประกอบอาชีพ ตลอดจนการดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข และมีประสิทธิภาพ^{๔๗}

ปองสุข คุ่มภัย ได้สรุปความหมายของสื่อการเรียนการสอนไว้ว่า หมายถึง อะไรก็ได้ที่ทำหน้าที่เป็นตัวกลาง เป็นพาหะ เป็นตัวช่วย หรือเครื่องมือช่วยในการถ่ายทอดความรู้ เนื้อหาสาระ ความเข้าใจจากผู้สอน ไปยังผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ^{๔๘}

ฐาปนีย์ ธรรมเมธา ได้สรุปความหมาย ของสื่อการเรียนการสอน และสื่อการศึกษาไว้ว่า หมายถึง ตัวกลางที่ช่วยนำ และถ่ายทอดความรู้จากผู้สอน หรือแหล่งความรู้ ไปยังผู้เรียน ทำให้การเรียนการสอนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้เรียนบรรลุวัตถุประสงค์ของการเรียนที่ตั้งไว้^{๔๙}

^{๔๕} กรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการ, ศูนย์พัฒนาหนังสือชุดฝึกอบรมวิทยากรแกนนำหลักสูตร การศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๔๔ เรื่องการพัฒนาสื่อการสอน ชุดที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ องค์การรับส่งสินค้าพหุภัณฑ์, ๒๕๔๕), หน้า ๔๕-๔๗.

^{๔๖} ชม ภูมิภาค, สื่อการศึกษา, วารสารเทคโนโลยีสื่อสารการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ประสานมิตร, ๒๕๔๔), หน้า ๒๕.

^{๔๗} นิคม ทาแดง, กอบกุล ปราบประชา, และอำนาจ เดชชัยศรี, ชุดฝึกหัดอบรมครู,ประมวลสาระ เรื่องเทคโนโลยีการศึกษาเพื่อการเรียนรู้, (กรุงเทพมหานคร : ภาพพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๖.

^{๔๘} ปองสุข คุ่มภัย, การศึกษาสภาพและปัญหาการใช้สื่อการเรียนการสอนของอาจารย์ในโปรแกรม วิชานิเทศศาสตร์กรณีศึกษา : สถาบันราชภัฏ ๖ แห่งในเขตกรุงเทพมหานคร, (วิทยานิพนธ์ครุศาสตร์ อดุสากรรมมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระเจ้าเกล้าธนบุรี, ๒๕๔๕), หน้า ๘.

^{๔๙} ฐาปนีย์ ธรรมเมธา, สื่อการศึกษาเบื้องต้น พิมพ์ครั้งที่ ๒, (นครปฐม : ภาควิชาเทคโนโลยี การศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๘), หน้า ๔๓.

จากที่กล่าวมาทั้งหมดสรุปได้ว่า สื่อการเรียนการสอน เป็นสิ่งที่ใช้เป็น ตัวกลาง หรือช่องทางในการถ่ายทอดความรู้จากผู้สอน ไปยังผู้เรียน เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกัน และทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ตามวัตถุประสงค์ที่ผู้สอนตั้งไว้

๒. คุณค่าและความสำคัญของสื่อในกระบวนการเรียนการสอน

สื่อการสอนนับว่าเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่สำคัญในการเรียนรู้ เนื่องจากเป็นตัวกลาง ในการถ่ายทอดเนื้อหาจากผู้สอน ไปสู่ผู้เรียน หรือเป็นสื่อสำหรับให้ผู้เรียน ได้เรียนรู้ด้วยตนเอง ในเรื่องคุณค่า และความสำคัญของสื่อการเรียนการสอนนี้ มีนักการศึกษาได้แสดงทัศนะไว้ ดังนี้

สันทัต ภิวาลสุข และพิมพ์ใจ ภิวาลสุข ได้กล่าวถึงความสำคัญของ สื่อการเรียนการสอนไว้ ดังนี้^{๕๐}

๑. การที่จำนวนนักเรียนเพิ่มขึ้น สื่อการสอนจึงมีความสำคัญในการปรับปรุง การสอน เพื่อให้สนองความต้องการของผู้เรียน

๒. สื่อการสอนช่วยแก้ปัญหาพื้นฐาน หรือภูมิหลังของนักเรียนที่แตกต่างกัน อันเนื่องมาจากการย้ายจากถิ่นอื่น ๆ ไปเรียนรวมกัน ในชุมชน หากครูรู้จักใช้สื่อการสอน และมีเทคนิคที่ดีพอ

๓. เรียนที่มีประสบการณ์ หรือพื้นฐานภูมิหลังที่ดีแล้ว ย่อมต้องการครูที่มีวิธี สอนที่ดี สื่อการสอนจะช่วยทำให้การสอนของครูบรรลุเป้าหมายได้

๔. นักเรียนที่อยู่ในสภาพเสียเปรียบ หรือผู้ยากไร้อาจได้ประโยชน์จากสื่อ การสอนที่ครูจัดเตรียมไว้

ศิริพงศ์ พะยอมแย้ม ได้กล่าวถึงคุณค่าของสื่อการเรียนการสอนว่า สามารถ ช่วยเพิ่มประสิทธิผลทางการศึกษาในลักษณะ ดังต่อไปนี้^{๕๑}

๑. ด้านการสอน สื่อสามารถช่วยสอนแทนครูได้

๒. ด้านผู้เรียน สื่อสามารถเปิดโอกาสให้ผู้เรียนสามารถเรียนได้ตามลำดับ

ความสามารถ

^{๕๐} สันทัต ภิวาลสุข และพิมพ์ใจ ภิวาลสุข, การใช้สื่อการสอน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : พิระพินชนา, ๒๕๒๔), หน้า ๔๓.

^{๕๑} ศิริพงศ์ พะยอมแย้ม, การเลือกและการใช้สื่อการเรียนการสอน, (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรีน ดิง เฮาส์, ๒๕๓๓), หน้า ๑๐-๑๒.

๓. ด้านผู้บริหาร สื่อการเรียนการสอนจะช่วยเพิ่มคุณภาพการศึกษาลดงบประมาณทางการศึกษา ควบคุมมาตรฐานการเรียนการสอนของครู บริหารหลักสูตรให้บรรลุตามวัตถุประสงค์

๔. ด้านหลักสูตรสื่อสามารถช่วยให้การเรียนการสอนดำเนินไปตามจุดประสงค์ของหลักสูตร ช่วยให้ผู้เรียนและผู้สอนมีทัศนคติที่ดี ต่อการใช้หลักสูตรสามารถทำให้หลักสูตรเปิดกว้างได้ รวมทั้งให้หลักสูตรเกิดการยืดหยุ่น

ฐาปนีย์ ธรรมเมธา ได้สรุปคุณค่าของสื่อการเรียนการสอนไว้ ดังนี้^{๕๒}

๑. ช่วยแบ่งเบาภาระของผู้สอนในด้านการเตรียมการสอน หรือเนื้อหาการสอน โดยจัดให้ผู้เรียนศึกษาเนื้อหาจากสื่อการสอน เช่น ใช้บทเรียน โปรแกรมชุดการสอน

๒. การใช้สื่อการสอนเป็นการช่วยสร้างบรรยากาศในการสอนให้น่าสนใจ แทนที่จะฟังผู้สอนบรรยายอย่างเดียว ผู้เรียนจะได้เห็นผู้สอนใช้สื่อประกอบการบรรยายทำให้นื่อนั้นน่าสนใจมากยิ่งขึ้น

๓. สื่อช่วยสร้างความมั่นใจในการสอนของผู้สอนให้มากขึ้นด้วย เช่นกรณีผู้สอนจำเนื้อหา หรือลำดับการสอนไม่ได้ ผู้สอนอาจดูได้จากสื่อที่เตรียมมา กรณีผู้สอนพูดไม่เก่ง หรือผู้สอนเป็นอาจารย์ใหม่ สื่อการสอนจะช่วยสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้สอน

๔. เมื่อผู้สอนเห็นคุณค่าของสื่อการสอน ย่อมเป็นการกระตุ้นให้ผู้สอนตื่นตัวในการเตรียมการผลิต เลือกลง หรือจัดหาสื่อการสอน ตลอดจนเทคนิคใหม่ ๆ มาใช้ในการสอน

๕. สื่อการสอนช่วยกระตุ้นและเร้าความสนใจให้กับผู้เรียน ทำให้เกิดความสนุกสนาน และไม่เบื่อหน่ายต่อการเรียน

๖. สื่อการสอนช่วยให้เกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ เพราะช่วยให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจเนื้อหา บทเรียนที่ยังยากสลับซับซ้อนได้ง่าย และรวดเร็วขึ้นตลอดจนช่วยสร้างความคิดรวบยอดในเรื่องนั้นอย่างรวดเร็ว และถูกต้อง

๗. สื่อช่วยแก้ปัญหาเรื่องความแตกต่างระหว่างบุคคล ในแง่ความสนใจ ระดับสติปัญญา และศักยภาพแห่งความคิดสร้างสรรค์

๘. ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนมากยิ่งขึ้นทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ และความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน

^{๕๒} ฐาปนีย์ ธรรมเมธา, สื่อการศึกษาเบื้องต้น พิมพ์ครั้งที่ ๒, (นครปฐม: ภาควิชาเทคโนโลยีการศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๕), หน้า ๔๗-๔๘.

๕. สื่อช่วยดึงประสบการณ์นอกห้องเรียนที่อยู่ไกล มีข้อจำกัดเรื่องเวลา ระยะทาง และสถานที่มาสู่ห้องเรียนได้

วาสนา ชาวหา กล่าวไว้ว่า สื่อการเรียนการสอนมีความจำเป็นต่อการเรียน การสอนในฐานะเป็นตัวกลาง ที่จะช่วยในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการเรียนรู้ ดังนี้^{๕๓}

๑. การเพิ่มจำนวนนักเรียน สื่อการเรียน มีความสำคัญในการเพิ่ม ประสิทธิภาพการสอน เพื่อให้เพียงพอแต่ความต้องการของผู้เรียน

๒. สื่อการสอนช่วยแก้ปัญหาพื้นฐาน หรือภูมิหลังของนักเรียนที่แตกต่างกัน

๓. สื่อการสอนช่วยทำให้ครูสอนได้ดีขึ้น และช่วยทำให้การสอนของครู บรรลุเป้าหมาย

๔. สื่อการสอนสำเร็จรูปช่วยให้นักเรียนอยู่ในสภาพเสียเปรียบ หรือผู้ยากไร้ สามารถเรียนได้ทัดเทียมผู้มีฐานะดีกว่า

ไชยยศ เรืองสุวรรณ ได้กล่าวถึงคุณค่าของสื่อการเรียนการสอนว่าสื่อการเรียน การสอนมีคุณค่า หรือลักษณะพิเศษต่างๆ ภายในตัวสื่อเอง และมีผลดีต่อการจัดการเรียน การสอน ซึ่งคุณค่าของสื่อการเรียนการสอนโดยทั่วไปสรุปได้ ดังนี้^{๕๔}

๑. ช่วยเพิ่มพูนประสบการณ์ของผู้เรียน

๒. ทำให้เนื้อหาวิชาความรู้ที่สอนมีความหมายต่อนักเรียนมากขึ้น

๓. ได้รับความสนใจของผู้เรียน ทำให้ครูสามารถสอน และจัดกิจกรรมการเรียน การสอนได้กว้างขวางมากขึ้น

๔. เป็นเครื่องมือชี้แนะการตอบสนองของผู้เรียนไม่ว่าจะเป็นการสอนโดยใช้ เทคนิคแบบใดก็ตาม

๕. สามารถเอาชนะข้อจำกัดต่าง ๆ ทางกายภาพได้

๖. ทำให้ผู้เรียนได้พัฒนากระบวนการเรียนต่าง ๆ เช่น การแก้ปัญหา

๗. เป็นเครื่องมือสำหรับครูในการวินิจฉัยผลการเรียน และช่วยในการสอน
ซ่อมเสริม

^{๕๓}วาสนา ชาวหา, สื่อการเรียนการสอน, (กรุงเทพมหานคร:โอ.เอส.พรินต์ติ้งเฮาส์, ๒๕๓๓), หน้า ๑๕-๑๖.

^{๕๔}ไชยยศ เรืองสุวรรณ, เทคโนโลยีทางการศึกษาหลักการและแนวปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร: วัฒนาพานิช, ๒๕๒๖), หน้า ๑๓๕-๑๔๐.

จากที่กล่าวมาทั้งหมดสรุปได้ว่า สื่อการเรียนการสอนมีคุณค่า และประโยชน์ต่อการเรียนการสอนเป็นอย่างมาก คือ ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนการสอนให้สูงขึ้น ด้านปริมาณ และประหยัดเวลาในการเรียนรู้ ตลอดจนสื่อบางชนิดสามารถทดแทนการสอนของครูได้สามารถทำให้การเรียนการสอนบรรลุเป้าหมายได้

๓. ประเภทของสื่อการเรียนการสอน

สื่อการสอนมีอยู่หลายลักษณะหลายประเภท ซึ่งผู้รู้ทางเทคโนโลยีทางการศึกษาหลายท่าน ได้จัดแบ่งแตกต่างกันออกไป ในเรื่องประเภทของสื่อการสอนนี้ ได้มีนักการศึกษาแสดงทัศนะไว้ ดังนี้

จรัสพรรณ ทิลาวรรณ กล่าวไว้ว่า สื่อการเรียนการสอนสามารถจัดแบ่งได้ ๓ ประเภทใหญ่ ๆ คือ^{๕๕}

๑. สื่อการสอนประเภทวัสดุ (Materials) ได้แก่ สื่อที่มีขนาดเล็กที่ผลิตขึ้นมาจากวัสดุต่าง ๆ บางทีก็เรียกสื่อประเภทนี้ว่า (Software)

๒. สื่อการสอนประเภทอุปกรณ์หรือเครื่องมือ (Equipments) หมายถึง สื่อที่เป็นอุปกรณ์หรือเครื่องมือต่าง ๆ ซึ่งอาจจะประกอบไปด้วยกลไกทางไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ เช่น เครื่องฉายภาพยนตร์ เครื่องฉายสไลด์ เครื่องฉายภาพโปรเจกต์ เครื่องรับโทรทัศน์ เครื่องเล่น แผ่นเสียง เครื่องบันทึกเสียง เครื่องเล่นและบันทึกภาพวิดีโอ เครื่องช่วยสอนแบบต่าง ๆ ตลอดจนคอมพิวเตอร์ กระดาษชอล์ก แผ่นป้ายสาธิต แผ่นป้ายนิเทศ แผ่นป้ายไฟฟ้าและอื่น ๆ เป็นต้น

๓. สื่อประเภทเทคนิควิธีการหรือกิจกรรม เป็นสื่อการสอนที่ไม่ใช่เป็นการใช้วัสดุ หรือเครื่องมือเท่านั้นแต่เป็นกิจกรรมหรือวิธีการที่อาจจะต้องใช้วัสดุ หรือเครื่องมือประกอบหรือไม่มีเลยก็ได้ ที่กำหนดขึ้นมา เพื่อเป็นสื่อกลางที่จะให้ผู้เรียนบรรลุจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอน เช่น การสาธิต การจัดนิทรรศการ การแสดงละคร การแสดงหุ่น การศึกษานอกสถานที่ การแสดงบทบาทสมมติ รวมทั้งกิจกรรมที่เสนอบทเรียนหรือวิธีการเป็นการส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยพฤติกรรม ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และได้ประสบการณ์ที่สมบูรณ์ตามเป้าหมายของการศึกษาอย่างแท้จริงได้

^{๕๕}จรัสพรรณ ทิลาวรรณ, การศึกษาสถานภาพสื่อและการใช้สื่อการเรียนการสอนของครูในโรงเรียนศึกษาผู้ใหญ่ เรือนจำกลางภาคตะวันออกเฉียงเหนือกรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม, (การศึกษานิเทศศาสตร์มหาบัณฑิตมหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐.

ชม ภูมิภาค แบ่งประเภทสื่อการเรียนการสอนได้ ๓ ประเภทใหญ่ ๆ คือ^{๕๖}

๑. ประเภทวัสดุ (Materials) ได้แก่ สิ่งที่เป็นสิ่งของทั้งหลายรวมทั้งรูปภาพ และสัญลักษณ์ต่าง ๆ ด้วย

๒. ประเภทอุปกรณ์ (Equipments) ได้แก่ สิ่งที่เกี่ยวข้องเครื่องมืออุปกรณ์ต่าง ๆ เช่น วิดีโอ โทรทัศน์ คอมพิวเตอร์ เป็นต้น

๓. ประเภทวิธีการ (Methods) เป็นสื่อประเภทของกระบวนการและการกระทำ เช่น การสาธิต การทดลอง นิทรรศการ เกม บทบาทสมมติ เป็นต้น

กรมวิชาการ กล่าวว่า สื่อการเรียนรู้อาจจำแนกออกตามลักษณะได้เป็น ๓ ประเภท คือ^{๕๗}

๑. สื่อสิ่งพิมพ์ หมายถึง หนังสือ และเอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ที่แสดงหรือเรียบเรียงสาระความรู้ต่าง ๆ โดยใช้หนังสือที่เป็นตัวเขียน หรือตัวพิมพ์

๒. สื่อเทคโนโลยี หมายถึง สื่อการเรียนรู้ที่ผลิตขึ้นใช้ควบคู่กับเครื่องมือโสตทัศนวัสดุ หรือเครื่องมือที่เป็นเทคโนโลยีใหม่ ๆ สื่อคอมพิวเตอร์ช่วยสอน วิซีดี เป็นต้น

๓. สื่ออื่นๆ นอกเหนือจากสื่อ ๒ ประเภทดังกล่าวแล้วยังมีสื่ออื่น ๆ ที่ส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน ซึ่งมีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าสื่อดังกล่าวมาสื่อดังกล่าวนี้ประกอบด้วย

๓.๑ บุคคล หมายถึง บุคคลที่มีความรู้ความสามารถ ความเชี่ยวชาญในสาขาต่าง ๆ ซึ่งสามารถถ่ายทอดสาระความรู้ แนวคิด และประสบการณ์ไปสู่บุคคลอื่น เช่น บุคลากรในท้องถิ่นแพทย์ ตำรวจ และนักธุรกิจ เป็นต้น

๓.๒ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง สิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติและสภาพแวดล้อมตัวผู้เรียน เช่น พืชผัก ผลไม้ ปรากฏการณ์ และห้องปฏิบัติการ

๓.๓ กิจกรรมกระบวนการ หมายถึง กิจกรรม หรือกระบวนการที่ผู้สอนและผู้เรียนกำหนดขึ้นเพื่อสร้างเสริมประสบการณ์การเรียนรู้ใช้ในการฝึกทักษะ ซึ่งต้องใช้กระบวนการคิด การปฏิบัติ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้ของผู้เรียน เช่น บทบาทสมมติ การสาธิต การจัดนิทรรศการ การทำโครงการ และเกม ฯลฯ

^{๕๖}ชม ภูมิภาค, สื่อการศึกษา, วารสารเทคโนโลยีสื่อสารการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ประสานมิตร, ๒๕๔๔), หน้า ๒๕-๒๖.

^{๕๗}กรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือการพัฒนาสื่อการเรียนรู้, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๕), หน้า ๗-๘.

๓.๔ วัสดุเครื่องมือและอุปกรณ์ หมายถึง วัสดุที่ประดิษฐ์ขึ้นเพื่อใช้ในการประกอบการเรียนรู้ เช่น หุ่นจำลอง แผนภูมิ แผนที่ตาราง สถิติ รวมถึงสื่อประเภทเครื่องมือและอุปกรณ์ที่จำเป็นต้องใช้ในการปฏิบัติงานต่าง ๆ เช่น อุปกรณ์ทดลองวิทยาศาสตร์ และเครื่องมือช่าง นอกจากนี้สื่อการสอนยังจำแนกได้ตามทรัพยากรการเรียนรู้ (Learning Resources) เป็น ๖ ระบบ ได้แก่

๑. คน ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิในด้านต่าง ๆ เริ่มแต่ครู และบุคลากรในสถานศึกษาจนถึงบุคคลในสังคม ที่มีความชำนาญในด้านต่าง ๆ

๒. วัสดุ ทั้งที่บรรจุเนื้อหาวิชาการ และเพื่อการบันเทิงสามารถนำมาเป็นแหล่งวิชาการได้ เช่น หนังสือ สไลด์ และเทปโทรทัศน์ เป็นต้น

๓. อาคารสถานที่ อาจจะเป็นในรูปของสนามกีฬา ตัวอาคาร ห้องประชุม และสถานที่สาธารณะต่าง ๆ ที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ทางการศึกษาได้

๔. เครื่องมือและอุปกรณ์ นอกจากเครื่องมือทางโสตทัศนูปกรณ์แล้ว เครื่องใช้ในสำนักงานและงานอุตสาหกรรม หรือก่อสร้าง เริ่มตั้งแต่เครื่องถ่ายภาพเอกสาร เครื่องคอมพิวเตอร์ หรือแม้แต่ตะปู ไขควง เหล่านี้ เป็นต้น

๕. กิจกรรม อาจจะเป็นการจัดขึ้นร่วมกับแหล่งวิทยาการอื่น ๆ หรือวิธีการเรียนที่มีวัตถุประสงค์เฉพาะ ได้แก่ การสอนแบบโปรแกรม ทัศนศึกษา การเล่นเกมส์ และการแสดงละคร

๖. ธรรมชาติ สิ่งที่มีอยู่และเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติในรูปของปรากฏการณ์ วัตถุ และลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่เป็นแหล่งความรู้ สามารถนำมาใช้เป็นสื่อการเรียนการสอนได้ เช่น ฟาร์ม ไร่ สวน ภูเขา และน้ำตก

ในความคิดของผู้จัดทำคิดว่า แนวคิดเกี่ยวกับสื่อการเรียนการสอนนี้สามารถนำมาใช้กับงานวิจัยนี้ได้ ทั้งนี้เพราะว่า การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีที่จะให้ประสบความสำเร็จได้ตามต้องการนั้น จำเป็นต้องอาศัยสื่อที่จะกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความสนใจในการเรียน และไม่รู้สึกรู้สึกเกิดความเบื่อหน่าย นอกจากนี้สื่อยังช่วยทำให้ครูจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประหยัดเวลาในการอธิบาย เพราะสื่อบางชนิดจะทำให้นักเรียนเข้าใจในเรื่องที่ครูสอนได้อย่างชัดเจน และเห็นเป็นรูปธรรม ฉะนั้นจึงควรแสวงหาสื่อใหม่ ๆ และพัฒนาสื่อให้เหมาะสมหลากหลายนำมาประยุกต์ใช้กับการเรียนการสอน ซึ่งจะช่วยให้การเรียนการสอน มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

๒.๑.๘ แนวคิดด้านกิจกรรมการเรียนการสอน

การเรียนการสอนย่อมมีการกำหนดเป้าหมาย เพื่อให้ผู้เรียนเกิดผลสัมฤทธิ์ตามจุดประสงค์ ที่กำหนดไว้ การที่ผู้เรียนจะบรรลุเป้าหมายได้มากน้อยเพียงใดนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครูผู้สอนเป็นสำคัญ ฉะนั้นครูผู้สอนจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจ ในกิจกรรมการเรียนการสอน จึงจะสามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้อย่างเหมาะสม และมีประสิทธิภาพซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับผู้เรียนได้อย่างแท้จริง ในเรื่องของกิจกรรมการเรียนการสอนนี้ มีนักการศึกษาได้แสดงทัศนะไว้ ดังต่อไปนี้

๑. ความหมายของกิจกรรมการเรียนการสอน

ทัศนีย์ สุภเมธี กล่าวว่า กิจกรรมการเรียนการสอนหมายถึงทุกสิ่งทุกอย่าง ที่กระทำขึ้น เพื่อให้การเรียนการสอนในครั้งนั้น ๆ ได้ผลดี หมายถึง การสอนของครูเป็นไปอย่างมีความหมายนักเรียนได้ทั้งความรู้ และความสนุกสนานเพลิดเพลิน^{๕๘}

วไลพร คุโณทัย กล่าวว่า กิจกรรมการเรียนการสอน หมายถึง สภาพการณ์ของการจัดประสบการณ์ และการกระทำทุกสิ่งทุกอย่างที่จัดขึ้นจากความร่วมมือระหว่างผู้สอนและผู้เรียน เพื่อให้การเรียนการสอนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพน่าสนใจ และผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้^{๕๙}

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ได้ให้ความหมาย ของกิจกรรมการเรียนไว้ว่า หมายถึง การดำเนินการต่าง ๆ ในโรงเรียน ทั้งโดยครู และนักเรียน เช่น การสอนให้นักเรียน ค้นคว้าอภิปราย การบรรยาย การอบรม การสาธิต การปฏิบัติงาน การจัดนิทรรศการ และการศึกษานอกสถานที่^{๖๐} ฯลฯ

จากความหมายดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปความหมาย ได้ว่า กิจกรรมการเรียนการสอน หมายถึง การปฏิบัติต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการเรียนการสอน เพื่อให้การสอนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ และการเรียนรู้ของผู้เรียนบรรลุจุดประสงค์การสอน ที่กำหนดไว้

^{๕๘} ทัศนีย์ สุภเมธี, พฤติกรรมการสอนวิชาภาษาไทยระดับมัธยมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏธนบุรี, ๒๕๓๓), หน้า ๑๕๕-๑๖๐.

^{๕๙} วไลพร คุโณทัย, หลักการสอน, (กรุงเทพมหานคร : กองส่งเสริมวิทยฐานะครูกรมการฝึกหัดครู, ๒๕๓๐) หน้า ๑๕.

^{๖๐} กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. ๒๕๒๑ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓), (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๒), หน้า ๒.

๒. ความสำคัญของกิจกรรมการเรียนการสอน

กิจกรรมการเรียนการสอน เป็นองค์ประกอบสำคัญของการเรียนการสอน เพราะกิจกรรมทั้งของผู้เรียน และผู้สอนที่เหมาะสมจะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริง ในเรื่องความสำคัญของกิจกรรมการเรียนการสอนนี้ มีนักการศึกษาแสดงทัศนะไว้ ดังนี้

วารี ธีระจิตร ได้กล่าวถึง ความสำคัญของกิจกรรมการเรียนการสอน ที่มีต่อการเรียนรู้ไว้ ดังนี้^{๖๐}

๑. กิจกรรมเร้าความสนใจของเด็ก
๒. กิจกรรมจะเปิดโอกาสให้นักเรียนประสบความสำเร็จ
๓. กิจกรรมจะช่วยปลูกฝังความเป็นประชาธิปไตย
๔. กิจกรรมจะช่วยปลูกฝังความความรับผิดชอบ
๕. กิจกรรมจะช่วยปลูกฝังความและส่งเสริมความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
๖. กิจกรรมจะช่วยให้เด็กนักเรียนได้มีการเคลื่อนไหว
๗. กิจกรรมจะช่วยให้เด็กนักเรียนได้รู้สึกสนุกสนาน
๘. กิจกรรมจะช่วยให้เห็นความแตกต่างระหว่างบุคคล
๙. กิจกรรมจะช่วยขยายความรู้และประสบการณ์ของเด็กให้กว้างขวาง
๑๐. กิจกรรมจะช่วยส่งเสริมความงอกงามและพัฒนาการของเด็ก
๑๑. กิจกรรมจะช่วยส่งเสริมทักษะ
๑๒. กิจกรรมจะช่วยปลูกฝังเจตคติที่ดี
๑๓. กิจกรรมจะช่วยส่งเสริมให้เด็กรู้จักทำงานเป็นหมู่
๑๔. กิจกรรมจะช่วยให้เด็กเกิดความเข้าใจบทเรียน
๑๕. กิจกรรมจะช่วยเสริมให้เด็กเกิดความซาบซึ้งความงามในเรื่องต่างๆ

๓. หลักการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

กิจกรรมการเรียนการสอนมีความสำคัญดังกล่าว ดังนั้น ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนจึงควรคำนึงถึงหลักการ ต่อไปนี้^{๖๑}

^{๖๐}วารี ธีระจิตร, การพัฒนาการสอนสังคมศึกษาระดับประถมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : คณะครู ศาสตราจารย์พาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๑๖๒-๑๖๓.

^{๖๑}อาภรณ์ ใจเที่ยง, หลักการสอน, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่ โอ. เอส. พรินติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๓๗), หน้า ๗๒-๗๕.

ในใจของผู้เรียน

๑. จัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของหลักสูตร
๒. จัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับจุดประสงค์การสอน
๓. จัดกิจกรรมให้สอดคล้องและเหมาะสมกับวัย ความสามารถ และความสนใจของผู้เรียน
๔. จัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับลักษณะของเนื้อหาวิชา
๕. จัดกิจกรรมให้มีลำดับขั้นตอน
๖. จัดกิจกรรมให้น่าสนใจ
๗. จัดกิจกรรมโดยให้ผู้เรียนเป็นผู้กระทำกิจกรรม
๘. จัดกิจกรรมโดยใช้วิธีการที่ทำให้ทายความคิดความสามารถของผู้เรียน
๙. จัดกิจกรรมโดยใช้เทคนิควิธีการสอนที่หลากหลาย
๑๐. จัดกิจกรรมให้มีบรรยากาศที่รื่นรมย์ สนุกสนาน และเป็นกันเอง
๑๑. จัดกิจกรรมแล้วต้องมีการวัดผลการใช้กิจกรรมนั้นทุกครั้ง

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ควรดำเนินการเพื่อประโยชน์แก่ผู้เรียนอย่างแท้จริง โดยมุ่งพัฒนาความเจริญทุกด้านแก่ผู้เรียน เราให้ผู้เรียนได้แสดงออก ได้มีส่วนร่วมฝึกฝนวิธีการแสวงหาความรู้ วิธีการแก้ปัญหาด้วยตนเอง และจัดโดยมีบรรยากาศที่รื่นรมย์ สนุกสนาน ตลอดจนจัดให้เหมาะสมกับวัย ความสามารถ ความสนใจของผู้เรียน

๔. รูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยทั่วไปแล้วแบ่งได้ ๒ รูปแบบ ได้แก่^{๖๓}

๑. กิจกรรมการเรียนการสอนที่ยึดครูเป็นศูนย์กลางเป็นกิจกรรมที่ครูเป็นศูนย์กลางของการปฏิบัติกิจกรรม ครูเป็นผู้มีบทบาทในการเรียนการสอนมากกว่านักเรียน
๒. กิจกรรมการเรียนการสอนที่ยึดนักเรียนเป็นศูนย์กลาง เป็นกิจกรรมที่ครูเปิดโอกาสให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในการเรียนการสอนอย่างแท้จริง ซึ่งกิจกรรมการเรียนการสอนที่ยึดนักเรียนเป็นศูนย์กลางนี้ แยกย่อยออกได้เป็น ๒ ประเภท คือ
 - ๒.๑ กิจกรรมที่ยึดกลุ่มนักเรียนเป็นศูนย์กลาง เป็นกิจกรรมที่แบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่มให้ปฏิบัติงาน โดยมีจุดมุ่งหมาย เพื่อฝึกการทำงานร่วมกับผู้อื่นซึ่งแบ่งได้เป็น ๒ ลักษณะ คือ ๑) กิจกรรมกลุ่มใหญ่ และ ๒) กิจกรรมกลุ่มย่อย

^{๖๓} อารมณ์ ใจเที่ยง, หลักการสอน, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่ โอ.เอส. พรินติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๓๗), หน้า ๗๕-๗๖.

๒.๒ กิจกรรมที่ยืดนักเรียนเป็นรายบุคคล เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมความแตกต่างระหว่างบุคคล มุ่งให้นักเรียนได้ปฏิบัติงานตามความสามารถ ความถนัด และความสนใจของแต่ละคน

ในความคิดของผู้จัดทำคิดว่าแนวคิดเกี่ยวกับกิจกรรมเรียนการสอนนี้สามารถนำมาใช้กับงานวิจัยนี้ได้ เพราะว่า การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ที่จะทำให้ผู้เรียนบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้ จำต้องอาศัยการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเป็นหัวใจอันสำคัญ ทั้งนี้เพราะกิจกรรมการเรียนการสอนที่ดี และมีความเหมาะสมกับผู้เรียน จะช่วยพัฒนาผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ได้ อย่างมีประสิทธิภาพ ฉะนั้นครูผู้สอนจำเป็นต้องมีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ที่ชัดเจน และหลากหลาย จึงจะจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพได้ อย่างที่ต้องการ

๒.๑.๕ แนวคิดด้านการวัดผลและประเมินผล

การวัดผลและประเมินผลเป็นกระบวนการที่สำคัญอย่างหนึ่ง ของการจัดการศึกษาเพราะการวัดผล และประเมินผลจะแสดงผลการตรวจสอบการเรียนการสอนของผู้เรียนว่าเป็นไปตามผลการเรียนรู้มาตรฐานการเรียนรู้ และจุดหมายของหลักสูตรเพียงใดซึ่งจะเป็นข้อมูลของผู้สอนในการใช้ประกอบการปรับปรุง และพัฒนาผลการเรียนการสอนต่อไปในเรื่องการวัดผลและประเมินผลนี้ ได้มีนักการศึกษาแสดงทัศนะไว้ ดังต่อไปนี้

๑. ความหมายของการวัดผลและประเมินผล

อำนาจ เลิศขยันดี กล่าวว่า การวัดผล หมายถึง กระบวนการกำหนดรายละเอียดของข้อมูลให้เป็นตัวเลข ภายใต้กฎเกณฑ์ในการกำหนดตัวเลขแทนปริมาณ ของสิ่งที่จะวัดตามคุณลักษณะ ส่วนการประเมินผล หมายถึง กระบวนการตัดสินใจข้อมูลที่ได้จากการวัดผลอย่างมีหลักเกณฑ์^{๖๔}

สมบูรณ์ ชิตพงษ์ การวัดผล หมายถึง การกำหนดสิ่งที่มีความหมายแทนคุณลักษณะคุณภาพ ของสิ่งที่ต้องการวัด โดยสิ่งที่กำหนดนั้นอาจอยู่ในรูปของภาษาตัวเลข สัญลักษณ์ก็ได้ ส่วนการประเมินผล หมายถึง การนำสิ่งที่ได้จากการวัดมาตัดสิน ตีราคา ซึ่งการที่จะ

^{๖๔}อำนาจ เลิศขยันดี, คู่มือการสร้างข้อทดสอบและการประเมินผลการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : อำนวยการพิมพ์, ๒๕๒๕), หน้า ๗.

ตัดสินหรือตีราคาสິงใดได้นั้น จำเป็นจะต้องอาศัยหลักเกณฑ์ที่เกี่ยวข้อง เพราะผลการประเมินจะอยู่ในรูปของความเหมาะสม หรือไม่เหมาะสม ดีหรือเลว ใช้ได้ หรือ ใช้ไม่ได้ เป็นต้น^{๖๕}

วนิดา เดชตานนท์ กล่าวว่า การวัดผล หมายถึง กระบวนการในการกำหนดหรือหาจำนวนปริมาณอันดับแทนคุณลักษณะของสิ่งหนึ่งสิ่งใด หรือแทนพฤติกรรมความสามารถของบุคคล โดยใช้เครื่องมือช่วยในการวัดผล การวัดจะอยู่ในรูปของตัวเลข หรือคะแนน หรือบรรยายลักษณะสิ่งนั้นทำให้รู้รายละเอียดเกี่ยวกับสิ่งที่วัดว่ามีจำนวน หรือปริมาณเท่าใด หรือมีลักษณะอย่างไร เช่น กระดานดำยาว ๓ เมตร ๕๐ เซนติเมตร เด็กชายแดงได้คะแนนวิชาคณิตศาสตร์ ๓๐ คะแนน เป็นต้น^{๖๖}

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ กล่าวว่า การวัดผลเป็นกระบวนการ ที่กำหนดจำนวนตัวเลขให้กับวัตถุสิ่งของหรือบุคคลตามความมุ่งหมาย และเปรียบเทียบลักษณะความแตกต่างที่ปรากฏอยู่ในสิ่งที่จะวัดนั้น ๆ เช่น การวัดความสามารถทางสมองด้านต่าง ๆ ผลที่ได้จากการวัดผลจะเป็นตัวเลขเป็นการวัดเชิงปริมาณ^{๖๗}

เดือนใจ เกตุยา ได้ให้ความหมายของการวัดผลว่า หมายถึง การรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับตัวนักเรียน ซึ่งจำเป็นต้องใช้เครื่องมือหลาย ๆ ชนิด มาวัดดูว่าหลังจากที่นักเรียนเรียนไปแล้ว อาจจะเป็น ๑ อาทิตย์ ๑ เดือน หรือ ๑ ภาคเรียน เขาสัมฤทธิ์ผลในสิ่งที่เรียนไปแล้วมากน้อยเพียงใด^{๖๘}

จากความหมายที่กล่าวมาทั้งหมด สามารถสรุปได้ว่า การวัดผล หมายถึง กระบวนการที่จะกำหนดคุณลักษณะความรู้ความสามารถของนักเรียน โดยการตีค่าเป็นตัวเลข หรือสัญลักษณ์ตามกฎเกณฑ์ที่ตั้งไว้ โดยอาศัยเครื่องมือ และวิธีการวัดหลาย ๆ อย่างประกอบกัน

^{๖๕} สมบูรณ์ ชิตพงษ์, การวัดและการประเมินผลการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชา, ๒๕๓๖), หน้า ๔๘๕.

^{๖๖} วนิดา เดชตานนท์, การประเมินผลการเรียน, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (นครราชสีมา : ภาควิชาทดสอบและวิจัยการศึกษาคณะครุศาสตร์สถาบันราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๔๐), หน้า ๔.

^{๖๗} ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, การบริหารงานวิชาการ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ, ๒๕๔๔), หน้า ๑๖๖.

^{๖๘} เดือนใจ เกตุยา, การประเมินผลการสอน, (กรุงเทพมหานคร : อรุณการพิมพ์, ๒๕๓๕), หน้า ๑.

อเนก เพียรอนุกุลบุตร ให้ความหมายว่า การประเมินผล เป็นการวินิจฉัย ติราคา บ่งคุณค่าโดยสรุป โดยเปรียบเทียบกับเกณฑ์อย่างใดอย่างหนึ่งว่า ดี เลว เด่น ค้อย ประการใด^{๖๕}

สุภาพ วาดเขียน และอรพินธ์ โภชนดา ได้อธิบายความหมาย ของการ ประเมินผลการศึกษาไว้ว่า เป็นการพิจารณาตัดสินเกี่ยวกับคุณภาพ คุณค่าความจริง และการกระทำ บางที่ขึ้นอยู่กับการวัดเพียงอย่างเดียว เช่น คะแนนสอบ แต่ส่วนมาก มักเป็นการรวมการวัดหลาย ๆ อย่างต่าง ๆ กันเพื่อวินิจฉัยคุณค่าหรือตัดสินคุณลักษณะต่าง ๆ ที่ได้มาจากการวัดหลาย ๆ อย่าง^{๖๖}

ชวาล แพร์ตกุล ได้สรุปความหมาย ของการประเมินผลไว้ว่า เป็นกระบวนการที่ครูนำทุก ๆ รายการที่ทราบจากการวัดไปใช้ คือ ครูนำผลต่าง ๆ จากการวัดผล เหล่านั้นมารวมกัน เพื่อนำไปใช้ในการวินิจฉัย ติราคาคุณค่า และชี้ขาดลงเป็นผลสรุปว่า เด็กคนนั้นมีคุณภาพสูงหรือต่ำ สมควรสอบได้หรือตก ซึ่งการประเมินค่าที่ดีต้องตั้งบนรากฐานของการวัดที่ดี^{๖๗}

จากการให้ความหมาย การประเมินผลของนักการศึกษา อาจสรุปได้ว่าการประเมินผล หมายถึง กระบวนการตัดสินคุณค่าของสิ่งของหรือการกระทำใด ๆ โดยเปรียบเทียบกับเกณฑ์มาตรฐานในแง่ ของการเรียนการสอน การประเมินผลการเรียน หมายถึง กระบวนการที่ใช้ตัดสินใจว่าผู้เรียนได้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ตามเป้าหมายของการสอน หรือไม่เพียงใด

^{๖๕}อเนก เพียรอนุกุลบุตร, การวัดและประเมินทางการศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : ป.สัมพันธภาพินิชย์, ๒๕๒๓), หน้า ๓.

^{๖๖}สุภาพ วาดเขียน และอรพินธ์ โภชนดา, การประเมินผลทางการเรียนการสอน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๐), หน้า ๓.

^{๖๗}ชวาล แพร์ตกุล, เทคนิคการวัดผล, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (พระนคร : สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช, ๒๕๑๘), หน้า ๑๔๑.

๒. องค์ประกอบของการประเมินผล

ไพศาล หวังพานิช กล่าวว่า การประเมินผลมีองค์ประกอบหลัก ๓ ประการ คือ ^{๓๒}

๑. ผลการวัดทำให้ทราบสภาพความจริงของสิ่งที่จะประเมินว่ามีปริมาณเท่าไร มีคุณสมบัติอย่างไร เพื่อใช้เป็นข้อมูลสำหรับนำไปเปรียบเทียบกับเกณฑ์

๒. เกณฑ์การพิจารณาในการที่จะตัดสินว่าสิ่งใดดีหรือเลว ใช้ได้หรือใช้ไม่ได้นั้นจะต้องมีหลัก หรือบรรทัดฐานที่ต้องการโดยนำผลการวัดนั้นมาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้ หรือมาตรฐานที่ต้องการ เกณฑ์การพิจารณาในการประเมินผลการศึกษา นั้นคือจุดมุ่งหมายของการศึกษานั้นเอง

๓. การตัดสินใจ เป็นการชี้ขาดหรือสรุปผลการเปรียบเทียบระหว่างผลการปฏิบัติซึ่งได้รับการวัดกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้ว่า สูงต่ำกว่ากันขนาดไหน ทั้งนี้การตัดสินใจที่ดีต้องอาศัยการพิจารณาอย่างถี่ถ้วน ทุกแง่มุม และการกระทำทุกอย่างยุติธรรมโดยอาศัยสภาพและความเหมาะสมต่าง ๆ ประกอบหรือต้องมีคุณธรรมที่ดี

๓. หลักการวัดผลและประเมินผลการศึกษา

พิชิต ฤทธิ์จรูญ แสดงทัศนะว่า เพื่อให้การวัดผล และประเมินผลการศึกษา เป็นไปอย่างถูกต้อง และมีประสิทธิภาพสอดคล้องกับจิตวิทยาการเรียนรู้ควรยึดหลักในการปฏิบัติ ดังนี้ ^{๓๓}

๑. วัดให้ตรงกับจุดมุ่งหมาย
๒. ใช้เครื่องมือที่มีคุณภาพ
๓. คำนึงถึงความยุติธรรม
๔. การแปลผลให้ถูกต้อง
๕. ใช้ผลของการวัดและการประเมินให้คุ้มค่า

^{๓๒}ไพศาล หวังพานิช, การวัดผลการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖), หน้า ๑๔.

^{๓๓}พิชิต ฤทธิ์จรูญ, หลักการวัดและประเมินผลการศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : เข้าส์ออฟ เคอร์มีสท์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑-๑๓.

๔. ความมุ่งหมายของการประเมินผล

พิชิต ฤทธิจรรยา กล่าวไว้ว่า การประเมินผลการเรียนการสอนมีความมุ่งหมายหลายประการ ซึ่งครูสอนอาจเลือกให้ให้ตรงกับความต้องการ ดังนี้^{๗๔}

๑. เพื่อสร้างแรงจูงใจในการเรียน
๒. เพื่อตรวจสอบความรู้พื้นฐาน
๓. เพื่อปรับปรุงการเรียนการสอน
๔. เพื่อวินิจฉัยข้อบกพร่อง
๕. เพื่อตัดสินผลการเรียน
๖. เพื่อจัดตำแหน่งหรือจัดประเภท
๗. เพื่อเปรียบเทียบระดับพัฒนาการ
๘. เพื่อพยากรณ์หรือทำนาย
๙. เพื่อประเมินค่า

ในความคิดของผู้จัดทำคิดว่า แนวคิดเกี่ยวกับการ วัดผล และประเมินผลนี้ สามารถนำมาใช้กับงานวิจัยนี้ได้ เพราะว่าการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี มีการวัดผล ทั้งในระดับชั้นเรียนของแต่ละสำนัก และการประเมินผลใน ส่วนกลางของแผนกบาลีสนามหลวง การวัดผล และประเมินผลดังกล่าว เป็นการตรวจสอบคุณภาพของครูผู้สอน และผู้เรียนว่ามีผลของการเรียนการสอนเป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนดไว้ หรือไม่เพียงใด และยังเป็นเครื่องมือที่ผู้สอนจะใช้สำหรับการปรับปรุง และพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น

^{๗๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐-๒๒.

๒.๒ วิวัฒนาการการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

๒.๒.๑ การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ในสมัยสุโขทัย

๑. ด้านหลักสูตร เกี่ยวกับหลักสูตรการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในสมัยนี้ไม่ปรากฏชัดเจนแต่คงได้แก่ภาษาบาลี พระไตรปิฎก และศิลปศาสตร์ต่าง ๆ สำหรับครูผู้สอนก็คงเป็นพระมหาเถระ พระมหากษัตริย์ และราชบัณฑิต ผู้ทรงแก่เรียนนั่นเอง

๒. ด้านการเรียนการสอน การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในสมัยนี้พระเจ้าแผ่นดินทรงโปรดให้มีการเรียนการสอนขึ้นในสำนักพระราชวัง ปรากฏในศิลาจารึกสมัยพระเจ้าลิไทในประชุมพงศาวดารภาค ๑ ความว่า ทรงเผด็จ (ขอร้อง) สงฆ์ทั้งหลายให้มาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมโดยมีสถานศึกษาพระปริยัติธรรม คือวัด และวังเป็นศูนย์กลาง กล่าวคือวัดเป็นสำนักเรียนของบรรดาบุตรหลาน ชุนนาง และราษฎรทั่วไป โดยมีพระภิกษุเป็นครูสอน และจัดการศึกษา และวังเป็นสำนักราชบัณฑิต สอนแต่เฉพาะเจ้านายและบุตรหลาน ข้าราชการที่เรียนธรรมของพระสงฆ์เท่านั้น

๓. ด้านสื่อการเรียนการสอน ในยุคสมัยนี้สื่อการเรียนการสอนไม่ปรากฏเป็นที่ชัดเจน แต่เข้าใจว่า คงเป็นสื่อที่สำคัญที่สุด คือ ครูผู้สอน หรือผู้บอกหนังสือ และตำราเรียน ซึ่งได้แก่ พระไตรปิฎกที่จารึกลงในใบลานเป็นหลัก

๔. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ในยุคสมัยนี้กิจกรรมการเรียนการสอนคงจะได้แก่ การบอกหนังสือแบบปากต่อปาก และการรับส่งสูตร ซึ่งมีครูผู้สอนเป็นหลักในการจัดการการเรียนการสอน

๕. ด้านการวัดผลและประเมินผล การวัดผลการศึกษายังไม่มียุทธวิธีหรือระเบียบ วิธีการวัดผลที่แน่นอน มักจะวัดผลจากความทรงจำ และความสามารถเป็นพื้น^{๑๕}

สรุปการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ในสมัยสุโขทัยได้ว่าการศึกษาในสมัยนี้เป็นการศึกษาจากพระไตรปิฎกแยกออกเป็นตอน ๆ คือ พระสูตร พระวินัย และพระอภิธรรมเป็นลำดับไป นอกจากนี้ยังมีศิลปศาสตร์สาขาต่าง ๆ อีกหลายแขนง โดยมีพระมหาเถระ พระมหากษัตริย์ และราชบัณฑิต เป็นครูผู้สอน สำหรับสถานที่ศึกษา ได้แก่ วัดและวังบุตรหลานของขุนนาง และราษฎรทั่วไปจะเรียนที่วัด ส่วนวังจะเป็นที่ศึกษาของเจ้านาย บุตรหลาน ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ และพระสงฆ์เท่านั้น ด้านการบริหารจัดการจะอยู่ภายใต้การอุปถัมภ์ของพระมหากษัตริย์ ทั้งในด้านการจัดหาสถานที่ อุปกรณ์การเรียนการสอน และการจัดหาครูผู้สอน

^{๑๕} สำนักเรียนวัดปากน้ำ, ประวัติความเป็นมาของสำนักเรียนวัดปากน้ำ, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่ หจก.สตาร์กรุ๊ป, ๒๕๔๕) หน้า ๓๔๑-๓๔๔.

ส่วนด้านการวัดผลการศึกษายังไม่มียระบบการวัดผลที่แน่นอน มักจะวัดจากความทรงจำและความสามารถเป็นพื้น ผู้จบการศึกษาจะได้รับการยกย่องให้เป็นบัณฑิต ซึ่งได้สรุปเป็นประเด็นตามตารางที่ ๒.๑ ดังนี้

ตาราง ๒.๑ แสดงการจัดการศึกษาในสมัยสุโขทัย

การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมในสมัยสุโขทัย	
ด้านหลักสูตร	ภาษาบาลี พระไตรปิฎก และศิลปะศาสน์ต่าง ๆ
ด้านการเรียนการสอน	วัดและวังเป็นศูนย์กลางการศึกษา มีพระภิกษุเป็นครูสอนและจัดการศึกษา
ด้านสื่อการเรียนการสอน	ครูผู้สอนและตำราเรียนซึ่งได้แก่พระไตรปิฎก
ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน	การบอกหนังสือแบบปากต่อปาก (มุขปาฐะ) และการส่งหลักสูตรเช่น หลักสูตรบาลีไวยากรณ์ กับครูผู้สอน
ด้านการวัดผลและประเมินผล	วัดผลจากความทรงจำและความสามารถเป็นหลัก

๒.๒.๒ การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ในสมัยอยุธยา

๑. ด้านหลักสูตร ในสมัยนี้ได้ใช้พระไตรปิฎกบาลีจำนวน ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์เป็นผูกโบลานเป็นหลักในการกำหนดชั้นเรียน โดยแยกเป็นปิฎกดังนี้

พระสุตตันตปิฎก จำนวน ๒๑,๐๐๐ พระธรรมขันธ์

พระวินัยปิฎก จำนวน ๒๑,๐๐๐ พระธรรมขันธ์

พระอภิธรรมปิฎก จำนวน ๔๒,๐๐๐ พระธรรมขันธ์

และแบ่งชั้นเรียนออกเป็น ๓ ชั้น หรือ ๓ ประโยค ตามปิฎกทั้ง ๓ นั้นคือ

๑. บาเรียนตรี ต้องแปลจบพระสุตตร

๒. บาเรียนโท ต้องแปลจบพระวินัย

๓. บาเรียนเอก ต้องแปลจบพระอภิธรรม

๒. ด้านการเรียนการสอน กระบวนการเรียนการสอนนั้นกำหนดเอาพระไตรปิฎกที่จารึกลงในโบลานเป็นหนังสือแบบเรียน และหนังสือชั้นมูลฐานในการเรียนคือมูลกัจจายน์ เพื่อให้รู้เรื่องอักษรวิธีก่อนเรียนพระไตรปิฎก

ครูผู้สอนได้แก่ องค์พระมหากษัตริย์ผู้เป็นเอกอัครศาสนูปถัมภกเองบ้าง ราชบัณฑิตทั้งหลายบ้าง พระเถระผู้ทรงความรู้พระไตรปิฎกบ้าง

สถานที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมอยู่ในบริเวณพระบรมมหาราชวังเป็นหลักส่วนตามวัดต่าง ๆ ก็มีการเรียนการสอนบ้างเป็นแห่งย่อย

๓. ด้านสื่อการเรียนการสอน ในยุคสมัยนี้สื่อการเรียนการสอนไม่ปรากฏเป็นที่ชัดเจน แต่เข้าใจว่า คงเป็นสื่อที่สำคัญที่สุด คือ ครูผู้สอนหรือผู้บอกหนังสือ และตำราเรียนได้แก่ พระไตรปิฎกที่จารึกลงในใบลานเป็นหลัก

๔. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ในยุคสมัยนี้กิจกรรมการเรียนการสอนคงจะได้แก่ การบอกหนังสือแบบปากต่อปาก และการรับส่งสูตร ซึ่งมีครูผู้สอนเป็นหลักในการจัดการการเรียนการสอน

๕. ด้านการวัดผลและประเมินผล เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงประกาศให้มีการสอบพระปริยัติธรรมขึ้นแล้วพระมหาเถระและราชบัณฑิตทั้งหลายก็จะจัดตั้งคณะกรรมการขึ้น โดยมีพระเจ้าแผ่นดินทรงเป็นประธานในการสอบ ในการสอบแปลนั้นใช้การแปลปากเปล่าต่อหน้าคณะกรรมการอย่างน้อย ๓ ท่าน

วิธีการในการดำเนินการสอบ เมื่อถึงเวลาที่กำหนดไว้ กรรมการทุกท่านจะเข้าประจำที่ โดยมีองค์พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประธาน การสอบจะเริ่มต้นด้วยการสอบพระสูตรก่อนซึ่งมีจำนวน ๒๑,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ ผู้สอบจะจับสลาก ตามที่กรรมการกำหนดให้ ถ้าจับได้ผูกใดก็ให้แปลผูกนั้น กรรมการจะให้โอกาสแก่ผู้สอบแก้ตัวได้เพียง ๓ ครั้งเมื่อแปลผิดพลาดหรือผิดประโยคซึ่งถ้ากรรมการทักเกิน ๓ ครั้งถือว่าตกในประโยคนั้น ๆ ถ้านักเรียนรูปใดแปลได้คล่องเป็นที่พอใจของกรรมการ โดยไม่มีการทักถือว่าผ่าน คือสอบได้ประโยคนั้น ๆ เช่นสอบได้พระสูตรก็ให้เกียรติคุณเป็นบาเรียนตรี ถ้านักเรียนยังมีความสามารถที่จะสอบต่อไป ก็ให้เรียนพระวินัยซึ่งมีจำนวน ๒๑,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ต่อไปอีก ๓ ปีถ้าสอบได้ก็ได้รับเกียรติคุณเป็นบาเรียนโท และถ้าคิดจะสอบต่อไปก็เรียนพระอภิธรรมปิฎกซึ่งมีจำนวน ๔๒,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ ต่อไปอีกสามปี ถ้าสอบได้ก็ให้ได้รับเกียรติคุณเป็นบาเรียนเอก การสอบแต่ละครั้งจะใช้ระยะเวลาเรียน ๓ ปีและมีการวัดผล ๑ ครั้งและการเรียนการสอนตลอดจนการวัดผลในสมัยอยุธยาได้ดำเนินการมาด้วยวิธีการดังกล่าวจนสิ้นสมัย^{๑๖}

สรุปการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ในสมัยอยุธยาได้ว่า การจัดการศึกษายุคต้น ๆ ไม่มีอะไรแตกต่างจากสมัยสุโขทัย จนกระทั่งในรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พระองค์โปรดให้คณะสงฆ์รับภาระในการเรียนการสอนอย่างจริงจัง มีการกำหนดหลักสูตร เวลาเรียน การประเมินผล และกำหนดฐานะของผู้สอบได้ไว้เป็นการแน่นอน

^{๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๔๔-๓๔๗.

และกำหนดเอาพระบรมมหาราชวังเป็นสถานที่เรียนหลัก ส่วนวัดต่าง ๆ เป็นแหล่งเรียนย่อย โดยมีพระองค์เองบ้างราชบัณฑิตบ้าง พระมหาเถระบ้าง เป็นครูผู้สอน ขบวนการเรียนการสอน กำหนดเอาพระไตรปิฎกที่จารีกลงในใบลานเป็นหนังสือแบบเรียน การวัดผล และประเมินผลการเรียน ใช้การแปลปากเปล่าต่อหน้าคณะกรรมการอย่างน้อย ๓ ท่าน โดยการสอบวัดผลแต่ละระดับชั้น กำหนด ๓ ปี ต่อครั้ง ผู้สอบได้จะเรียกว่า “มหาบาเรียน” โดยแบ่งชั้นเป็น ๓ คือ ชั้นบาเรียนตรี บาเรียนโท และบาเรียนเอก ซึ่งได้สรุปเป็นประเด็นตามตารางที่ ๒.๒ ดังนี้

ตาราง ๒.๒ แสดงการจัดการศึกษาในสมัยอยุธยา

การจัดการศึกษาพระปรีดิธรรมในสมัยอยุธยา	
ด้านหลักสูตร	พระไตรปิฎกบาลีจำนวน ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้นเป็นผูก ใบลานเป็นหลักในการกำหนดชั้นเรียน
ด้านการเรียนการสอน	มีพระบรมมหาราชวังและวัดต่าง ๆ เป็นที่จัดการเรียนการสอนพระปรีดิธรรม ครูสอนได้แก่พระมหากษัตริย์ราชบัณฑิต และพระเถระผู้ทรงความรู้พระไตรปิฎก
ด้านสื่อการเรียนการสอน	ครูผู้สอนและตำราเรียน ซึ่งได้แก่พระไตรปิฎก
ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน	การบอกหนังสือแบบปากต่อปาก (มุขปาฐะ) และการส่งหลักสูตร เช่น หลักสูตรบาลีไวยากรณ์กับครูผู้สอน
ด้านการวัดผลและประเมินผล	สอบด้วยการแปลปากเปล่าต่อหน้ากรรมการอย่างน้อย ๓ ท่านโดยใช้เวลาเรียน ๓ ปี และมีการวัดผล ๑ ครั้ง

๒.๒.๓ การจัดการศึกษาพระปรีดิธรรมแผนกบาลี ในสมัยกรุงธนบุรี

๑. ด้านหลักสูตร การศึกษาพระปรีดิธรรมในสมัยนี้ คงยึดหลักสูตรตามแบบฉบับของกรุงศรีอยุธยา กล่าวคือ พระไตรปิฎกเป็นอักษรขอมจารีกลงในใบลาน

๒. ด้านการเรียนการสอน ในสมัยกรุงธนบุรีก็มีการเรียนการสอนพระปรีดิธรรมตามแบบอย่างของสมัยอยุธยา เพราะปรากฏว่ามีพระสงฆ์ที่สอบได้เปรียญสูง ๆ ดังปรากฏในพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ดังความตอนหนึ่งว่าในครั้งกรุงธนบุรีก็คงได้สอบพระปรีดิธรรม เพราะมีชื่อเปรียญต่าง ๆ ปรากฏอยู่ในหนังสือ

พระราชพงศาวดารหลายองค์ คือ พระมหามิ เปริยญเอกวัดเลียบ ได้เป็นสมเด็จพระสังฆราชในรัชการที่ ๒ พระมหานาค เปริยญเอกวัดบางหว้าใหญ่ พระมาศร เปริยญโท วัดโพธาราม เป็นต้น

๓. **ด้านสื่อการเรียนการสอน** ในยุคสมัยนี้สื่อการเรียนการสอนไม่ปรากฏเป็นที่ชัดเจน แต่เข้าใจว่า คงเป็นสื่อที่สำคัญที่สุด คือ ครูผู้สอนหรือผู้บอกหนังสือ และตำราเรียนซึ่งได้แก่ พระไตรปิฎกที่จารึกลงในใบลานเป็นหลัก

๔. **ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน** ในยุคสมัยนี้กิจกรรมการเรียนการสอน คงจะได้แก่ การบอกหนังสือแบบปากต่อปาก และการรับส่งสูตร ซึ่งมีครูผู้สอนเป็นหลักในการจัดการการเรียนการสอน

๕. **ด้านการวัดผลและประเมินผล** การวัดผลประเมินผลการเรียนการสอน พระปรียัติธรรมในสมัยนี้ สันนิษฐานว่าคงจะยึดตามแบบฉบับของกรุงศรีอยุธยาเป็นหลัก คือ การสอบด้วยปากเปล่า ต่อหน้าคณะกรรมการทั้งนี้ เพราะมีการเรียกผู้สอบได้เป็นชั้นเปริยญโท และเปริยญเอก เป็นต้นเหมือนอย่างในสมัยอยุธยา^{๓๖}

สรุปการจัดการศึกษาพระปรียัติธรรมแผนกบาลีในสมัยธนบุรีได้ว่า ในสมัยกรุงธนบุรี ซึ่งมีระยะเวลาอันสั้นเมื่อพระเจ้าตากสินมหาราชทรงกอบกู้เอกราชแล้ว ก็ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา เพื่อให้เจริญรุ่งเรืองเหมือนในสมัยอยุธยาได้ทรงโปรดเกล้าให้พระสงฆ์ไปปกครองในอารามต่าง ๆ สอนพระปรียัติธรรมและเทศนาอบรมประชาชนเนื่องจากระยะเวลาของกรุงธนบุรีมีระยะเวลาอันสั้นเราจึงไม่ทราบว่ พระสงฆ์ท่านจัดการศึกษากันอย่างไร สันนิษฐานว่าท่านคงจะดำรงไว้ตามแบบฉบับของกรุงศรีอยุธยา เรื่องที่เราทราบในด้านเดียวกับการศึกษาส่วนมากก็จะเป็นเรื่องเดียวกับการทำนุบำรุงไว้ ซึ่งพระไตรปิฎกการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยในสมัยนั้นจึงไม่ได้ปรากฏว่ามีการสอบไล่พระปรียัติธรรมเพราะบ้านเมืองยังอยู่ระหว่างศึกสงครามตลอดเวลาพระเจ้าแผ่นดิน ในสมัยกรุงธนบุรีจึงมิได้มีปรากฏในพงศาวดารหรือประวัติศาสตร์แต่ก็เป็นที่น่าอนว่า พระสงฆ์สามเณรยังต้องศึกษาพระปรียัติธรรมแสวงหาความรู้ทางพระพุทธศาสนาตามหน้าที่ จนหมดเวลาของแผ่นดินนี้ ซึ่งสามารถสรุปเป็นประเด็นได้ตามตารางที่ ๒.๓ ดังนี้

^{๓๖}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๔๘-๓๕๐.

ตาราง ๒.๓ แสดงการจัดการศึกษาในสมัยธนบุรี

การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมในสมัยธนบุรี	
ด้านหลักสูตร	พระไตรปิฎกเป็นอักษรขอมจารีกลงในใบลาน
ด้านการเรียนการสอน	สันนิษฐานว่า คงจะยึดตามแบบฉบับของกรุงศรีอยุธยาเป็นหลัก และมีพระสงฆ์ผู้ปกครองอารามต่าง ๆ ทำหน้าที่ สอนพระปริยัติธรรมและเทศนาอบรมประชาชน
ด้านสื่อการเรียนการสอน	ได้แก่พระภิกษุซึ่งเป็นครูผู้สอนและตำราเรียนคือพระไตรปิฎก
ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน	การบอกหนังสือแบบปากต่อปาก (มุขปาฐะ) และการส่งหลักสูตร เช่นหลักสูตรบาลีไวยากรณ์ เป็นต้น กับครูผู้สอน
ด้านการวัดผลและประเมินผล	สันนิษฐานว่า คงจะวัดจากความจำและความเข้าใจเป็นหลัก ด้วยการสอบแบบปากเปล่า

๒.๒.๔ การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

ในสมัยรัชกาลที่๑ สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๓๕๒) พระองค์ทรงสนพระราชหฤทัยในการศึกษาด้านพระพุทธศาสนา มากโดย เฉพาะการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมของพระภิกษุสามเณร ซึ่งการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมในสมัยนี้ อาจกล่าวโดยสรุปได้ ดังนี้^{๗๘}

๑. ด้านหลักสูตร การจัดหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน และการวัดผล คงดำเนินตามแบบสมัยกรุงศรีอยุธยา เนื้อหาที่ใช้เรียนยังคงเป็นพระไตรปิฎกเป็นหลัก โดยมีการแบ่งชั้นเรียนออกเป็น ๓ ชั้น คือ

๑. บาเรียนตรี ใช้พระสูตรกับพระวินัยเป็นหลักสูตรในการใช้เรียนและการสอบซึ่งในการสอบนั้นคณะกรรมการจะกำหนดให้แปลตามความเหมาะสม เมื่อแปลได้แล้วจะได้เป็นบาเรียนตรี

^{๗๘}กรมการศาสนา, ประวัติการศึกษาของคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๓๕), หน้า ๒๕-๓๓.

๒. บาเรียนโท ใช้พระสูตรกับพระวินัยเป็นหลักสูตรเมื่อสอบได้แล้วจะ
ได้เป็นบาเรียนโท

๓. บาเรียนเอก ใช้พระสูตรพระวินัยและพระปรมัตถ์เป็นหลักสูตรตามแต่
คณะกรรมการจะเลือกให้แปล เมื่อแปลได้หมดก็จะได้เป็นบาเรียนเอก

๒. ด้านการเรียนการสอน การจัดการเรียนการสอนมีการเรียนการสอนเพื่อ
อบรมประชาชนให้ปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ ก็มีการเรียนการสอนกัน
เพื่อนำไปปฏิบัติ และจรโลงพระพุทธศาสนา สถานที่สอนในรัชกาลที่ ๑ ยังใช้พระราชวังและวัด
วาอารามเป็นสถานศึกษา ผู้สอนจะเป็นพระเถระผู้ใหญ่และราชบัณฑิต และพระมหากษัตริย์ ทรง
สอนด้วยวิธีสอนที่คล้ายในสมัยอยุธยาคือ เริ่มแรกจะต้องสอนหนังสือมูลกัจจายน์ เพื่อให้รู้จักวิธี
ก่อนแล้วจึงให้เรียนแปลพระไตรปิฎกด้วยการคัดลอกเป็นตอน ๆ ไป

๓. ด้านสื่อการเรียนการสอน ในยุคสมัยนี้สื่อการเรียนการสอนไม่ปรากฏ
เป็นที่ชัดเจน แต่เข้าใจว่าคงเป็นสื่อที่สำคัญที่สุด คือ ครูผู้สอน หรือผู้บอกหนังสือ และตำราเรียน
ได้แก่ พระไตรปิฎกที่จารึกลงในใบลานเป็นหลัก

๔. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ในยุคสมัยนี้กิจกรรมการเรียนการสอน
คงจะได้แก่ การบอกหนังสือแบบปากต่อปาก และการรับส่งสูตร ซึ่งมีครูผู้สอนเป็นหลักใน
การจัดการการเรียนการสอน

๕. ด้านการวัดผลและประเมินผล การวัดผลประเมินผลในสมัยรัชกาล
ที่ ๑ คงดำเนินตามแบบอยุธยาตอนปลาย คือ ผู้เรียนเรียนพระไตรปิฎกเฉพาะพระสูตรต้นตปิฎกครบ
๓ ปีแล้วจึงมีการสอบ เรียกว่า ๓ ปีต่อการสอบ ๑ ครั้ง การสอบได้ครั้งหนึ่งนั้น จะต้องมีการประชุม
พระสงฆ์ผู้ทรงคันถธุระ และโปรดให้สอบในวัดที่สถิตของสมเด็จพระสังฆราช ดังนั้น ในสมัยนี้
ที่ประชุมสอบได้ คือ วัดระฆังโฆสิตารามเพราะสมเด็จพระสังฆราช (ศรี) ประทับอยู่ที่นั่น และ
วิธีการสอบนั้น เป็นการสอบแบบปากเปล่า

ในสมัยรัชกาลที่ ๒ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (พ.ศ.
๒๓๕๒ - ๒๓๖๗) พระองค์ได้มีการปฏิรูปการเรียนการสอนได้พระปริยัติธรรมขึ้นใหม่
โดยพระดำรัสของสมเด็จพระสังฆราช (มี) ถวายพระพรให้ทรงแก้ไขวิธีการสอบได้ใหม่ด้วยความ
มุ่งหมายที่จะกวัดขั้นให้บรรดาพระภิกษุสามเณร ได้เล่าเรียนพระปริยัติธรรมมากขึ้น และมีความรู้
ยิ่งกว่าบาเรียนแต่ก่อน

๑. ด้านหลักสูตร หลักสูตรที่ใช้ในรัชกาลที่ ๒ เน้น “การใช้รถรถกาแทนพระไตรปิฎก” และหนังสือเรียนตามแบบฉบับ ที่คณะสงฆ์ได้ยึดถือปฏิบัติสืบต่อมา คือ

๑. ประโยค ๑-๒ ถึง ประโยค ๓ ใช้คัมภีร์อรรถกถาธรรมบท เป็นแบบเรียนและการสอบนั้นต้องแปลคราวเดียวให้ผ่านทั้ง ๓ ประโยค จึงได้เป็น บาเรียน

๒. ประโยค ๔ ใช้คัมภีร์มังคลัตถที่ปนีบันตัน ต่อมาใช้ทั้งหมด

๓. ประโยค ๕ เดิมใช้บาลิมุตตะกะ และเปลี่ยนเป็นคัมภีร์สารัตถสังคหะ เป็นกปรณวิเสส ภายหลังเปลี่ยนมามาใช้คัมภีร์บาลิมุตตะกะอีก

๔. ประโยค ๖ ใช้มังคลัตถที่ปนีบันปลาย

๕. ประโยค ๗ ใช้คัมภีร์สมันตปาสาทิกาอรรถวินัย

๖. ประโยค ๘ ใช้คัมภีร์วิสุทธมรรคปกรณวิเสส

๗. ประโยค ๙ ใช้คัมภีร์ฎีกาสารัตถที่ปนีต่อมาเปลี่ยนเป็นฎีกาอภิธรรมมัตถวิภาวินี

๒. ด้านการเรียนการสอน สถานที่เรียนคือตามวัดต่าง ๆ โดยมีพระเถระผู้ทรงภูมิรัฐภูมิธรรมเป็นครูสอน เหมือนแบบอย่างในสมัยก่อน

๓. ด้านสื่อการเรียนการสอน ในยุคสมัยนี้สื่อการเรียนการสอนไม่ปรากฏเป็นที่ชัดเจน แต่เข้าใจว่าคงเป็นสื่อที่สำคัญที่สุด คือ ครูผู้สอนหรือผู้บอกหนังสือ และตำราเรียน ซึ่งได้แก่ พระไตรปิฎกที่จารึกลงในใบลานเป็นหลัก

๔. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ในยุคสมัยนี้กิจกรรมการเรียนการสอนคงจะได้ แก่การบอกหนังสือแบบปากต่อปาก และการรับส่งสูตรซึ่งมีครูผู้สอนเป็นหลักในการจัดการการเรียนการสอน

๕. ด้านการวัดผลและประเมินผล การสอบจะใช้วิธีการแปลด้วยปากเปล่าทีละรูปต่อหน้ากรรมการ ๓-๔ รูป มีครูเข้าฟังเป็นพยาน ๒๐-๓๐ รูป แปลครั้งเดียวให้ผ่าน ๓ ประโยคจึงนับเป็นบาเรียน ถ้าผ่านเพียง ๒ ประโยคถือว่าตกสอบ โดยใช้เทียนไขจุดตั้งไว้เมื่อนักเรียนแปลจบเทียนไขยังไม่หมดถือว่าสอบได้ แต่ถ้าเทียนไขหมดถือว่าสอบตก

สถานที่สอบนั้น เป็นวัดมหาธาตุบ้าง ในพระอุโบสถวัดพระแก้วบ้าง ส่วนวันเวลาของการสอบไม่แน่นอนแล้วแต่กรรมการจะกำหนด บางปีก็ไม่มีสอบ เวลาสอบ

จะเริ่ม ๑๕.๐๐ น. ทุกวัน เว้นวัน โคนและวันพระ โดยมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธานในการสอบ
ทุกครั้งยกเว้นกรณีมีเหตุสุดวิสัย^{๗๕}

ในสมัยรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๓๖๗ - ๒๓๙๔)

๑. **ด้านหลักสูตร** ในยุคสมัยนี้ไม่ปรากฏหลักฐานที่ชัดเจนเกี่ยวกับหลักสูตรที่ใช้ในการเรียนการสอน แต่เข้าใจว่าคงจะยึดตามแบบฉบับที่ปรากฏใช้ในรัชกาลที่ ๒ คือเน้น “การใช้รถรถถลาแทนพระไตรปิฎก” และหนังสือเรียนตามแบบฉบับ ที่คณะสงฆ์ได้ยึดถือปฏิบัติสืบต่อมา

๒. **ด้านการเรียนการสอน** ในรัชสมัยของสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีการเปลี่ยนแปลงการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ได้มีการจ้างอาจารย์ไปบอกหนังสือพระจีนหลายอาราม ในส่วนพระบรมมหาราชวังนั้น ก็ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างเก๋งที่ริมหอพระปริตรในบริเวณพระที่นั่งอัมรินทร์วินิจฉัย โปรดถวายภัตตาหารเพลและให้รางวัลด้วย ครั้งถึง พ.ศ. ๒๔๔๓ เก๋งไม่พอจำนวนพระจึงโปรดเกล้าฯ ให้บอกหนังสือในพระที่นั่งคูสิตมหาปราสาท

๓. **ด้านสื่อการเรียนการสอน** ในยุคสมัยนี้สื่อการเรียนการสอนไม่ปรากฏเป็นที่ชัดเจน แต่เข้าใจว่าคงเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด คือ ครูผู้สอนหรือผู้บอกหนังสือ และตำราเรียนซึ่งได้แก่พระไตรปิฎกที่จารึกลงในใบลานเป็นหลัก

๔. **ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน** ในยุคสมัยนี้กิจกรรมการเรียนการสอนคงจะได้แก่ การบอกหนังสือแบบปากต่อปาก และการรับส่งสูตร ซึ่งมีครูผู้สอนเป็นหลักในการจัดการการเรียนการสอน

๕. **ด้านการวัดผลและประเมินผล** การสอบในสมัยรัชกาลที่ ๓ โปรดเกล้าฯ ให้อาราธนาสมเด็จพระปรมาธิบดีชินโนรสแต่ครั้งยังทรงกรมหมื่นให้ทรงรับภาระในการสอบได้ โดยจัดแบ่งออกเป็น ๓ หลักสูตร คือ พระธรรมบท, มงคลัตถทีปนี, สารัตถสังคหะ ซึ่งถือเป็นหลักสูตรขั้นต้น ก่อนแปลธรรมบทต้องเรียนสนธิ และนามก่อน เรียกกันเป็นพื้นว่ามูลกัจจายน์

ข้อสอบสมเด็จพระสังฆราชจะกำหนดประโยชน์เอง หรือให้พระราชาคณะช่วยออกข้อสอบแล้วใส่ซองไว้ในซองเมื่อนักเรียนรูปใดจะสอบก็ไปจับสลากเอง เมื่อจับสลากได้หนังสือในหลักสูตรของประโยชน์ใด ก็นำหนังสือที่จับสลากได้ เข้าแปลโดยผ่านกรรมการทั้ง ๓ กอง

^{๗๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๕๒-๓๕๕.

การแปลต้องแปลครั้งเดียวให้ผ่านถึง ๓ ประโยค จึงจะเป็นบาเรียน ถ้าผ่าน ๒ ประโยคก็ยังไม่ได้เป็นบาเรียน ถือว่าตกหมด แต่ต่อมาถ้าสอบได้ ๒ ประโยคก็จะได้เป็นบาเรียน วิชา

การสอบแต่ละคราวสมเด็จพระสังฆราชทรงเป็นประธาน เว้นแต่เหตุสุดวิสัยจึงทรงมอบให้พระเถรานุเถระอาวุโสแทน กรรมการจะมีประมาณ ๒๕-๓๐ รูป วิธีตัดสินของกรรมการ คือ ทักทั้งการแปลโดยทอดระยะให้แก่ผู้เข้าสอบแก้ตัว ๓ ครั้ง หากทั้งท้วงครบ ๓ ครั้งยังยกย้ายแก้ไขแปลให้ถูกต้องไม่ได้นับว่าเป็นตก^{๔๐}

ในสมัยรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๓๕๔ - ๒๔๑๑)

๑. ด้านหลักสูตร ในยุคสมัยนี้ไม่ปรากฏหลักฐาน ที่ชัดเจนเกี่ยวกับหลักสูตรที่ใช้ในการเรียนการสอน แต่เข้าใจว่าคงจะยึดตามแบบฉบับที่ปรากฏใช้ในรัชกาลที่ ๒ คือเน้น “การใช้รถรถแทนพระไตรปิฎก” และหนังสือเรียนตามแบบฉบับที่คณะสงฆ์ได้ยึดถือปฏิบัติสืบต่อมา

๒. ด้านการเรียนการสอน ในยุคสมัยของรัชกาลที่ ๔ นี้พระองค์ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างแก่ง ๔ หลังที่วัดพระศรีรัตนศาสดารามสำหรับราชบัณฑิตบอกหนังสือพระ

๓. ด้านสื่อการเรียนการสอน ในยุคสมัยนี้สื่อการเรียนการสอนไม่ปรากฏเป็นที่ชัดเจน แต่เข้าใจว่าคงเป็นสื่อที่สำคัญที่สุด คือ ครูผู้สอนหรือผู้บอกหนังสือ และตำราเรียน ซึ่งได้แก่ พระไตรปิฎกที่จารึกลงในใบลานเป็นหลัก

๔. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ในยุคสมัยนี้กิจกรรมการเรียนการสอน คงจะได้แก่ การบอกหนังสือแบบปากต่อปาก และการรับส่งสูตร ซึ่งมีครูผู้สอนเป็นหลักในการจัดการการเรียนการสอน

๕. ด้านการวัดผลและประเมินผล ตำแหน่งผู้อำนวยการสอบเป็นหน้าที่ของสมเด็จพระสังฆราชวัดราชประดิษฐ์ เป็นผู้กะประโยคสอบประปริยัติธรรมในคัมภีร์หนึ่งจะเอาความตอนไหนเป็นประโยคสอบบ้าง ท่านเลือกแล้วให้เขียนในสลากบอกว่า คัมภีร์นั้น วัตถุประสงค์นั้น จันตรงนั้นจบประโยคตรงนั้น แล้วพับใส่ซองผนึกไว้ จัดสลากเหล่านี้ไว้เป็นประโยค ๆ เช่น สลากคัมภีร์พระธรรมบทจัดเป็นประโยคหนึ่ง ประโยคสองส่วนหนึ่ง ประโยคสามส่วนหนึ่ง

^{๔๐}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๕๕-๓๕๘.

ในสถานที่สอบนั้นมีเจ้าคณะสงฆ์ผู้เป็นนายด้านกับพนักงานกรมสังฆการีสำหรับกำกับ และราชบัณฑิตอยู่พร้อมสังฆการีกับราชบัณฑิตพร้อมกันเปิดผนึกสลากดูประโยคที่จะแปล จดลงบัญชีเสร็จแล้ว ก็เอาหนังสือฉบับหลวงในหอพระมณเฑียรธรรม มามอบให้นักเรียนสำหรับที่จะแปล แล้วเจ้าคณะนายด้านกับสังฆการีก็จะควบคุมนักเรียนตั้งแต่นั้นเป็นต้นไป จนกว่าจะสอบเสร็จ โดยมีให้ผู้ใดผู้หนึ่งลอบเข้ามาบอกให้ หรือให้เลศนัยอย่างใดอย่างหนึ่งให้นักเรียนดูหนังสือ เตรียมแปลแต่โดยลำพัง ครั้นถึงเวลาเพลมีสำหรับของหลวงเลี้ยงทั้งนายด้านและผู้แปลด้วยกัน

เวลาซึ่งกำหนดให้นักเรียนแปลหนังสือนั้น ใช้เทียบเป็นสัญญาณกำหนด กล่าวคือ ลงมือแปลประมาณ ๑๕.๐๐ น.ทุกวัน เว้นวันพระและวันโกน ไม่มีกำหนดเวลาให้ ทั้งนี้แล้วแต่ผู้แปลจะแปลได้เร็วหรือช้า โดยปกติแล้วให้เลิกสอบเวลา ๑๕.๐๐ น. หรือ ๒๐.๐๐ น. (การสอบพระปริยัติธรรมในแต่ละครั้ง จะใช้เวลาประมาณ ๒ เดือนเศษไป) แต่ถ้าค่าจะจุดเทียบสัญญาณตั้งไว้ในสนามพอเทียบหมดเป็นอันเลิกสอบในวันนั้น ถ้ายังมีพระภิกษุสามเณรแปลค้างอยู่ก็รูปเป็นอันตกหมด^{๔๐}

ในสมัยรัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๑๑ - ๒๔๕๓)

๑. **ด้านหลักสูตร** พระองค์ทรงคำนึงถึงความจำเป็นที่พระสงฆ์ไทยจะต้องมีตำราศึกษาอย่างพอเพียง ดังนั้นจึงโปรดเกล้าให้พิมพ์พระไตรปิฎกฉบับอักษรไทยขึ้นเป็นครั้งแรก โดยได้ตีพิมพ์ทั้งหมด ๓๕ เล่ม ๆ ละ ๑,๐๐๐ จบ

๒. **ด้านการเรียนการสอน** ในยุคสมัยนี้สถานที่สำหรับศึกษาพระปริยัติธรรม พระองค์ทรงใช้วิหารคดรอบพระอุโบสถศาลาวัด เป็นที่ศึกษาเล่าเรียนและทรงโปรดเกล้า ๆ ให้มีอาจารย์สอนหนังสือไทย และสอนเลขทุก ๆ อาราม

๓. **ด้านสื่อการเรียนการสอน** ในยุคสมัยนี้สื่อการเรียนการสอนไม่ปรากฏเป็นที่ชัดเจน แต่เข้าใจว่าคงเป็นสื่อที่สำคัญที่สุด คือ ครูผู้สอนหรือผู้ออกหนังสือ และตำราเรียน ซึ่งได้แก่ พระไตรปิฎกที่จารึกลงในใบลานเป็นหลัก

๔. **ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน** ในยุคสมัยนี้กิจกรรมการเรียนการสอน คงจะได้แก่ การบอกหนังสือแบบปากต่อปาก และการรับส่งสูตร ซึ่งมีครูผู้สอนเป็นหลักในการจัดการการเรียนการสอน

^{๔๐}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๕๘-๓๖๒.

๕. ด้านการวัดผลและประเมินผล สถานที่สอบและวิธีการสอบพระปริยัติธรรมแผนกบาลี หรือเรียกตามชื่อเดิมว่า สถานที่แปลและวิธีการแปลพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ เป็นต้นมา มี ดังนี้

การแปลพระปริยัติธรรมครั้งที่ ๑ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๓ แปลที่มหาปราสาท ชั้นนักเรียนที่แปลธรรมดา กำหนดให้แปลหนังสือ ๓ ลาน คือ ๓๐ บรรทัด ชั้นนักเรียนที่แปลประโยคสูง แปล ๒ ลานคือ ๒๐ บรรทัด ส่วนประโยค ๕ คงแปล ๑๐ บรรทัดตามเดิม

นักเรียนที่เข้าแปลกำหนดวันละ ๕ รูป โดยเริ่มแปลตั้งแต่วันที่ ๑๕.๐๐ น. ไปจนเวลามืดก็จุดเทียนสัญญาณ ตั้งไว้ในสนามสอบ พอเทียนหมดก็เลิกสอบในวันนั้น ถ้ายังมีพระภิกษุสามเณรแปลค้างอยู่ก็ให้ตกหมด

การแปลพระปริยัติธรรมครั้งที่ ๒ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๕ แปลพระปริยัติธรรมที่พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ การแปลครั้งนี้ นักเรียนที่แปลธรรมดาบทคัดหนังสือลง ๑๐ บรรทัด เหลือเพียง ๒๐ บรรทัด เพื่อให้นักเรียนแปลได้จบประโยค และทันกำหนดเวลา

การแปลพระปริยัติธรรมครั้งที่ ๓ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๕ แปลพระปริยัติธรรมที่พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ การกำหนดเวลาในการแปลตอนต้น ๆ ยังใช้เทียนสัญญาณตามเดิมแต่ในตอนปลายได้เปลี่ยนเป็นใช้นาฬิกาแทน เพราะการใช้เทียนมักเกิดความลำบากแก่ผู้แปลและผู้ควบคุมสอบไปอยู่เนื่อง ๆ

การแปลพระปริยัติธรรมครั้งที่ ๔ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๕ แปลที่พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม การแปลครั้งนี้ ชั้นนักเรียนที่แปลธรรมดาบทแยกเป็น ๒ กอง คือ กองขวาและกองซ้าย ผู้แปลต้องจับสลากเอง แต่สลักสลากเมื่อประโยค ๑ คราวเดียว ประโยค ๒-๓ ก็เวียนไปไม่ต้องจับ ครั้งถึงตอนแปลประโยคสูง จึงรวมเป็นกองเดียวตามเดิม

การแปลพระปริยัติธรรมครั้งที่ ๕ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๓ แปลพระปริยัติธรรมที่พระที่นั่งวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ครั้งนี้เพิ่มนักเรียนชั้นแปลธรรมดาบทขึ้นอีกวันละ ๓ รูป แบ่งแปลในกองขวา และกองซ้าย กองละ ๔ รูป คงจับสลากเหมือนการแปลครั้งที่ ๔ ครั้งถึงการแปลประโยค ๔ จึงให้รวมเป็นกองเดียวแปลวันละ ๕ รูปตามเดิม

การแปลพระปริยัติธรรมครั้งที่ ๖ (ครั้งที่ ๑ ในมหามกุฏราชวิทยาลัย) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๖ เป็นครั้งที่กำลังเริ่มเปิดสนามมหามกุฏราชวิทยาลัยใหม่ ๆ มีนักเรียนเข้าสอบได้เป็นนักเรียนเอกเทียบเท่า ๓ ประโยคได้เพียงรูปเดียว

การแปลพระปริยัติธรรมครั้งที่ ๗ (ครั้งที่ ๒ ในมหามกุฏราชวิทยาลัย) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๗ การแปลพระปริยัติธรรมครั้งนี้ มีการแปลตามแบบเดิมในพระอุโบสถ

วัดพระศรีรัตนศาสดารามด้วย และคราวนี้ได้แปลตามแบบ ครั้งที่ ๕ รวมเปรียญทั้ง ๒ สนามเปรียญ
เก่าแปลเพิ่มประโยค ได้ ๒๕ รูป และนักเรียนแปลได้เป็นเปรียญอีก ๓๗ รูป

การแปลพระปริยัติธรรมครั้งที่ ๘ (ครั้งที่ ๓ ในมหามกุฏราชวิทยาลัย)

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๘ เปรียญเก่าแปลเพิ่มประโยค ได้ ๕ รูป และนักเรียนแปลได้เป็นเปรียญ ๑๔ รูป

การแปลพระปริยัติธรรมครั้งที่ ๙ (ครั้งที่ ๔ ในมหามกุฏราชวิทยาลัย)

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๙ เปรียญเก่าแปลเพิ่มประโยค ได้ ๕ รูป และนักเรียนแปลได้เป็นเปรียญ ๒๗ รูป

การแปลพระปริยัติธรรมครั้งที่ ๑๐ (ครั้งที่ ๕ ในมหามกุฏราชวิทยาลัย)

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๐ เปรียญเก่าแปลเพิ่มประโยค ได้ ๒๒ รูป และนักเรียนแปลได้เป็นเปรียญ ๑๐ รูป

การแปลพระปริยัติธรรมครั้งที่ ๑๑ (ครั้งที่ ๖ ในมหามกุฏราชวิทยาลัย)

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๑ คราวนี้มีการแปลพระปริยัติธรรมตามแบบเดิมที่พระอุโบสถวัดสุทัศนเทพวราราม
พร้อมด้วยวิธีแปลพระปริยัติธรรมตามแบบเดิม ครั้งนี้นักเรียนที่แปลธรรมบทกำหนดให้แปลเพียง
๑๐ บรรทัด กำหนดเวลาให้ ๕๐ นาที ครั้งนี้นับเป็นครั้งแรกที่ยอมให้นักเรียนที่แปลธรรมบทได้
ประโยค ๑ ตกประโยค ๓ ได้ประโยค ๒ ตกประโยค ๑ ไม่ต้องกลับมาแปลประโยค ๑ ต่อไปใหม่
ให้แปลต่อประโยคที่ได้แล้วเลย รวมเปรียญทั้ง ๒ สนามเปรียญเก่าแปลเพิ่มประโยค ได้ ๓๕ รูป
และนักเรียนแปลได้เป็นเปรียญ ๗๘ รูป

การแปลพระปริยัติธรรมครั้งที่ ๑๒ (ครั้งที่ ๗ ในมหามกุฏราชวิทยาลัย)

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๒ คราวนี้มีการแปลพระปริยัติธรรมตามแบบเดิมที่พระอุโบสถวัดสุทัศนเทพวราราม
พร้อมด้วย แต่สนามวัดสุทัศนเทพวรารามแปลได้เพียง ๓ วันยังไม่มียกเรียนแปลได้เป็นเปรียญถึงค
การแปล เพราะสมเด็จพระวันรัตผู้เป็นกรรมการซึ่งขาดเกิดอาพาธขึ้น จึงมีแต่เปรียญในมหามกุฏราช
วิทยาลัยเปรียญเก่าแปลเพิ่มประโยค ได้ ๖ รูป และนักเรียนแปลได้เป็นเปรียญ ๑๒ รูป

การแปลพระปริยัติธรรมครั้งที่ ๑๓ (ครั้งที่ ๘ ในมหามกุฏราชวิทยาลัย)

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๓ คราวนี้มีการแปลพระปริยัติธรรมตามแบบเดิมที่พระอุโบสถวัดพระศรีรัตน
ศาสดารามพร้อมด้วยวิธีแปลพระปริยัติธรรมตามแบบเดิม ครั้งนี้นักเรียนชั้นแปลธรรมบทเฉพาะ
ประโยค ๓ เพิ่มหนังสือเป็น ๒๐ บรรทัด กำหนดเวลาแปล ๕๐ นาที รวมเปรียญทั้ง ๒ สนาม
อย่างเดิม เปรียญเก่าแปลเพิ่มประโยค ได้ ๒๗ รูป และนักเรียนแปลได้เป็นเปรียญ ๔๐ รูป

การสอบพระปริยัติธรรมแผนกบาลี คงใช้วิธีการสอบโดยการแปลปาก
เปล่าเรื่อยมาจนถึงปี พ.ศ. ๒๔๕๕ จึงเปลี่ยนแปลงมาเป็นการสอบด้วยวิธีเขียนในบางประโยค
คือ ชั้นประโยค ๑-๒ สอบความรู้ด้วยวิธีเขียน ส่วนตั้งแต่ชั้นประโยค ๓ ขึ้นไปคงสอบแปลด้วยปาก
ตามเดิม จนถึงปี พ.ศ. ๒๔๕๕ จึงให้ยกเลิกการสอบความรู้ด้วยวิธีแปลด้วยปากเปล่ามาใช้ในการสอบ

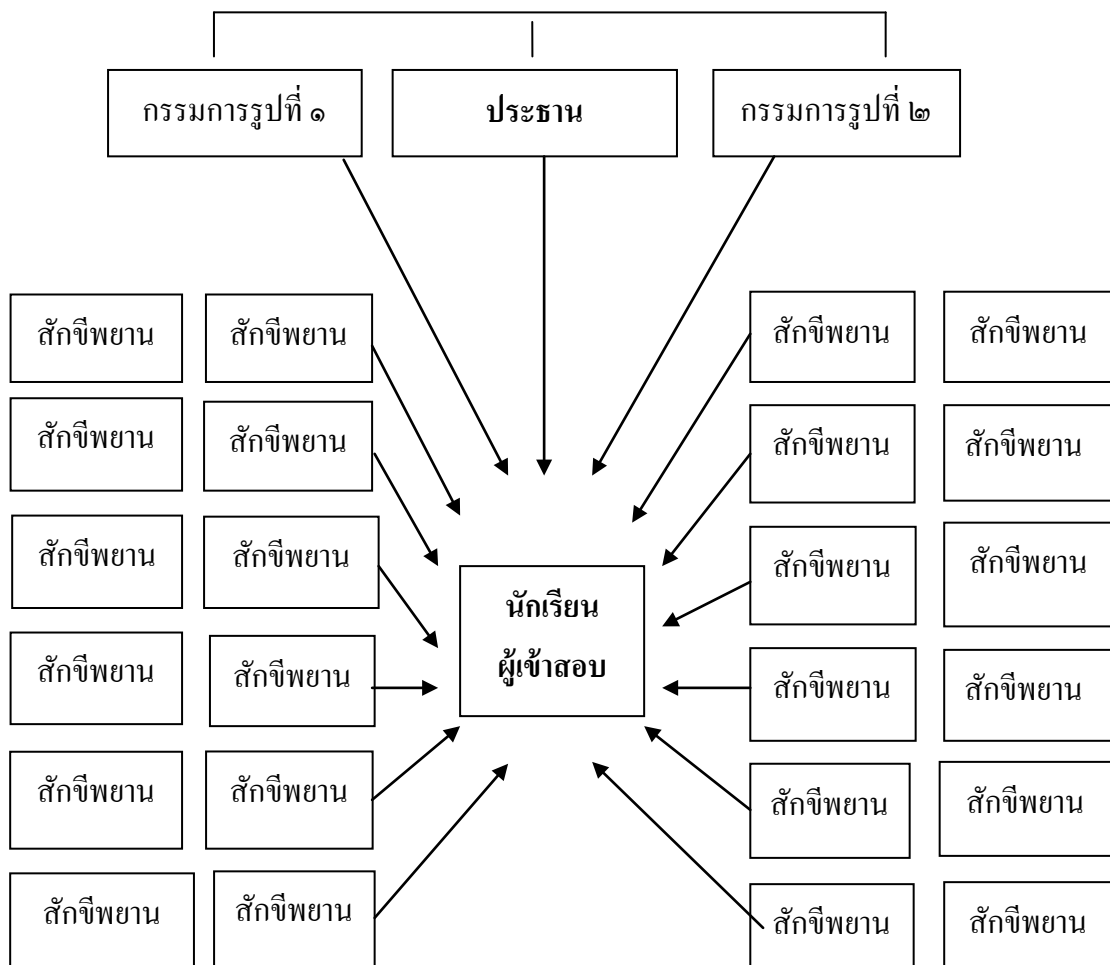
ด้วยวิธีเขียนแทนทุกประโยค ซึ่งการสอบความรู้บาลีที่กำหนดให้จะสอบทุก ๆ ปี ๆ ละ ๑ ครั้งนั้น ได้เริ่มสอบมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๓๖ เป็นต้นมา^{๘๒} ซึ่งสามารถสรุปได้ตามตารางที่ ๒.๔ ดังนี้

ตาราง ๒.๔ แสดงการจัดการศึกษาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น - รัชกาลที่๕

การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมในสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้น - รัชกาลที่๕	
ด้านหลักสูตร	พระไตรปิฎก, คัมภีร์ชั้นอรรถกถา,
ด้านการเรียนการสอน	สถานศึกษาคือ พระราชวังและวัด, ครูสอนคือ พระมหากษัตริย์ พระเถระผู้ใหญ่ และราชบัณฑิต, การเรียนการสอนยึดตามแบบสมัยอยุธยา คือ เริ่มเรียนมูลกัจจายน์และแปลพระไตรปิฎก
ด้านสื่อการเรียนการสอน	สื่อการเรียนการสอนหลัก คือ ครูผู้สอนและตำราเรียนต่าง ๆ
ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน	การบอกหนังสือแบบปากต่อปาก (มุขปาฐะ) และการส่งหลักสูตรเช่น สูตรบาลีไวยากรณ์ เป็นต้น กับครูผู้สอน
ด้านการวัดผลและประเมินผล	ใช้วิธีการตามแบบฉบับเก่าคือ การแปลด้วยปากเปล่า ต่อหน้าคณะกรรมการ และรู้ผลการสอบในขณะนั้นทันที พ.ศ. ๒๔๕๕ ได้ยกเลิกการสอบแบบปากเปล่ามาเป็นการเขียนแทนทุกประโยคจนถึงปัจจุบัน

^{๘๒}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๖๒-๓๖๓.

รูปแบบการสอบแบบปากเปล่า

แผนภูมิที่ ๒.๑ แสดงรูปแบบการสอบแบบปากเปล่า

หมายเหตุ : ในการสอบการกำหนดเวลาจะใช้เทียนเป็นสัญญาณ คือ เริ่มแปลประมาณ ๑๕.๐๐ น. ทุกวันเว้นวันพระและวันโกน ไม่มีกำหนดเวลาให้ ทั้งนี้แล้วแต่ผู้แปลจะแปลได้เร็ว หรือช้าโดยปกติแล้วให้เลิกสอบเวลา ๑๕.๐๐ น. หรือ ๒๐.๐๐ น. แต่ถ้าค่าจะจุดเทียนสัญญาณตั้งไว้ในสนามพอเทียนหมดต้องเลิกสอบในวันนั้น ถ้ายังมีพระภิกษุสามเณรแปลค้างอยู่ก็รูปเป็นคกหมด

ในสมัยรัชกาลที่ ๖ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๕๓ - ๒๔๖๘) ในรัชสมัยนี้เป็นระยะที่พระพุทธศาสนากำลังเจริญ เพราะเป็นผลมาจากสมัยราชกาลที่ ๕ และเป็นสมัยที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงเป็นประมุขสงฆ์ ซึ่งเป็นปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาได้ปรับปรุงการศึกษาให้ดีขึ้น

๑. ด้านหลักสูตร ในสมัยนี้ได้้นำเอานักธรรมชั้นต่าง ๆ มาเป็นบูรพประโยค ของเปรียญประโยคด้วย ดังนี้

๑. นักธรรมชั้นตรี เป็นบูรพภาคของเปรียญตรี คือ ประโยค ๑-๒-๓

๒. นักธรรมชั้นโท เป็นบูรพภาคของเปรียญโท คือ ประโยค ๔-๕-๖

๓. นักธรรมชั้นเอก เป็นบูรพภาคของเปรียญเอก คือ ประโยค ๗-๘-๙

๒. ด้านการเรียนการสอน ในสมัยรัชกาลที่ ๖ นี้ได้มีการเปลี่ยนแปลง ด้านการศึกษาของสงฆ์โดยเฉพาะในสมัยสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ที่สำคัญได้แก่ ปี พ.ศ. ๒๕๔๔ เพิ่มองค์ความรู้แก่นักธรรมเข้าในเปรียญ ๑ ประโยค ที่จะเข้าแปล ประโยค ๔ ได้นั้นต้องสอบความรู้แก่นักธรรม ๔ อย่างให้ได้ก่อน จนกระทั่งในปี พ.ศ. ๒๕๕๕ จึงให้มี การยกเลิกการสอบความรู้ด้วยวิธีแปลปากเปล่า มาใช้เป็นการสอบด้วยข้อเขียนแทนทุก ประโยค

๓. ด้านสื่อการเรียนการสอน ในยุคสมัยนี้สื่อการเรียนการสอนสันนิษฐาน ว่านอกจากครูผู้สอนและตำราเรียน คือพระไตรปิฎกเป็นหลัก คงเป็นอุปกรณ์ที่เป็นเครื่องเขียน ต่าง ๆ ทั้งนี้เพราะยุคสมัยเวลานี้การสอบได้เปลี่ยนจากการแปลแบบปากเปล่ามาเป็นการสอบแบบ ข้อเขียนแทน

๔. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ในยุคสมัยนี้กิจกรรมการเรียนการสอน หลักเข้าใจว่าจะจะเป็นการรับส่งสูตร หรือการบอกหนังสือแบบมุขปาฐะยังรวมไปถึงการจดบันทึก ต่าง ๆ ลงในสมุด ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความรู้ และมีทักษะด้านการเขียน เพราะการประเมินผลใน

ยุคนี้เป็นการสอบแบบข้อเขียนแทนการสอบแบบเดิม คือการแปลด้วยปากเปล่า
ต่อหน้าคณะกรรมการ

๕. ด้านการวัดผลและประเมินผล การสอบใช้วิธีแปลด้วยปากให้กรรมการ
ฟังสอบได้ หรือสอบตกกรรมการตัดสินกันในขณะนั้น ครั้นถึง พ.ศ. ๒๔๕๕ จึงเปลี่ยน มาเป็นสอบ
ด้วยข้อเขียนเป็นบางประโยค จนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๔๕๘ จึงให้สอบด้วยวิธีเขียนทุกประโยค นับได้
ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ

การสอบบาลีนั้นเมื่อก่อน ไม่มีกำหนดเวลาที่แน่นอน กรรมการจะประกาศ
ให้ทราบเป็นคราว ๆ ไป เมื่อถึงปี พ.ศ. ๒๔๓๖ จึงกำหนดให้สอบเป็นปีละครั้งตลอดมา เพิ่งมา
เปลี่ยนเป็นสอบ ๒ ครั้ง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๑ คือ ครั้งแรก ป.ช. ๖-๘ สอบวันขึ้น ๒ ค่ำ เดือน ๓ ทุกปี
ครั้งที่ ๒ ป.ช. ๓-๕ สอบวันแรม ๑๐ ค่ำ เดือน ๓ ทุกปี

สถานที่สอบมักจะสอบวัดสมเด็จพระสังฆราช หรือ พระอุโบสถวัดพระศรี
รัตนศาสดารามแล้วแต่ความสะดวก เมื่อถึงรัชสมัยนี้ ได้กำหนดไว้แน่นอน เช่น พ.ศ. ๒๔๔๕-
๒๔๕๘ สนามสอบ คือวัดเบญจมบพิตรและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ต่อมาได้ขยายสนามสอบ
ออกไป เช่น วัดบวรนิเวศวิหาร วัดมหาธาตุ วัดพระเชตุพน ฯ เป็นต้น

ตั้งแต่สมัยสุโขทัยสืบมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์
การศึกษาของพระภิกษุสามเณรมืออยู่อย่างเดียว คือการศึกษาพระปริยัติธรรม ซึ่งมีวิธีการสอน
และการสอบตามประเพณีดั้งเดิม คือการแปลด้วยปาก สืบต่อกันมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราช
ธานีอยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ของสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน พระภิกษุสามเณรผู้สอบพระปริยัติธรรม
ได้ทรงยกย่องแต่งตั้งเป็นเปรียญ แต่ในสมัยกรุงศรีอยุธยา เรียกว่า “บาเรียน” จัดเป็น ๓ ชั้นคือ
ชั้น ๑ เรียกว่าบาเรียนเอก ชั้น ๒ เรียกว่าบาเรียนโท ชั้น ๓ เรียกว่าบาเรียนตรี หลักสูตรที่ใช้สำหรับ
เล่าเรียนและสอบความรู้ ใช้พระไตรปิฎกเป็นอักษรขอมจารึกลงในใบลาน ผู้แปลได้พระสูตรที่
คณะกรรมการกำหนดให้ได้เป็นบาเรียนตรี แปลได้พระสูตรพระวินัยเป็นบาเรียนโท แปลได้ทั้ง
พระสูตรพระวินัยและพระปรมาัตถ์เป็นบาเรียนเอก ครั้นถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ในรัชกาลที่ ๒
ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้แก้ไขหลักสูตรที่ใช้สอนและสอบพระปริยัติธรรมเสียใหม่ ความ
ประสงค์เพื่อจะให้พระภิกษุสามเณร ผู้รับการศึกษามีความรู้ดีขึ้นกว่าเดิม โดยจัดชั้นบาเรียนเป็น
ประโยค ๆ ผู้สอบได้ตั้งแต่ประโยค ๓ ขึ้นไป จึงนับว่าเป็นบาเรียน เรียกตามลำดับชั้นว่าบาเรียน
๓ ประโยค ๔ ประโยค ตามลำดับ ถึง ๘ ประโยค^{๘๗}

^{๘๗}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๖๗-๓๘๐.

ในสมัยรัชกาลที่ ๗ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๖๘ - ๒๔๗๗) ในรัชสมัยนี้เป็นสมัยแห่งการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านการเมือง การเศรษฐกิจ และการศาสนา การศึกษาพระบาลีอยู่ในขั้นเจริญและเข้ารูปแล้ว ด้วยปลายรัชกาลที่ ๖ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า ฯ และพระมหาเถระทั้งหลายได้ช่วยกันปรับปรุงแก้ไขมาตามลำดับ เมื่อถึงรัชสมัยนี้จึงไม่มีอะไรการแก้ไขเปลี่ยนแปลงมากนัก

๑. ด้านหลักสูตร สมัยรัชกาลที่ ๗ ในปี พ.ศ.๒๔๗๒ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีนอกจากใช้หลักสูตรการเรียนการสอนเดิมแล้ว ยังมีการเรียนการสอนตามหลักสูตรของมหาธาตุวิทยาลัย ซึ่งแบ่งออกเป็น ๒ ฝ่าย ๑) ฝ่ายไทย แบ่งประโยคเป็น ๕ ชั้น คือ

ชั้น ๑-๒-๓	เรียน ชัมมปทัฏฐกถา
ชั้น ๔	เรียน มงคลัตถทีปนีเบื้องต้น
ชั้น ๕	เรียน สारัตถสังคหะ
ชั้น ๖	เรียน มงคลัตถทีปนีบั้นปลาย
ชั้น ๗	เรียน ปฐมสมันตปาสาทิกา
ชั้น ๘	เรียน วิสุทธิมรรค
ชั้น ๙	เรียนสารัตถทีปนี (ฎีกาวินัย)

๒) ฝ่ายรามัญ แบ่งเป็น ๔ ชั้น คือ

ชั้น ๑	เรียน อาทิกัมม หรือ ปาจิตตีย์อย่างใดอย่างหนึ่ง
ชั้น ๒	เรียน มหาวัคค์ หรือ จุลวัคค์
ชั้น ๓	เรียน บาลีมุตตกวินัยวินิจนัย
ชั้น ๔	เรียน ปฐมสมันตปาสาทิกา

๒. ด้านการเรียนการสอน การเรียนการสอนในยุคนี้ ไม่ปรากฏหลักฐานที่ชัดเจน แต่เข้าใจว่าคงจะยึดตามแบบการศึกษาพระปริยัติธรรม ตามประเพณีแบบดั้งเดิม คือผู้เริ่มต้นการศึกษาต้องเรียนมูลกัจจายน์เสียก่อน จึงเรียนอรรถกถาธรรมบท มงคลัตถทีปนี สารัตถทีปนี เป็นต้น เมื่อศึกษาครบ ๑ ปีแล้วจึงมีการสอบครั้ง ๑

๓. ด้านสื่อการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอนในยุคสมัยนี้ไม่มีปรากฏเป็นหลักฐานที่ชัดเจน เข้าใจว่าคงจะเป็นครูผู้สอนและตำราเรียนคือพระไตรปิฎกเป็นหลัก และอุปกรณ์เครื่องเขียนต่าง ๆ เพราะยุคสมัยนี้การสอบพระบาลีได้เปลี่ยนแปลงจากการสอบแบบปากเปล่า มาเป็นการสอบด้วยการเขียนแทน

๔. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน กิจกรรมการเรียนการสอนในยุคสมัยนี้ เข้าใจว่าคงจะเป็นสอนหนังสือ โดยยึดตำราเรียนเป็นหลัก รวมถึงการรับส่งสูตร เพื่อสร้างองค์ความรู้ให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน

๕. ด้านการวัดผลและประเมินผล การสอบใช้วิธีแปลด้วยปากให้กรรมการ ฟัง สอบได้หรือสอบตกกรรมการตัดสินกันในขณะนั้น ครั้นถึง พ.ศ. ๒๔๕๕ จึงเปลี่ยนมาเป็นสอบด้วยข้อเขียนเป็นบางประโยค จนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๔๕๕ จึงให้สอบด้วยวิธีเขียนทุกประโยคนับได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ^{๘๔}

ในสมัยรัชกาลที่ ๘ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล (พ.ศ. ๒๔๖๓ - ๒๔๘๕) ในรัชสมัยนี้มีช่วงเวลาสั้นมาก เรื่องราวในด้านการศึกษามีน้อยมาก แต่ก็มี ความสำคัญไม่แพ้ยุคสมัยอื่น ๆ เรื่องสำคัญเรื่องแรก คือ ในปี พ.ศ. ๒๔๖๓ ได้ทรงอนุญาตให้ คฤหัสถ์สอบธรรมศึกษาเอก สืบต่อจากธรรมศึกษาโทได้ นอกจากนี้ ในปี พ.ศ. ๒๔๘๔ เมื่อประกาศใช้ พ.ร.บ. ๒๔๘๔ แล้ว ทางคณะสงฆ์ได้ออกระเบียบองค์การศึกษาว่าด้วย การจัดการ ศึกษาขึ้น แต่เดิมนั้นการศึกษาด้านพระบาลีและนักธรรมไม่ได้จัดตั้งเป็นโรงเรียนเลย เพียงแต่จัด สอนกันตามวัด หรือ ในพระบรมมหาราชวัง ทั้งนี้เพราะหน้าที่ของพระภิกษุและสามเณรเมื่อบวช เข้ามาแล้ว ก็ต้องศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติ และสั่งสอนประชาชนทั่ว ดังนั้นทุกวัดจึงเป็นโรงเรียนไปโดยตรง เพิ่งจะมีประกาศจัดตั้งสำนักศาสนศึกษาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๔ นี้เอง^{๘๕}

สรุปการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมในสมัยรัตนโกสินทร์ได้ว่า ระบบการจัดการศึกษายังคงมีรูปแบบคล้ายสมัยอยุธยาตอนปลาย ทั้งด้านสถานที่เรียน ครูผู้สอน แต่ได้มีการแก้ไขหลักสูตรการเรียนการสอน และการสอบใหม่ ในสมัยรัชกาลที่ ๒ โดยจัดแบ่ง หลักสูตรให้กว้างออกไปเป็น ๕ ชั้น คือ ชั้นประโยค ๑ ถึงชั้นประโยค ๕ พร้อมทั้งจัดให้มี ผู้รับผิดชอบเป็นสัดส่วน และเปลี่ยนระบบการสอบจากปากเปล่าเป็นสอบด้วยข้อเขียนในสมัยปลาย รัชกาลที่ ๖ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๕ โดยใช้คัมภีร์ประเภทอรรถกถาและฎีกา มาเป็นแบบเรียน และแบบ สอบแทนพระไตรปิฎกจนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้

ในสมัยรัชกาลที่ ๙ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช (พ.ศ. ๒๔๘๕ เป็นต้นมา

^{๘๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๕๐-๓๕๒.

^{๘๕} กรมการศาสนา, ประวัติการศึกษาของคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๕), หน้า ๒๕.

การศึกษาพระปริยัติธรรมยุคนี้ นับได้ว่าเป็นยุคที่ทันสมัยแล้ว สำนักเรียนบาลีมีขึ้นทั่วราชอาณาจักร ความนิยมต่อการเรียนพระบาลีมากขึ้น ทั้งนี้มาจากการเทียบหรือรับรองวิทยฐานะของผู้เรียน ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ ได้มีระเบียบองค์การศึกษาว่าด้วยการจัดการศึกษาพุทธศักราช ๒๔๕๔ ขึ้นมาแทนฉบับเดิม ที่เคยใช้มาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๑^{๘๖}

ปัจจุบันการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีมีองค์กรของคณะสงฆ์ไทย คือ กองบาลีสนามหลวง ปัจจุบันมีสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้ามกุฏมหาราช วัคปากน้ำ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร เป็นแม่กองบาลีสนามหลวง กำกับดูแลการศึกษาของสงฆ์ โดยการกำหนดนโยบาย กำหนดหลักสูตร และดำเนินการจัดวัดผลการเรียนระดับประเทศ ที่เรียกว่า “สอบบาลีสนามหลวง” โดยมีกระบวนการเริ่มแต่การออกข้อสอบ จัดสอบ ประกาศผลสอบ และออกหนังสืออันเป็นหลักฐานแสดงวุฒิการศึกษาพระปริยัติธรรมให้กับผู้สอบผ่านในแต่ละชั้นประโยค ส่วนการบริหารและการจัดการเรียนการสอนนั้น มีสำนักเรียน สำนักศาสนศึกษา และโรงเรียนพระปริยัติธรรมประจำจังหวัด เป็นผู้ดำเนินการในแต่ละสำนัก ซึ่งการบริหารการคณะสงฆ์กองบาลีสนามหลวงในปัจจุบัน สรุปได้ตามแผนภูมิที่ ๒.๒ ดังนี้

^{๘๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๕๕.

โครงสร้างการบริหารการคณะสงฆ์กองบาลีสนามหลวงในปัจจุบัน^{๔๗}

^{๔๗}สนามหลวงแผนกบาลี, เรื่องสอบบาลี, (กรุงเทพมหานคร : อาทรการพิมพ์, ๒๕๕๔),

แผนภูมิที่ ๒.๒ แสดงโครงสร้างการบริหารของกองบาลีสนามหลวงในปัจจุบัน

๑. **หลักสูตร** การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ได้รับการปรับปรุงและพัฒนาโดยกองบาลีสนามหลวง กำหนดหนังสือตำราเรียนรวมเป็นวิชาหลักได้ ๔ วิชา และแยกเป็นรายวิชาย่อยได้ ๗ วิชา ในแต่ละชั้นประโยคมีไม่เกิน ๔ วิชา ดังนี้^{๘๘}

๑) วิชาบาลีไวยากรณ์ แยกเป็นวิชาบาลีไวยากรณ์ สำหรับประโยค ๑-๒ และประโยค ป.ธ. ๓

๒) วิชาบูรพภาค ความรู้เกี่ยวกับภาษาไทยและรูปแบบหนังสือราชการ สำหรับชั้นประโยค ป.ธ.๓

๓) วิชาวากยสัมพันธ์ เฉพาะประโยค ป.ธ. ๓

๔) วิชาแปลมคธเป็นไทย หรือแปลบาลีเป็นไทยเป็นวิชาหลักที่ต้องเรียนทุกชั้นประโยคแตกต่างกันโดยคัมภีร์ที่กำหนดให้เรียน

๕) วิชาแปลไทยเป็นมคธ ตั้งแต่ประโยค ป.ธ. ๔ ถึง ประโยค ป.ธ.๕ กำหนดคัมภีร์ต่างไปตามชั้น

๖) วิชาแต่งไทยเป็นมคธ เฉพาะประโยค ป.ธ.๕

๗) วิชาแต่งฉันทภาษาบาลี เฉพาะประโยค ป.ธ. ๘

คัมภีร์ที่กำหนดสำหรับการแปลในแต่ละชั้นประโยคมี ดังนี้

๑) ประโยค ๑-๒ ชัมมปทัฏฐกถา ภาค ๑-๔

๒) ประโยค ป.ธ. ๓ ชัมมปทัฏฐกถา ภาค ๕-๘

๓) ประโยค ป.ธ. ๔ มังคลัตถทีปนี ภาค ๑

๔) ประโยค ป.ธ. ๕ มังคลัตถทีปนี ภาค ๒

๕) ประโยค ป.ธ.๖ สมันตปาสาทิกา ภาค ๓

๖) ประโยค ป.ธ.๗ สมันตปาสาทิกา ภาค ๑-๒

^{๘๘} ส่วนการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. “เอกสารประกอบการประชุมพิจารณาร่างแผนยุทธศาสตร์และแผนพัฒนาการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลี, ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : ๒๕๕๔. หน้า ๔.

๑) ประโยค ป.ร. ๘ วิสุทธีมรรค

๘) ประโยค ป.ร. ๙ อภิธรรมัตถวิภาวินี

เมื่อรวมทุกชั้นประโยคแล้วต้องให้หนังสือหรือตำราเรียน จำนวน ๘๐เล่ม
ซึ่งหลักสูตรแผนกบาลีสनाมหลวงในปัจจุบัน สรุปได้ตามตารางที่ ๒.๕ ดังนี้

ตาราง ๒.๕ แสดงหลักสูตรประโยคบาลีสนามหลวงในปัจจุบัน^{๘๕}

หลักสูตร	รายวิชา	แบบเรียน
ประโยค ๑-๒	๑.แปลมคธเป็นไทย ๒. บาลีไวยากรณ์	๑.ธัมมปทัญญูฎกถา ภาค ๑-๔ ๒.หนังสือบาลีไวยากรณ์
ประโยค ป.ร. ๓	๑.แปลมคธเป็นไทย ๒.สัมพันธไทย ๓.บาลีไวยากรณ์ ๔.บุรพภาค	๑.ธัมมปทัญญูฎกถา ภาค ๕-๘ ๒.ธัมมปทัญญูฎกถา ภาค ๕-๘ ๓.หนังสือบาลีไวยากรณ์ ๔.ความรู้เกี่ยวกับภาษาไทย และรูปแบบหนังสือราชการ
ประโยค ป.ร. ๔	๑.แปลไทยเป็นมคธ ๒.แปลมคธเป็นไทย	๑.ธัมมปทัญญูฎกถา ภาค ๑ ๒.มังกลัตถทีปนี ภาค ๑
ประโยค ป.ร. ๕	๑.แปลไทยเป็นมคธ ๒.แปลมคธเป็นไทย	๑.ธัมมปทัญญูฎกถา ภาค ๒-๔ ๒.มังกลัตถทีปนี ภาค ๒
ประโยค ป.ร. ๖	๑.แปลไทยเป็นมคธ ๒.แปลมคธเป็นไทย	๑.ธัมมปทัญญูฎกถา ภาค ๕-๘ ๒.สมันตปาสาทิกาภาค ๓
ประโยค ป.ร. ๗	๑.แปลไทยเป็นมคธ ๒.แปลมคธเป็นไทย	๑.มังกลัตถทีปนี ภาค ๑ ๒.สมันตปาสาทิกาภาค ๑-๒
ประโยค ป.ร. ๘	๑.แต่งฉันทภาษามคธ ๒.แปลไทยเป็นมคธ ๓.แปลมคธเป็นไทย	๑.ข้อความตามที่กรรมการออก ข้อสอบกำหนด ๒.สมันตปาสาทิกาภาค ๑ ๓.วิสุทธีมรรค

^{๘๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๗-๑๑๘.

ประโยค ป.ธ. ๕	๑.แต่งไทยเป็นภาษามคธ	๑.ข้อความตามที่กรรมการออก
	๒.แปลไทยเป็นมคธ	ข้อสอบกำหนด
	๓.แปลมคธเป็นไทย	๒.วิสุทธีมรรค
		๓.อภิธรรมมัตถกวิภาวินี

๒. ด้านการเรียนการสอน การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี กำหนดระดับการศึกษาไว้ ๘ ชั้นประโยค คือตั้งแต่ชั้นประโยค ๑-๒ ถึงเปรียญธรรม ๕ ประโยค โดยชั้นประโยคที่ถือว่าเป็นเปรียญ คือเปรียญธรรม ๓ ประโยค ถึงเปรียญธรรม ๕ ประโยค จัดรวมเป็น ๓ ชั้น ดังนี้

๑) เริ่มจากชั้นบาลีไวยากรณ์ประโยค ๑-๒ ถึง ประโยค ป.ธ. ๓ เป็นชั้นเปรียญตรี (ใช้เวลาเรียน ๓ ปี นับจากชั้นบาลีไวยากรณ์)

๒) ชั้นประโยค ป.ธ. ๔ -๕-๖ เป็นชั้นเปรียญโท (ใช้เวลาเรียน ๓ ปี นับจากเปรียญตรี)

๓) ชั้นประโยค ป.ธ.๗-๘-๙ เป็นชั้นเปรียญเอก (ใช้เวลาเรียน ๓ ปี นับจากเปรียญโท)

รวมเวลาเรียนตั้งแต่ชั้นบาลีไวยากรณ์ถึงประโยค ป.ธ. ๕ ใช้เวลาเรียนอย่างน้อย ๕ ปี พระภิกษุสาณะนที่ จะเข้ารับการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จะต้องสำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษาแล้ว และจบนักธรรมชั้นตรีจึงมีสิทธิสอบบาลีสนามหลวงชั้นประโยค ๑-๒ และประโยค ป.ธ. ๓ จบนักธรรมชั้นโท จึงมีสิทธิสอบประโยค ป.ธ.๔-๖ และจบนักธรรมชั้นเอกจึงมีสิทธิสอบประโยค ป.ธ. ๗-๘^{๕๐}

เวลาเรียน แบ่งเป็น ๓ ภาคเรียน คือ ภาควิสาขะ ภาคพรรษา และภาคปวารณา ในแต่ละวันกำหนดเป็นสองรอบ คือ เริ่มเวลา ๐๘.๓๐-๑๐.๓๐น. และเวลา ๑๓.๐๐-๑๖.๓๐ น. โดยเรียนสัปดาห์ละ ๕ วัน หยุดเรียนวันโกนกับวันพระ

การเรียนการสอนใช้วิธีท่องจำจากตำรา และจากภาษาบาลีเป็นภาษาไทย หรือแปลจากภาษาไทยเป็นภาษาบาลีโดยจะต้องมีการเตรียมตัวก่อนเข้าเรียนทุกครั้ง ถ้าไม่เตรียมตัวมาจะแปลไม่ได้ ดังนั้น การเรียนบาลีจึงใช้เวลาในการดูหนังสือที่ห้องพัก มากกว่าเวลาเรียนในห้องเรียนซึ่งวิชาที่ถือว่าเป็นหลักในการเรียนทุกระดับชั้น คือวิชาแปลมคธเป็นไทย ส่วนวิชา

^{๕๐}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓.

อื่น ๆ นั้นแล้วแต่อาจารย์จะกำหนดว่าให้เรียนวันไหน ก่อนการเรียน นักเรียนต้องเตรียมคู่มือหนังสือมาก่อน ถ้าไม่ได้คู่มือมาก่อนก็จะแปลไม่ได้ หรือฟังรูปอื่นแปลไม่รู้เรื่อง

ลักษณะพิเศษประการหนึ่งของการสอนวิชาแปลมคธเป็นไทย คือไม่ใช่ครูแปลแล้วให้นักเรียนนั่งฟัง ตรงกันข้ามนักเรียนจะต้องเป็นผู้แปลเอง แล้วครูคอยฟังการแปลของนักเรียนหากผิดตรงไหนก็จะให้คำแนะนำบอกความรู้เพิ่มเติมให้นักเรียนจะสอบผ่านหรือไม่ผ่าน ขึ้นอยู่ที่ตัวเองถึงร้อยละ ๘๐ ส่วนอีกร้อยละ ๒๐ จะได้รับจากครูดังนั้นถ้านักเรียนมีความขยันหมั่นเพียรอยู่เสมอ ๆ ก็จะประสบความสำเร็จได้ไม่ยากนัก ^{๕๑}

สถานที่เรียนถ้าเป็นสำนักเรียนขนาดใหญ่จะมีอาคารเรียนที่เป็นสัดส่วน แต่ถ้าเป็นขนาดเล็กมักเรียนตามศาลาการเปรียญหรือตามที่อื่น ๆ ซึ่งสามารถจัดการเรียนการสอนได้

สำหรับครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีนั้น ไม่มีการสอบบรรจุอย่างทางคฤหัสถ์ แต่ถือหลักว่า มีความรู้ในเนื้อหาที่จะสอนและมีศรัทธาที่จะสอนก็สามารถเป็นครูได้ การเข้ามาเป็นครูก็ไม่สลับซับซ้อน เพียงแต่สำนักเรียนทำเรื่องถึงเจ้าคณะจังหวัด เพื่อเสนอแต่งตั้งเท่านั้น และส่วนมากครูบาลีจะมีวุฒิประโยค ป.ธ. ๑ ขึ้นไป โดยไม่จำเป็นต้องมีความรู้ด้านครูมาก่อน สำนักเรียนในกรุงเทพมหานคร ครูส่วนมากมีวุฒิเปรียญสูงและมีจำนวนมาก สามารถที่จะเลือกได้ แต่ในต่างจังหวัดหลายสำนักขาดแคลนครู บางสำนักก็มีครูสอนรูปเดียว ต้องสอน ๓-๔ ชั้นและสอนวันละหลาย ๆ รอบ ดังนั้นหลายสำนักจึงต้องใช้ระบบ “พี่สอนน้อง” คือทำหน้าที่เป็นนักเรียนด้วย เป็นครูด้วย ซึ่งทำให้ประสิทธิภาพของการเรียนการสอนไม่สมบูรณ์ เพราะเวลาเตรียมตัวไม่เพียงพอ ขาดประสบการณ์ ความรู้ไม่แตกฉาน และขาดเทคนิคการถ่ายทอด เป็นต้น ^{๕๒}

เกี่ยวกับปัญหาดังกล่าว กรมการศาสนาได้เข้ามาช่วยเหลือ โดยการจัดทำโครงการอบรมครูสอนแผนกบาลีขึ้น ซึ่งก็ได้รับการแก้ไขในระดับหนึ่ง แต่ก็ยังไม่เพียงพอ ปัจจุบันสำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวง วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพฯ ฯ ต้องการจะพัฒนาครูสอนบาลีให้มีศักยภาพด้านวิชาการบาลีมากยิ่งขึ้น จึงได้ให้มีโครงการ “การประชุมอบรมครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี” โดยได้รับงบประมาณอุปถัมภ์จากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

^{๕๑}พระมหาทองดี ปุฎฺธาชิโร, การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี, (กรุงเทพมหานคร : อาทกรการพิมพ์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๒๕.

^{๕๒}พระมหาแผน พูนพิศ, รูปแบบเชิงระบบการบริหารงานทางวิชาการที่มีประสิทธิภาพของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี, วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๔), หน้า ๔๑.

และโดยใช้ระยะเวลาครั้งละ ๑๕ วัน ซึ่งก็เป็นวิธีการพัฒนาครูอีกทางหนึ่ง เพราะเป็นประโยชน์ต่อกระบวนการพัฒนาการเรียนการสอนอย่างยิ่ง^{๕๓}

๓. ด้านสื่อการเรียนการสอน สื่อ - อุปกรณ์ประกอบการเรียนการสอน นับเป็นสิ่งจำเป็นที่จะช่วยสร้างความสนใจในการเรียนการสอน และช่วยให้การเรียนการสอน ประสบผลสำเร็จมากยิ่งขึ้น แต่การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี มีอุปกรณ์การเรียนการสอนที่น้อยมากที่ใช้เป็นหลัก คือ ตำราเรียน สมุดจดบันทึก กระดานดำ ซอด้วง หรือไวท์บอร์ด เทปบันทึกการแปล กระจายเขียนตอบปัญหา สื่อการสอนเป็นแบบเดิม ไม่มีสื่อใหม่ ๆ นอกจากหนังสือเรียนแม้ในปัจจุบันนี้ตามสำนักเรียนใหญ่ ๆ ที่มีทุนทรัพย์พอเพียงที่จะซื้อหาสื่อสมัยใหม่มาใช้ในการเรียนการสอน เช่น คอมพิวเตอร์ เครื่องฉายโปรเจกเตอร์ สื่อวีดี หรือ ซีดีสื่อการเรียนการสอน แต่ถ้าในภาพรวมแล้วยังถือว่า มีไม่เพียงพอและไม่ทั่วถึง ด้วยเหตุนี้ทำให้การเรียนการสอนขาดประสิทธิภาพ และในแต่ละปีจะมีนักเรียนที่สอบตกเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้เพราะการเรียนการสอนในรูปแบบเดิม ๆ ทำให้เกิดความน่าเบื่อหน่าย ไม่สร้างความสนใจให้กับผู้เรียนเท่าที่ควร^{๕๔}

๔. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน การเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในแต่ละสำนักเรียนสำนักศาสนศึกษา และ โรงเรียนพระปริยัติธรรมประจำจังหวัด จำเป็นที่ต้องมีกิจกรรม ที่ช่วยส่งเสริมสนับสนุนให้การเรียนการสอนประสบความสำเร็จตามที่ต้องการ ซึ่งกิจกรรมการเรียนการสอนอาจมี ดังต่อไปนี้

๑. การจัดทดสอบเพื่อวัดผลความรู้ความเข้าใจของนักเรียนเป็นการภายใน
๒. การมอบรางวัลให้แก่นักเรียนที่มีผลการเรียนดี และเข้าเรียนอย่างสม่ำเสมอ เพื่อสร้างแรงจูงใจในการเรียน
๓. การจัดอบรมบาลีก่อนสอบสนามหลวง เพื่อสร้างทักษะและเพิ่มพูนความรู้ ความเข้าใจ และความมั่นใจให้กับผู้เรียน
๔. การผลิตตำรา คู่มือ และเอกสารประกอบการเรียนการสอน
๕. การจัดครูพี่เลี้ยงสำหรับนักเรียนบาลีไวยากรณ์เพื่อรับท่องสูตร

^{๕๓}พระธรรมปัญญาภรณ์ (สุชาติ ฆมฺมรตโน), พระมหาทองดี ปฺุวชิโร, การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี, (กรุงเทพมหานคร : อาทรการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๖๕-๑๗๐.

^{๕๔}สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, รายงานการศึกษาเรื่อง แนวทางการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์ดีการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๓๑.

นอกจากนี้กิจกรรมการเรียนการสอนที่สำคัญอีกประการหนึ่งของการเรียนการสอนบาลีในยุคปัจจุบันคือ การจัดอบรมพิเศษ (ติวเข้ม) ก่อนสอบสนามหลวงโดยมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญคือ เพื่อให้ให้นักเรียนเตรียมความพร้อม และเกิดความมั่นใจก่อนเข้าสอบสนามหลวง เพื่อปลูกฝังความนิยมในการศึกษาภาษาบาลีให้แพร่หลายมากยิ่งขึ้น เป็นต้น

สำนักเรียนที่เปิดอบรมก่อนสอบบาลีสนามหลวง ที่มีชื่อเสียงและมีพระภิกษุสามเณรนิยมสมัครเข้าอบรมเป็นประจำทุกปี เช่น สำนักเรียนวัดปากน้ำ เขตภาษีเจริญ สำนักเรียนวัดอรุณราชวราราม สำนักเรียนวัดสร้อยทอง กรุงเทพฯ ฯ สำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม กรุงเทพฯ ฯ สำนักเรียนวัดไร่ขิง จังหวัดนครปฐม เป็นต้น ซึ่งการอบรมจะใช้ระยะเวลาประมาณ ๑๕-๓๐ วัน รูปแบบจะเป็นการแนะแนว เทคนิคและวิธีการสอบ การเปิดเทปแปลภาษาบาลีเป็นภาษาไทย และการให้ผู้เข้าอบรมฝึกทำข้อสอบ เป็นต้น ซึ่งเนื้อหาที่อบรมก็จะอาศัยประโยชน์หรือข้อความที่คาดว่าจะออกสอบสนามหลวง เป็นหลัก^{๕๕}

๕. ด้านการวัดผลและประเมินผล การเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี มีการวัดผลในระดับชั้นเรียนโดยสำนักเรียน สำนักศาสนศึกษา และโรงเรียนพระปริยัติธรรมประจำจังหวัดดำเนินการจัดวัดผลการเรียนชั่วโมงที่มีการเรียนการสอน แต่การวัดผลในลักษณะนี้เป็นเพียงการทดสอบความรู้ของผู้เรียนเท่านั้น ไม่ได้ใช้ในการตัดสินผลการเรียนหรือเลื่อนระดับชั้นประโยคแต่อย่างใด เพราะการวัดผลประเมินผลระดับประเทศที่เรียกว่า “การสอบบาลีสนามหลวง” โดยกองบาลีสนามหลวงเป็นผู้ดำเนินการประเมินผลการเรียน ซึ่งปัจจุบันกำหนดการสอบบาลีสนามหลวงมี ดังนี้^{๕๖}

๑. ประโยค ๑-๒ ถึงประโยค ป.ธ. ๕ กำหนดสอบสนามหลวงปีละ ๒ ครั้ง และในกรณีที่นักเรียนรูปใดสอบไม่ผ่านในครั้งที่ ๑ สามารถสอบซ่อมในครั้งที่ ๒ ภายในปีการศึกษาเดียวกันได้ แต่ต้องสอบผ่านวิชาใดวิชาหนึ่งในการสอบครั้งที่ ๑ จึงจะมีสิทธิสอบครั้งที่ ๒

๒. ประโยค ป.ธ. ๖ ถึงประโยค ป.ธ. ๙ กำหนดสอบสนามหลวงปีละ ๑ ครั้ง ถ้านักเรียนรูปใดสอบไม่ผ่านก็ต้องเข้าสอบใหม่ในปีการศึกษาถัดไป

การตัดสินผลการเรียนจะใช้ผลการสอบบาลีสนามหลวงเท่านั้น กล่าวคือผู้ที่สอบผ่านประโยคบาลีสนามหลวงจึงจะได้เลื่อนชั้นประโยคในระดับสูงขึ้น

^{๕๕} สำนักงานเจ้าคณะภาค ๒, อบรมบาลีก่อนสนามสนามหลวง ภาค ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๒๕๘.

^{๕๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔-๕.

การวัดผลและประเมินผลการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี นับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นขั้นสุดท้ายของกระบวนการเรียนการสอน เป็นการประเมินผลการจัดการศึกษาว่าได้เป็นไปตามวัตถุประสงค์หรือไม่ เป็นต้น โดยการสอบวัดผลจะมี ๒ ระดับ คือ ในระดับสถานศึกษา และในระดับประเทศ ส่วนในระดับสถานศึกษาหรือโรงเรียน เป็นการจับสอบวัดผลเพื่อเตรียมความพร้อม ในการเข้าสอบในระดับประเทศของผู้เรียน โดยครูผู้สอนเป็นผู้จัดสอบวัดผล ลักษณะข้อสอบจะอาศัยแนวข้อสอบของบาลีสนาทมหลวง แต่จะไม่มีผลในการเก็บคะแนนของผู้เรียนเป็นแต่เพียงต้องการหาข้อบกพร่อง ของผู้เรียน แล้วปรับให้สมบูรณ์ขึ้นเท่านั้น จะไม่มีผลต่อการสอบได้หรือสอบตกของผู้เรียนแต่อย่างใด ผู้ที่สอบไม่ผ่านในสนามโรงเรียน เมื่อแก้ไขข้อบกพร่องแล้ว อาจสอบผ่านสนามหลวงก็ได้

วิธีดำเนินการจัดสอบบาลีสนาทมหลวง

ในการดำเนินการจัดสอบบาลีสนาทมหลวงนั้น มีขั้นตอนและวิธีการปฏิบัติที่เป็นแบบแผนซึ่งได้จัดทำมาโดยลำดับ ดังต่อไปนี้^{๕๗}

๑) กองบาลีสนาทมหลวงแต่งตั้งคณะกรรมการออกข้อสอบ
 ๒) กองบาลีสนาทมหลวงจัดพิมพ์ข้อสอบ
 ๓) เจ้าคณะภาคแต่งตั้งคณะกรรมการนำข้อสอบจากส่วนกลางไปยังสนามสอบบาลีสนาทมหลวงทุกแห่ง เฉพาะประโยค ๑-๒ - ๓- ๔ เปิดสอบพร้อมกันทั่วประเทศ สำหรับ ประโยค ป.ธ.๕- ประโยค ป.ธ.๘ กำหนดให้มีสนามสอบบาลีสนาทมหลวงเฉพาะในกรุงเทพมหานครเท่านั้น

๔) เจ้าคณะภาคจัดส่งใบคำตอบของนักเรียนไปยังกองบาลีสนาทมหลวงทุกชั้นประโยค

๕) กองบาลีสนาทมหลวงแต่งตั้งพระภิกษุที่เป็นครูสอนพระปริยัติธรรม ซึ่งมีวุฒิเปรียญธรรม ๖ ประโยคขึ้นไป เป็นกรรมการตรวจข้อสอบ โดยนิมนต์คณะกรรมการไปประชุมตรวจข้อสอบพร้อมกัน ณ สถานที่ ซึ่งแม่กองบาลีสนาทมหลวงกำหนด การตรวจข้อสอบในปัจจุบันใช้เวลาอย่างน้อย ๓ วัน

นอกจากนี้กระบวนการวัดและประเมินผลการเรียนนั้นทางกองบาลีสนาทมหลวงได้กำหนดวันสอบ วันตรวจ และวันประกาศผลการสอบเป็นประจำทุกปี ดังนี้^{๕๘}

การสอบประโยคบาลีสนาทมหลวง

^{๕๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕.

^{๕๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๖.

สอบครั้งที่ ๑

ครั้งแรก ๑) สอบประโยค ป.ร. ๖-๗ วันขึ้น ๒-๓ ค่ำ เดือน ๓ ของทุกปี
 ๒) สอบประโยค ป.ร. ๘-๙ วันขึ้น ๔-๖ ค่ำ เดือน ๓ ของทุกปี

ครั้งหลัง ๑) สอบประโยค ๑-๒ และ ป.ร. ๓-๔ วันแรม ๑๐-๑๒ ค่ำ
 เดือน ๓ ของทุกปี

การตรวจบาลีในการสอบครั้งที่ ๑ ตรวจพร้อมกันทุกประโยค วันแรม ๒-๖ ค่ำ
 เดือน ๔ ของทุกปี

การประกาศผลการสอบครั้งที่ ๑ วันแรม ๖ ค่ำ เดือน ๔ ของทุกปี

การสอบบาลีครั้งที่ ๒

สอบประโยค ๑-๒ และประโยค ป.ร. ๓-๕ วันแรม ๑๐-๑๒ ค่ำ เดือน ๕
 การตรวจบาลีในการสอบครั้งที่ ๒ ตรวจพร้อมกันทุกประโยค วันขึ้น
 ๑๐ ค่ำ เดือน ๖ ของทุกปี

การประกาศผลการสอบครั้งที่ ๒ วันขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๖ ของทุกปี

สถานที่สอบประโยคบาลีสนามหลวง

สำหรับสถานที่สอบนั้น ประโยค ๑-๒ และ ประโยค ป.ร. ๓-๕
 จะมีสนามสอบกระจายไปตามจังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ ส่วนประโยค ป.ร. ๕-๙ สนามสอบ
 จะอยู่ที่ส่วนกลาง แต่ผู้เรียนที่จะเข้าสอบประโยค ป.ร. ๕-๙ ต้องเดินทางมาสอบที่กรุงเทพฯ ฯ เท่านั้น
 โดยสอบ ณ วัดที่กองบาลีสนาบหลวงกำหนดเป็นสนามสอบ เช่น วัดสามพระยาจะเป็นสนามสอบ
 ของชั้นประโยค ป.ร. ๗-๙ เป็นต้น

สำหรับผู้เรียนที่จะสมัครสอบความรู้บาลีนั้น นอกจากจะสอบได้วุฒิบาลี
 ประโยคที่ผ่านมาแล้ว ยังต้องมีวุฒินักธรรมกำกับด้วย คือ

ประโยค ๑-๒-๓ (เปรียญตรี) ต้องมีวุฒินักธรรมชั้นตรี จึงจะมีสิทธิสอบ

ประโยค ป.ร. ๔-๕-๖ (เปรียญโท) ต้องมีวุฒินักธรรมชั้นโท จึงจะมีสิทธิสอบ

ประโยค ป.ร. ๗-๘-๙ (เปรียญเอก) จะต้องมีวุฒินักธรรมชั้นเอก จึงจะมี

สิทธิสอบ

อนึ่ง ถ้ากำลังสอบนักธรรมชั้นใดชั้นหนึ่งอยู่ ก็ให้ลงไว้ในช่องหมายเหตุว่า “กำลังสอบ น.ธ.ตรี” เป็นต้น และเมื่อทราบผลการสอบธรรมแล้ว ต้องรีบแจ้งผลการสอบให้แม่กองบาลีทราบโดยด่วน^{๕๕}

การตรวจประโยคบาลีสนามหลวง

การตรวจบาลีสนามหลวง จะมีขึ้นในวันแรม ๒ - ๖ ค่ำ เดือน ๔ ของทุกปี โดยข้อสอบบาลีทุกระดับชั้นทั่วประเทศ จะนำมารวมกันตรวจที่ศาลาอบรมสงฆ์วัดสามพระยา บางขุนพรหม กรุงเทพฯ โดยสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจะเป็นผู้นิมนต์กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิตั้งแต่เปรียญธรรม ๖ ประโยคขึ้นไป ถ้ามีวุฒิเป็นเปรียญธรรม ๕ ประโยค ต้องเป็นพระราชอาคันตุกะหรือเป็นพระครูจากสำนักเรียนต่าง ๆ ทั่วประเทศมาตรวจ ซึ่งคณะกรรมการเหล่านี้ จะผ่านการอบรมเกี่ยวกับหลักการ ตรวจจากกองบาลีสนามหลวงแล้ว ทั้งได้รับการแต่งตั้งอย่างเป็นทางการ โดยที่การตรวจจะเริ่มเวลา ๑๓.๐๐-๑๗.๐๐ น. ทุกวัน ในการตรวจข้อสอบ จะแบ่งกรรมการออกเป็น “กอง” กองละ ๓ รูป ร่วมกันตรวจ การที่จะสอบผ่านหรือไม่นั้น ก็ขึ้นอยู่กับกรรมการทั้ง ๓ ท่าน โดยใช้วิธี “ให้” หรือ “ให้ผ่าน” เป็นหลัก หากกรรมการ ๒ ใน ๓ ท่าน ให้ผ่าน ก็ถือว่าสอบได้ ซึ่งการตรวจบาลีสนามหลวงนี้ จะใช้เกณฑ์ในการตรวจตามที่แม่กองบาลีสนามหลวงได้ตั้งไว้ ดังนี้ คือ^{๕๖}

๑. การตรวจวิชาบาลีไวยากรณ์ โดยทั่วไปข้อสอบจะมีอยู่ทั้งหมด ๗ ข้อ หากนับคะแนนข้อที่ถูกก็เท่ากับว่าข้อละ ๑๐ คะแนนแต่การตรวจวิชาบาลีไวยากรณ์ในการสอบบาลีสนามหลวง จะใช้วิธีการนับคะแนนผิด คือ ผิด ๑-๑๕ คะแนน ให้ ๓ ให้, ผิด ๑๖-๒๐ คะแนน ให้ ๒ ให้, ผิด ๒๑-๒๕ คะแนน ให้ ๑ ให้, ผิดเกิน ๒๕ คะแนน ลง ๐ คือตก และนักเรียนที่จะสอบผ่านวิชาบาลีไวยากรณ์ชั้นประโยค ๑-๒ ต้องผิดไม่เกิน ๒๐ คะแนน ส่วนประโยค ป.ธ.๑ ต้องผิดไม่เกิน ๒๕ คะแนน

๒. การตรวจวิชาแปลมคธเป็นไทย แปลไทยเป็นมคธ และสัมพันธไทย โดยทั่วไปข้อสอบบาลีที่ออกจะมีประมาณ ๑-๑.๕ หน้า ให้นักเรียน แปล แต่ง หรือสัมพันธ ตามลักษณะของวิชานั้น ๆ ซึ่งทั้ง ๓ วิชา มีเกณฑ์ในการนับคะแนนผิด ดังนี้ ๑) แปลผิดศัพท์ หรือเรียกชื่อสัมพันธผิดในวิภัตติเดียวกัน เก็บ ๑ คะแนน ๒) แปลเสียสัมพันธ หรือเรียกชื่อสัมพันธ ผิดต่างวิภัตติ เก็บ ๒ คะแนน ๓) แปลสับประโยค หรือสัมพันธสับประโยค เก็บ ๖ คะแนน แต่ในกรณีแปลหรือสัมพันธผิดจนไม่เป็นรูปจะมีวิธี ในการเก็บคะแนนผิดเพิ่มเติม ดังนี้

^{๕๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๖-๕๗.

^{๕๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๗-๑๒๒.

คือถ้าประโยคยาวไม่เกิน ๑ บรรทัด นับเป็นผิด ๖ คะแนน, ไม่เกิน ๒ บรรทัด ผิด ๑๒ คะแนน, ไม่เกิน ๓ บรรทัด ผิด ๑๘ คะแนน, ถ้ายาวเกินกว่า ๓ บรรทัด ผิดเกิน ๑๘ คะแนน และเมื่อนับคะแนนที่เก็บแล้วรวมกันเข้า มีวิธีในการให้ ดังนี้ ผิด ๑-๖ ให้ ๓ ให้, ผิด ๗-๑๒ ให้ ๒ ให้, ผิด ๑๓-๑๘ ให้ ๑ ให้, ถ้าผิดเกิน ๑๘ ลง ๐ ทั้งหมด และนักเรียนผู้สอบได้ ๒ ให้เท่านั้น จึงจะสอบผ่าน

๓. การตรวจวิชาบูรพภาค ซึ่งเป็นวิชาเกี่ยวกับการวางรูปหนังสือราชการ หรือหนังสืออื่น ๆ เช่น โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน เป็นต้น การปรับและการเก็บคะแนนผิดมี ดังนี้ ผิดอักษร ๑ ตัว เก็บ ๑ คะแนน, ผิดย่อหน้า ๑ แห่ง เก็บ ๒ คะแนน, ผิดวรรคตอนถึงเสียรูปหรือเสียความ ๑ แห่ง เก็บ ๑ คะแนน, แต่ถ้าวางรูปจดหมายราชการผิดลักษณะทั้งหมด ถือว่าสอบตก เมื่อรวมคะแนนได้เกิน ๑๒ คะแนนถือว่า ตก

นอกจากจะใช้เกณฑ์ในการตรวจตามที่แม่กองบาลีสนามหลวงได้ ประกาศไว้แล้ว ยังต้องใช้ดุลยพินิจของกรรมการอีกด้วย คือ จะเปิดโอกาสให้กรรมการตรวจ เพื่อพิจารณาข้อสอบของนักเรียน ๓ ลักษณะ คือ บริบท ภูมิ และเนื้อหา ซึ่งนับเป็นการยืดหยุ่น ในการตรวจได้อย่างมาก

อนึ่ง เกณฑ์การตรวจข้อสอบบาลีสนามหลวงนี้ ได้ประกาศใช้มาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๓ จนถึงปัจจุบันยังไม่มีเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด

การสอบบาลีสนามหลวงนั้น สำหรับชั้นประโยค ๑-๒ ถึงประโยค ป.ธ. ๕ มติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ ๒๖/๒๕๔๗ เรื่องการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ มีความเห็นว่า หากไม่ผ่านวิชาใดวิชาหนึ่ง จะต้องสอบแก้ตัวในวิชานั้น และถ้ายังไม่ผ่านอีก ก็จะต้องเข้าสอบใหม่ทุกวิชาในปีต่อไป ส่วนชั้นประโยค ป.ธ.๖-๘ ต้องสอบให้ผ่านตามเกณฑ์ จึงจะถือว่าสอบได้ ไม่มีการสอบแก้ตัวในปีนั้น

การตรวจบาลีสนามหลวงนั้น มีเกณฑ์การตรวจที่ค่อนข้างจะแตกต่างจากการตรวจข้อสอบในวงการศึกษทั่วไป คือ ในขณะที่การตรวจข้อสอบในการศึกษาทั่วไปจะตรวจข้อถูก และให้คะแนน หากทำข้อสอบถูกต้องได้คะแนนอยู่ในเกณฑ์ที่จะสอบผ่าน ก็ถือว่าสอบผ่าน เช่น คะแนนร้อยละ ๕๐ ขึ้นไป เป็นต้น ซึ่งจำนวนคะแนนที่ถือว่าเป็นเกณฑ์การสอบได้นั้น สามารถคิดเป็นร้อยละจากข้อสอบทั้งหมดในวิชานั้น ๆ ได้ แต่การตรวจข้อสอบบาลีสนามหลวงจะต่างกัน คือ จะตรวจข้อผิด และนับคะแนนผิดเป็นเกณฑ์ในการสอบผ่าน เช่น วิชาแปลมคธเป็นไทย ที่มีเกณฑ์ในการตรวจว่า ผิด ๑-๑๒ คะแนน ถือว่าสอบได้ ผิด ตั้งแต่ ๑๓ คะแนนขึ้นไป ถือว่าสอบตก เป็นต้น ซึ่งคะแนนที่ถือว่าเป็นเกณฑ์ในการสอบได้นี้ ไม่สามารถนำมาคิดเป็นร้อยละ

จากคะแนนจำนวนข้อสอบทั้งหมดได้ ดังนั้น ผู้เข้าสอบบาลีสนามหลวงต้องรอบคอบเป็นพิเศษ เพราะหากผิดแม้เพียง ๓ คำ ก็อาจตกได้

หลักฐานแสดงวุฒิการศึกษา

กองบาลีสนามหลวง กำหนดหนังสือสำคัญ อันเป็นหลักฐานแสดงวุฒิ การศึกษาประปริยัติธรรม สำหรับพระภิกษุสามเณรผู้สอบได้ประโยคบาลีสนามหลวงชั้นประโยค ต่าง ๆ ดังต่อไปนี้^{๑๑๑}

๑. ประกาศนียบัตร เป็นเอกสารแสดงวุฒิการศึกษาที่มอบให้แก่ผู้สอบได้ ชั้นประโยค ๑-๒ ถึงชั้นประโยค ป.ธ. ๘ มีความแตกต่างกัน ดังนี้

๑.๑ ประกาศนียบัตรสำหรับผู้สอบไล่ได้ประโยค ๑-๒ ออกให้โดย แม่กองบาลีสนามหลวง และผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ (มีลายมือชื่อแม่กอง บาลีสนามหลวง และผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติประทับไว้เป็นสำคัญ)

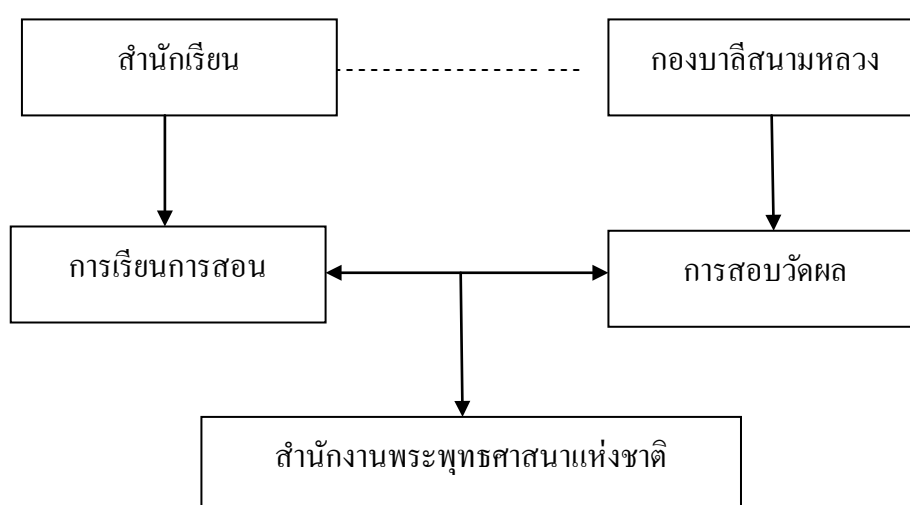
๑.๒ ประกาศนียบัตรสำหรับผู้สอบไล่ได้ประโยค ป.ธ.๓ ถึงประโยค ป.ธ. ๘ ออกให้โดยแม่กองบาลีสนามหลวง และนายกรัฐมนตรีหรือรัฐมนตรี ที่กำกับดูแล สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ (มีลายมือชื่อแม่กองบาลีสนามหลวง และนายกรัฐมนตรีหรือ รัฐมนตรีที่กำกับดูแลสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติประทับไว้เป็นสำคัญ)

๒. ปริญญาบัตร เป็นเอกสารแสดงวุฒิการศึกษาที่มอบให้แก่ผู้สอบได้ชั้น ประโยค ป.ธ.๙ ออกให้โดยแม่กองบาลีสนามหลวง และนายกรัฐมนตรีหรือรัฐมนตรีที่กำกับดูแล สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ (มีลายมือชื่อแม่กองบาลีสนามหลวง และนายกรัฐมนตรีหรือ รัฐมนตรีที่กำกับดูแลสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติประทับไว้เป็นสำคัญ)

ในการจัดการเรียนการสอนจนถึงการวัดผลประเมินของการศึกษาฝ่าย พระปริยัติธรรมแผนกบาลีนี้ มีทั้งความสัมพันธ์กันและการแยกส่วนกัน ระหว่างสำนักเรียน และกองบาลีสนามหลวง ดังปรากฏตามแผนภูมิที่ ๒.๓ ดังนี้

^{๑๑๑}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕.

ความสัมพันธ์ระหว่างการเรียนและการสอบบาลีสนามหลวง^{๑๐๒}

แผนภูมิที่ ๒.๓ แสดงความสัมพันธ์ระหว่างการเรียนและการสอบบาลีสนามหลวง

โรงเรียนพระปริยัติธรรมแต่ละแห่ง มีเจ้าอาวาสเป็นผู้บริหารสูงสุด เรียกว่า “เจ้าสำนักเรียน” หรือ “เจ้าสำนักศาสนศึกษา” และมีอาจารย์ใหญ่ทำหน้าที่ดูแลเกี่ยวกับการศึกษาโดยตรง การบริหาร และการจัดการเรียนการสอนในแต่สำนักเรียนจะมีความเป็นอิสระ ไม่ขึ้นตรงต่อกองบาลีสนามหลวง แต่จะมีความสัมพันธ์กันโดยผ่านการสอบ โดยมีสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นผู้ประสานงาน และช่วยอำนวยความสะดวกเกี่ยวกับการเรียนการสอน และการสอบ

^{๑๐๒} สมชาย ไมตรี, การศึกษาของพระสงฆ์ในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : รายงานการวิจัย สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๓๕), หน้า ๓๑-๓๒.

จากลักษณะการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสนามหลวง จะเห็นได้ว่า สำนักเรียนแต่ละแห่งไม่ได้ดำเนินการในการจัดการศึกษาแบบครบวงจร ทั้งการเรียนการสอน และการสอบวัดผลของการศึกษา แต่มีหน้าที่เพียงเตรียมความรู้แก่พระภิกษุสามเณร สำหรับเตรียมตัวเข้าสอบบาลีสนามหลวงเท่านั้น ระบบการจัดการศึกษาเช่นนี้ คล้ายกับการจัดสอบเทียบความรู้ของกรมการศึกษานอกโรงเรียนในปัจจุบัน

สรุปการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในสมัยปัจจุบัน ได้ว่า^{๑๑๑} การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในปัจจุบัน มีองค์กรของคณะสงฆ์ไทย คือกองบาลีสนามหลวง ทำหน้าที่หลักในการบริหารการศึกษาอย่างเป็นระบบ และมีกฎเกณฑ์ และระเบียบในการปฏิบัติ มากกว่าในยุคสมัยที่ผ่านมา แต่ผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาอยู่ในเกณฑ์ ที่ต้องรีบปรับปรุง เพราะในแต่ละปีมีจำนวนผู้สอบได้น้อย มีนักเรียนสอบตกจำนวนมากเช่นในปี พ.ศ. ๒๕๕๓ มีนักเรียนคงสอบทั้งหมด ๒๑,๑๓๕ สอบได้ ๓,๒๓๔ สอบตก ๑๗,๙๐๑ มีผู้เรียนสอบได้เฉลี่ยทุกระดับชั้นเพียงร้อยละ ๑๕.๓๐ เท่านั้น และพระภิกษุสามเณรที่ศึกษาในแผนกนี้ มีจำนวนที่ลดลงไปเรื่อย ๆ ทั้งนี้ เพราะขาดความเชื่อมั่นในการศึกษาแผนกนี้ว่าจะศึกษาไปเพื่ออะไร ทั้งยังต้องใช้ความเพียรพยายามในการเรียนสูง และใช้เวลานานกว่าที่จะจบการศึกษาชั้นสูงสุด

มีหลายปัจจัยที่ทำให้การศึกษาในแผนกนี้ ไม่ค่อยจะก้าวหน้าไปสู่เป้าหมายของการจัดการศึกษาตามที่ต้องการได้ แต่กลับอยู่ในสภาพที่ทรงตัว และรอวันทรุดลงเรื่อย ๆ ปัจจัยที่ว่า เช่น หลักสูตรที่ใช้ในการเรียนการสอนในปัจจุบัน ก็เป็นหลักสูตรเก่า ไม่ได้รับการปรับปรุงให้เข้ากับยุคสมัยและผู้เรียน วิธีการเรียนการสอนก็เน้นการจำเนื้อหาเป็นหลัก มากกว่าวิธีการอื่น ๆ ซึ่งทำให้ผู้เรียนที่มีความสามารถทางความจำน้อย หมดความอดทนและเบื่อหน่ายต่อการศึกษา ที่สุดก็จะหันไปหาการศึกษาแผนกอื่น หรือเลิกออกไป

ครูผู้สอนในแผนกนี้ยังมีจำนวนไม่เพียงพอ บางรูปต้องทำหน้าที่สอน และเรียนควบคู่กันไปด้วย ใช้ระบบแบบพี่สอนน้อง ไม่มีความรู้และประสบการณ์ในการสอน จึงทำให้ผลสัมฤทธิ์ของการศึกษาแผนกนี้อยู่ในเกณฑ์ที่ต่ำ

^{๑๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘๕.

สื่อการเรียนการสอน คือตำราและครูสอนเป็นหลัก สื่อสมัยใหม่ที่ช่วยสนับสนุนการเรียนการสอนมีไม่เพียงพอกับความต้องการของครูผู้สอน และนักเรียน ทำให้การเรียนการสอนขาดความน่าสนใจ และสิ้นเปลืองเวลามาก กว่าจะอธิบายเนื้อหาให้นักเรียนเข้าใจได้

การวัดและประเมินผล จะวัดความจำเป็นหลักมากกว่าการคิดวิเคราะห์ และการนำไปประยุกต์ใช้ และการออกข้อสอบก็เป็นชุดเดียวกันทั้งหมดในแต่ละระดับชั้น ไม่ได้มีการคำนึงถึงความแตกต่างของผู้เรียน

ด้วยปัจจัยหลัก ๆ เหล่านี้ จึงทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาแผนกบาลี อยู่ในเกณฑ์ที่ต่ำ และในอนาคตบุคลากรที่เข้ามาเรียนในแผนกนี้อาจจะลดลงไปเรื่อย ๆ หากยังไม่มี การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการจัดการศึกษาให้เข้ากับยุคสมัย และเป็นประโยชน์กับตัวผู้เรียน ให้ได้มากที่สุด

๒.๓ สำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม

๑. การก่อตั้งสำนักเรียน

ระยะแรกวัด โมลีโลกยารามในยุคต้นแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เคยเป็นสำนักเรียนที่มีการเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีแบบสอบด้วยปากเปล่ามาแล้ว ปรากฏว่ามีผู้สอบได้หลายท่าน เช่น พระธรรมเจดีย์ (อยู่ เปรียญธรรม ๔ ประโยค) และพระนิกรมมุนี (ชู เปรียญธรรม ๘ ประโยค) โดยเฉพาะเจ้าอาวาสรูปที่ ๓ คือ เจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฉิม) ผู้แต่งคำถวายพระพรพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งขึ้นต้นด้วยคำว่า ยี่ ยี่ เทวมนุสสุสาน์ เป็นผู้โดดเด่นในทางบาลียิ่ง ต่อมาเมื่อมีการปรับปรุงการศึกษาแนวใหม่ โดยตั้งหลักสูตรนักธรรมชั้นตรี โท และเอกขึ้น เริ่มสอบมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๕๕ - ๒๔๖๕ ตามลำดับ และเปลี่ยนแปลงวิธีการสอบบาลีจากปากเปล่ามาเป็นการสอบแบบข้อเขียน ซึ่งเริ่มแต่ปี พ.ศ. ๒๔๕๖ เป็นต้นมา ครั้งมาถึงปี พ.ศ. ๒๔๖๕ จึงมีผู้สอบชั้นประโยค ป.ธ. ๕ ได้เป็นปีแรกวัดโมลีโลกยารามได้รับภาระจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมตามแนวใหม่ทั้ง ๒ แบบ โดยเริ่มแรกสำนักเรียนวัดมหาธาตุได้มอบให้พระประสิทธิศีลคุณ (จ้อย เปรียญธรรม ๔ ประโยค แบบสอบด้วยปากเปล่า) นำพระเปรียญธรรมสำนักเรียนวัดมหาธาตุมาดำเนินการสอนเริ่มเมื่อ ปี พ.ศ. ๒๔๖๐ และให้สำนักเรียนวัดโมลีโลกยารามเข้าสอบในนามสำนักเรียนวัดมหาธาตุ ระยะแรกผลการเรียนยังไม่เด่นชัดนัก

ครั้นปีพ.ศ. ๒๔๖๓ โปรดให้พระประสิทธิศีลคุณย้ายมาครองวัดโมลีโลกยาราม นับแต่นั้นท่านได้จัดการศึกษาทั้ง ๒ แผนกอย่างเข้มแข็ง โดยสอนเองบ้าง จัดพระเปรียญรูปอื่นช่วยสอนบ้าง กล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่า ตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมขึ้นเป็นหลักฐาน มีพระภิกษุ และสามเณรสอบนักธรรม และบาลีได้ในสนามหลวงมากขึ้นตามลำดับ จากหลักฐานในแถลงการณ์ คณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๖๑ - ๒๔๗๖ มีผู้สอบได้นักธรรมชั้นตรี-เอก รวม ๑๕ รูป สอบบาลีได้ชั้น

ประโยค ป.ธ.๓-๕ ใ้รวม ๒๓ รูป มีพระปลัดละมัย โกวิท ต่อมาทรงตั้งเป็น พระมหาละมัย เป็นรูปหนึ่งในจำนวนนั้น และพระมหาละมัย ภายหลังสอบได้ชั้นประ โยค ป.ธ. ๑ ได้เป็นกำลังสำคัญในการจัดการศึกษาเป็นอย่างยิ่งเพราะเป็นครูสอนนักเรียนและบาลีประจำสำนักศาสนศึกษา วัดโมลีโลกยาราม มีศิษย์ที่ท่านสอนเป็นพยาน คือ พระมหาชาติ อนุตโร ป.ธ.๓ (พระครูสังวร โมลี เจ้าอาวาสวัดโมลีโลกยาราม) พระมหาละมัยได้เป็นกำลังสำคัญของวัดโมลีโลกยาราม และเป็นกำลังสำคัญของสำนักเรียนวัดมหาธาตุเพราะเป็นครูสอน ชั้น ป.ธ. ๔-๖ ในมหาธาตุวิทยาลัย ถือว่าเป็นผลผลิตที่สำคัญของพระประสิทธิศีลคุณผู้วางรากฐานการศึกษาไว้ ต่อมา พ.ศ. ๒๔๕๖ พระมหาละมัยได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญที่ พระสุขุมธรรมจารย์ ในนามอาจารย์ประจำมหาธาตุวิทยาลัย โดยมีได้เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสหรือตำแหน่งทางการปกครองใดเลย ครั้น พ.ศ. ๒๔๕๕ จึงโปรดให้ย้ายไปครองวัดหงส์รัตนาราม ส่วนพระมหาชาติ ผู้เป็นศิษย์ได้เป็นเจ้าอาวาสและเป็นพระครูสังวร โมลีได้จัดการศึกษาต่อมาไม่ลดละสามารถมีศิษย์สืบทอดได้ เช่น พระมหาโสม ปัญญาจุฑาโณ ป.ธ. ๑ ก็เรียนที่วัดโมลีโลกยาราม เข้าสอบในนามสำนักเรียนวัดมหาธาตุ ครั้นปี ๒๕๐๖ พระมหามา ปสุโต สอบได้ชั้นประ โยค ป.ธ. ๕ นับเป็นเปรียญธรรม ๕ ประ โยค รูปแรกของวัดโมลีโลกยาราม^{๑๑๔}

๒. ระยะตั้งเป็นสำนักเรียน

ครั้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๔ พระครูสังวร โมลี ลาออกจากตำแหน่งเจ้าอาวาส พระมหาโสม ปัญญาจุฑาโณ ป.ธ. ๑ ได้รับตำแหน่งเจ้าอาวาสสืบแทน และได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญที่พระรัตนมุณี นับตั้งแต่รักษาการเจ้าอาวาสเป็นต้นมา ได้เป็นภาระดำเนินการต่อโดยปรับปรุงระบบการเรียนการสอนให้ดีขึ้น พร้อมได้จัดสร้างโรงเรียนพระปริยัติธรรมชั้น ๑ หลัง เป็นอาคารตึก ๒ ชั้น กว้าง ๘ เมตร ยาว ๒๘ เมตร มีมุขยื่นกลาง ๕ เมตร เสร็จลงในปี ๒๕๒๑ ครั้นปี ๒๕๒๕ พระมหาฉลาด ปริญาโณ สอบชั้นประ โยค ป.ธ. ๕ ได้การเรียนการสอนในสำนักศาสนศึกษาแห่งนี้ ทางสำนักจัดการกันเอง แล้วส่งนักเรียนเข้าสอบในนามสำนักเรียนวัดมหาธาตุ เมื่อได้ปรับปรุงสำนักศาสนศึกษาดีขึ้นแล้ว จึงดำเนินการขอแยกตั้งเป็นสำนักเรียนพระปริยัติธรรม เพื่อจำทำให้สำนักเรียนมีความเจริญมั่นคงยิ่งขึ้น เพราะวัดอื่น ๆ ที่เคยขึ้นต่อสำนักเรียนวัดมหาธาตุต่างแยกตั้งเป็นสำนักเรียนตามลำดับจนหมดแล้ว โดยได้ยื่นเรื่องราวขอจัดตั้งสำนักเรียนผ่านเจ้าคณะผู้ปกครองคณะสงฆ์ตามลำดับ ถึงกรมการศาสนาเมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม ๒๕๓๔ กรมการศาสนาได้นำเสนอมหาเถรสมาคม ในคราวประชุมครั้งที่ ๒๐/

^{๑๑๔} สำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม, วันฉลองเปรียญธรรม ปี ๒๕๕๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิกจำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๑๕-๑๖.

๒๕๓๔ วันที่ ๕ สิงหาคม ๒๕๓๔ ที่ประชุมมีมติอนุมัติให้จัดตั้งเป็นสำนักเรียนตามที่ขอ กรมการศาสนาได้แจ้งเจ้าอาวาสวัดโมลีโลกยาราม เมื่อวันที่ ๕ กันยายน ๒๕๓๔

เมื่อวัดโมลีโลกยารามได้เป็นสำนักเรียนแล้ว พระรัตนมุนี (โสม ปญญาวุฑโฒ ป.ธ. ๓) เจ้าอาวาสจึงมีฐานะเป็นเจ้าสำนักเรียนรูปแรก และได้แต่งตั้งพระมหาฉลาด ปริญญา โณ ป.ธ. ๕ เป็นอาจารย์ใหญ่รูปแรก ในปีแรกที่ส่งนักเรียนเข้าสอบในนามสำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม คือ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๕ มีผู้สอบได้พอสมควร และเป็นนิมิตหมายอันดียิ่งที่ สามเณรประยูร ป้อมสุวรรณ สอบได้ชั้นประโยค ป.ธ. ๕ และได้รับพระบรมราชูปถัมภ์อุปสมบทเป็นนาคหลวงรูปแรกของสำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม จากนั้นการเรียนการสอนและผลการสอบอยู่ในระดับที่น่าพอใจเพียงระยะหนึ่ง ครั้นปี พ.ศ. ๒๕๓๘ ผลการสอบลดลงอย่างน่าวิตก เพราะมีผู้สอบได้เพียง ๓ รูป และปีต่อมาสอบได้เพียง ๒ รูป ทั้งนี้คงเป็นเพราะพระภิกษุสามเณรหันไปสนใจการศึกษาแผนกสามัญมากกว่าการเรียนบาลี ทั้งเจ้าสำนักเรียนเริ่มอาพาธและมรณภาพลง เมื่อวันที่ ๘ กันยายน ๒๕๓๙ แม้พระศรีปริยัตยารณ (ฉลาด ปริญญา โณ) ซึ่งเป็นผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส และรักษาการแทนเจ้าสำนักเรียนจะตั้งใจรับภาระอย่างเต็มที่ แต่ก็อาพาธซ้ำอีกจึงเป็นเหตุให้ผลการเรียนขาดประสิทธิภาพ^{๑๑๕}

๓. ระยะปรับปรุงสำนักเรียน

ครั้นวันที่ ๖ กรกฎาคม ๒๕๔๐ พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ ป.ธ. ๘) วัดมหาธาตุได้นำคณะพระภิกษุสามเณรอนุจร จำนวน ๑๕ รูป มาครองวัดโมลีโลกยาราม ซึ่งนับเป็นเจ้าสำนักเรียนรูปที่ ๒ ได้แต่งตั้งพระมหา สมจิตร สมจิตโต ป.ธ. ๕ เป็นอาจารย์ใหญ่ พระมหาธีรพงษ์ วรณฺฑู ป.ธ. ๓ เป็นเลขานุการเจ้าสำนักเรียน ในปีแรกคงจัดการเรียนการสอน ตั้งแต่ชั้น ประโยค ๑-๒ ถึง ป.ธ. ๓ ส่วนประโยค ป.ธ. ๘,๙ ให้ไปเรียนที่โรงเรียนพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ ณ วัดสามพระยา ส่งนักเรียนเข้าสอบในปี ๒๕๔๑ ส่งนักเรียนเข้าสอบในปี ๒๕๔๑ ทั้งหมด ๓๑ รูปสอบได้ ๑๔ รูป พระมหาบุญเฮง ปญญาสิริ สอบได้ชั้นประโยค ป.ธ. ๕ จึงทำให้สำนักเรียนเริ่มกลับมามีประสิทธิภาพขึ้น

ครั้นต้นปี ๒๕๔๑ ได้กำหนดให้ชั้นโยบาย และแผนงานปรับปรุงสำนักเรียนเป็นพิเศษโดยเฉพาะได้นำนักเรียนชั้นต้นไปเรียน ณ ศูนย์สังฆศาสน์ธำรง ซึ่งตั้งอยู่ที่ ตำบลนนทรี อำเภอบินทร์บุรี จังหวัดปราชญ์บุรีเพื่อทดสอบ ส่วนที่สำนักเรียนคงสอนตั้งแต่ชั้นประโยค ๑-๒ ถึง ประโยค ป.ธ. ๘ ส่วนประโยค ป.ธ. ๙ คงไปเรียนที่สำนักเรียนส่วนกลางของคณะสงฆ์ตามเดิม ครั้นต้นปี ๒๕๔๒ จากการที่นำนักเรียนไปเรียนที่ ศูนย์สังฆศาสน์ธำรง นั้นมีผลคืออย่างยิ่ง

^{๑๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓-๑๘.

จึงกำหนดให้ศูนย์สังฆศาสน์ธำรง เป็นสาขาของสำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม และได้แต่งตั้งพระมหาสุทัศน์ วรทสุลี ป.ธ. ๕ เป็นรองอาจารย์ใหญ่ พร้อมทั้งเปิดสอนประโยค ป.ธ. ๕ เพิ่มขึ้น

ครั้นต้นปี ๒๕๔๔ ได้แต่งตั้งให้พระมหาประกอบ วรอุฑฺฒิ ป.ธ. ๕ ครูประจำชั้น ป.ธ. ๑ เป็นผู้ช่วยเลขานุการเจ้าสำนักเรียน

ต่อมาต้นปี ๒๕๔๕ ได้แต่งตั้งให้ พระศรีสุธรรมโมลี (สมจิตร สมจิตโต ป.ธ. ๕) เป็นผู้ช่วยเจ้าสำนักเรียน พระมหาสุทัศน์ วรทสุลี ป.ธ. ๕ รองอาจารย์ใหญ่ เป็นอาจารย์ใหญ่สำนักเรียน พระมหาชัยณรงค์ วรอุชโย ป.ธ. ๕ ครูประจำชั้น ป.ธ. ๑ และพระมหาสมักร วรปญฺโญ ป.ธ. ๕ ครูประจำสาขาศูนย์สังฆศาสน์ธำรงเป็นรองอาจารย์ใหญ่สำนักเรียน^{๑๑๑}

๔. การปรับปรุงพัฒนาสำนักเรียน

ในการปรับปรุงพัฒนาการศึกษาคงถือแผนกบาลีเป็นหลัก ซึ่งมาการปรับปรุงพัฒนาอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่ปี ๒๕๔๑ และสอนครบทุกชั้นในปีในปี ๒๕๔๒ ส่วนการอบรมบาลีก่อนจัดสอบอบรมเฉพาะชั้นประโยค ๑-๒ และชั้นประโยค ๓,๔,๕ มาทุกปีเริ่มตั้งแต่ปี ๒๕๔๒ ส่วนนักเรียนนั้นได้ทำการสอนตามปกติมาตั้งแต่ปี ๒๕๔๒ เช่นเดียวกัน และเริ่มมีการอบรมก่อนสอบตั้งแต่ปี ๒๕๔๔ เป็นต้นมา

๕. นโยบายสำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม

พระเทพปริยัติสุธี เจ้าสำนักเรียน (๒๕๔๑) กล่าวไว้ว่า โดยที่สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก ทรงมีพระบัญชาแต่งตั้งให้ข้าพเจ้าดำรงตำแหน่ง “เจ้าอาวาสวัดโมลีโลกยาราม” ซึ่งมีผลให้ต้องดำรงตำแหน่ง “เจ้าสำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม” อีกตำแหน่งหนึ่ง ข้าพเจ้าพิจารณาเห็นว่า สำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม เป็นสำนักเรียนขนาดเล็กทั้งหย่อนคุณภาพและประสิทธิภาพลงเกือบติดลบ เพราะพระภิกษุสามเณรในวัดผู้อยู่ในวัยเรียน สนใจเรียนแต่สายสามัญมิได้ใฝ่เรียนพระปริยัติธรรมทั้งสำนักเรียนเองก็ขาดบุคลากร และนโยบายบริหารที่ชัดเจน

ดังนั้น เพื่อการปรับปรุงพัฒนาสำนักเรียนให้มีคุณภาพ และประสิทธิภาพขึ้นตามลำดับ จนเติบโตขึ้นเป็นสำนักเรียนขนาดกลางตามมโนปณิธาน จึงกำหนดนโยบายสำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม ดังนี้

^{๑๑๑}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕.

๑. สำนักเรียนจะจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม และแผนกบาลีตามหลักสูตรนันทธรรม และบาลีของคณะสงฆ์เป็นหลัก และจะจัดตั้งสาขาของสำนักเรียนขึ้นในส่วนภูมิภาคตามที่เห็นสมควร

๒. สำนักเรียนจะส่งเสริมผู้เป็นครูสอน และพระภิกษุสามเณรผู้สอบได้ชั้นประโยค ป.ธ. ๘ ให้เรียนสายสามัญในระดับปริญญา

๓. สำนักเรียนจะกำหนดแผนงานให้สอดคล้องกับนโยบายนี้

๔. สำนักเรียนจะปรับปรุงภารกิจเป็น ๒ ระยะ คือ

๔.๑ ระยะสั้น แต่เริ่มแรกถึงปีการศึกษา ๒๕๔๓ จะเพิ่มจำนวนนักเรียนให้มากขึ้นและปรับปรุงการเรียนให้ดีขึ้นตามลำดับ

๔.๒ ระยะยาว ทุกปีไปจะใช้จำนวนนักเรียนปีการศึกษา ๒๕๔๓ เป็นเกณฑ์กลางควบคุมจำนวนนักเรียนไม่ให้ต่ำหรือสูงขึ้นเกิน ๑๕ รุป ปรับปรุงการเรียนการปกครองนักเรียนและอื่น ๆ ให้สำนักเรียนมีคุณภาพสูงขึ้นในทุกด้าน และให้นักเรียนสอบได้มีเปอร์เซ็นต์สูงกว่าเปอร์เซ็นต์ของปี ๒๕๔๔

๕. สำนักเรียนจำกำหนดภาคเรียนเป็น ๒ ภาค คือ ภาคปกติและภาคพิเศษตามที่กำหนดในแผนงาน หรือตามที่เจ้าสำนักเรียนจะสั่งการ

๖. สำนักเรียน

๖.๑ จะจัดหาและรับนักเรียนตามความเหมาะสม

๖.๒ จะจัดหาที่พักอาศัยให้เพียงพอแก่จำนวนนักเรียน

๖.๓ จะจัดหาสถานที่เรียนให้เพียงพอแก่ชั้นเรียน

๖.๔ จะจัดหาอุปกรณ์สำนักเรียนให้เหมาะสมแก่การบริหาร

๖.๕ จะจัดหาทุนใช้จ่ายประจำปีให้เพียงพอแก่การบริหาร

๖.๖ จะจัดตั้งกองทุนการศึกษาขึ้นเป็นหลัก

๖.๗ จะให้สวัสดิการแก่นักเรียนตามความเหมาะสม

๖.๘ จะจัดนิเทศภัยถวายแก่บุคลากรตามที่กำหนดในแผนงาน

๖.๙ อาจช่วยเหลือค่าเล่าเรียนแก่ผู้เข้าเรียนสายสามัญในระดับปริญญา

๖.๑๐ จะจัดงานฉลองเบญจธรรม และมอบทุนการศึกษาแก่ผู้สอบได้บาลีชั้นต่าง ๆ เฉพาะผู้ที่ยังเฝ้าเพื่อต่อสำนักเรียนเป็นประจำทุกปี

๖.๑๑ จะยกย่องเชิดชูครูผู้มีอายุมากให้เป็น “ครูอาวุโส”

๖. ในปีการศึกษา ๒๕๔๑ เจ้าสำนักเรียนจะกำหนดแผนงาน และสั่งการด้วยวาจา เพื่อทดลองการปฏิบัติก่อน และในปีการศึกษา ๒๕๔๒ จึงจะกำหนดแผนงานเป็นลาย

ลักษณะอักษรเฉพาะแผนงานหลัก ส่วนแผนงานย่อยอาจกำหนดเสริมเฉพาะปี หรือตามควร
แก่กรณี^{๑๐๗}

๖. สัมฤทธิ์ผลการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

สมัชชพระพรหมกวี (วรวินัย คุญคปญ โญ ป.ธ. ๘) อดีตเจ้าสำนักเรียนวัด
โมลีโลกยารามรูปที่ ๒ (พ.ศ.๒๕๔๐ - ๒๕๕๔) ได้เข้ามาเป็นผู้บริหารสำนักเรียน ด้วยความรู้
ความสามารถ และการส่งเสริมการศึกษาแผนกนี้อย่างจริงจัง จนทำให้สำนักเรียนวัดโมลี
โลกยารามประสบความสำเร็จในการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ได้อย่างดีเยี่ยม
ทั้งด้านจำนวนนักเรียนที่สอบผ่านเกณฑ์สนามหลวงในแต่ละปี ซึ่งมีจำนวนที่สูง นักเรียนที่สอบ
ผ่านชั้นเปรียญธรรม ๕ ประโยค และนักเรียนที่ได้รับทุนเล่าเรียนหลวงของคณะสงฆ์ไทย
ในแผนกบาลี ดังปรากฏตามตารางที่ ๒.๖ ดังต่อไปนี้

ตาราง ๒.๖ ยอดจำนวนนักเรียนที่สอบผ่านพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในแต่ละปี^{๑๐๘}

ที่	พ.ศ.	เข้าสอบ	สอบได้	คิดเป็นร้อยละ
๑.	๒๕๔๑	๓๑	๑๔	๔๕.๑๖
๒.	๒๕๔๒	๖๓	๓๔	๕๓.๙๖
๓.	๒๕๔๓	๕๒	๕๓	๖๑.๕๖
๔.	๒๕๔๔	๑๑๐	๓๖	๖๕.๐๙
๕.	๒๕๔๕	๑๑๐	๘๐	๗๒.๗๓
๖.	๒๕๔๖	๑๑๕	๘๕	๗๓.๙๑
๗.	๒๕๔๗	๑๐๔	๘๔	๘๐.๗๗
๘.	๒๕๔๘	๑๐๕	๘๕	๗๓.๓๓
๙.	๒๕๔๙	๑๐๘	๗๗	๗๑.๓๐
๑๐.	๒๕๕๐	๑๐๕	๘๒	๗๘.๑๐
๑๑.	๒๕๕๑	๕๖	๖๓	๖๕.๖๓

^{๑๐๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒-๒๓.

^{๑๐๘} แม่กองบาลีสนามหลวง, สำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวง. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :
<http://www.infopali.net/> [๒๐ ต.ค. ๒๕๕๔].

๑๒.	๒๕๕๒	๑๐๕	๗๓	๖๕.๕๒
๑๓.	๒๕๕๓	๑๑๗	๘๑	๖๕.๒๓
๑๔.	๒๕๕๔	๑๓๕	๑๐๒	๗๕.๕๕
รวม		๑๔๐๐	๕๕๗	๗๑.๒๑

สำนักเรียนวัดโมลีโลกยารามนอกจากจะมียอดของนักเรียน ที่สอบผ่านพระปริยัติธรรม แผนกบาลีของสนามหลวงในแต่ละปี ซึ่งรวมทุกชั้นประโยคได้ เป็นจำนวนมาก ดังกล่าวแล้ว เฉพาะในชั้นเปรียญธรรม ๕ ประโยคซึ่งถือว่าเป็นชั้นสูงสุดที่สุดของการศึกษาแผนกนี้ ทางสำนักเรียน วัดโมลีโลกยาราม ก็มีนักเรียนที่สอบผ่านในแต่ละปีอยู่ในเกณฑ์ที่น่าพอใจเป็นอย่างมาก ดังปรากฏตามตารางที่ ๒.๗ ดังนี้

ตาราง ๒.๗ แสดงยอดจำนวนนักเรียนที่สอบได้ชั้นประโยค ป.ธ. ๕^{๑๑๕}

ที่	ชื่อ	ฉายา	นามสกุล	สอบได้ พ.ศ.
๑.	พระมหาบุญเฮ็ง	ปัญญาสิริ	ทีอุทิศ	๒๕๔๑
๒.	พระมหาเจริญสุข	คุณวีโร	วงเวียน	๒๕๔๓
๓.	พระมหาปิยวัฒน์	อภิวัตฺโต	พันธมาศ	๒๕๔๓
๔.	พระมหาประกอบ	วรจุฑา	เจริญทัศน์	๒๕๔๓
๕.	สามเณรวิเชียร		เตชะ	๒๕๔๓
๖.	พระมหาชัยณรงค์	วรชโย	เทศสาย	๒๕๔๔
๗.	พระมหาสมักร	วรบุญโณ	ศิริบุรณ์	๒๕๔๔
๘.	พระมหาประเวศ	สิริจฺนุโท	แอ่งสุธา	๒๕๔๔
๙.	พระมหาเลอเดช	วรวิโส	วงศ์ศรีชา	๒๕๔๔
๑๐.	สามเณรอุดม		นุพันธ์	๒๕๔๔
๑๑.	พระมหาชัยวัฒน์	ญาณชโร	ประสานพันธ์	๒๕๔๕
๑๒.	พระมหาสมศักดิ์	ชยชมุโม	ศรีบริบูรณ์	๒๕๔๕

^{๑๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๒-๖๓.

๑๓.	พระมหาคมกฤษณ์	อติญาโณ	เต็มสายทอง	๒๕๔๖
๑๔.	สามเณรเดชอุดม		แสงบุญ	๒๕๔๗
๑๕.	พระมหาประดิษฐ์	ธมฺมกาโม	บ่อชน	๒๕๔๘
๑๖.	พระมหาสองสุน	ธมฺมรโต	จำเริญ	๒๕๔๘
๑๗.	พระมหาพรพิทักษ์	วรทกุโธ	สุขรี่	๒๕๔๘
๑๘.	สามเณรสิงห์		สมัคนิล	๒๕๔๘
๑๙.	พระมหาเกษมณี	เดชปญฺโญ	อ่อนขันธ	๒๕๔๙
๒๐.	พระมหาสมพงษ์	โสมสิตธมฺโม	เวียงแก	๒๕๔๙
๒๑.	สามเณรสมนึก		แดงเรืองรัมย์	๒๕๔๙

ตาราง ๒.๓ (ต่อ)

ที่	ชื่อ	ฉายา	นามสกุล	สอบได้ พ.ศ.
๒๒.	พระมหาธีรสุข	ธมฺมสาโร	อุปไชย	๒๕๕๐
๒๓.	พระมหาโกสุมนัญญ์	วรโกวิท	บุญสาร	๒๕๕๐
๒๔.	พระมหาวิเชียร	วรคุโณ	คุณสมบัติ	๒๕๕๐
๒๕.	พระมหาอภิสิทธิ์	ปญฺญาวโร	พาคี	๒๕๕๐
๒๖.	พระมหาวิทยาเชษฐ	วรธมฺโม	รอดทอง	๒๕๕๑
๒๗.	พระมหาสราคม	ฐานยุตโต	สิริวงศ์	๒๕๕๑
๒๘.	พระมหาไพโรสณฑ์	วราสโย	ยินดี	๒๕๕๑
๒๙.	พระมหาอนุต	อินฺทปญฺโญ	แทนหอม	๒๕๕๒
๓๐.	พระมหาชัยณรงค์	ชินวโร	กณพันธ์	๒๕๕๓
๓๑.	พระมหาบุญถึอ	บุญณโก	อุปลา	๒๕๕๓
๓๒.	พระมหาสมบุญ	ภทฺทวโร	เจริญทัศน์	๒๕๕๔

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี เป็นการศึกษาที่อยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงเล็งเห็นความสำคัญของการศึกษาในแผนกนี้ ทรงมีแนวคิด

ในการทำนุบำรุงการศึกษาแผนกนี้ให้เจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้น พระองค์ทรงพระราชทานทุนเล่าเรียนหลวงสำหรับพระสงฆ์ไทยแผนกบาลี โดยกองบาลีสนามหลวงจะเป็นผู้พิจารณาคัดเลือกนักเรียนที่สอบผ่านเกณฑ์ของสนามหลวงในแต่ละปี และมีผลการสอบอยู่ในระดับที่ดีมาก ให้เป็นผู้ได้รับทุนในแต่ละระดับชั้นซึ่งประกอบด้วยทุนสำหรับเรียนต่อในระดับชั้น ป.ธ. ๕ ถึง ป.ธ. ๘

สำนักเรียนวัดโมลีโลกยารามเอง ก็มีนักเรียนที่มีผลการสอบในระดับที่ดีมาก และได้รับการคัดเลือกจากกองบาลีสนามหลวง ให้ได้รับทุนเรียนต่อในชั้นประโยคดังกล่าวในแต่ละปี ดังปรากฏตามตารางที่ ๒.๘ ดังนี้

ตาราง ๒.๘ แสดงจำนวนนักเรียนที่ได้รับทุนเล่าเรียนหลวงแผนกบาลี^{๑๑๑}

ที่	ชื่อ	ฉายา	นามสกุล	ทุน	พ.ศ.
๑.	พระมหาชัยณรงค์	ชินวโร	คณาพันธ์	ป.ธ. ๕	๒๕๔๓
๒.	สามเณรมงคลวัฒนา		บุญเยี่ยม	ป.ธ. ๕	๒๕๔๓
๓.	พระมหาวงกฏ	กิจจกาโร		ป.ธ. ๖	๒๕๔๓
๔.	พระมหาสกล	เขมจิตโต		ป.ธ. ๖	๒๕๔๓
๕.	พระมหาสราคม	ฐานยุตโต	สิริวงศ์	ป.ธ. ๖	๒๕๔๓
๖.	สามเณรอำนาจ		จอกนาค	ป.ธ. ๖	๒๕๔๓
๗.	พระมหาธีรสุข	ธมฺมสาโร	อุปไชย	ป.ธ. ๗	๒๕๔๓
๘.	สามเณรสำเร็จ		บัวศรี	ป.ธ. ๘	๒๕๔๓
๙.	พระมหาพรพิทักษ์	วรทกุโ	สุรารี	ป.ธ. ๘	๒๕๔๓
๑๐.	พระมหาอนุยุต	อินุทปญฺโญ	แทนหอม	ป.ธ. ๕	๒๕๔๘
๑๑.	สามเณรประยงค์		เมืองขวา	ป.ธ. ๕	๒๕๔๘
๑๒.	สามเณรสมบุรณ์	ภทฺทวโร	เจริญทัศน์	ป.ธ. ๕	๒๕๔๘
๑๓.	สามเณรครรชิต		สอนศรี	ป.ธ. ๖	๒๕๔๘

^{๑๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๐-๖๑.

๑๔.	พระมหาวิชาเชฏฐี	วรทมโม	รอดทอง	ป.ร. ๘	๒๕๔๘
๑๕.	พระมหาธีรสุน	ทมมสาโร	อุปไชย	ป.ร. ๘	๒๕๔๘
๑๖.	พระมหาสุรสีตร์	ธีรปญโญ		ป.ร. ๕	๒๕๔๙
๑๗.	พระมหาอนุต	อินุทปญโญ	แทนหอม	ป.ร. ๖	๒๕๔๙
๑๘.	สามเณรโชคชัย		คนไว	ป.ร. ๖	๒๕๔๙
๑๙.	สามเณรสมบุญ	ภททวโร	เจริญทัศน์	ป.ร. ๖	๒๕๔๙
๒๐.	สามเณรโอภาส		พริ้งเพราะ	ป.ร. ๕	๒๕๕๐
๒๑.	พระมหาบุญลือ	บุญณโก	อุปลา	ป.ร. ๖	๒๕๕๐
๒๒.	สามเณรนรินทร์		บุราคำ	ป.ร. ๖	๒๕๕๐
๒๓.	สามเณรประยงค์		เมืองขวา	ป.ร. ๗	๒๕๕๐
๒๔.	พระมหาอนุต	อินุทปญโญ	แทนหอม	ป.ร. ๗	๒๕๕๐

ตาราง ๒.๘ (ต่อ)

ที่	ชื่อ	ฉายา	นามสกุล	ทุน	พ.ศ.
๒๕.	พระมหาบัณฑิต	วรธีโร		ป.ร. ๕	๒๕๕๑
๒๖.	สามเณรโอภาส		พริ้งเพราะ	ป.ร. ๖	๒๕๕๑
๒๗.	สามเณรสนธยา		รินชารี	ป.ร. ๖	๒๕๕๑
๒๘.	สามเณรสนธยา		รินชารี	ป.ร. ๗	๒๕๕๒
๒๙.	พระมหาสนธยา	วรดุติ	รินชารี	ป.ร. ๘	๒๕๕๔
๓๐.	พระมหาอำนาจ	โชติปญโญ	ตักมนอก	ป.ร. ๖	๒๕๕๔
๓๑.	พระมหาตั้ง	อากาศโร	จันทร์เพ็ญ	ป.ร. ๖	๒๕๕๔

๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี : กรณีศึกษาสำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร จากการศึกษาค้นคว้าเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยพบว่ามีเอกสาร งานวิจัย และวิทยานิพนธ์ ที่มีเนื้อหาที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

พระมหาบัณฑิต ปญฺฑิตเมธี ได้ศึกษาวิทยานิพนธ์เรื่อง “การบริหารสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี กรุงเทพมหานคร” พบว่า สภาพปัญหาของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีส่วนใหญ่ เป็นปัญหาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน การจัดหลักสูตรที่ไม่ยืดหยุ่น การสอบและการประเมินผล รวมทั้งปัญหาการขาดการสนับสนุนในเรื่องงบประมาณ ครูผู้สอน ขาดเทคนิควิธีการสอน และการขาดนักเรียนที่สนใจศึกษาอย่างจริงจัง เป็นต้น การบริหารสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ใน ๕ ด้าน คือ ด้านสภาพทั่วไปของนักเรียน ด้านหลักสูตร ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านสื่อการเรียนการสอน และด้านการสอบและประเมินผล โดยภาพรวมอยู่ที่ระดับปานกลาง กล่าวคือ มีสภาพการบริหารจัดการที่พอใช้ค่อนข้างดี โดยมีค่าเฉลี่ย ๓.๔๗ จากระบบ ๕ คะแนน การเปรียบเทียบความคิดเห็นจำแนกตามตำแหน่ง พบว่า ตำแหน่งหน้าที่ที่แตกต่างกัน ส่งผลให้ผู้บริหารอาจารย์ใหญ่ และครูผู้สอนมีความคิดเห็นแตกต่าง

กัน ในด้านสภาพทั่วไปของนักเรียน และด้านการสอบและประเมินผล ส่วนด้านหลักสูตร ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน และด้านสื่อการเรียนการสอน พบว่าไม่แตกต่างกัน^{๑๑๑}

พระนิมิต กลิ่นดอกแก้ว ได้ศึกษาวิทยานิพนธ์เรื่อง “สภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของสำนักศาสนศึกษา จังหวัดนครสวรรค์” พบว่า สภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ อยู่ในระดับมาก ส่วนปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของสำนักศาสนศึกษาในจังหวัดนครสวรรค์ อยู่ในระดับปานกลาง สภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของสำนักศาสนศึกษาในจังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามสภาพการปฏิบัติงาน ไม่แตกต่างกัน จำแนกตามวุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกบาลี ในภาพรวมไม่แตกต่างกัน ส่วนด้านกิจกรรมการเรียนการสอน แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ จำแนกตามจำนวนปี / พรรษาที่บรรพชา / อุปสมบทแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ในภาพรวม และด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน จำแนกตามสังกัดศาสนศึกษาแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ในภาพรวม และทุกรายด้านจำแนกตามระยะเวลาที่ศึกษา ในแต่ละชั้นแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ในภาพรวม และด้านหลักสูตร ด้านผู้สอนด้านกิจกรรมการเรียนการสอน และด้านปัจจัยที่สนับสนุนการเรียนการสอน และจำแนกตามการสนับสนุนของเจ้าสำนักศาสนศึกษา เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ในภาพรวม และทุกรายด้าน^{๑๑๒}

สมชาย ไมตรี ได้ศึกษาวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาของพระสงฆ์ในประเทศไทย : กรณีศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี” พบว่าร้อยละ ๖๘.๕ เห็นว่า ระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในปัจจุบัน มีความเหมาะสมปานกลาง ร้อยละ ๒๒.๕ เห็นว่า มีความเหมาะสมมาก และร้อยละ ๘.๒ เห็นว่า มีความเหมาะสมน้อย ซึ่งค่าเฉลี่ยความเห็นจะอยู่ที่ ๓.๑๕ คือ มีความเห็นว่าเหมาะสมปานกลาง จากการศึกษาความสัมพันธ์ด้านตัวแปร พบว่าตัวแปรอิสระส่วนมาก

^{๑๑๑}พระมหาบัณขิต ปญฺฑิตเมธี, “การบริหารสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี กรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๑.

^{๑๑๒}พระนิมิต กลิ่นดอกแก้ว, “สภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของสำนักศาสนศึกษาจังหวัดนครสวรรค์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๔๘), บทคัดย่อ.

มีความสัมพันธ์กับตัวแปรตาม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ มีเพียง ๓ ตัว ที่ไม่มี ความสัมพันธ์กับตัวแปรตาม คือ ความเป็นกรรมการตรวจสอบบาลีสนามหลวง การตั้งเป้าหมาย ในการจบการศึกษาบาลี และความคิดในการลาสิกขา ด้านความคิดเห็นของนักเรียนบาลีในการ ปรับปรุงระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ได้นำเสนอผลการศึกษาเป็น ๒ ส่วน คือ ความคิดเห็นในการปรับปรุงระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี และการหาความสัมพันธ์ ระหว่างตัวแปรอิสระและตัวแปรตาม ซึ่งผลการศึกษารายกว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนมาก หรือ ร้อยละ ๘๓.๔ เห็นด้วยในการปรับปรุงระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ร้อยละ ๑๖.๑ ตอบว่าไม่แน่ใจ ร้อยละ ๐.๕ ตอบว่าไม่เห็นด้วย สรุปได้ว่าพระภิกษุสามเณรที่เป็นนักเรียน พระปริยัติธรรมแผนกบาลี จะเห็นว่าระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในปัจจุบันมีความ เหมาะสมอยู่ในระดับปานกลาง แต่เมื่อศึกษาในประเด็นที่ว่าด้วยความเห็นในการปรับปรุงระบบ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีแล้ว กลับมีความเห็นด้วยอย่างมาก ซึ่งความเห็นนี้ยังสะท้อน ให้เห็นจากความคิดเห็นทั่วไปตามที่กล่าวแล้ว^{๑๑๓}

นภมณฑล สิบหมื่นเปี่ยม และวลัยพร ศิริภิรมย์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “แนวทางการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒” ผลการวิจัย พบว่า การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกแผนกบาลี มีสภาพปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ ดังมีข้อสรุปสาระสำคัญ ๆ ต่อไปนี้^{๑๑๔}

๑. ด้านหลักสูตร เนื้อหาสาระเก่าเกินไป และภาษาที่ใช้ในหนังสือเป็นภาษา ที่เข้าใจยาก โดยเฉพาะเนื้อหาสาระในแผนกบาลี เน้นการจำ และการแปล มากกว่าความเข้าใจ ขาดการประยุกต์นำมาใช้ ไม่เหมาะสมกับวุฒิภาวะของผู้เรียน การจัดการเรียนการสอนยังไม่เป็น ระบบไม่แน่นอนมีเวลาเรียนน้อยเกินไป จึงไม่สามารถทำความเข้าใจได้อย่างลึกซึ้ง ต้องแก้ วิธีการเรียนการสอนเน้นการท่องจำ และการแปล ไม่ค่อยมีการประยุกต์ใช้ และขาดการวิเคราะห์

๒. ด้านกระบวนการเรียนการสอน ครูสอนมีไม่เพียงพอ มักใช้ระบบการศึกษา แบบที่สอนท่อง ครูสอนขาดความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง ขาดประสบการณ์ ไม่สามารถประยุกต์ใช้ กับสภาพจริงได้ ขาดการศึกษาอบรม และขาดขวัญกำลังใจ หนังสือตำราประกอบการเรียนเป็น

^{๑๑๓} สมชาย ไม้ตรี, “การศึกษาของพระสงฆ์ในประเทศไทยกรณีศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี งานวิจัยค้นคว้าอิสระ”, (รายงานการวิจัย : สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๓๕), หน้า ๑๒๖.

^{๑๑๔} นภมณฑล สิบหมื่นเปี่ยมและวลัยพร ศิริภิรมย์, “แนวทางการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒”, (กลุ่มงานศาสนากับการเรียน สกศ, ๒๕๔๕), บทสรุป.

ตำราเก่าเกินไป ขาดการปรับปรุง และภาษาที่ใช้ยาก จึงควรมีตำราสากลที่เป็นมาตรฐานเดียวกัน สื่ออุปกรณ์ประกอบการสอนมีการใช้น้อย หรือแทบไม่มีการจัดสรรงบประมาณในการสนับสนุน ส่งเสริมจัดทำ และพัฒนาสื่อที่น่าสนใจ และใช้อย่างแพร่หลาย อาคารสถานที่มักนิยมใช้ศาลา การเปรียญ ซึ่งมักมีเสียงรบกวน และบรรยากาศไม่เอื้อต่อการเรียนรู้

๓. ด้านการวัดและประเมินผล เกณฑ์การวัดและประเมินผล มักวัด ความจำมากกว่าความเข้าใจ และการคิดวิเคราะห์ ไม่มีเกณฑ์มาตรฐานและกฎเกณฑ์แน่นอน ความยากง่ายของข้อสอบยากเกินไป ขาดการทดสอบความยากง่าย ควรมีการทดสอบ ความยากง่ายของข้อสอบ เพื่อวัดผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนให้ครอบคลุมทุกด้าน

พระมหาสรพงษ์ การุญ ได้ศึกษาวิทยานิพนธ์เรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ ในการจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี : กรณีศึกษา โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี วัดตามฟ้า จังหวัดนครสวรรค์” ผลการวิจัย พบว่า ความสำเร็จในการจัดการศึกษา ของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี วัดตากฟ้า อำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์มาจาก^{๑๕}

๑. ด้านปัจจัยนำเข้า ๑) ผู้บริหารซึ่งมีลักษณะเป็นพระนักบริหาร นักพัฒนา นักการศึกษา มีความสามารถในการวางแผนงาน มีความเสียสละ ตัดสินใจด้วยความยุติธรรม ๒) ครูมีความสามารถในการพัฒนาตนเอง มีความรับผิดชอบ เข้าใจหลักสูตร และเป็นแบบอย่างที่ดี ๓) หลักสูตร ครูเตรียมหลักสูตรก่อนใช้ และการประเมินผล ๔) อาคารสถานที่ที่มีการจัดอาคาร สถานที่ และสิ่งแวดล้อมอย่างดี ๕) งบประมาณ มีการใช้จ่ายตามวัตถุประสงค์ ๖) สื่อการเรียน การสอนมีการนำสื่อมาใช้งานได้อย่างเหมาะสม

๒. ด้านกระบวนการ ๑) ผู้บริหารโรงเรียน มอบงานตามถนัด ตรวจสอบ งาน ประชุมแนะนำครู จัดหางบประมาณ อาคารสถานที่ อุปกรณ์เพียงพอ และแก้ปัญหารวดเร็ว ๒) ครูเตรียมเนื้อหาเหมาะใช้สื่อในการเรียนการสอนดี มีรายงานผลและให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม ๓) มีการนิเทศครูเป็นการภายใน ประเมินผลโดยเยี่ยมชั้นเรียนและแนะนำรายบุคคล ๔) ชุมชน มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา คือ บริจาคทรัพย์สินของ มาช่วยงาน และเป็นลูกจ้างรายเดือน กลุ่มคนที่มีส่วนร่วม คือกลุ่มบุคคลในชุมชน ได้แก่ ประชาชนทุกหน่วยงานในอำเภอตากฟ้า กลุ่มบุคคลนอกชุมชน ได้แก่ประชาชนนอกอำเภอตากฟ้า และวิธีการเข้ามามีส่วนร่วม ได้แก่ มีส่วนร่วมโดยสมัครใจ และถูกชักชวน

^{๑๕}พระมหาสรพงษ์ การุญ, “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติ ธรรมแผนกบาลีกรณีศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี วัดตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์”, **ปริญญาครุ ศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๕๑), หน้า ๒.

พิณสุตา ลีริขรังศรี ได้ศึกษาวิทยานิพนธ์เรื่อง “ความสำเร็จของวัดจองคำ : การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลีดีเด่น” ผลการวิจัยพบว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการศึกษา เกิดจากปัจจัยที่สำคัญ ดังนี้^{๑๖}

๑. เจตนารมณ์ และศรัทธาแรงกล้าของเจ้าอาวาสที่จะจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม รวมถึงเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ ความรู้ และความเข้าใจภาษาบาลีอย่างลึกซึ้งแตกฉาน มีความเสียสละอดทน

๒. เจตนา และศรัทธาที่มุ่งมั่นของครูผู้สอน ในการรับผิดชอบหน้าที่การหมั่นศึกษาค้นคว้าตำราวิชาการเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน และมีความเอาใจใส่กิจกรรมทุกอย่างของสำนักเรียน

๓. ความพากเพียรตั้งใจของนักเรียนที่จะศึกษาเล่าเรียนปฏิบัติตนตามกฎ ระเบียบของสำนักเรียน

๔. ทุนสำหรับการบริหารการจัดการศึกษาที่พอเพียง

๕. การสนับสนุนของคณะสงฆ์และพุทธศาสนิกชนที่มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาด้านการอำนวยความสะดวก รับรู้รับทราบการจัดการศึกษา และช่วยแก้ไขปัญหายุ่ตลอด

พรชูลี อาชาวอรุณ พระมหาวิสุติ ปญฺญาปทีโป และพระครูปลัดนพพันธ์ ชยปาโล ได้วิจัยเรื่อง “การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลี ของวัดสุทธาวารี จังหวัดนนทบุรี” ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่เอื้ออำนวยต่อความสำเร็จในการจัดการศึกษา เกิดจากปัจจัยที่สำคัญ ดังนี้ การบริหารการศึกษาแบบมีส่วนร่วม การสื่อสารประชาสัมพันธ์กิจกรรมการศึกษา การส่งเสริมศักยภาพทางวิชาการแก่ครูผู้สอน การจัดอบรมบาลีแก่ผู้เรียน การสนับสนุนให้บุคลากรต่างสำนักเรียนได้แลกเปลี่ยนความรู้ และทัศนคติทางการศึกษา การสนับสนุนงบประมาณ และสื่อวัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอนจากชุมชน และการจัดองค์การเพื่อการบริหารที่ชัดเจน^{๑๗}

^{๑๖}พิณสุตา ลีริขรังศรี, “ความสำเร็จของวัดจองคำ จังหวัดลำปางที่จัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลีดีเด่น”, สำนักนโยบายและแผนการศึกษา ๒๕๔๗), หน้า ๒๕-๓๑.

^{๑๗}พรชูลี อาชาวอรุณ, “การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลี ของวัดสุทธาวารี จังหวัดนนทบุรี”, สำนักนโยบายและแผนการศึกษา ๒๕๔๗), หน้า ๕๗-๕๘.

ฉันทนา จันทร์บรรจง พระมหาตั้ง ปริชโม และพระมหาจำปา วชิรญาโณ ได้ทำวิจัยเรื่อง “การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลี ของวัดคลองโพธิ์ จังหวัดอุตรดิตถ์” ผลการวิจัย พบว่า ปัจจัยที่เอื้ออำนวยต่อความสำเร็จในการจัดการศึกษา เกิดจากปัจจัยที่สำคัญ ดังนี้ ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาส หรือเจ้าสำนักเรียน การบริหารแบบมีส่วนร่วม การบริหารทรัพยากรอย่างโปร่งใสเกิดประโยชน์สูงสุด และการจัดบรรยากาศให้ดีในองค์กร^{๑๑๔}

ทวี บุญมี ได้ทำวิจัยเรื่อง “ศึกษาสภาพการจัดหลักสูตรการจัดการเรียน การสอน และผลการจัดการเรียนการสอน ประปรียัติธรรมแผนกบาลี ของคณะสงฆ์ จังหวัดเชียงใหม่” ผลการวิจัยพบว่า^{๑๑๕}

๑. ครูและนักเรียนพระปริยัติธรรมส่วนใหญ่ยังไม่ทราบวัตถุประสงค์ ของหลักสูตรพระปริยัติธรรมอย่างชัดเจน นักเรียนส่วนใหญ่ต้องการให้มีการปรับปรุงหลักสูตร ให้สอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน

๒. การเรียนการสอนประปรียัติธรรมแผนกบาลี ครูส่วนมากไม่ได้แจ้ง วัตถุประสงค์การเรียนการสอนให้ทราบ ครูมักจะใช้วิธีบรรยายในการสอนเป็นหลัก และ มักใช้กระดาน และชอล์กเป็นอุปกรณ์การสอน นักเรียนขาดความสามารถในการปฏิบัติ

๓. ผลการเรียนการสอนยังไม่เป็นที่น่าพอใจ และประกาศนียบัตรยังไม่ เป็นที่ยอมรับของสังคมภายนอก

๔. ครูสอนพระปริยัติธรรมยังไม่ได้รับการสนับสนุนจากคณะสงฆ์ และทางราชการอย่างเพียงพอ

๕. การร่วมมือระหว่างวัด และ โรงเรียน ในการจัดหาแหล่งความรู้ เช่นหนังสือ เพื่อการค้นคว้ามีน้อยมาก

กรมการศาสนา ได้ทำวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาพระปริยัติ ธรรมแผนกบาลี ” ผลการศึกษาสรุปได้ ดังนี้^{๑๑๖}

^{๑๑๔} ฉันทนา จันทร์บรรจง, “การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลี ของวัดคลองโพธิ์ จังหวัดอุตรดิตถ์”, สำนักนโยบายและแผนการศึกษา ๒๕๔๗), หน้า ๗.

^{๑๑๕} ทวี บุญมี, “ศึกษาสภาพการจัดหลักสูตรการจัดการเรียนการสอน และผลการจัดการเรียน การสอนประปรียัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ จังหวัดเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๕), บทคัดย่อ.

^{๑๑๖} กรมการศาสนา, “การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี”, กรมการ ศาสนา ๒๕๔๒), บทคัดย่อ.

๑. สำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี มีอยู่กระจายทุกภูมิภาคของประเทศ จำนวนสำนักเรียน และผู้เรียนแผนกบาลี สูงสุดได้แก่ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้มีจำนวนน้อยที่สุด

๒. จำนวนผู้เรียนในชั้นประโยค ๑-๒ มีมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๕๕ ผู้เรียนมีช่วงอายุตั้งแต่ ๑๐- ๓๕ ปีขึ้นไป สัดส่วนครูต่อนักเรียน เท่ากับ ๑:๑๐

๓. โครงสร้างการบริหารของสำนักเรียนมีรูปแบบที่หลากหลาย ขึ้นอยู่กับขนาด และความพร้อมของแต่ละสำนัก การจัดการเรียนการสอน การบริหาร และการกำหนดกฎเกณฑ์ระเบียบต่าง ๆ ในการดำเนินงานการศึกษาขึ้นอยู่กับ ผู้บริหารของแต่ละสำนักเรียน ยกเว้น ในเรื่องหลักสูตรการวัดผลการศึกษา มีแม่กองบาลีสนามหลวงเป็นผู้รับผิดชอบ

๔. คุณภาพการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ผู้เรียนที่ผ่านการสอบในแต่ละระดับสังคมยอมรับว่าเป็นบุคคลที่มีคุณภาพ โดยเฉพาะผู้สำเร็จเปรียญธรรม ๕ ประโยค มีวิทยฐานะชั้นปริญญาตรี ตามพระราชกำหนดวิทยฐานะผู้สำเร็จวิชาการพระพุทธศาสนา พ.ศ. ๒๕๒๗ แต่อย่างไรก็ตามยังต้องปรับปรุง ในเรื่องประสิทธิภาพการจัดการศึกษาเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา เพราะพบว่าในแต่ละปีมีจำนวนผู้ขาดสอบค่อนข้างสูง คิดเป็นร้อยละ ๓๓ - ๔๐ และผู้เรียนสอบตกในแต่ละชั้นมีจำนวนสูงมาก ซึ่งในปี พ.ศ. ๒๕๔๑ มีผู้เรียนสอบได้เฉลี่ยทุกระดับเพียงร้อยละ ๒๒ เท่านั้น

๕. ปัญหาอุปสรรคการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีที่สำคัญ ได้แก่ การขาดแคลนงบประมาณ บุคลากร (ครูสอน) เอกสาร ตำรา คู่มือครู เทคนิคการสอนของครู การนิเทศตรวจเยี่ยม การประสานความร่วมมือช่วยเหลือระหว่างสำนักเรียน รวมไปถึงระบบการวัดผลการศึกษา

จากผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถนำมาสรุปให้เข้ากับการวิจัยในครั้งนี้ ได้ดังต่อไปนี้ ด้านหลักสูตร มีผลการวิจัยของพระมหาดบัณฑิต ปณฺฑิตเมธี พบว่า หลักสูตรที่ใช้ในการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ขาดความยืดหยุ่นซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ทวี บุญมี ที่พบว่า ครูและนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีส่วนใหญ่ยังไม่ทราบวัตถุประสงค์ของหลักสูตรอย่างชัดเจน และนักเรียนส่วนใหญ่ต้องการให้ปรับปรุงหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพในปัจจุบัน และยังซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ สมหมาย ไมตรี ที่พบว่า ร้อยละ ๖๘.๕ เห็นว่าระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในปัจจุบัน มีความเหมาะสมปานกลาง ร้อยละ ๒๒.๕ เห็นว่ามีความเหมาะสมมาก และร้อยละ ๘.๒ เห็นว่ามีความเหมาะสมน้อย และสอดคล้องกับประเด็นความคิดเห็นในการปรับปรุงระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ที่พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ ๘๓.๔ เห็นด้วย

ในการปรับปรุงระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ร้อยละ ๑๖.๑ ตอบว่าไม่แน่ใจ มีเพียงร้อยละ ๐.๕ ที่ตอบว่าไม่เห็นด้วย

ด้านการเรียนการสอนผลการวิจัยของพระมหาบัณฑิต ปญฺฑิตเมธี พบว่า การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ขาดความยืดหยุ่น รวมไปถึงการวัด และประเมินผลที่ใช้หลักเกณฑ์และมาตรฐานเดียวกันทั้งหมด ครูสอนก็ขาดเทคนิค วิธีการสอน ที่จะทำให้นักเรียนเกิดความสนใจในการศึกษาอย่างจริงจัง ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ทวี บุญมี ที่พบว่า การเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ครูสอนส่วนมาก ไม่ได้แจ้งวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอนให้นักเรียนทราบ ครูมักใช้วิธีบรรยาย ในการสอนเป็นหลัก มีเพียงกระดานและชอล์กเป็นอุปกรณ์ในการสอน และยังสอดคล้อง กับผลการวิจัยของกรมการศาสนาที่พบว่า ปัญหาอุปสรรคการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ที่สำคัญคือ การขาดแคลนงบประมาณ บุคลากร (ครูสอน) เอกสาร ตำราคู่มือครู เทคนิคการสอนของครู และระบบการวัด และประเมินผลการศึกษา

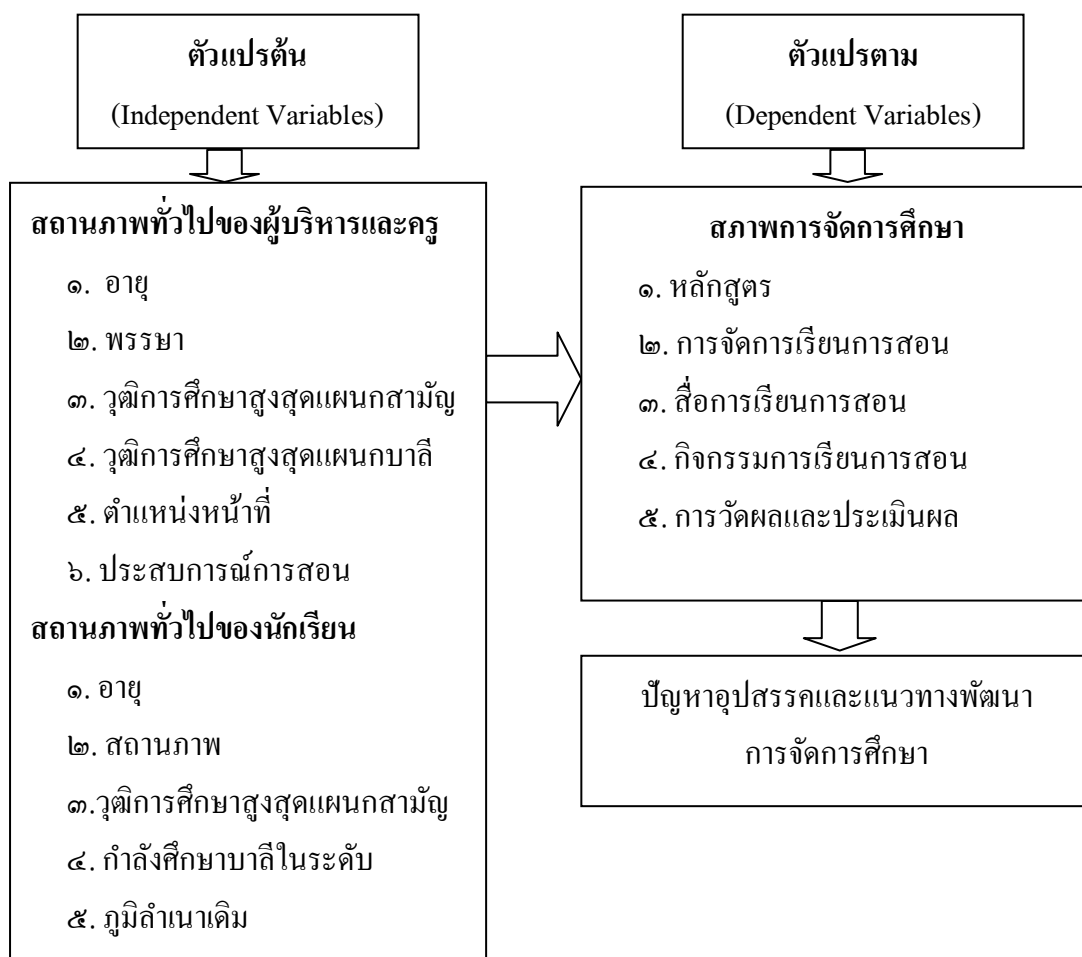
จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา พระปริยัติธรรมแผนกบาลี พอสรุปได้ว่า การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี นี้มีขอบเขตเนื้อหาที่สำคัญครอบคลุมในเรื่องต่อไปนี้ คือ ๑) หลักสูตร ๒) การจัดการเรียนการสอน ๓) สื่อการเรียนการสอน ๔) กิจกรรมการเรียนการสอน ๕) การวัดและประเมินผล

๒.๕ กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยเรื่องการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยนำมากำหนดให้เป็นกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ประกอบด้วยตัวแปรต้น (Independent Variables) และตัวแปรตาม (Dependent Variables) ดังนี้

ตัวแปรต้น (Independent Variables) คือ สถานภาพทั่วไปของประชากรในการวิจัย คือ ๑) ผู้บริหารครูผู้สอน ซึ่งประกอบด้วย อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกสามัญ วุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกบาลี ตำแหน่งหน้าที่ และประสบการณ์การสอน ๒) นักเรียน ซึ่งประกอบด้วย อายุ สถานภาพ วุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกสามัญ กำลังศึกษาบาลีในระดับ และภูมิลำเนาเดิม

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือ สภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนก บาลีแยกเป็น ๕ ด้าน คือ หลักสูตร การจัดการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน กิจกรรม การเรียนการสอน การวัดผลและประเมินผล ดังปรากฏตามแผนภูมิที่ ๒.๔ ดังนี้

แผนภูมิที่ ๒.๔ แสดงกรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง“การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ตรีศึกษาสำนักเรียน วัดโมลีโลกยาราม” เป็นการศึกษาโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

- ๓.๑ ประชากร
- ๓.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๓ การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล
- ๓.๖ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ ประชากร

การวิจัยครั้งนี้ศึกษาจากประชากรซึ่งเป็นบุคลากรที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในสำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม จำนวนทั้งสิ้น ๑๘๖ รูป ประกอบด้วยผู้บริหาร จำนวน ๖ รูป ครูผู้สอน จำนวน ๑๒ รูป และนักเรียน จำนวน ๑๖๘ รูป ซึ่งผู้วิจัยใช้กลุ่มประชากรทั้งหมดเป็นหน่วยในการศึกษา ดังปรากฏรายละเอียดตามตารางที่ ๓.๑ ดังนี้^{๓๔}

ตาราง ๓.๑ แสดงจำนวนประชากร

ข้อมูล	ประชากร
๑. ผู้บริหารและครูผู้สอน	๑๘
๒. นักเรียนชั้นประโยค ๑-๒ – ประโยค ป.ธ. ๕	๑๖๘
รวม	๑๘๖

^{๓๔} สำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม, วันฉลองเปรี๊ญธรรม ปี ๒๕๕๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๓๕.

๓.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาจะเป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้ศึกษาได้สร้างขึ้นเอง โดยต้องการให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์และเนื้อหาจากแนวคิดที่ต้องการที่จะศึกษา พร้อมทั้งนำไปหาคุณภาพของเครื่องมือก่อนนำไปใช้จริงจำนวน ๒ ฉบับ ๓ ตอน ดังนี้

ฉบับที่ ๑ แบบสอบถามสำหรับผู้บริหาร และครูผู้สอน

ฉบับที่ ๒ แบบสอบถามสำหรับนักเรียน

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับสภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัด โมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

ลักษณะของแบบสอบถามฉบับนี้เป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Likert scale) โดยมีการพิจารณา ๕ ระดับดังนี้

ระดับ ๕ หมายถึง มีระดับการปฏิบัติมากที่สุด

ระดับ ๔ หมายถึง มีระดับการปฏิบัติมาก

ระดับ ๓ หมายถึง มีระดับการปฏิบัติปานกลาง

ระดับ ๒ หมายถึง มีระดับการปฏิบัติน้อย

ระดับ ๑ หมายถึง มีระดับการปฏิบัติน้อยที่สุด

ตอนที่ ๓ คำถามปลายเปิดเกี่ยวกับสภาพ ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะ แนวทาง การพัฒนาการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสำนักเรียน วัด โมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ใน ๕ ด้านคือ

๑. หลักสูตร

๒. การจัดการเรียนการสอน

๓. สื่อการเรียนการสอน

๔. กิจกรรมการเรียนการสอน

๕. การวัดผลและประเมินผล

๓.๓ การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๑. ผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย โดยศึกษาจากแนวคิด ทฤษฎี หลักการ เอกสาร คู่มือการบริหารจัดการศึกษา พระราชบัญญัติ กฎ ระเบียบ คำสั่งของคณะสงฆ์ที่เกี่ยวข้อง และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้วสร้างแบบสอบถาม โดยให้สอดคล้องวัตถุประสงค์ของการวิจัย ซึ่งเป็นคำถามปลายปิด (Close Ended Question) มีทั้งให้เลือกตอบและแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating

Scale) กำหนดค่าน้ำหนักคะแนนเป็น ๕ ระดับ และคำถามปลายเปิด (Open Ended Question) เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ตอบได้แสดงความคิดเห็นและตอบได้โดยเสรี

๒. เมื่อได้สร้างแล้วผู้วิจัยจึงนำแบบสอบถามทั้ง ๒ ประเภทเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษา และให้ผู้เชี่ยวชาญ ๕ ท่าน คือ ๑) พระมหาสหัส จิตสาโร, ผศ.๒) ผศ.ดร.เริงชัย หมั่นชนะ ๓) ผศ. สมหมาย คูขจรรัมย์ ๔) ดร. มงคล คำมูล ๕) พระมหาสมบูรณ์ สุขุมโม และผู้ทรงคุณวุฒิ พิเศษอีก ๑ ท่าน คือพระเมธีวราภรณ์ (สุทัศน์ วรทสุลี ป.ธ.๘ อาจารย์ใหญ่สำนักเรียน วัดโมลีโลกยาราม) ได้ทำการตรวจสอบความเที่ยงตรงของเชิงเนื้อหา(Content Validity)ตรวจสอบ ความถูกต้องของภาษา ความชัดเจนของภาษาและความครอบคลุมของเนื้อหา ซึ่งได้ค่า I.O.C. อยู่ระหว่าง ๐.๖๖-๑.๐๐ และผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามมาปรับปรุง ให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

๓. ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแล้วไปทดลองใช้ (Try-Out) กับสำนักเรียน พระปริยัติธรรมในกรุงเทพมหานครที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยนี้จำนวน ๑ วัดซึ่งมีผู้ตอบ แบบสอบถามจำนวน ๓๐ รูป/คนและนำข้อมูลมาหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) โดยใช้ สูตรสัมประสิทธิ์อัลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient)^{๓๕} ซึ่งได้ค่าความเชื่อมั่น ของแบบสอบถามทั้ง ๒ ชุด ดังนี้

๑) ชุดสำหรับผู้บริหารและครูสอนมีค่าความเชื่อมั่นในแต่ละด้าน ดังนี้ ๑. ด้านหลักสูตรได้ค่าความเชื่อมั่นที่ .๕๓๓, ๒.ด้านการจัดการเรียนการสอนได้ค่าความ เชื่อมั่นที่ .๖๐๐, ๓.ด้านสื่อการเรียนการสอนได้ค่าความเชื่อมั่นที่ .๕๓๓, ๔.ด้านกิจกรรมการเรียน การสอนได้ค่าความเชื่อมั่นที่ .๗๓๓, ๕.ด้านการวัดผลและประเมินผล ได้ค่าความเชื่อมั่นที่ .๖๕๐

๒) ชุดสำหรับนักเรียนมีค่าความเชื่อมั่นในแต่ละด้านดังนี้ ๑.ด้านหลักสูตรได้ค่า ความเชื่อมั่นที่ .๗๕๑, ๒.ด้านการจัดการเรียนการสอนได้ค่าความเชื่อมั่นที่ .๗๒๕, ๓.ด้านสื่อการ เรียนการสอนได้ค่าความเชื่อมั่นที่ .๘๑๕, ๔.ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ได้ค่าความเชื่อมั่นที่ .๗๕๔, ๕.ด้านการวัดผลและประเมินผล ได้ค่าความเชื่อมั่นที่ .๘๕๔

๔. วิจัยนำแบบสอบถามมาปรับปรุงแก้ไข และนำไปพบอาจารย์ที่ปรึกษา และผู้เชี่ยวชาญเดิม เพื่อรับฟังข้อคิดเห็นและเสนอแนะจนได้รับความเห็นชอบ จึงนำไปใช้ เก็บรวบรวมข้อมูลกับประชากรที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ในการวิจัยครั้งนี้ต่อไป

๕. นำแบบสอบถามที่ผ่านความเห็นชอบแล้วไปทดลองกับประชากร ที่ไม่ใช่กลุ่ม ตัวอย่าง ๓๐ คนแล้วนำไปหาค่าความเชื่อมั่น เพื่อให้ได้แบบสอบถามที่สมบูรณ์ โดยวิธีการ

^{๓๕}บุญชม ศรีสะอาด, การวิจัยเบื้องต้น, พิมพ์ครั้งที่ ๖ (กรุงเทพมหานคร:สุวีริยาสาส์น, ๒๕๓๕), หน้า ๘๖.

หาค่าสัมประสิทธิ์ของผู้บริหารและครูผู้สอน นักเรียนชั้น เปรียญโท-เอก ซึ่งผลการหาค่าสัมประสิทธิ์ของผู้บริหารและครูผู้สอนได้เท่ากับ .๕๘ และค่าสัมประสิทธิ์ของชั้นเปรียญโท-เอกได้เท่ากับ ๐.๕๓ ค่าความเชื่อมั่นดังกล่าวอยู่ในเกณฑ์จึงถือว่าแบบสอบถามนี้สามารถนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัยครั้งนี้ได้

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

เมื่อได้แบบสอบถามที่มีความเชื่อถือแล้ว และสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้ตรงประเด็นที่ศึกษาแล้ว ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนต่อไปนี้

๑. ผู้วิจัยทำหนังสือจาก ผู้อำนวยการหลักสูตรการบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อออกหนังสือเชิญผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบแบบสอบถาม

๒. ผู้วิจัยทำหนังสือจากผู้อำนวยการหลักสูตรการบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อขอความเมตตาอนุเคราะห์เจ้าสำนักเรียน วัดโมลีโลกยาราม ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

๓. ผู้วิจัยประสานงานไปยังสำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม ที่เป็นกลุ่มประชากรในการวิจัยเพื่อขอความเมตตาอนุเคราะห์ ในการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

๔. ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลจากกลุ่มประชากร

๕. รวบรวมข้อมูลตรวจนับแบบสอบถามด้วยตนเอง ได้แบบสอบถามที่สมบูรณ์ทั้งสิ้น ๑๘๖ ฉบับ คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐ จากสำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม โดยใช้ระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูล ระหว่างวันที่ ๑-๓๐ กันยายน ๒๕๕๔เป็นเวลาทั้งสิ้น ๓๐ วัน

๖. เมื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเสร็จแล้ว ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้อภิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยโปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ ซึ่งมีขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

๑. วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ค่าแจกแจงความถี่ (Frequency), ค่าร้อยละ (Percentage)

๒. วิเคราะห์สภาพการจัดการศึกษาและปัญหาอุปสรรคการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลีสำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร โดยใช้สถิติพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (μ) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (σ) เป็นรายชื่อและรายด้าน ซึ่งเป็นคำถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ๕ ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด กำหนดคะแนนเป็น ๕, ๔, ๓, ๒, และ ๑ ตามลำดับ แล้วนำค่าเฉลี่ยมาแปลความหมาย โดยเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนด ดังนี้

๑.๐๐ – ๑.๕๐	หมายถึง	มีความเห็นด้วยน้อยที่สุด
๑.๕๑ – ๒.๕๐	หมายถึง	มีความเห็นด้วยน้อย
๒.๕๑- ๓.๕๐	หมายถึง	มีความเห็นด้วยปานกลาง
๓.๕๑- ๔.๕๐	หมายถึง	มีความเห็นด้วยมาก
๔.๕๑- ๕.๐๐	หมายถึง	มีความเห็นด้วยมากที่สุด

๓. วิเคราะห์แนวทางในการพัฒนาการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ที่ได้จากแบบสอบถามปลายเปิด โดยเขียนในลักษณะความเรียงประกอบบริบท

๓.๖ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับการวิจัยในครั้งนี้ ใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางคอมพิวเตอร์ ในการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ ที่ใช้อย่างแพร่หลาย คือ

สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) จะเป็นค่าสถิติพื้นฐาน ได้แก่

๑. ค่าความถี่ร้อยละ (Percentage)

๒. ค่าเฉลี่ย μ

๓. ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน σ

บทที่ ๔

ผลการศึกษา

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเกี่ยวกับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี: ตรีศึกษาสำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยนำเสนอตามลำดับดังต่อไปนี้

๔.๑ การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

๔.๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

๔.๑ การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การนำเสนอผลการวิเคราะห์จะใช้รูปแบบตารางประกอบคำอธิบาย โดยแบ่งออกเป็น ๔ ตอน ดังต่อไปนี้

ตอนที่ ๑ วิเคราะห์สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถามเพื่อหาค่าความถี่และค่าร้อยละ

ตอนที่ ๒ วิเคราะห์สภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร จำนวน ๕ ด้าน เพื่อหาค่าเฉลี่ย μ และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน σ

ตอนที่ ๓ วิเคราะห์ปัญหาอุปสรรคและแนวทางการพัฒนาการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร จำนวน ๕ ด้าน

๔.๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลความคิดเห็นของผู้บริหารและครูผู้สอน

ตอนที่ ๑ วิเคราะห์สถานภาพทั่วไปของผู้บริหารและครูผู้สอน

ตารางที่ ๔.๑ สถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

สถานภาพ	จำนวน	ร้อยละ
๑. อายุ		
ต่ำกว่า ๓๐ ปี	๖	๓๓.๓
๓๑ - ๓๕ ปี	๓	๑๖.๖
๓๖ - ๔๐ ปี	๕	๒๗.๘
๔๑ - ๔๕ ปี	๒	๑๑.๑
๔๖ - ๕๐ ปี	๑	๕.๖
๕๑ ปีขึ้นไป	๑	๕.๖
รวม	๑๘	๑๐๐.๐
๒. พรรษา		
ต่ำกว่า ๕ พรรษา	๒	๑๑.๑
๖ - ๙ พรรษา	๗	๓๘.๙
๑๐ พรรษาขึ้นไป	๙	๕๐.๐
รวม	๑๘	๑๐๐.๐
๓. วุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกสามัญ		
ต่ำกว่าปริญญาตรี	๘	๔๔.๔
ปริญญาตรี	๘	๔๔.๔
ปริญญาโท	๑	๕.๖
ปริญญาเอก	๑	๕.๖
รวม	๑๘	๑๐๐.๐

ตารางที่ ๔.๑ (ต่อ)

สถานภาพ	จำนวน	ร้อยละ
๔. วุฒิกการศึกษาสูงสุดแผนกบาลี		
เปรียญตรี (ประ โยค๑-๒,ป.ธ.๓)	๑	๕.๖
เปรียญโท (ป.ธ.๔,๕,๖)	๑	๕.๖
เปรียญเอก (ป.ธ.๓,๔,๕)	๑๖	๘๘.๘
รวม	๑๘	๑๐๐.๐
๕. ตำแหน่งหน้าที่		
ผู้บริหาร	๖	๓๓.๓
ครูผู้สอน	๑๒	๖๖.๗
รวม	๑๘	๑๐๐.๐
๖. ประสบการณ์การสอน		
ต่ำกว่า ๓ ปี	๒	๑๑.๑
๓ - ๕ ปี	๔	๒๒.๒
๖ - ๑๐ ปี	๑๐	๕๕.๖
๑๑ ปีขึ้นไป	๒	๑๑.๑
รวม	๑๘	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๑ ผู้บริหารและครูผู้สอน พบว่า ส่วนใหญ่มีอายุต่ำกว่า ๓๐ ปี จำนวน ๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๓.๓ รองลงมา คือ อายุระหว่าง ๓๖-๔๐ ปี จำนวน ๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๗.๘ และอายุระหว่าง ๓๑-๓๕ ปี จำนวน ๓ รูปคิด เป็นร้อยละ ๑๖.๖ ด้านพรรษา พบว่า ส่วนใหญ่มีพรรษา ๑๐ พรรษาขึ้นไป จำนวน ๘ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๐ และพรรษาระหว่าง ๖-๙ พรรษา จำนวน ๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๘.๙ และต่ำกว่า ๕ พรรษาจำนวน ๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๑.๑ ด้านวุฒิกการศึกษาสูงสุดแผนกสามัญ พบว่า ส่วนใหญ่ มีวุฒิกศึกษาระดับปริญญาตรีและต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน ๘ รูปเท่ากัน คิดเป็นร้อยละ ๔๔.๔ ด้านวุฒิกการศึกษาสูงสุดแผนกบาลี พบว่า ส่วนใหญ่ มีวุฒิกศึกษาระดับเปรียญเอก จำนวน ๑๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๘๘.๘ ด้านตำแหน่งหน้าที่ พบว่า ส่วนใหญ่ มีตำแหน่งเป็นครูผู้สอน จำนวน ๑๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๖๖.๗ และเป็นผู้บริหาร จำนวน ๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๓.๓ ด้านประสบการณ์การสอน พบว่า ส่วนใหญ่มีประสบการณ์การสอนระหว่าง ๖-๑๐ ปี จำนวน ๑๐ รูปคิดเป็นร้อยละ ๕๕.๖ ระหว่าง ๓-๕ ปี จำนวน ๔ รูปคิดเป็น

ร้อยละ ๒๒.๒ และมีประสบการณ์การสอนตั้งแต่ ๑๑ ปีขึ้นไป จำนวน ๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๑.๑ ตามลำดับ

ตอนที่ ๒ สภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของสำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ทั้ง ๕ ด้านเพื่อหาค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

การวิเคราะห์สภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของผู้บริหารและครูผู้สอนสำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยคำนวณค่าคะแนนเฉลี่ย μ และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน σ แล้วแปลความหมายค่าคะแนนเฉลี่ย โดยเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้ ผลการวิเคราะห์มีรายละเอียดตามตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๒ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของสภาพการจัดการศึกษา
พระปริยัติธรรมแผนกบาลีสำนักเรียน วัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

ข้อที่	ด้านหลักสูตร	สภาพการปฏิบัติงาน (n = ๑๘)			
		μ	σ	ระดับ	อันดับ
๑	มีการวิเคราะห์หลักสูตรบาลีสนามหลวงก่อนนำไปสอน	๓.๓๓	๐.๘๔	ปานกลาง	๓
๒	การจัดการเรียนรู้ตรงตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตร	๓.๗๘	๐.๖๕	มาก	๑
๓	มีการจัดการพัฒนาหลักสูตรให้ทันสมัยอยู่เสมอ	๓.๐๐	๐.๘๔	ปานกลาง	๔
๔	จัดหลักสูตรตรงตามความต้องการและความถนัดของผู้เรียนแต่ละระดับชั้น	๒.๖๗	๐.๘๔	ปานกลาง	๖
๕	มีการจัดทำแผนการสอนครอบคลุมเนื้อหาวิชาในหลักสูตร	๓.๔๔	๐.๗๑	ปานกลาง	๒
๖	มีการประชุมชี้แจงให้ครูผู้สอนเข้าใจการนำหลักสูตรไปใช้ในการสอน	๒.๗๘	๐.๕๔	ปานกลาง	๕
ภาพรวม		๓.๑๗	๐.๕๗	ปานกลาง	

จากตารางที่ ๔.๒ พบว่าผู้บริหารและครูผู้สอนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับ สภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสำนักเรียน วัดโมลีโลกยาราม ด้านหลักสูตรในภาพรวมมีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับปานกลาง ($\mu = ๓.๑๗$)

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก ๑ ข้อ ได้แก่ การจัดการเรียนรู้ตรงตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตร ($\mu = ๓.๗๘$) และมีการปฏิบัติงานในระดับปานกลาง ๓ ข้อแรก คือ มีการจัดทำแผนการสอนครอบคลุมเนื้อหาวิชาในหลักสูตร ($\mu = ๓.๔๔$) มีการวิเคราะห์หลักสูตรบาลีสนามหลวงก่อนนำไปสอน ($\mu = ๓.๓๓$) มีการจัดการพัฒนาหลักสูตรให้ทันสมัยอยู่เสมอ ($\mu = ๓.๐๐$) และข้อที่ผู้บริหารและครูมีความคิดเห็นค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ จัดหลักสูตรตรงตามความต้องการและความถนัดของผู้เรียนแต่ละระดับชั้น ($\mu = ๒.๖๗$)

ตารางที่ ๔.๓ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของสภาพการจัดการศึกษา
พระปริยัติธรรมแผนกบาลีสำนักเรียน วัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

ข้อที่	ด้านการจัดการเรียนการสอน	สภาพการปฏิบัติงาน (n = ๑๘)			
		μ	σ	ระดับ	อันดับ
๑	มีการจัดทำคู่มือประกอบการเรียนการสอนในแต่ละวิชา	๓.๐๐	๐.๕๗	ปานกลาง	๕
๒	มีการวางแผนการจัดการเรียนการสอนไว้ตลอดปี	๓.๘๓	๐.๘๑	มาก	๒
๓	การจัดให้มีครูผู้สอนอย่างพอเพียงและได้คุณภาพในแต่ละชั้นเรียน	๔.๐๐	๐.๖๕	มาก	๑
๔	มีบันทึกหลังการสอนสรุปและรายงานผลการเรียนและการสอนเป็นประจำทุกปี	๒.๗๘	๑.๐๖	ปานกลาง	๖
๕	นำผลการสอบประจำปีมาวิเคราะห์เพื่อปรับปรุงวางแผนการสอนทุกปี	๓.๖๗	๐.๔๖	มาก	๓
๖	นำผลการสอนมาวิเคราะห์เพื่อปรับปรุงสำหรับวางแผนการสอนอย่างต่อเนื่อง	๓.๒๒	๐.๕๔	ปานกลาง	๔
ภาพรวม		๓.๔๑	๐.๔๕	ปานกลาง	

จากตารางที่ ๔.๓ พบว่าผู้บริหารและครูผู้สอนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม ด้านการจัดการเรียนการสอนในภาพรวมมีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับปานกลาง ($\mu = ๓.๔๑$)

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก ๓ ข้อ คือการจัดให้มีครูผู้สอนอย่างพอเพียงและได้คุณภาพในแต่ละชั้นเรียน ($\mu = ๔.๐๐$) รองลงมาคือ มีการวางแผนการจัดการเรียนการสอนไว้ตลอด ($\mu = ๓.๘๓$) และนำผลการสอบประจำปีมาวิเคราะห์เพื่อปรับปรุงวางแผนการสอนทุกปี ($\mu = ๓.๖๗$) และมีระดับการปฏิบัติงานในระดับปานกลาง ๓ ข้อ คือนำผลการสอนมาวิเคราะห์เพื่อปรับปรุงสำหรับวางแผนการสอนอย่างต่อเนื่อง ($\mu = ๓.๒๒$) รองลงมาคือมีการจัดทำคู่มือประกอบการเรียนการสอนในแต่ละวิชา ($\mu = ๓.๐๐$) และข้อที่ผู้บริหารและครูมีความคิดเห็นค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือมีบันทึกหลังการสอนสรุปและรายงานผลการเรียนและการสอนเป็นประจำทุกปี ($\mu = ๒.๗๘$) ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๔ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของสภาพการจัดการศึกษา
พระปริยัติธรรมแผนกบาลีสํานักเรียน วัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

ข้อที่	ด้านสื่อการเรียนการสอน	สภาพการปฏิบัติงาน (n = ๑๘)			
		μ	σ	ระดับ	อันดับ
๑	มีการใช้สื่อและอุปกรณ์ประกอบการเรียนการสอนตามเนื้อหาอย่างเหมาะสม	๓.๐๐	๐.๔๕	ปานกลาง	๒
๒	ครูมีสื่อการสอนเพื่อสร้างความสนใจของผู้เรียน	๒.๓๘	๐.๔๓	ปานกลาง	๓
๓	มีการประยุกต์ใช้สื่อสมัยใหม่เพื่อช่วยในการเรียนการสอนบาลี	๒.๓๘	๐.๖๕	ปานกลาง	๓
๔	มีการนำผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกมาช่วยในการเรียนการสอนเพื่อเตรียมตัวสอบสนามหลวง	๓.๑๑	๐.๓๖	ปานกลาง	๑
๕	มีการพัฒนาสื่อการเรียนการสอนอย่างเหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละระดับชั้น	๒.๓๘	๐.๔๓	ปานกลาง	๓
๖	มีการนำสื่อตามสภาพจริงมาช่วยในการเรียนการสอนบาลี	๓.๐๐	๐.๖๕	ปานกลาง	๒
๗	มีการนำผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกมาช่วยในการผลิตสื่อสำหรับการเรียนการสอนบาลี	๒.๓๓	๐.๘๔	น้อย	๔
ภาพรวม		๒.๘๓	๐.๓๗	ปานกลาง	

จากตารางที่ ๔.๔ พบว่า ผู้บริหารและครูผู้สอนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สํานักเรียนวัดโมลีโลกยาราม ด้านสื่อการเรียนการสอนในภาพรวมมีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับปานกลาง ($\mu = ๒.๘๓$)

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับปานกลาง ๓ ข้อแรกคือ มีการนำผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกมาช่วยในการเรียนการสอนเพื่อเตรียมตัวสอบสนามหลวง ($\mu = ๓.๑๑$) รองลงมา คือ มีการใช้สื่อและอุปกรณ์ประกอบการเรียนการสอนตามเนื้อหาอย่างเหมาะสม ($\mu = ๓.๐๐$) และมีการนำสื่อตามสภาพจริงมาช่วยในการเรียนการสอนบาลี ($\mu = ๓.๐๐$) และมีระดับการปฏิบัติงานอยู่ในระดับน้อย ๑ ข้อ คือนำผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกมาช่วยในการผลิตสื่อสำหรับการเรียนการสอนบาลี ($\mu = ๒.๓๓$)

ตารางที่ ๔.๕ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของสภาพการจัดการศึกษา
พระปริยัติธรรมแผนกบาลีสำนักเรียน วัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

ข้อที่	ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน	สภาพการปฏิบัติงาน (n = ๑๘)			
		μ	σ	ระดับ	อันดับ
๑	มีการสอนแบบบูรณาการทั้งเนื้อหาและวิธีการ	๓.๕๖	๐.๓๑	มาก	๓
๒	มีการจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วม	๓.๖๓	๐.๖๘	มาก	๒
๓	มีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเอง	๓.๕๖	๐.๓๑	มาก	๓
๔	สอนเน้นการปฏิบัติที่สอดคล้องกับสภาพจริงในชีวิตประจำวัน	๓.๐๐	๐.๔๕	ปานกลาง	๕
๕	มีการจัดกิจกรรมโดยคำนึงความแตกต่างระหว่างผู้เรียน	๓.๑๑	๐.๕๘	ปานกลาง	๔
๖	มีการมอบหมายและตรวจงานอย่างสม่ำเสมอ	๓.๕๖	๐.๘๖	มาก	๓
๗	มีการประเมินผลเพื่อปรับปรุงกิจกรรมการเรียนการสอน	๓.๘๕	๐.๕๘	มาก	๑
ภาพรวม		๓.๔๘	๐.๔๖	ปานกลาง	

จากตารางที่ ๔.๕ พบว่า ผู้บริหารและครูผู้สอนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ในภาพรวมมีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับปานกลาง ($\mu = ๓.๔๘$)

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า มีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก ๓ อันดับแรกคือการประเมินผลเพื่อปรับปรุงกิจกรรมการเรียนการสอน ($\mu = ๓.๘๕$) รองลงมา คือ มีการจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วม ($\mu = ๓.๖๓$) และการสอนแบบบูรณาการทั้งเนื้อหาและวิธีการ ($\mu = ๓.๕๖$) มีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเอง ($\mu = ๓.๕๖$) มีการมอบหมายและตรวจงานอย่างสม่ำเสมอ ($\mu = ๓.๕๖$) และมีระดับการปฏิบัติงานอยู่ในระดับปานกลาง ๒ ข้อ คือ มีการจัดกิจกรรมโดยคำนึงความแตกต่างระหว่างผู้เรียน ($\mu = ๓.๑๑$) รองลงมาคือ สอนเน้นการปฏิบัติที่สอดคล้องกับสภาพจริงในชีวิตประจำวันผู้เรียน ($\mu = ๓.๐๐$)

ตารางที่ ๔.๖ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของสภาพการจัดการศึกษา
พระปริยัติธรรมแผนกบาลีสำนักเรียน วัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

ข้อที่	ด้านการวัดผลและประเมินผล	สภาพการปฏิบัติงาน (n = ๑๘)			
		μ	σ	ระดับ	อันดับ
๑	มีการประเมินความพร้อมและพื้นฐานของนักเรียน	๓.๗๘	๐.๖๕	มาก	๒
๒	มีการประเมินจากการปฏิบัติ เช่น การบ้าน เป็นต้น	๓.๗๘	๐.๖๕	มาก	๒
๓	มีการประเมินตามสภาพที่เป็นจริง	๓.๗๘	๐.๖๕	มาก	๒
๔	มีการจัดสอบซ่อมเสริมกรณีที่มีผู้ไม่ผ่านเกณฑ์การประเมิน	๓.๖๗	๑.๐๕	มาก	๓
๕	มีการวางแผนกำหนดระยะเวลาการวัดผลและประเมินผล	๔.๐๐	๐.๖๕	มาก	๑
ภาพรวม		๓.๘๐	๐.๕๖	มาก	

จากตารางที่ ๔.๖ พบว่าผู้บริหารและครูผู้สอน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม ด้านการวัดผลและประเมินผล ในภาพรวมมีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก ($\mu = ๓.๘๐$)

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าทุกข้อมีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมากเช่นเดียวกัน ๑ อันดับแรก คือ มีการวางแผนกำหนดระยะเวลาการวัดผลและประเมินผล ($\mu = ๔.๐๐$) รองลงมา คือ มีการประเมินความพร้อมและพื้นฐานของนักเรียน ($\mu = ๓.๗๘$) มีการประเมินจากการปฏิบัติ เช่นการบ้าน เป็นต้น ($\mu = ๓.๗๘$) มีการประเมินตามสภาพที่เป็นจริง ($\mu = ๓.๗๘$) และข้อที่ผู้บริหารและครูมีความคิดเห็นค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ มีการจัดสอบซ่อมเสริมกรณีที่มีผู้ไม่ผ่านเกณฑ์การประเมิน ($\mu = ๓.๖๗$)

ตารางที่ ๔.๗ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของสภาพการจัดการศึกษา
พระปริยัติธรรมแผนกบาลีสํานักเรียน วัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

สรุปรวมทุกด้าน	สภาพการปฏิบัติงาน (n = ๑๘)			
	μ	σ	ระดับ	อันดับ
๑. ด้านหลักสูตร	๓.๑๗	๐.๕๗	ปานกลาง	๔
๒. ด้านการจัดการเรียนการสอน	๓.๔๑	๐.๔๕	ปานกลาง	๓
๓. ด้านสื่อการเรียนการสอน	๒.๘๓	๐.๓๗	ปานกลาง	๕
๔. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน	๓.๔๘	๐.๔๖	ปานกลาง	๒
๕. ด้านการวัดผลและประเมินผล	๓.๘๐	๐.๕๖	มาก	๑
ภาพรวม	๓.๓๔	๐.๔๓	ปานกลาง	

จากตารางที่ ๔.๗ พบว่าผู้บริหารและครูผู้สอนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพ
การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สํานักเรียนวัดโมลีโลกยาราม สรุปรวมทุกด้าน
ในภาพรวมมีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับปานกลาง ($\mu = ๓.๓๔$)

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก ๑ ด้านคือ
ด้านการวัดผลและประเมินผล ($\mu = ๓.๘๐$) และมีระดับการปฏิบัติงานในระดับปานกลาง ๔ ด้าน
คือ ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ($\mu = ๓.๔๘$) รองลงมา คือ ด้านการจัดการเรียนการสอน
($\mu = ๓.๔๑$) ด้านหลักสูตร ($\mu = ๓.๑๗$) และด้านที่ผู้บริหารและครูมีความคิดเห็นค่าเฉลี่ยต่ำสุด
คือด้านสื่อการเรียนการสอน ($\mu = ๒.๘๓$) ตามลำดับ

ตอนที่ ๓ วิเคราะห์ปัญหาอุปสรรคและแนวทางการพัฒนาการจัดการศึกษาพระปริยัติ
ธรรมแผนกบาลี สํานักเรียนวัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

ก. ปัญหาอุปสรรคการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสํานักเรียน
วัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ทั้ง ๕ ด้าน ได้ผลสรุป ดังนี้

ด้านหลักสูตร ได้แก่ เนื้อหาของหลักสูตรมีมากเกินไปและซ้ำซ้อนกัน
ทำความเข้าใจได้ยาก ไม่เหมาะสมกับผู้เรียนในปัจจุบัน คิดเป็นร้อยละ ๗๐.๕ รองลงมา
คือ เห็นว่า หลักสูตรขาดการปรับปรุงแก้ไขให้ทันสมัย เป็นหลักสูตรเดิมที่เรียนกันมาแต่โบราณ
การเรียนเน้นการท่องจำมากกว่าการคิดวิเคราะห์ จึงทำให้ผู้เรียนนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อ
ชีวิตประจำวันได้น้อย คิดเป็นร้อยละ ๕๘.๗ ตามลำดับ

ด้านการจัดการเรียนการสอน ได้แก่ การจัดครูสอนในแผนกบาลียังขาดระบบ
และมาตรฐานที่ชัดเจน ครูสอนมีไม่เพียงพอ ขาดแผนการเรียนการสอนที่ชัดเจนและได้มาตรฐาน

เดียวกัน มักใช้ระบบพี่สอนน้อง คิดเป็นร้อยละ ๔๐.๕ รองลงมา คือ บุคลากรที่เข้ามาบวชเรียน มีจำนวนลดลง คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๗ งบประมาณที่ใช้สำหรับพัฒนาการจัดการเรียนการสอนมีไม่เพียงพอ เวลาในการเรียนการสอนน้อยเกินไป สถานที่เรียนมีไม่เพียงพอและขาดความเหมาะสม คิดเป็นร้อยละ ๒๐.๖ ตามลำดับ

ด้านสื่อการเรียนการสอน ได้แก่ สื่อสมัยใหม่สำหรับช่วยในการเรียนการสอน มีไม่เพียงพอ ที่มีอยู่ก็ขาดคุณภาพไม่สามารถสร้างแรงจูงใจให้กับผู้เรียนได้อย่างเต็มที่ คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๗ รองลงมา คือ นักเรียนมีโอกาสใช้สื่อ น้อยเกินไป และมีไม่เพียงพอสำหรับอาจารย์สอนทำให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์ไม่เท่ากัน คิดเป็นร้อยละ ๓๑.๓ ตามลำดับ

ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ได้แก่ กิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียนมีน้อยเกินไป มีเพียงการเรียนในห้องเรียนเท่านั้น คิดเป็นร้อยละ ๔๐.๕ รองลงมา คือ นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนน้อยเกินไป คิดเป็นร้อยละ ๒๘.๗ และขาดกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับสิ่งที่ได้เรียนมา จึงทำให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์จากการเรียนบาลีน้อยเกินไป คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๒ ตามลำดับ

ด้านการวัดผลและประเมินผล ได้แก่ ผู้เรียนให้ความสนใจต่อการวัดผลประจำเดือนน้อยเกินไป ขาดการเตรียมตัวและความกระตือรือร้น คิดเป็นร้อยละ ๕๒.๗ รองลงมา คือ การกำหนดเวลาในการวัดผลยังไม่แน่นอนตายตัวจึงทำให้ผู้เรียนเตรียมตัวได้ยาก และผู้เรียนนำผลของการวัดในแต่ละครั้งไปปรับปรุงการเรียนของตนเองน้อยเกินไป คิดเป็นร้อยละ ๑๖.๔ ตามลำดับ

ข. แนวทางในการพัฒนาการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสำนักเรียน วัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ทั้ง ๕ ด้าน ได้ผลสรุปได้ดังนี้

ด้านหลักสูตร ได้แก่ ควรปรับปรุงเนื้อหาของหลักสูตรให้ได้คุณภาพและทันสมัย มีความเหมาะสมกับผู้เรียน แกไขส่วนที่ผิดพลาดให้ถูกต้องสมบูรณ์สำหรับใช้ในสำนักเรียน คิดเป็นร้อยละ ๖๐.๘ และ เน้นการจัดหลักสูตรที่เป็นประโยชน์ต่อชีวิตประจำวันของผู้เรียน คิดเป็นร้อยละ ๓๗.๖ ตามลำดับ

ด้านการจัดการเรียนการสอน ได้แก่ ควรจัดครูเข้าสอนอย่างเป็นระบบ ได้คุณภาพและมีอย่างพอเพียง มีแผนในการพัฒนาครูสอนอย่างเป็นระบบ ครูควรเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ นักเรียน มุ่งสร้างลักษณะนิสัยที่ดีให้กับนักเรียน ปลูกฝังให้นักเรียนรู้จักหน้าที่และความรับผิดชอบ คิดเป็นร้อยละ ๖๐.๕ รองลงมา คือ ครูควรจัดการเรียนการสอนเพิ่มเติมสำหรับนักเรียน

ที่มีผลการเรียนอยู่ในเกณฑ์ที่ต่ำกว่าเทคนิคใหม่ ๆ คิดเป็นร้อยละ ๔๐.๗ และจัดหางบประมาณสำหรับสร้างสถานที่เรียนเพิ่มเติม คิดเป็นร้อยละ ๓๘.๖ ตามลำดับ

ด้านสื่อการเรียนการสอน ได้แก่ ควรมีสื่อที่ทันสมัยสำหรับช่วยพัฒนาการเรียนการสอน คิดเป็นร้อยละ ๕๗.๒ รองลงมา คือ จัดหาสื่อที่ได้คุณภาพและให้มีเพียงพอต่อความต้องการ คิดเป็นร้อยละ ๔๕.๒ และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเข้าถึงสื่อให้มากขึ้น คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๒ ตามลำดับ

ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ได้แก่ ควรมีกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียนเพิ่มขึ้น คิดเป็นร้อยละ ๔๐.๕ รองลงมา คือ ให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนเพิ่มมากขึ้น จัดหากิจกรรมที่ดึงดูดความสนใจและเป็นประโยชน์กับการเรียนการสอน คิดเป็นร้อยละ ๓๘.๗ และเน้นกิจกรรมที่มีความเชื่อมโยงกับสิ่งที่ได้เรียนมา คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๒ ตามลำดับ

ด้านการวัดผลและประเมินผล ได้แก่ สร้างแรงกระตุ้นต่อผู้เรียนให้มีความสนใจการวัดผลเพิ่มมากขึ้น ด้วยการให้รางวัลแก่นักเรียนที่มีผลการเรียนดี และเข้าเรียนอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งให้นักเรียนเห็นถึงความสำคัญของการวัดผล คิดเป็นร้อยละ ๗๒.๗ รองลงมา คือ กำหนดเวลาในการวัดผลให้แน่นอนตายตัวเพื่อให้ผู้เรียนมีความพร้อมต่อการวัดผล คิดเป็นร้อยละ ๔๕.๔ และควรรนำผลของการวัดในแต่ละครั้งไปใช้ปรับปรุงการเรียนการสอนในครั้งต่อไป คิดเป็นร้อยละ ๓๘.๖ ตามลำดับ

๔.๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลความคิดเห็นของนักเรียน

ตอนที่ ๑ วิเคราะห์สถานภาพทั่วไปของนักเรียน

ตารางที่ ๔.๘ สถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

สถานภาพ	จำนวน	ร้อยละ
๑.อายุ		
ต่ำกว่า ๑๕ ปี	๓๘	๒๒.๖
๑๕-๑๗ ปี	๔๖	๒๗.๔
๑๘ ปีขึ้นไป	๘๔	๕๐.๐
รวม	๑๖๘	๑๐๐.๐
๒. สถานภาพ		
พระภิกษุ	๖๖	๓๙.๓
สามเณร	๑๐๒	๖๐.๗
รวม	๑๖๘	๑๐๐.๐
๓.วุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกสามัญ		
ประถมศึกษาปีที่ ๖	๑๐๕	๖๔.๕
มัธยมศึกษาปีที่ ๓	๒๕	๑๕.๒
มัธยมศึกษาปีที่ ๖	๒๐	๑๑.๙
ปริญญาตรี	๑๐	๖.๐
รวม	๑๖๘	๑๐๐.๐
๔. กำลังศึกษาบาลีในระดับ		
เปรียญตรี (ประโยค๑-๒,ป.ธ.๓)	๕๕	๓๒.๗
เปรียญโท (ป.ธ.๔,๕,๖)	๔๕	๒๖.๘
เปรียญเอก (ป.ธ.๗,๘,๙)	๒๔	๑๔.๓
รวม	๑๖๘	๑๐๐.๐

ตาราง ๔.๘ (ต่อ)

สถานภาพ	จำนวน	ร้อยละ
๕. ภูมิภาคต่าง ๆ		
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	๑๓๘	๘๒.๑
ภาคเหนือ	๓	๔.๒
ภาคกลาง	๒๐	๑๑.๕
ภาคใต้	๓	๑.๘
รวม	๑๖๔	๑๐๐.๐

จากตาราง ๔.๘ พบว่า นักเรียนส่วนใหญ่มีอายุ ๑๘ ปีขึ้นไป จำนวน ๘๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๐ อายุระหว่าง ๑๕-๑๗ ปี จำนวน ๔๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๗.๔ และอายุต่ำกว่า ๑๕ ปี จำนวน ๓๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๒.๖ ด้านสถานภาพ พบว่า ส่วนใหญ่มีสถานภาพเป็นสามเณร จำนวน ๑๐๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๖๑.๖ เป็นพระภิกษุ จำนวน ๖๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๙.๓ ด้านวุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกสามัญ พบว่า ส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกสามัญระดับประถมศึกษาปีที่ ๖ จำนวน ๑๐๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๖๔.๕ ระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๑ จำนวน ๒๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๖.๒ และระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๖ จำนวน ๒๐ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๑.๕ ด้านระดับบาลีที่กำลังศึกษา พบว่า ส่วนใหญ่กำลังศึกษบาลีในระดับ เปรียญตรี จำนวน ๕๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๘.๕ ระดับเปรียญโท จำนวน ๔๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๖.๘ และระดับเปรียญเอก จำนวน ๒๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๔.๗ ด้านภูมิภาคต่าง ๆ พบว่าส่วนใหญ่ มีภูมิภาคต่าง ๆ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน ๑๓๘ รูป คิดเป็นร้อยละ ๘๒.๑ รองลงมาคือภาคกลาง คิดเป็นร้อยละ ๑๑.๕ และน้อยที่สุดคือภาคใต้คิดเป็นร้อยละ ๑.๘ ตามลำดับ

ตอนที่ ๒ สภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสถานักเรียน วัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ทั้ง ๕ ด้านเพื่อหาค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

การวิเคราะห์สภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสถานักเรียน วัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ของนักเรียน ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ ข้อมูลโดยคำนวณค่าคะแนนเฉลี่ย μ และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน σ แล้วแปลความหมาย ค่าคะแนนเฉลี่ยโดยเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้ ผลการวิเคราะห์มีรายละเอียดตามตาราง ดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๕ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของสภาพการจัดการศึกษา พระปริยัติธรรมแผนกบาลีสถานักเรียน วัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

ข้อที่	ด้านหลักสูตร	สภาพการปฏิบัติงาน (n = ๑๖๘)			
		μ	σ	ระดับ	อันดับ
๑	มีการจัดการเรียนรู้ตรงตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตร	๔.๓๕	๐.๓๑	มาก	๑
๒	มีการพัฒนาหลักสูตรให้ทันสมัยอยู่เสมอ	๓.๘๑	๐.๕๓	มาก	๔
๓	จัดหลักสูตรได้ตรงความต้องการและความถนัดของผู้เรียน	๓.๓๓	๐.๕๒	มาก	๕
๔	มีการจัดทำแผนการสอนครอบคลุมหลักสูตร	๔.๑๓	๐.๓๖	มาก	๒
๕	เนื้อหาการเรียนแต่ละระดับชั้นเหมาะสมกับผู้เรียน	๔.๑๑	๐.๘๒	มาก	๓
๖	หนังสือแบบเรียนภาษาบาลีได้รับการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง	๓.๖๐	๑.๑๐	มาก	๖
ภาพรวม		๓.๕๕	๐.๖๔	มาก	

จากตารางที่ ๔.๕ พบว่านักเรียน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการจัดการศึกษา พระปริยัติธรรมแผนกบาลีสถานักเรียน วัดโมลีโลกยาราม ด้านหลักสูตรในภาพรวมมีระดับ การปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก ($\mu = ๓.๕๕$)

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ทุกข้อมีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก ๓ ข้อแรก คือ มีการจัดการเรียนรู้ตรงตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตร ($\mu = ๔.๓๕$) รองลงมา คือ มีการจัดทำ แผนการสอนครอบคลุมหลักสูตร ($\mu = ๔.๑๓$) เนื้อหาการเรียนแต่ละระดับชั้นเหมาะสม

กับผู้เรียน ($\mu = ๔.๑๑$) และข้อที่นักเรียนมีความคิดเห็นค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ หนังสือแบบเรียน ภาษาบาลีได้รับการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง ($\mu = ๓.๖๐$)

ตารางที่ ๔.๑๐ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของสภาพการจัดการศึกษา พระปริยัติธรรมแผนกบาลีสถาบันนักเรียน วัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

ข้อที่	ด้านการจัดการเรียนการสอน	สภาพการปฏิบัติงาน (n = ๑๖๘)			
		μ	σ	ระดับ	อันดับ
๑	จัดการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ	๔.๑๓	๐.๘๗	มาก	๓
๒	ครูสอนมีคุณภาพและพอเพียง	๔.๕๕	๐.๖๒	มาก	๑
๓	ครูมีแผนการสอนอย่างเป็นระบบ	๔.๑๐	๐.๗๖	มาก	๔
๔	มีบันทึกหลังการสอนเพื่อนำมาปรับปรุงการเรียนการสอน	๓.๖๔	๐.๘๔	มาก	๕
๕	มีการวิเคราะห์เชื่อมโยงกับเหตุการณ์ปัจจุบัน	๓.๔๖	๑.๐๘	มาก	๖
๖	ครูเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ซักถามปัญหาข้อสงสัยในการเรียนได้	๔.๒๕	๐.๗๘	มาก	๒
ภาพรวม		๔.๐๓	๐.๕๘	มาก	

จากตารางที่ ๔.๑๐ พบว่า นักเรียนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการจัดการศึกษา พระปริยัติธรรมแผนกบาลี สถาบันนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม ด้านการจัดการเรียนการสอนในภาพรวม มีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก ($\mu = ๔.๐๓$)

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ทุกข้อมีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก ๓ ข้อแรก คือ ครูสอนมีคุณภาพและพอเพียง ($\mu = ๔.๕๕$) รองลงมา คือ ครูเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ซักถามปัญหาข้อสงสัยในการเรียนได้ ($\mu = ๔.๒๕$) จัดการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ($\mu = ๔.๑๓$) และข้อที่นักเรียนมีความคิดเห็นค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ มีการวิเคราะห์เชื่อมโยงกับเหตุการณ์ปัจจุบัน ($\mu = ๓.๔๖$)

ตารางที่ ๔.๑๑ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของสภาพการจัดการศึกษา
พระปริยัติธรรมแผนกบาลีสถำนักเรียน วัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

ข้อที่	ด้านสื่อการเรียนการสอน	สภาพการปฏิบัติงาน (n = ๑๖๘)			
		μ	σ	ระดับ	อันดับ
๑	มีสื่อและอุปกรณ์เพื่อการเรียนการสอนอย่างพอเพียง	๓.๓๐	๐.๕๒	มาก	๒
๒	ครูใช้สื่อเพื่อสร้างความสนใจให้แก่ผู้เรียน	๓.๖๐	๑.๐๕	มาก	๓
๓	ใช้สื่อตามธรรมชาติช่วยในการเรียนการสอน	๓.๓๘	๐.๕๘	ปานกลาง	๖
๔	ใช้สื่อสมัยใหม่เพื่อช่วยในการเรียนการสอน	๓.๔๖	๑.๐๓	ปานกลาง	๕
๕	ครูใช้สื่อการสอนตามสภาพจริงของเนื้อหาที่สอน	๓.๕๑	๐.๘๓	มาก	๑
๖	ครูใช้สื่อประเภทบุคคลสำคัญประกอบการเรียนการสอน	๓.๕๓	๐.๘๘	มาก	๔
ภาพรวม		๓.๖๐	๐.๓๔	มาก	

จากตารางที่ ๔.๑๑ พบว่านักเรียน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับ สภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสถำนักเรียน วัดโมลีโลกยาราม ด้านสื่อการเรียนการสอนในภาพรวม มีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก ($\mu = ๓.๖๐$)

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก ๓ ข้อแรก คือครูใช้สื่อการสอนตามสภาพจริงของเนื้อหาที่สอน ($\mu = ๓.๕๑$) รองลงมา คือ มีสื่อและอุปกรณ์เพื่อการเรียนการสอนอย่างพอเพียง ($\mu = ๓.๓๐$) ครูใช้สื่อเพื่อสร้างความสนใจให้แก่ผู้เรียน ($\mu = ๓.๖๐$) และข้อที่นักเรียนมีความเห็นค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ครูใช้สื่อประเภทบุคคลสำคัญประกอบการเรียนการสอน ($\mu = ๓.๕๓$) และมีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับปานกลาง ๒ ข้อ คือ ใช้สื่อสมัยใหม่เพื่อช่วยในการเรียนการสอน ($\mu = ๓.๔๖$) และใช้สื่อตามธรรมชาติช่วยในการเรียนการสอน ($\mu = ๓.๓๘$)

ตารางที่ ๔.๑๒ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของสภาพการจัดการศึกษา
พระปริยัติธรรมแผนกบาลีสำนักเรียน วัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

ข้อที่	ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน	สภาพการปฏิบัติงาน (n = ๑๖๘)			
		μ	σ	ระดับ	อันดับ
๑	มีกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้	๓.๒๖	๑.๑๒	ปานกลาง	๕
๒	มีการสอนแบบบูรณาการเนื้อหาอย่างครบถ้วน	๓.๘๒	๐.๕๓	มาก	๒
๓	ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน	๓.๘๕	๐.๕๔	มาก	๑
๔	สอนได้สอดคล้องกับสภาพจริงในชีวิตประจำวัน	๓.๕๗	๑.๐๗	มาก	๔
๕	มีการเชิญวิทยากรภายนอกมาสอนเพื่อเตรียมตัว สอบเป็นประจำทุกปี	๒.๗๓	๑.๒๖	ปานกลาง	๖
๖	จัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้สอดคล้องกับ ความสามารถของผู้เรียน	๓.๖๗	๐.๕๒	มาก	๓
ภาพรวม		๓.๔๘	๐.๗๔	ปานกลาง	

จากตารางที่ ๔.๑๒ พบว่า นักเรียนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการจัดการศึกษา
พระปริยัติธรรมแผนกบาลีสำนักเรียน วัดโมลีโลกยาราม ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน
ในภาพรวมมีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับปานกลาง ($\mu = ๓.๔๘$)

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก ๓ ข้อแรก คือผู้เรียน
มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน ($\mu = ๓.๘๕$) รองลงมา คือ มีการสอนแบบบูรณาการ
เนื้อหาอย่างครบถ้วน ($\mu = ๓.๘๒$) และจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้สอดคล้องกับความสามารถ
ของผู้เรียน ($\mu = ๓.๖๗$) และมีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับปานกลาง ๒ ข้อ คือมีกิจกรรมที่ส่งเสริม
การเรียนรู้ ($\mu = ๓.๒๖$) และมีการเชิญวิทยากรภายนอกมาสอนเพื่อเตรียมตัวสอบเป็นประจำทุกปี
($\mu = ๒.๗๓$)

ตารางที่ ๔.๑๓ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของสภาพการจัดการศึกษา
พระปริยัติธรรมแผนกบาลีสำนักเรียน วัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

ข้อที่	ด้านการวัดผลและประเมินผล	สภาพการปฏิบัติงาน (n = ๑๖๘)			
		μ	σ	ระดับ	อันดับ
๑	มีการประเมินตามสภาพที่เป็นจริง	๔.๑๔	๐.๘๑	มาก	๔
๒	มีการประเมินจากการปฏิบัติ เช่น การบ้าน การท่อง สูตร เป็นต้น	๔.๔๒	๐.๗๐	มาก	๒
๓	มีการจัดสอบเพื่อพัฒนาความรู้นักเรียนอย่าง สม่ำเสมอ	๔.๕๑	๐.๖๘	มาก	๑
๔	นักเรียนนำผลการประเมินการเรียนไปปรับปรุง ตัวเองเพื่อเตรียมตัวสอบสนามหลวง	๓.๕๕	๐.๘๐	มาก	๖
๕	เนื้อหาการวัดผลการเรียนสอดคล้องกับหลักสูตร การสอบในสนามหลวง	๔.๓๖	๐.๖๕	มาก	๓
๖	นักเรียนได้นำผลการประเมินการเรียนการสอนไป ปรับปรุงการเรียนเพื่อเตรียมตัวสอบสนามหลวง	๔.๐๘	๐.๘๐	มาก	๕
ภาพรวม		๔.๒๕	๐.๕๖	มาก	

จากตารางที่ ๔.๑๓ พบว่านักเรียนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการจัดการศึกษา
พระปริยัติธรรมแผนกบาลีสำนักเรียน วัดโมลีโลกยาราม ด้านการวัดผลและประเมินผลในภาพรวม
มีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก ($\mu = ๔.๒๕$)

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ทุกข้อมีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก ๓ ข้อแรก
คือ มีการจัดสอบเพื่อพัฒนาความรู้นักเรียนอย่างสม่ำเสมอ ($\mu = ๔.๕๑$) รองลงมา คือ มีการประเมิน
จากการปฏิบัติ เช่นการบ้าน การท่องสูตร เป็นต้น ($\mu = ๔.๔๒$) เนื้อหาการวัดผลการเรียนสอดคล้อง
กับหลักสูตรการสอบในสนามหลวง ($\mu = ๔.๓๖$) และข้อที่นักเรียนมีความคิดเห็นค่าเฉลี่ยต่ำสุด
คือ นักเรียนนำผลการประเมินการเรียนไปปรับปรุงตัวเองเพื่อเตรียมตัวสอบสนามหลวง ($\mu =$
๓.๕๕)

ตารางที่ ๔.๑๔ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของสภาพการจัดการศึกษา พระปริยัติธรรมแผนกบาลีของนักเรียนสำนักเรียน วัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

สรุปรวมทุกด้าน	สภาพการปฏิบัติงาน (n = ๑๖๘)			
	μ	σ	ระดับ	อันดับ
๑. ด้านหลักสูตร	๓.๕๕	๐.๖๔	มาก	๓
๒. ด้านการจัดการเรียนการสอน	๔.๐๓	๐.๕๘	มาก	๒
๓. ด้านสื่อการเรียนการสอน	๓.๖๐	๐.๗๔	มาก	๔
๔. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน	๓.๔๘	๐.๗๔	ปานกลาง	๕
๕. ด้านการวัดผลและประเมินผล	๔.๒๕	๐.๕๖	มาก	๑
ภาพรวม	๓.๘๗	๐.๕๔	มาก	

จากตารางที่ ๔.๑๔ พบว่า นักเรียนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับ สภาพการจัดการศึกษา พระปริยัติธรรมแผนกบาลีสำนักเรียน วัดโมลีโลกยาราม สรุปรวมทุกด้านในภาพรวม มีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก ($\mu = ๓.๘๗$)

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก ๓ ด้านแรก คือ ด้านการวัดผลและประเมินผล ($\mu = ๔.๒๕$) รองลงมา คือ ด้านการจัดการเรียนการสอน ($\mu = ๔.๐๓$) ด้านหลักสูตร ($\mu = ๓.๕๕$) และด้านที่นักเรียนมีความคิดเห็นค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านสื่อการเรียนการสอน ($\mu = ๓.๖๐$) และมีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับปานกลาง ๑ ด้าน คือ ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ($\mu = ๓.๔๘$)

ตอนที่ ๓ วิเคราะห์ปัญหาอุปสรรคและแนวทางในการพัฒนาการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

ก. ปัญหาอุปสรรคจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสำนักเรียน วัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานครทั้ง ๕ ด้าน ได้ผลสรุป ดังนี้

ด้านหลักสูตร ได้แก่ หลักสูตรมีเนื้อหาเก่าเกินไปและมีมากทำให้ผู้เรียนเข้าใจได้ยาก หนังสือเรียนขาดการปรับปรุงแก้ไขในส่วนที่ผิดพลาด คิดเป็นร้อยละ ๗๗.๓ รองลงมา คือ หนังสือสำหรับค้นคว้าเพิ่มเติมมีน้อยเกินไป คิดเป็นร้อยละ ๔๕.๓ ตามลำดับ

ด้านการจัดการเรียนการสอน ได้แก่ ครูสอนขาดความรู้ความเข้าใจที่ลึกซึ้ง การสอนของครูขาดความยืดหยุ่น ยึดตำราเรียนมากเกินไป ขาดการสอนแบบบูรณาการ ทำให้ผู้เรียนเกิดความเครียด คิดเป็นร้อยละ ๗๓.๗ รองลงมาคือ ห้องเรียนมีไม่เพียงพอกับความ

ต้องการของผู้เรียน คิดเป็นร้อยละ ๕๗.๓ นักเรียนสนใจเรียนลดลง ขาดเรียนเพิ่มมากขึ้น คิดเป็นร้อยละ ๓๓.๓ และขาดงบประมาณในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอน คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๓ ตามลำดับ

ด้านสื่อการเรียนการสอน ได้แก่ สื่อสำหรับการเรียนการสอนสมัยใหม่มีน้อยเกินไป หนังสือเรียนขาดมาตรฐาน คิดเป็นร้อยละ ๗๕.๒ รองลงมา ได้แก่ นักเรียนมีโอกาสได้ใช้สื่อ น้อยที่ทันสมัยน้อยเกินไป คิดเป็นร้อยละ ๕๑.๓ ตามลำดับ

ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ได้แก่ กิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้มีน้อยเกินไป มีเพียงการเรียนการสอนในห้องเท่านั้น ทำให้นักเรียนขาดการกล้าแสดงออก คิดเป็นร้อยละ ๕๕.๒ รองลงมา ได้แก่ นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนน้อยเกินไป คิดเป็นร้อยละ ๔๕.๓ ตามลำดับ

ด้านการวัดผลและประเมินผล ได้แก่ เวลาในการเตรียมตัวคู่มือเพื่อวัดผล ประจำเดือนน้อยเกินไป และเนื้อหาที่ครูให้มีมากเกินไป คิดเป็นร้อยละ ๖๕.๓ รองลงมา คือ การวัดผลเน้นความจำเป็นหลักทำให้เกิดผลเสียต่อนักเรียนที่ยังขาดความพร้อม คิดเป็นร้อยละ ๔๐.๕ และในเวลาสอบวัดผลประจำเดือนขาดการควบคุมที่เข้มงวดทำให้เกิดการทุจริตได้ง่าย และขาดการจดบันทึกข้อมูลที่เป็นระบบทำให้ไม่สามารถพัฒนาผู้เรียนได้อย่างเต็มที่ คิดเป็นร้อยละ ๓๐.๓ ตามลำดับ

ข. แนวทางในการพัฒนาการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสถาบันนักเรียน วัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ทั้ง ๕ ด้าน ได้ผลสรุป ดังนี้

ด้านหลักสูตร ได้แก่ ควรปรับปรุงเนื้อหาของหลักสูตรให้ทันสมัย เหมาะสมกับผู้เรียน แก้ไขปรับปรุงหนังสือเรียนให้ถูกต้องสมบูรณ์มากขึ้น คิดเป็นร้อยละ ๗๑.๓ รองลงมา คือ จัดทำหนังสือสำหรับค้นคว้าให้มีอย่างเพียงพอและได้คุณภาพ คิดเป็นร้อยละ ๔๕.๓ ตามลำดับ

ด้านการจัดการเรียนการสอน ได้แก่ พัฒนาครูสอนให้มีความรู้ความเข้าใจในภาษาบาลีอย่างลึกซึ้ง ครูควรปรับรูปแบบการสอนให้มีความยืดหยุ่นมากยิ่งขึ้น โดยคำนึงถึงความแตกต่างของผู้เรียน และควรสอนแบบบูรณาการ คิดเป็นร้อยละ ๗๒.๔ รองลงมา คือ ควรมีห้องเรียนที่ได้คุณภาพและเพียงพอ คิดเป็นร้อยละ ๕๗.๓ กระตุ้นให้ผู้เรียนสนใจในการเรียนเพิ่มมากขึ้น คิดเป็นร้อยละ ๓๓.๓ และควรหางบประมาณมาเพื่อพัฒนาการจัดการเรียนการสอน คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๓ ตามลำดับ

ด้านสื่อการเรียนการสอน ได้แก่ ควรจัดหาสื่อสมัยใหม่เพื่อมาช่วยในการเรียนการสอนเพิ่มขึ้น ปรับปรุงหนังสือเรียนให้ได้มาตรฐาน คิดเป็นร้อยละ ๗๕.๒ รองลงมา คือ ส่งเสริมให้นักเรียนมีความเข้าใจเรื่องสื่อและการใช้สื่อ คิดเป็นร้อยละ ๕๑.๓ ตามลำดับ

ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ได้แก่ ควรมีกิจกรรมอื่นที่ส่งเสริมการเรียนการสอนนอกเหนือจากการเรียนในชั้นเรียน กระตุ้นให้ผู้เรียนเห็นความสำคัญของการเรียน ส่งเสริมให้นักเรียนกล้าแสดงออกคิดเป็นร้อยละ ๗๕.๒ รองลงมาได้แก่ การจัดกิจกรรมที่ให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมเพิ่มมากยิ่งขึ้น เอาใจใส่นักเรียนที่เรียนไม่เก่งเป็นกรณีพิเศษ คิดเป็นร้อยละ ๔๕.๓ ตามลำดับ

ด้านการวัดผลและประเมินผล ได้แก่ ควรเพิ่มเวลาในการดูหนังสือเพื่อเตรียมตัวสอบวัดผลประจำเดือนให้มากขึ้น และจัดเนื้อหาให้เหมาะสมกับความสามารถของผู้เรียน คิดเป็นร้อยละ ๗๕.๓ รองลงมาคือ การวัดผลควรมีวิธีการอื่นร่วมด้วยนอกเหนือจากการวัดความจำ คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๕ และควรมีการควบคุมห้องสอบวัดผลที่เข้มงวด และควรจัดบันทึกข้อมูลที่เป็นระบบเพื่อนำไปพัฒนาการเรียนของผู้เรียนต่อไป คิดเป็นร้อยละ ๔๕.๗ ตามลำดับ

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี : กรณีศึกษาสำนักเรียน วัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร” มีวัตถุประสงค์คือ

๑. เพื่อศึกษาสภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสถาบันสำนักเรียน วัดโมลีโลกยาราม

๒ เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคและแนวทางการพัฒนาการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี สำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม

การวิจัยครั้งนี้ศึกษาจากประชากรซึ่งเป็นบุคลากร ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ของสำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม จำนวน ๑๘๖ รูป โดยจำแนกเป็นผู้บริหาร จำนวน ๖ รูป ครูผู้สอนจำนวน ๑๒ รูป และนักเรียนจำนวน ๑๖๘ รูป ซึ่งผู้วิจัยใช้กลุ่มประชากรทั้งหมดเป็นหน่วยในการศึกษา โดยมีเครื่องมือในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถามจำนวน ๑ ชุด

ในการทำวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้แจกแบบสอบถาม กับกลุ่มประชากรจำนวนทั้งสิ้น ๑๘๖ ฉบับปรากฏได้รับมาสมบูรณ์ทุกฉบับ คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐ จากนั้นผู้วิจัยได้นำมาหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยแยกกลุ่มประชากร โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปจากคอมพิวเตอร์

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๑. ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของผู้บริหารและครูผู้สอน

ผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็นผู้บริหารและครูผู้สอน ทั้งสิ้น ๑๘ รูปส่วนใหญ่มีอายุต่ำกว่า ๓๐ ปี คือ ร้อยละ ๓๓.๓ รองลงมาอายุระหว่าง ๓๖ - ๔๐ ปี คือร้อยละ ๒๗.๘ และอายุระหว่าง ๓๑-๓๕ คือ ร้อยละ ๑๖.๗ มีพรรษา ๑๐ พรรษาขึ้นไปคือ ร้อยละ ๕๐.๐ รองลงมา มีพรรษาระหว่าง ๖-๙ พรรษาคือ ร้อยละ ๓๘.๘ และต่ำกว่า ๕ พรรษาคือ ร้อยละ ๑๑.๑ มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรี คือ ร้อยละ ๔๔.๔ และต่ำกว่าปริญญาตรี คือ ร้อยละ ๔๔.๔ มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาเอก คือ ร้อยละ ๘.๘ มีตำแหน่งเป็นครูผู้สอน คือร้อยละ ๖๖.๗

เป็นผู้บริหาร คือ ร้อยละ ๓๓.๓ และมีประสบการณ์การสอนระหว่าง ๖-๑๐ ปีคือ ร้อยละ ๕๕.๖ รองลงมาระหว่าง ๓-๕ ปีคือ ร้อยละ ๒๒.๒ และตั้งแต่ ๑๑ ปีขึ้นไป คือ ร้อยละ ๑๑.๑ ตามลำดับ

ตอนที่ ๒ สภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของสำนักเรียน วัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานครทั้ง ๕ ด้านสรุปผลได้ ดังนี้

๑. ด้านหลักสูตร ในภาพรวมมีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก ได้แก่ การจัดการเรียนรู้ตรงตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตร และมีการปฏิบัติงานในระดับปานกลาง ๕ ข้อ ได้แก่ มีการจัดทำแผนการสอนครอบคลุมเนื้อหาวิชาในหลักสูตร รองลงมา คือ มีการวิเคราะห์หลักสูตรบาลีสยามหลวงก่อนนำไปสอน และข้อที่ผู้บริหารและครูสอนมีความคิดเห็นค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ จัดหลักสูตรตรงตามความต้องการและความถนัดของผู้เรียน แต่ละระดับชั้นตามลำดับ

๒. ด้านการจัดการเรียนการสอน ในภาพรวมมีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก ๓ ข้อ ได้แก่ การจัดทำมีครูผู้สอนอย่างพอเพียงและได้คุณภาพในแต่ละชั้นเรียน รองลงมาคือ มีการวางแผนการจัดการเรียนการสอนไว้ตลอดปี และต่ำสุด คือ นำผลการสอบประจำปีมาวิเคราะห์เพื่อปรับปรุงวางแผนการสอนทุกปี และมีการปฏิบัติงานในระดับปานกลาง ๓ ข้อ ได้แก่ นำผลการสอบมาวิเคราะห์เพื่อปรับปรุงสำหรับวางแผนการสอนอย่างต่อเนื่อง รองลงมา คือ มีการจัดทำคู่มือประกอบการเรียนการสอนในแต่ละวิชา และข้อที่ผู้บริหารและครูสอนมีความคิดเห็นค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ มีบันทึกหลังการสอนสรุปและรายงานผลการเรียนและการสอนเป็นประจำทุกปี ตามลำดับ

๓. ด้านสื่อการเรียนการสอน ในภาพรวมมีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับปานกลาง ๖ ข้อ ได้แก่ มีการนำผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกมาช่วยในการเรียนการสอน เพื่อเตรียมตัวสอบสนามหลวง รองลงมา คือ มีการใช้สื่อและอุปกรณ์ประกอบการเรียนการสอนตามเนื้อหาอย่างเหมาะสม และมีการนำสื่อตามสภาพจริงมาช่วยในการเรียนการสอนบาลี และข้อที่ผู้บริหารและครูสอนมีความคิดเห็นค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ครูมีสื่อการสอนเพื่อสร้างความสนใจของผู้เรียน มีการประยุกต์ใช้สื่อสมัยใหม่เพื่อช่วยในการเรียนการสอนบาลี มีการพัฒนาสื่อการเรียนการสอนอย่างเหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละระดับชั้น และมีการปฏิบัติงานในระดับน้อย ๑ ข้อ ได้แก่ นำผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกมาช่วยในการผลิตสื่อสำหรับการเรียนการสอนบาลี ตามลำดับ

๔. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ในภาพรวมมีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับ ปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก ๕ ข้อ ได้แก่ มีการประเมินผลเพื่อปรับปรุงกิจกรรมการเรียนการสอน รองลงมาคือ มีการจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วม และข้อที่ผู้บริหารและครูสอนมีความคิดเห็นค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ การสอนแบบบูรณาการทั้งเนื้อหา และวิธีการมีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเอง และมีการมอบหมายและตรวจงานอย่างสม่ำเสมอ และมีระดับการปฏิบัติงานอยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ มีการจัดกิจกรรมโดยคำนึงความแตกต่างระหว่างผู้เรียน รองลงมาคือสอนเน้นการปฏิบัติที่สอดคล้องกับสภาพจริงในชีวิตประจำวันของผู้เรียนตามลำดับ

๕. ด้านการวัดผลและประเมินผล ในภาพรวมมีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ทุกข้อมีปัญหาการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมากเช่นกัน โดยในข้อที่มีปัญหาการปฏิบัติงานสูงสุด ได้แก่ มีการวางแผนกำหนดระยะเวลาการวัดผลและประเมินผล รองลงมาคือ มีการประเมินความพร้อมและพื้นฐานของนักเรียน และข้อที่ผู้บริหารและครูสอนมีความคิดเห็นค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ มีการจัดสอนซ่อมเสริมกรณีที่มีผู้ไม่ผ่านเกณฑ์การประเมินตามลำดับ

๖. สรุปรวมทุกด้าน ในภาพรวมมีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ด้านการวัดผลและประเมินผล และมีการปฏิบัติงานในระดับปานกลาง ๔ ด้าน โดยในด้านที่มีระดับการปฏิบัติงานสูงสุด ได้แก่ ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน รองลงมาคือ ด้านการจัดการเรียนการสอน และด้านที่ผู้บริหารและครูสอนมีความคิดเห็นค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านสื่อการเรียนการสอน ตามลำดับ

ตอนที่ ๓ ปัญหาอุปสรรคและแนวทางการพัฒนาการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี สำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ทั้ง ๕ ด้าน สรุปผลได้ดังนี้

ก. ปัญหาอุปสรรค

๑. ด้านหลักสูตร ได้แก่ เนื้อหาของหลักสูตรมีมากเกินไปและซ้ำซ้อนกัน ทำความเข้าใจได้ยาก ไม่เหมาะสมกับผู้เรียนในปัจจุบัน คิดเป็นร้อยละ ๙๐.๕ รองลงมาคือ เห็นว่า หลักสูตรขาดการปรับปรุงแก้ไขให้ทันสมัย เป็นหลักสูตรเดิมที่เรียนกันมาแต่โบราณ การเรียนเน้นการท่องจำมากกว่าการคิดวิเคราะห์ จึงทำให้ผู้เรียนนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อชีวิตประจำวันได้น้อย คิดเป็นร้อยละ ๕๘.๗ ตามลำดับ

๒. ด้านการจัดการเรียนการสอน ได้แก่ การจัดครูสอนในแผนกบาลียังขาดระบบ และมาตรฐานที่ชัดเจน ครูสอนมีไม่เพียงพอ ขาดแผนการเรียนการสอนที่ชัดเจนและได้มาตรฐาน เดียวกัน มักใช้ระบบพี่สอนน้อง คิดเป็นร้อยละ ๔๐.๕ รองลงมา คือ บุคลากรที่เข้ามาบวชเรียน มีจำนวนลดลง คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๗ งบประมาณที่ใช้สำหรับพัฒนาการจัดการเรียนการสอนมีไม่เพียงพอ เวลาในการเรียนการสอนน้อยเกินไป สถานที่เรียนมีไม่เพียงพอและขาดความเหมาะสม คิดเป็นร้อยละ ๒๐.๖ ตามลำดับ

๓. ด้านสื่อการเรียนการสอน ได้แก่ สื่อสมัยใหม่สำหรับช่วยในการเรียนการสอน มีไม่เพียงพอ ที่มีอยู่ก็ขาดคุณภาพไม่สามารถสร้างแรงจูงใจให้กับผู้เรียนได้อย่างเต็มที่ คิดเป็น ร้อยละ ๕๐.๗ รองลงมา คือ นักเรียนมีโอกาสใช้สื่อ น้อยเกินไป และมีไม่เพียงพอสำหรับอาจารย์ สอนทำให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์ไม่เท่ากัน คิดเป็นร้อยละ ๓๑.๓ ตามลำดับ

๔. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ได้แก่ กิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ของ นักเรียนมีน้อยเกินไป มีเพียงการเรียนในห้องเรียนเท่านั้น คิดเป็นร้อยละ ๔๐.๕ รองลงมา คือ นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนน้อยเกินไป คิดเป็นร้อยละ ๒๘.๗ และขาดกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับสิ่งที่ได้เรียนมา จึงทำให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์จากการเรียนบาลี น้อยเกินไป คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๒ ตามลำดับ

๕. ด้านการวัดผลและประเมินผล ได้แก่ ผู้เรียนให้ความสนใจต่อการวัดผล ประจำเดือนน้อยเกินไป ขาดการเตรียมตัวและความกระตือรือร้น คิดเป็นร้อยละ ๕๒.๗ รองลงมา คือ การกำหนดเวลาในการวัดผลยังไม่แน่นอนตายตัวจึงทำให้ผู้เรียนเตรียมตัวได้ยาก และผู้เรียน นำผลของการวัดในแต่ละครั้งไปปรับปรุงการเรียนของตนเองน้อยเกินไป คิดเป็นร้อยละ ๑๖.๔ ตามลำดับ

ข. แนวทางการพัฒนา

๑. ด้านหลักสูตร ได้แก่ ควรปรับปรุงเนื้อหาของหลักสูตรให้ได้คุณภาพและ ทันสมัย มีความเหมาะสมกับผู้เรียน แกไขส่วนที่ผิดพลาดให้ถูกต้องสมบูรณ์สำหรับใช้ในสำนัก เรียน คิดเป็นร้อยละ ๖๐.๘ และ เน้นการจัดหลักสูตรที่เป็นประโยชน์ต่อชีวิตประจำวันของผู้เรียน คิดเป็นร้อยละ ๓๗.๖ ตามลำดับ

๒. ด้านการจัดการเรียนการสอน ได้แก่ ควรจัดครูเข้าสอนอย่างเป็นระบบ ได้คุณภาพและมีอย่างพอเพียง มีแผนในการพัฒนาครูสอนอย่างเป็นระบบ ครูควรเป็นแบบอย่างที่ดี ให้แก่นักเรียน มุ่งสร้างลักษณะนิสัยที่ดีให้กับนักเรียน ปลูกฝังให้นักเรียนรู้จักหน้าที่และความ รับผิดชอบ คิดเป็นร้อยละ ๖๐.๕ รองลงมา คือ ครูควรจัดการเรียนการสอนเพิ่มเติมสำหรับนักเรียน

ที่มีผลการเรียนอยู่ในเกณฑ์ที่ต่ำกว่าเทคนิคใหม่ ๆ คิดเป็นร้อยละ ๔๐.๗ และจัดหางบประมาณสำหรับสร้างสถานที่เรียนเพิ่มเติม คิดเป็นร้อยละ ๓๘.๖ ตามลำดับ

๓. **ด้านสื่อการเรียนการสอน** ได้แก่ ควรมีสื่อที่ทันสมัยสำหรับช่วยพัฒนาการเรียนการสอน คิดเป็นร้อยละ ๕๗.๒ รองลงมา คือ จัดหาสื่อที่ได้คุณภาพและให้มีเพียงพอต่อความต้องการ คิดเป็นร้อยละ ๔๕.๒ และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเข้าถึงสื่อให้มากขึ้น คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๒ ตามลำดับ

๔. **ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน** ได้แก่ ควรมีกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียนเพิ่มขึ้น คิดเป็นร้อยละ ๔๐.๕ รองลงมา คือ ให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนเพิ่มมากขึ้น จัดหากิจกรรมที่ดึงดูดความสนใจและเป็นประโยชน์กับการเรียนการสอน คิดเป็นร้อยละ ๓๘.๗ และเน้นกิจกรรมที่มีความเชื่อมโยงกับสิ่งที่ได้เรียนมา คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๒ ตามลำดับ

๕. **ด้านการวัดผลและประเมินผล** ได้แก่ สร้างแรงกระตุ้นต่อผู้เรียนให้มีความสนใจการวัดผลเพิ่มมากขึ้น ด้วยการให้รางวัลแก่นักเรียนที่มีผลการเรียนดี และเข้าเรียนอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งให้นักเรียนเห็นถึงความสำคัญของการวัดผล คิดเป็นร้อยละ ๗๒.๗ รองลงมา คือ กำหนดเวลาในการวัดผลให้แน่นอนตายตัวเพื่อให้ผู้เรียนมีความพร้อมต่อการวัดผล คิดเป็นร้อยละ ๔๕.๔ และควรนำผลของการวัดในแต่ละครั้งไปใช้ปรับปรุงการเรียนการสอนในครั้งต่อไป คิดเป็นร้อยละ ๓๘.๖ ตามลำดับ

๒. ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของนักเรียน

ผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็นนักเรียนทั้งสิ้น ๑๖๘ รูป ส่วนใหญ่มีอายุ ๑๘ ปีขึ้นไป คือร้อยละ ๕๐.๐ รองลงมาอายุระหว่าง ๑๕-๑๗ ปี คือร้อยละ ๒๗.๔ และอายุต่ำกว่า ๑๕ ปี คือ ร้อยละ ๒๒.๖ เป็นสามเณร คือร้อยละ ๖๐.๗ เป็นพระภิกษุ คือ ร้อยละ ๓๙.๓ มีวุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกสามัญระดับประถมศึกษาที่ ๖ คือร้อยละ ๖๔.๕ ระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๓ คือร้อยละ ๑๗.๓ และระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๖ คือร้อยละ ๑๑.๕ ที่กำลังศึกษาบาลีในระดับเปรียญตรี คือ ร้อยละ ๕๘.๘ ระดับเปรียญโท คือร้อยละ ๒๖.๘ และระดับเปรียญเอก คือ ร้อยละ ๑๔.๓ ที่มีภูมิลำเนาเดิมจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือ ร้อยละ ๘๒.๑ รองลงมา คือภาคกลาง ร้อยละ ๑๑.๘ ตามลำดับ

ตอนที่ ๒ สภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสำนักเรียน วัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานครทั้ง ๕ สรุปผลได้ ดังนี้

๑. ด้านหลักสูตร ในภาพรวมมีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ทุกข้อมีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมากเช่นกัน โดยในข้อที่มีการปฏิบัติงานสูงสุด ได้แก่ มีการจัดการเรียนรู้ตรงตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตร รองลงมา คือ มีการจัดทำแผนการสอน ครอบคลุมหลักสูตร และข้อที่นักเรียนมีความคิดเห็นค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ หนังสือแบบเรียน ภาษาบาลีได้รับการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง ตามลำดับ

๒. ด้านการจัดการเรียนการสอน ในภาพรวมมีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ทุกข้อมีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมากเช่นกัน โดยในข้อที่มีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับสูงสุด ได้แก่ ครูสอนมีคุณภาพและพอเพียงรองลงมา คือครูเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ซักถามปัญหาข้อสงสัยในการเรียนได้ และข้อที่นักเรียนมีความคิดเห็นค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ มีการวิเคราะห์เชื่อมโยงกับเหตุการณ์ปัจจุบัน ตามลำดับ

๓. ด้านสื่อการเรียนการสอน ในภาพรวมมีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก ๔ ข้อ โดยในข้อที่มีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับสูงสุด ได้แก่ ครูใช้สื่อการสอนตามสภาพจริงของเนื้อหาที่สอน รองลงมา คือ มีสื่อและอุปกรณ์เพื่อการเรียนการสอนอย่างพอเพียง และข้อที่นักเรียนมีความคิดเห็นค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือครูใช้สื่อประเภทบุคคลสำคัญประกอบการเรียนการสอน และมีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับปานกลางได้แก่ใช้สื่อสมัยใหม่ เพื่อช่วยในการเรียนการสอน รองลงมา คือ ใช้สื่อตามธรรมชาติช่วยในการเรียนการสอน ตามลำดับ

๔. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ในภาพรวมมีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก ๔ ข้อ โดยในข้อที่มีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับสูงสุด ได้แก่ ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน รองลงมา คือ มีการสอนแบบบูรณาการเนื้อหาอย่างครบถ้วน และข้อที่นักเรียนมีความคิดเห็นค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ สอนได้สอดคล้องกับสภาพจริงในชีวิตประจำวัน และมีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ มีกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ รองลงมา คือ มีการเชิญวิทยากรภายนอกมาสอนเพื่อเตรียมตัวสอบเป็นประจำทุกปี ตามลำดับ

๕. ด้านการวัดผลและประเมินผล ในภาพรวมมีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ทุกข้อมีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมากเช่นกัน โดยข้อที่มีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับสูงสุดได้แก่ มีการจัดสอบเพื่อพัฒนาความรู้นักเรียนอย่างสม่ำเสมอ รองลงมา คือ มีการประเมินจากการปฏิบัติ เช่น การบ้าน การท่องสูตร เป็นต้น และข้อที่นักเรียน

มีความคิดเห็นค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ นักเรียนนำผลการประเมินการเรียนไปปรับปรุงตัวเอง เพื่อเตรียมตัวสอบสนามหลวง ตามลำดับ

๖. สรุปรวมทุกด้าน ในภาพรวมมีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก ๔ ด้าน โดยในด้านที่มีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับสูงสุด ได้แก่ ด้านการวัดผลและประเมินผล รองลงมาคือ ด้านการจัดการเรียนการสอน และด้านที่นักเรียนมีความคิดเห็นค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือด้านสื่อการเรียนการสอน และมีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ตามลำดับ

ตอนที่ ๓ ปัญหาอุปสรรคและแนวทางการพัฒนาการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี สำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ทั้ง ๕ ด้าน สรุปผลได้ดังนี้

ก. ปัญหาอุปสรรค

๑. ด้านหลักสูตร ได้แก่ หลักสูตรมีเนื้อหาเก่าเกินไปและมีมากทำให้ผู้เรียนเข้าใจได้ยาก หนังสือเรียนขาดการปรับปรุงแก้ไขในส่วนที่ผิดพลาด คิดเป็นร้อยละ ๗๗.๑ รองลงมาคือ หนังสือสำหรับค้นคว้าเพิ่มเติมมีน้อยเกินไป คิดเป็นร้อยละ ๔๕.๑ ตามลำดับ

๒. ด้านการจัดการเรียนการสอน ได้แก่ ครูสอนขาดความรู้ความเข้าใจที่ลึกซึ้ง การสอนของครูขาดความยืดหยุ่น ยึดตำราเรียนมากเกินไป ขาดการสอนแบบบูรณาการ ทำให้ผู้เรียนเกิดความเครียด คิดเป็นร้อยละ ๗๓.๗ รองลงมาคือ ห้องเรียนมีไม่เพียงพอกับความต้องการของผู้เรียน คิดเป็นร้อยละ ๕๗.๑ นักเรียนสนใจเรียนลดลง ขาดเรียนเพิ่มมากขึ้น คิดเป็นร้อยละ ๓๓.๑ และขาดงบประมาณในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอน คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๑ ตามลำดับ

๓. ด้านสื่อการเรียนการสอน ได้แก่ สื่อสำหรับการเรียนการสอนสมัยใหม่มีน้อยเกินไป หนังสือเรียนขาดมาตรฐาน คิดเป็นร้อยละ ๗๕.๒ รองลงมา ได้แก่ นักเรียนมีโอกาสได้ใช้สื่อ น้อยที่ทันสมัยน้อยเกินไป คิดเป็นร้อยละ ๕๑.๑ ตามลำดับ

๔. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ได้แก่ กิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้มีน้อยเกินไป มีเพียงการเรียนการสอนในห้องเท่านั้น ทำให้นักเรียนขาดการกล้าแสดงออก คิดเป็นร้อยละ ๕๕.๒ รองลงมา ได้แก่ นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนน้อยเกินไป คิดเป็นร้อยละ ๔๕.๑ ตามลำดับ

๕. ด้านการวัดผลและประเมินผล ได้แก่ เวลาในการเตรียมตัวดูหนังสือเพื่อวัดผลประจำเดือนน้อยเกินไป และเนื้อหาที่ครูให้มีมากเกินไป คิดเป็นร้อยละ ๖๕.๓ รองลงมา คือ การวัดผลเน้นความจำเป็นหลักทำให้เกิดผลเสียต่อนักเรียนที่ยังขาดความพร้อม คิดเป็นร้อยละ ๔๐.๕ และในเวลาสอบวัดผลประจำเดือนขาดการควบคุมที่เข้มงวดทำให้เกิดการทุจริตได้ง่าย และขาดการจดบันทึกข้อมูลที่เป็นระบบทำให้ไม่สามารถพัฒนาผู้เรียนได้อย่างเต็มที่ คิดเป็นร้อยละ ๓๐.๖ ตามลำดับ

ข. แนวทางการพัฒนา

๑. ด้านหลักสูตร ได้แก่ ควรปรับปรุงเนื้อหาของหลักสูตรให้ทันสมัยเหมาะสมกับผู้เรียน แก้ไขปรับปรุงหนังสือเรียนให้ถูกต้องสมบูรณ์มากขึ้น คิดเป็นร้อยละ ๗๑.๓ รองลงมา คือ จัดทำหนังสือสำหรับค้นคว้าให้มีอย่างเพียงพอและได้คุณภาพ คิดเป็นร้อยละ ๔๕.๓ ตามลำดับ

๒. ด้านการจัดการเรียนการสอน ได้แก่ พัฒนาครูสอนให้มีความรู้ความเข้าใจในภาษาบาลีอย่างลึกซึ้ง ครูควรปรับรูปแบบการสอนให้มีความยืดหยุ่นมากยิ่งขึ้นโดยคำนึงถึงความแตกต่างของผู้เรียน และควรสอนแบบบูรณาการ คิดเป็นร้อยละ ๗๒.๔ รองลงมา คือ ควรมีห้องเรียนที่ได้คุณภาพและเพียงพอ คิดเป็นร้อยละ ๕๗.๓ กระตุ้นให้ผู้เรียนสนใจในการเรียนเพิ่มมากขึ้น คิดเป็นร้อยละ ๓๓.๓ และควรหางบประมาณมาเพื่อพัฒนาการจัดการเรียนการสอน คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๓ ตามลำดับ

๓. ด้านสื่อการเรียนการสอน ได้แก่ ควรจัดหาสื่อสมัยใหม่เพื่อมาช่วยในการเรียนการสอนเพิ่มขึ้น ปรับปรุงหนังสือเรียนให้ได้มาตรฐาน คิดเป็นร้อยละ ๗๘.๒ รองลงมา คือ ส่งเสริมให้นักเรียนมีความเข้าใจเรื่องสื่อและการใช้สื่อ คิดเป็นร้อยละ ๕๑.๓ ตามลำดับ

๔. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ได้แก่ ควรมีกิจกรรมอื่นที่ส่งเสริมการเรียนการสอนนอกเหนือจากการเรียนในชั้นเรียน กระตุ้นให้ผู้เรียนเห็นความสำคัญของการเรียน ส่งเสริมให้นักเรียนกล้าแสดงออกคิดเป็นร้อยละ ๗๕.๒ รองลงมา ได้แก่ ควรจัดกิจกรรมที่ให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมเพิ่มมากยิ่งขึ้น เอาใจใส่นักเรียนที่เรียนไม่เก่งเป็นกรณีพิเศษ คิดเป็นร้อยละ ๔๕.๓ ตามลำดับ

๕. ด้านการวัดผลและประเมินผล ได้แก่ ควรเพิ่มเวลาในการดูหนังสือเพื่อเตรียมตัวสอบวัดผลประจำเดือนให้มากขึ้น และจัดเนื้อหาให้เหมาะสมกับความสามารถของผู้เรียน คิดเป็นร้อยละ ๗๕.๓ รองลงมาคือ การวัดผลควรมีวิธีการอื่นร่วมด้วยนอกเหนือจากการวัดความจำ คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๕ และควรมีการควบคุมห้องสอบวัดผลที่เข้มงวด และควรจดบันทึกข้อมูลที่เป็นระบบเพื่อนำไปพัฒนาการเรียนของผู้เรียนต่อไป คิดเป็นร้อยละ ๔๕.๖ ตามลำดับ

๕.๒ อภิปรายผล

จากผลการวิจัย เรื่อง การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี: กรณีศึกษา สำนักเรียนวัด โมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ทั้ง ๕ ด้าน คือ ด้านหลักสูตร ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านสื่อการเรียนการสอน ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน และด้านการวัดผลและประเมินผล มีประเด็นสำคัญที่ควรนำมาอภิปรายผล ดังนี้

๑. สภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ผู้บริหารและครูผู้สอน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับ สภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของสำนักเรียน วัด โมลีโลกยาราม โดยภาพรวม มีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลียังมีปัญหาเกี่ยวกับความพร้อมทางด้านบุคลากรคือ ครูผู้สอนมีไม่เพียงพอ ครูบางรูปต้องสอนหลายชั้นหลายวิชา การสอนเป็นระบบที่สอนน้อง การเรียนการสอนเน้นการท่องจำตำราเป็นหลักมากกว่าการคิดวิเคราะห์ข้อสอบสำหรับวัดผล การเรียนรู้ของนักเรียน เน้นการวัดความจำเป็นหลักมากกว่าการให้วิเคราะห์นำไปประยุกต์ เข้ากับศาสตร์อื่น เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ผลการเรียนของนักเรียนอยู่ในระดับปานกลาง ดังนั้น สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ พระมหาบัณฑิต ปญฺฑิตเมธี ที่ได้ศึกษาวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การบริหารสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี กรุงเทพมหานคร” พบว่าการบริหาร สำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีใน ๕ ด้าน คือด้านสภาพทั่วไปของนักเรียน ด้านหลักสูตร ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านสื่อการเรียนการสอน และด้านการสอบและประเมินผล โดยภาพรวมอยู่ที่ระดับปานกลาง และสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ สมชาย ไม้ตรี ได้ศึกษา วิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาของพระสงฆ์ในประเทศไทย: กรณีศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี” พบว่าร้อยละ ๖๘.๘ เห็นว่าระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในปัจจุบันมีความเหมาะสม ปานกลางร้อยละ ๒๒.๘ เห็นว่ามีความเหมาะสมมาก และร้อยละ ๘.๒ เห็นว่ามีความเหมาะสมน้อย

ส่วนนักเรียนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพ การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ของสำนักเรียนวัด โมลีโลกยาราม โดยภาพรวมมีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก ซึ่งแตกต่าง จากความคิดเห็นของผู้บริหารและครูผู้สอน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่ เป็นนักเรียนระดับเปรียญตรี มีความคิดเห็นว่าการเรียนการสอนบาลีตามแบบฉบับ ดั้งเดิมคืออยู่แล้ว การเรียนการสอนก็ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง คือ นักเรียนต้องมีการเตรียมตัว มาเป็นอย่างดีก่อนเข้าเรียนทุกครั้ง การเรียนบาลีจะใช้เวลาในการดูหนังสือที่ห้องพัก มากกว่า เวลาเรียนในห้องเรียนกับครูสอน ครูสอนใช้วิธีการบรรยายเนื้อหาหน้าชั้นเรียน และคอยแก้ไข ข้อบกพร่องต่าง ๆ ของนักเรียน จึงอาจเป็นสาเหตุที่ทำให้ความคิดเห็นของนักเรียนในภาพรวม ต่อสภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี แตกต่างจากความคิดเห็นของผู้บริหาร

และครูผู้สอนซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ **ทวี บุญมี** ได้ทำวิจัยเรื่อง “ศึกษาสภาพการ จัดหลักสูตรการจัดการเรียนการสอนและผลการจัดการเรียนการสอนประปรียัฒิธรรม แผนกบาลี ของคณะสงฆ์ จังหวัดเชียงใหม่” พบว่า ครูสอนพระปรียัฒิธรรมแผนกบาลีส่วนใหญ่ ใช้วิธีบรรยายในการสอนเป็นหลัก และวิธีการเรียนการสอนเน้นการท่องจำและการแปล มากกว่าทำความเข้าใจและการคิดวิเคราะห์

จากผลการวิจัยที่ปรากฏ คงเป็นเหตุผลประการหนึ่งที่ทำให้เห็นถึงสภาพ การจัดการศึกษาพระปรียัฒิธรรมแผนกบาลีในปัจจุบัน ได้เป็นอย่างดีและผลการวิจัย ที่สะท้อนออกมาในรูปแบบนี้ เมื่อนำมาพิจารณาเป็นรายด้านปรากฏผล ดังนี้

ด้านหลักสูตรในภาพรวมผู้บริหารและครูผู้สอนมีความคิดเห็นว่ มีการปฏิบัติงานอยู่ ในระดับปานกลางทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า หลักสูตรบาลีมีเนื้อหาสาระมาก และเน้นให้จำ มากกว่าการคิดวิเคราะห์เป็นหลักสูตรที่เน้นการเรียนเพื่อรักษารูปแบบดั้งเดิมซึ่งมีมาตั้งแต่ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ จึงทำให้ผู้เรียนมีความสนใจน้อย ในขณะที่ปัญหาด้านอื่นๆ เช่น ผู้เรียน วิธีการสอนของครู และสื่ออุปกรณ์การสอน เป็นต้น ก็อาจเป็นสาเหตุที่ทำให้ภาพรวม ในด้านหลักสูตรมีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งลักษณะดังกล่าวมีความสอดคล้อง กับผลงานวิจัยของ **นภมณฑล ลิขหมื่นเปี่ยม และวัลย์พร ศิริภิรมย์** ได้ทำการวิจัย เรื่อง “แนวทางการจัดการศึกษาพระปรียัฒิธรรมตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒” พบว่า การจัดการศึกษาพระปรียัฒิธรรมแผนกแผนกบาลี มีสภาพปัญหา อุปสรรค ดังมีข้อสรุปสาระสำคัญ คือ ด้านหลักสูตร เนื้อหาสาระในแผนกบาลี มีเนื้อหาสาระเก่าเกินไป และภาษาที่ใช้ในหนังสือเป็นภาษาที่เข้าใจยาก วิธีการเรียนการสอนเน้นการท่องจำและ การแปล มากกว่าความเข้าใจ ไม่ค่อยมีการประยุกต์ใช้และไม่เหมาะสมกับบุคลิกภาวะของผู้เรียน การจัดการเรียนการสอนยังไม่เป็นระบบที่แน่นอน เวลาเรียนน้อยจึงไม่สามารถทำความเข้าใจ ได้อย่างลึกซึ้งต้องแท้

ส่วนในภาพรวมนักเรียนมีความคิดเห็นว่ มีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า การเรียนการสอนบาลี เน้นการท่องจำและแปลหนังสือเรียนที่เป็นหลักสูตร ให้ได้อย่างแม่นยำเป็นหลัก หลักสูตรการเรียนก็เป็นแบบดั้งเดิมที่เรียนกันมาตั้งแต่ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ผู้เรียนจะใช้เวลาส่วนใหญ่ทำความเข้าใจเนื้อหาด้วยตัวเอง มากกว่า การเรียนในห้องเรียน ครูสอนมีหน้าที่จัดการเรียนรู้ในด้านต่างๆ ให้กับผู้เรียน เช่น เวลาเรียน การเข้าห้องเรียน การท่องหลักสูตร การทำแบบฝึกหัด และการมอบหมายการบ้าน เป็นต้น จึงอาจเป็นสาเหตุที่ทำให้ความเห็นของนักเรียนแตกต่างจากความเห็นของผู้บริหารและ ครูผู้สอนซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **สมชาย ไมตรี** ที่ศึกษาวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษา

ของพระสงฆ์ในประเทศไทย : กรณีศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี” พบว่า ร้อยละ ๖๘.๕ เห็นว่าระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ในปัจจุบันมีความเหมาะสมปานกลาง ร้อยละ ๒๒.๕ เห็นว่ามีความเหมาะสมมาก และร้อยละ ๘.๒ เห็นว่ามีความเหมาะสมน้อย

ด้านการจัดการเรียนการสอนในภาพรวมผู้บริหารและครูผู้สอน มีความคิดเห็นว่าการปฏิบัติงานอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ส่วนมากครูสอนพระบาลีจะขาดคู่มือประกอบการสอนมีเฉพาะหนังสือที่เป็นหลักสูตร ประจำวิชาจะสอนในระบบที่สอนน้องมีการบันทึกหลังการสอนเพื่อปรับปรุงการเรียนการสอนน้อยเกินไปซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ นภมณฑล ลิขหมื่นเปี่ยม และวลัยพร ศิริภิมย์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “แนวทางการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒” พบว่า กระบวนการเรียนการสอนในแผนกบาลี ครูผู้สอนมีไม่เพียงพอ มักใช้ระบบการศึกษาแบบพี่สอนน้อง ครูสอนขาดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งขาดประสบการณ์ ไม่สามารถประยุกต์ใช้กับสภาพจริงได้ขาดการศึกษาอบรมและขาดขวัญกำลังใจหนังสือตำราประกอบการเรียนเป็นตำราเก่าเกินไปขาดการปรับปรุงและภาษาที่ใช้ยากจึงควรมีตำราสากลที่เป็นมาตรฐานเดียวกัน

ส่วนในภาพรวมนักเรียนมีความคิดเห็นว่าการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า การเรียนการสอนบาลีจะยึดผู้เรียนเป็นหลัก ครูสอนเป็นเหมือนพี่เลี้ยงทำหน้าที่ออกปัญหา ตรวจสอบ และคอยแก้ไขข้อผิดพลาดของนักเรียนแต่ละรูป นักเรียนสามารถถามข้อสงสัยกับครูได้ตลอดเวลาซึ่งส่วนมากครูสอนบาลีจะจบชั้นเปรียญธรรม ๕ ประโยค มีความรู้ความสามารถเพียงพอ ซึ่งลักษณะดังกล่าวมีความสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ กรมการศาสนา ได้ทำวิจัยเรื่อง “การพัฒนา รูปแบบการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี” พบว่า คุณภาพการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ผู้เรียนที่ผ่านการสอบในแต่ละระดับตั้งคมยอมรับว่าเป็นบุคคลที่มีคุณภาพโดยเฉพาะผู้สำเร็จเปรียญธรรม ๕ ประโยค มีวิทยฐานะชั้นปริญญาตรีตามพระราชกำหนดวิทยฐานะ ผู้สำเร็จวิชาการพระพุทธศาสนา พ.ศ. ๒๕๒๗

ด้านสื่อการเรียนการสอนในภาพรวมผู้บริหารและครูผู้สอน มีความคิดเห็นว่าการปฏิบัติงานอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี มีอุปกรณ์การเรียนการสอนที่น้อยมาก ที่ใช้เป็นหลัก คือ ตำราเรียน สมุดจดบันทึก กระดานดำ ชอล์กหรือไวท์บอร์ด เทปบันทึกการแปล กระดาษเขียนตอบปัญหา สื่อการสอนเป็นแบบเดิม ไม่มีสื่อใหม่ ๆ นอกจากหนังสือเรียน แม้ในปัจจุบันนี้ตามสำนักเรียนใหญ่ ๆ ที่มีทุนทรัพย์พอเพียงที่จะซื้อหาสื่อสมัยใหม่มาใช้ในการเรียนการสอน เช่น คอมพิวเตอร์

เครื่องฉายโปรเจกเตอร์ สื่อวีดี หรือ ซีดีสื่อการเรียนการสอน แต่ถ้าในภาพรวมแล้วยังถือว่า มีไม่เพียงพอและไม่ทั่วถึง ด้วยเหตุนี้ทำให้การเรียนการสอน ขาดประสิทธิภาพ และในแต่ละปี จะมีนักเรียนที่สอบตกเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้เพราะการเรียนการสอนในรูปแบบเดิม ๆ ทำให้เกิดความน่าเบื่อหน่าย ไม่สร้างความสนใจให้กับผู้เรียนเท่าที่ควร ซึ่งลักษณะดังกล่าวมีความ สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ นภมณฑล ลิขหมื่นเปี่ยม และวลัยพร ศิริภิรมย์ ได้ทำการวิจัย เรื่อง “แนวทางการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒” พบว่า สื่ออุปกรณ์ประกอบการสอนมีการใช้น้อยหรือแทบไม่มี ควรจัดสรร งบประมาณในการสนับสนุนส่งเสริมจัดทำ และพัฒนาสื่อที่น่าสนใจและใช้อย่างแพร่หลาย

ส่วนในภาพรวม นักเรียนมีความคิดเห็นว่ามี การปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า การเรียนการสอนบาลี เน้นการท่องจำ ทำความเข้าใจตำราเรียน เป็นหลัก หนังสือเรียนเป็นสื่อที่สำคัญที่สุด ส่วนสื่อสมัยใหม่ เช่น คอมพิวเตอร์ โปรเจกเตอร์ หรือวีซีดีบทเรียนสำเร็จรูป เป็นเพียงส่วนประกอบให้นักเรียนเข้าใจได้ง่ายขึ้นเท่านั้น จึงอาจ เป็นสาเหตุที่ทำให้ความเห็นของนักเรียนแตกต่างจากความเห็นของผู้บริหารและครูผู้สอน ซึ่งลักษณะดังกล่าวมีความสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ นภมณฑล ลิขหมื่นเปี่ยม และวลัยพร ศิริภิรมย์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “แนวทางการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมตามพระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒”พบว่า ในแผนกบาลี เน้นการจำและการแปล มากกว่า ความเข้าใจ ขาดการประยุกต์นำมาใช้นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ ทวี บุญมี ที่พบ ว่า การเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ครูสอนส่วนมากมักใช้วิธีบรรยายในการสอน เป็นหลักมีเพียงกระดานและชอล์กเป็นอุปกรณ์ในการสอน

ด้านกิจกรรมการเรียนการสอนในภาพรวมผู้บริหารครูผู้สอนและนักเรียน มีความคิดเห็นว่ามี การปฏิบัติงานอยู่ในระดับปานกลางเหมือนกัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า การเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี มีกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้น้อยเกินไป ไป กิจกรรมที่มีอยู่ เช่น การจัดทดสอบเพื่อวัดผลความรู้ความเข้าใจของนักเรียนเป็นการภายใน การมอบรางวัลให้แก่เด็กเรียนที่มีผลการเรียนดี และเข้าเรียนอย่างสม่ำเสมอ การจัดอบรมบาลี ก่อนสอบสนามหลวง การจัดครูพี่เลี้ยงสำหรับนักเรียนบาลี iva ภาครณ์เพื่อรับท่องสูตร เป็นต้น อาจจะไม่เพียงพอที่จะทำให้การเรียนการสอนประสบผลสำเร็จตามที่ต้องการซึ่งลักษณะ ดังกล่าวมีความสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ พระมหาบัณฑิต ปญฺธิตเมธี ได้ศึกษาวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การบริหารสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี กรุงเทพมหานคร” ที่พบว่า การเรียน การสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีขาดความยืดหยุ่น ใช้หลักเกณฑ์และมาตรฐานเดียวกัน

ทั้งหมด ครูสอนก็ขาดเทคนิค วิธีการสอนที่ดีที่จะทำให้ให้นักเรียนเกิดความสนใจ ในการศึกษาอย่างจริงจัง

ด้านการวัดผลและประเมินผลในภาพรวม ผู้บริหารครูผู้สอนและนักเรียน มีความคิดเห็นว่ามี การปฏิบัติงานอยู่ในระดับมากเหมือนกัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า การเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี มีความเข้มงวดตั้งเกณฑ์มาตรฐานไว้สูงทุกระดับชั้น อีกทั้งใช้ข้อสอบประเมินผลเดียวกันหมดทั้งประเทศ มีการกำหนดระยะเวลาการประเมินผลประจำปีไว้อย่างชัดเจนผู้บริหารและครูสอนจึงใส่ใจเป็นพิเศษเกี่ยวกับการวัดผลและประเมินผล การของผู้เรียน โดยมุ่งที่จะแก้ไขข้อบกพร่องของนักเรียน และการเตรียมความพร้อมแก่ผู้เรียน ก่อนส่งเข้าสอบบาลีสนามหลวงประจำปี โดยแต่ละสำนักเรียนจะมีการวางแผนกำหนดระยะเวลาที่จะวัดผลการเรียนรู้ของนักเรียนของตนเอง นอกจากการวัดผลด้วยการทำแบบฝึกหัดประจำวัน ยังมีการจัดอบรมพิเศษก่อนสอบสนามหลวงเป็นกิจกรรมประจำปีอีกด้วย วิธีการเช่นนี้ จึงเป็นเหมือนการประเมินความรู้และเตรียมความพร้อมของนักเรียนแต่ละรูป ซึ่งครูสอนจะเป็นเหมือนพี่เลี้ยงช่วย ปรับปรุง แก้ไข ข้อบกพร่องของนักเรียน ซึ่งลักษณะดังกล่าว มีความสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ สมหมาย ไมตรี ได้ศึกษาวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาของพระสงฆ์ในประเทศไทย: กรณีศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี” พบว่าร้อยละ ๖๘.๕ เห็นว่า ระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในปัจจุบัน มีความเหมาะสมปานกลาง และสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ นภมณฑล ลิขมื่นเปี่ยม และวลัยพร ศิริภิรมย์ พบว่า เกณฑ์การวัดและประเมินผลมักวัดความจำมากกว่าความเข้าใจ และการคิดวิเคราะห์ไม่มีเกณฑ์มาตรฐาน และกฎเกณฑ์แน่นอนความยากง่ายของข้อสอบ ขาดการทดสอบความยากง่าย

๒. ปัญหาอุปสรรคและแนวทางการพัฒนาการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

ก. ปัญหาและอุปสรรค

๑. ด้านหลักสูตร ผู้บริหารและครูผู้สอนมีความคิดเห็นได้ว่า ได้แก่ เนื้อหาของหลักสูตรมีมากเกินไปและซ้ำซ้อนกันทำความเข้าใจได้ยาก ไม่เหมาะสมกับผู้เรียนในปัจจุบัน หลักสูตรขาดการปรับปรุงแก้ไขให้ทันสมัย เป็นหลักสูตรเดิมที่เรียนกันมาแต่โบราณ การเรียนเน้น การท่องจำมากกว่าการคิดวิเคราะห์ จึงทำให้ผู้เรียนนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อชีวิตประจำวัน ได้น้อย สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ พระมหาบัณฑิต ปณฺฑิตเมธี ที่พบว่า หลักสูตรที่ใช้ในการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีขาดความยืดหยุ่น และยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ทวี บุญมี ที่พบว่า ครูและนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีส่วนใหญ่ยังไม่ทราบวัตถุประสงค์ของ

หลักสูตรอย่างชัดเจน และนักเรียนส่วนใหญ่ต้องการให้ปรับปรุงหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพสังคมในปัจจุบัน

นักเรียนมีความคิดเห็นว่า หลักสูตรมีเนื้อหาเก่าเกินไปและมีมากทำให้ผู้เรียนเข้าใจได้ยาก หนังสือเรียนขาดการปรับปรุงแก้ไขในส่วนที่ผิดพลาด และหนังสือสำหรับค้นคว้าเพิ่มเติมมีน้อยเกินไป สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ พระมหาบัณฑิต ปณฺฑิตเมธี ที่พบว่า หลักสูตรที่ใช้ในการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีขาดความยืดหยุ่น สอดคล้องกับงานวิจัยของ สมชาย ไมตรี ที่ศึกษาวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาของพระสงฆ์ในประเทศไทย : กรณีศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี” พบว่าร้อยละ ๖๘.๕ เห็นว่าระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในปัจจุบันมีความเหมาะสมปานกลาง ร้อยละ ๒๒.๕ เห็นว่ามีความเหมาะสมมากและร้อยละ ๘.๒ เห็นว่ามีความเหมาะสมน้อย

๒. ด้านการจัดการเรียนการสอน ผู้บริหารและครูผู้สอน มีความคิดเห็นว่า การจัดการเรียนการสอนในแผนกบาลียังขาดระบบ และมาตรฐานที่ชัดเจน ครูสอนมีไม่เพียงพอ ขาดแผนการเรียนการสอนที่ชัดเจนและได้มาตรฐานเดียวกัน มักใช้ระบบพี่สอนน้อง สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ นภมณฑล สิบหมื่นเปี่ยม และวลัยพร ศิริภิรมย์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “แนวทางการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒” พบว่า การเรียนการสอนในแผนกบาลี ครูผู้สอนมักใช้ระบบการศึกษาแบบพี่สอนน้อง ครูสอนขาดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งขาดประสบการณ์ หนังสือตำราเรียนเก่าเกินไป ขาดการปรับปรุงและภาษาที่ใช้ยากเกินไป

นักเรียน มีความคิดเห็นว่า ครูสอนขาดความรู้ความเข้าใจที่ลึกซึ้ง การสอนของครูขาดความยืดหยุ่น ยึดตำราเรียนมากเกินไป ขาดการสอนแบบบูรณาการ ทำให้ผู้เรียนเกิดความเครียด สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ นภมณฑล สิบหมื่นเปี่ยม และวลัยพร ศิริภิรมย์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “แนวทางการจัดการ ศึกษาพระปริยัติธรรมตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒” พบว่า การเรียนการสอนในแผนกบาลี ครูผู้สอนมักใช้ระบบการศึกษาแบบพี่สอนน้อง ครูสอนขาดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งขาดประสบการณ์ หนังสือตำราเรียนเก่าเกินไป ขาดการปรับปรุงและภาษา

๓. ด้านสื่อการเรียนการสอน ผู้บริหารและครูผู้สอน มีความคิดเห็นว่า สื่อสมัยใหม่สำหรับช่วยในการเรียนการสอนมีไม่เพียงพอ ที่มีอยู่ที่ขาดคุณภาพไม่สามารถสร้างแรงจูงใจให้กับผู้เรียนได้อย่างเต็มที่ นักเรียนมีโอกาใช้สื่อมีน้อยเกินไปและมีไม่เพียงพอสำหรับอาจารย์สอนทำให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์ไม่เท่ากัน สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ นภมณฑล สิบหมื่นเปี่ยม และวลัยพร ศิริภิรมย์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “แนวทางการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒” พบว่า สื่ออุปกรณ์ประกอบการสอนมีการใช้น้อย

หรือแทบไม่มี ควรจัดสรรงบประมาณในการสนับสนุนส่งเสริมจัดทำ และพัฒนาสื่อที่น่าสนใจ และใช้อย่างแพร่หลาย

นักเรียน มีความคิดเห็นว่า สื่อสำหรับการเรียนการสอนสมัยใหม่มีน้อยเกินไป หนังสือเรียนขาดมาตรฐาน และนักเรียนมีโอกาสดูสื่อมีน้อยเกินไป สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ **นภมณฑล ลิขมื่นเปี่ยม และวลัยพร ศิริภิมย์** ได้ทำการวิจัยเรื่อง “แนวทางการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมตามพระราชบัญญัติการศึกษา แห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒” พบว่า การเรียนการสอนในแผนกบาลี เน้นการจำและการแปลมากกว่าความเข้าใจ ขาดการประยุกต์นำมาใช้นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ **ทวี บุญมี** ที่พบว่า การเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ครูสอนส่วนมากมักใช้วิธีบรรยายในการสอนเป็นหลักมีเพียงกระดานและชอล์กเป็นอุปกรณ์ในการสอน

๔. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ผู้บริหารและครูผู้สอน มีความคิดเห็นว่า กิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียนมีน้อยเกินไป มีเพียงการเรียนในห้องเรียนเท่านั้น นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนน้อยเกินไป และขาดกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับสิ่งที่ได้เรียนมา จึงทำให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์จากการเรียนบาลีน้อยเกินไป สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ **พระมหาบัณฑิต ปญฺฑิตเมธี** ได้ศึกษาวิทยานิพนธ์เรื่อง “การบริหารสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี กรุงเทพมหานคร” พบว่า การเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีขาดความยืดหยุ่น ใช้หลักเกณฑ์และมาตรฐานเดียวกันทั้งหมด ครูสอนก็ขาดเทคนิค วิธีการสอนที่ดีที่จะทำให้นักเรียนเกิดความสนใจในการศึกษาอย่างจริงจัง

นักเรียน มีความคิดเห็นว่า กิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้มีน้อยเกินไป มีเพียงการเรียนการสอนในห้องเรียนเท่านั้น ทำให้นักเรียนขาดการกล้าแสดงออก และนักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนน้อยเกินไป สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ **พระมหาบัณฑิต ปญฺฑิตเมธี** ได้ศึกษาวิทยานิพนธ์เรื่อง “การบริหารสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี กรุงเทพมหานคร” พบว่า การเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีขาดความยืดหยุ่น ใช้หลักเกณฑ์และมาตรฐานเดียวกันทั้งหมด ครูสอนก็ขาดเทคนิค วิธีการสอนที่ดีที่จะทำให้นักเรียนเกิดความสนใจในการศึกษาอย่างจริงจัง

๕. ด้านการวัดผลและประเมินผล ผู้บริหารและครูผู้สอน มีความคิดเห็นว่า ผู้เรียนให้ความสนใจต่อการวัดผลประจำเดือนน้อยเกินไป ขาดการเตรียมตัวและความกระตือรือร้น การกำหนดเวลาในการวัดผลยังไม่แน่นอนตายตัวจึงทำให้ผู้เรียนเตรียมตัวได้ยาก และผู้เรียนนำผลของการวัดในแต่ละครั้งไปปรับปรุงการเรียนของตนเองน้อยเกินไป สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ **สมหมาย ไมตรี** ได้ศึกษาวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาของพระสงฆ์ในประเทศไทย: กรณีศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี” พบว่าร้อยละ ๖๘.๘ เห็นว่าระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

ในปัจจุบัน มีความเหมาะสมปานกลาง นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ **นภมณฑล สิบหมื่นเปี่ยม และวลัยพร ศิริภริมย์** พบว่า เกณฑ์การวัดและประเมินผลมักวัดความจำมากกว่าความเข้าใจและการคิดวิเคราะห์

นักเรียน มีความคิดเห็นว่า เวลาในการเตรียมตัวดูหนังสือเพื่อวัดผลประจำเดือน น้อยเกินไป และเนื้อหาที่ครูให้มีมากเกินไป การวัดผลเน้นความจำเป็นหลักทำให้เกิดผลเสียต่อนักเรียนที่ยังขาดความพร้อมสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ **นภมณฑล สิบหมื่นเปี่ยม และวลัยพร ศิริภริมย์** พบว่า เกณฑ์การวัดและประเมินผลมักวัดความจำมากกว่าความเข้าใจ และการคิดวิเคราะห์

ข. แนวทางการพัฒนา

ด้านหลักสูตร ผู้บริหารครูผู้สอนและนักเรียนมีความเห็นสอดคล้องกันว่า ควรปรับปรุงเนื้อหาหลักสูตรให้มีคุณภาพและทันสมัย มีความกะทัดรัด เรียนเข้าใจง่าย เหมาะสมกับผู้เรียนแก้ไขข้อผิดพลาดให้ถูกต้องสมบูรณ์ จัดทำหนังสือสำหรับค้นคว้าให้มากพอ และมีคุณภาพ และเน้นการจัดหลักสูตรที่นำไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน เป็นประโยชน์ต่อการนำไปปฏิบัติ

ด้านการจัดการเรียนการสอน ผู้บริหารครูผู้สอนและนักเรียนมีความเห็นสอดคล้องกันว่า ควรจัดครูเข้าสอนอย่างเป็นระบบให้เพียงพอ และมีคุณภาพสำหรับนักเรียนควรมีแผนในการพัฒนาครูสอนอย่างต่อเนื่องครูควรเป็นแบบอย่างที่ดี และมุ่งสร้างลักษณะนิสัยที่ดีให้กับนักเรียนปลูกฝังให้นักเรียนรู้จักหน้าที่ และความรับผิดชอบ ควรจัดการเรียนการสอนเพิ่มเติมสำหรับนักเรียนที่เรียนไม่ทันเพื่อน หาเทคนิคใหม่ ๆ มาใช้ในการสอนควรปรับรูปแบบการสอนให้มีความยืดหยุ่น เหมาะสมกับความสามารถของผู้เรียนและสอนแบบบูรณาการเข้ากับวิชาอื่น ๆ ควรกระตุ้นให้นักเรียนเกิดความวิริยะอุตสาหะในการเรียนมากขึ้น และหางบประมาณจัดสร้างสถานที่เรียนเพิ่มเติม

ด้านสื่อการเรียนการสอน ผู้บริหารครูผู้สอนและนักเรียนมีความเห็นสอดคล้องกันว่า ควรมีสื่อการเรียนการสอนที่ทันสมัยเพิ่มขึ้น สำหรับครูสอนและนักเรียน ปรับปรุงหนังสือเรียนให้ได้มาตรฐานเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเข้าถึงสื่อมากยิ่งขึ้น และมีแนวทางพัฒนา นักเรียนให้เข้าใจเรื่องสื่อ และการใช้สื่อสำหรับการเรียนรู้ และพัฒนาตนเอง

ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ผู้บริหารครูผู้สอนและนักเรียนมีความเห็นสอดคล้อง กันว่าควรมีกิจกรรมนอกห้องเรียน ที่ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียนเพิ่มขึ้น ให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนมากขึ้น จัดหากิจกรรมที่ดึงดูดความสนใจ

และเป็นประโยชน์กับการเรียนการสอน และเน้นกิจกรรมที่มีความเชื่อมโยงกับสิ่งที่ได้เรียนมา ให้มากขึ้น ส่งเสริมให้นักเรียนกล้าแสดงออก และควรเอาใจใส่นักเรียนที่เรียนไม่เก่งเป็นพิเศษ

ด้านการวัดผลและประเมินผล ผู้บริหารครูผู้สอนและนักเรียนมีความเห็น สอดคล้องกันสำนักเรียนควรมีแผนสำหรับกระตุ้นให้นักเรียนมีความสนใจ และเห็นความสำคัญ ของการวัดผลมากยิ่งขึ้นกำหนดเวลาในการวัดผลที่แน่นอน ควรเพิ่มเวลาในการดูหนังสือ เพื่อเตรียมตัวสอบวัดผลให้มากขึ้น และเนื้อหาที่ออกมาเพื่อวัดผลควรเหมาะสม กับความสามารถ ของผู้เรียน ครูผู้สอนควรนำผลของการวัดในแต่ละครั้งไปใช้ในการปรับปรุง การเรียนการสอน ในครั้งต่อไป ควรมีการควบคุมห้องสอบวัดผลที่เข้มงวด และควรมีการบันทึกข้อมูลที่วัดผล ในแต่ละครั้งอย่างเป็นระบบ เพื่อนำไปพัฒนาผลการเรียนของนักเรียนต่อไป

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การศึกษาการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี : กรณีศึกษาสำนักเรียน วัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ในครั้งนี้ ควรบรรจุแผนพัฒนา ดังนี้

๑. **ด้านหลักสูตร** ควรปรับปรุงเนื้อหาหลักสูตรให้มีความทันสมัยและมีคุณภาพ เหมาะสมกับผู้เรียน จัดทำหนังสือสำหรับค้นคว้าเพิ่มขึ้น และเน้นการสอน ที่นำไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน เป็นประโยชน์ต่อการนำไปปฏิบัติ

๒. **ด้านการจัดการเรียนการสอน** ควรมีแผนพัฒนาครูสอนอย่างเป็นระบบ และต่อเนื่อง และควรมีการติดตาม ประเมินผล และพัฒนาบุคลากรให้มีประสิทธิภาพ อย่างสม่ำเสมอ

๓. **ด้านสื่อการเรียนการสอน** ควรมีสื่อการเรียนการสอนที่หลากหลาย และทันสมัยมากยิ่งขึ้น เปิดโอกาสให้ผู้เรียนเข้าถึงสื่อมากยิ่งขึ้น และมีแนวทางพัฒนา นักเรียนให้เข้าใจเรื่องสื่อ และการใช้สื่อสำหรับพัฒนาการเรียนรู้ของตนเอง

๔. **ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน** ควรมีกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ ของนักเรียนเพิ่มขึ้น ให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมมากขึ้น และเน้นกิจกรรม ที่มีความเชื่อมโยงกับสิ่งที่ได้เรียนมาเพื่อเป็นการส่งเสริม และพัฒนาผู้เรียนให้สามารถ ค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง

๕. **ด้านการวัดผลและประเมินผล** ควรมีการประเมินผลสำนักเรียน ทั่วประเทศอย่างน้อยปีละ ๑ ครั้ง เพื่อเป็นการยกระดับการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ให้ได้มาตรฐาน ควรปรับปรุงการออกข้อสอบที่เป็นแบบอัตนัยแต่เพียงอย่างเดียว ควรมี

การบันทึกข้อมูลที่วัดผลในแต่ละครั้งอย่างเป็นระบบ เพื่อนำไปพัฒนาผลการเรียนของนักเรียนต่อไป

๒. ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยในครั้งต่อไป

๑. ควรศึกษาการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในสำนักเรียนอื่น ๆ เพื่อเปรียบเทียบผลว่าเป็นอย่างไร

๒. ควรศึกษาความพึงพอใจต่อกิจกรรมการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีว่าเป็นอย่างไร

๓. ควรศึกษาแนวทางการพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีว่าเป็นอย่างไร

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ข. ข้อมูลวิทยุภูมิ

(๑) หนังสือ :

- กรมการศาสนา. ข้อมูลจากการตรวจการคณะสงฆ์ของเจ้าคณะภาค ๔ ประจำปี ๒๕๓๘. ในเอกสารการประชุมสัมมนาเจ้าคณะภาค. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๓๘.
- _____ .ประวัติการศึกษาของคณะสงฆ์. กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๓๘.
- _____ . ประวัติการศึกษาของคณะสงฆ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๘.
- กรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการ. ศูนย์พัฒนาหนังสือชุดฝึกอบรมวิทยากรแกนนำหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๔๔ เรื่องการพัฒนาสื่อการสอน ชุดที่ ๑๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าพาสต์ภัณฑ์, ๒๕๔๕.
- _____ .คู่มือการพัฒนาสื่อการเรียนรู้. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๕.
- _____ .หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. ๒๕๒๑. ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๒.
- _____ . การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี. กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๔๑.
- กรรณิการ์ ภิญญาคง. พฤติกรรมการเรียนการสอนที่พึงประสงค์. กรุงเทพมหานคร : วารสารกองทุนสงเคราะห์การศึกษาเอกชน, ๒๕๓๕.
- การ์ดเนอร์ (Gardner) อังไฉ ทิศนา แชมมณี. ศาสตร์การสอน : องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ, พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.
- กาญจนา คุณารักษ์. หลักสูตรและการพัฒนา. นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๕.
- _____ .หลักสูตรและการพัฒนา. นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๕.
- กิดานันท์ มลิทอง. เทคโนโลยีการศึกษาร่วมสมัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์, ๒๕๔๕.

- จรัสพรรณ ศิลาวรรณ. การศึกษาสถานภาพสื่อและการใช้สื่อการเรียนการสอนของครูในโรงเรียน
ศึกษาผู้ใหญ่เรือนจำกลางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม.
การศึกษาอิสระศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๖.
- ชม ภูมิภาค. สื่อการศึกษา. วารสารเทคโนโลยีสื่อสารการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
ประสานมิตร, ๒๕๔๔.
- _____ สื่อการศึกษา. วารสารเทคโนโลยีสื่อสารการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
ประสานมิตร, ๒๕๔๔.
- ชวาล แพร์ตกุล. เทคนิคการวัดผล. พิมพ์ครั้งที่ ๖. พระนคร : สำนักพิมพ์พัฒนาพานิช,
๒๕๑๘.
- ชูศรี สุวรรณโชติ. หลักสูตรและการพัฒนาหลักสูตร. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรไทย,
๒๕๔๔ .
- ชัยยงค์ พรหมวงศ์. การวางแผนการสอน. เอกสารการสอนชุดวิชาประสบการณ์วิชาชีพครูหน่วยที่
๑ - ๘ พิมพ์ครั้งที่ ๗ . กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๒๕.
- ไชยยศ เรืองสุวรรณ. เทคโนโลยีทางการศึกษา. หลักการและแนวปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร :
พัฒนาพานิช, ๒๕๒๖.
- ฐาปนีย์ ธรรมเมธา . สื่อการศึกษาเบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ ๒. นครปฐม : ภาควิชาเทคโนโลยีการศึกษา
มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๕.
- _____ . สื่อการศึกษาเบื้องต้นพิมพ์ครั้งที่ ๒. นครปฐม : ภาควิชาเทคโนโลยีการศึกษา
มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๕.
- เดือนใจ เกตุษา. การประเมินผลการสอน. กรุงเทพมหานคร : อรุณการพิมพ์, ๒๕๓๕.
- ทัศนีย์ ศุภเมธี. พฤติกรรมการสอนวิชาภาษาไทยระดับมัธยมศึกษา. กรุงเทพมหานคร : สถาบันราช
ภัฏธนบุรี, ๒๕๓๓ .
- ทิสนา แจมมณี. ศาสตร์การสอน : องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ.
พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.
- ธำรง บัวศรี. ทฤษฎีหลักสูตร : การออกแบบและการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : พัฒนาศึกษา,
๒๕๓๑.
- _____ .ทฤษฎีหลักสูตร. การออกแบบและการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : พัฒนาศึกษา,
๒๕๓๑.
- _____ .ทฤษฎีหลักสูตร. การออกแบบและการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : พัฒนาศึกษา,
๒๕๑๔.

นภมณฑล สิบหมื่นเปี่ยม และวลัยพร ศิริภิรมย์. แนวทางการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมตาม
พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

นิคม ทาแดง กอบกุล ปราบประชา และอำนาจ เดชชัยศรี. ชุดฝึกหัดอบรมครู, ประมวลสาระเรื่อง
เทคโนโลยีการศึกษาเพื่อการเรียนรู้. กรุงเทพมหานคร : ภาพพิมพ์, ๒๕๔๖.

บุญชม ศรีสะอาด. การวิจัยเบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๓๕.

_____. โครงการตำราคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสารคามการพัฒนาหลักสูตร และการวิจัย
เกี่ยวกับหลักสูตร. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๖.

ปรีชา คัมภีรปกรณ์. หลักการสอน. เอกสารการสอนชุดวิชาวิทยาการการสอน หน่วยที่ ๘ - ๑๕ พิมพ์
ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๒

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. การบริหารงานวิชาการ. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์สื่อเสริม
กรุงเทพ, ๒๕๔๔.

ปองสุข คุ่มภักย์. การศึกษาสภาพและปัญหาการใช้สื่อการเรียนการสอนของอาจารย์ในโปรแกรมวิชา
นิเทศศาสตร์กรณีศึกษา : สถาบันราชภัฏ ๖ แห่งในเขตกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์
ครุศาสตร์อุตสาหกรรมมหาบัณฑิต: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระเจ้าเกดล้านบุรี,
๒๕๔๕.

พงษ์ศักดิ์ เป้นแก้ว. พหุปัญญา (Multiple Intelligence)". ศึกษาศาสตร์สาร, ๒๕๔๖.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรโฑโฑ). พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุดคำวัด.
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา. พิมพ์ครั้งที่ ๓, ๒๕๕๑.

พระธรรมปัญญาภรณ์. ประวัติความเป็นมาของสำนักเรียนวัดปากน้ำ พุทธศักราช ๒๕๔๘.
กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่ หจก. สตาร์กรุ๊ป, (๑๙๙๔) ๒๕๔๘.

พิชิต ฤทธิจรูญ. หลักการวัดและประเมินผลการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : เฮ้าส์ ออฟ
เคอร์รี่มีสท์, ๒๕๔๕.

_____. หลักการวัดและประเมินผลการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : เฮ้าส์ ออฟ
เคอร์รี่มีสท์, ๒๕๔๕.

พิมพ์พันธ์ เตชะคุปต์. บรรยายาการเรียนการสอนปัจจัยสำคัญต่อประสิทธิภาพการสอน.
กรุงเทพมหานคร : วารสารกองทุนสงเคราะห์การศึกษาเอกชน, ๒๕๓๖.

ไพศาล หวังพานิช. การวัดผลการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖.

พระมหาทองดี ปุาวิชโร. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี. กรุงเทพมหานคร : อาทรการ
พิมพ์, ๒๕๔๕.

- พระมหาแผน พูนศักดิ์. รูปแบบเชิงระบบการบริหารงานทางวิชาการที่มีประสิทธิภาพของโรงเรียน
พระปริยัติธรรมแผนกบาลี. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต.
กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๔.
- ภิญโญ สาธร. หลักการบริหารการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : องค์การค้ำของคุรุสภา,
๒๕๒๖.
- _____ .หลักการบริหารการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : องค์การค้ำของคุรุสภา, ๒๕๒๖.
- ลำพอง บุญช่วย. การสอนเชิงระบบ. ปทุมธานี : วิทยาลัยครูเพชรบุรีวิทยาลงกรณ์, ๒๕๓๐.
- วนิดา เดชตานนท์. การประเมินผลการเรียน. พิมพ์ครั้งที่ ๓. นครราชสีมา : ภาควิชาทดสอบและวิจัย
การศึกษาคณะครุศาสตร์สถาบันราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๔๐.
- วไลพร คุโณทัย. หลักการสอน. กรุงเทพมหานคร : กองส่งเสริมวิทยฐานะครูกรมการฝึกหัดครู,
๒๕๓๐.
- วารี ธีระจิตร. การพัฒนาการสอนสังคมศึกษาระดับประถมศึกษา. กรุงเทพมหานคร : คณะครุ
ศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐.
- วาสนา ชาวหา. สื่อการเรียนการสอน. กรุงเทพมหานคร : โอ. เอส. พรีนติ้งเฮาส์, ๒๕๓๓
- ศิริพงศ์ พะยอมแย้ม. การเลือกและการใช้สื่อการเรียนการสอน. กรุงเทพมหานคร : โอ. เอส. พรีนติ้ง
เฮาส์, ๒๕๓๓.
- สังัด อุทรานันท์. พื้นฐานและหลักการพัฒนาหลักสูตร. พิมพ์ครั้งที่ ๓ กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มิตรสยาม, ๒๕๓๕.
- สนามหลวงแผนกบาลี. เรื่องสอบบาลี. กรุงเทพมหานคร : อาทรการพิมพ์, ๒๕๔๘.
- สมชาย ไมตรี. การศึกษาของพระสงฆ์ในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : รายงานการวิจัย
สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๓๕.
- สมบูรณ์ ชิตพงษ์. การวัดและการประเมินผลการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๖.
- สมพงษ์ สิงหะพล. หลักสูตรและการบริหารหลักสูตร. ภาควิชาหลักสูตรและการสอนคณะครุ
ศาสตร์ : วิทยาลัยครุนครราชสีมา, ๒๕๓๐.
- สุจริต เพียรชอบ. การพัฒนาหลักสูตรและการสอน. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
๒๕๒๑.
- สุทัศนีย์ สุขประเสริฐ. การประเมินหลักสูตรแพทยศาสตรบัณฑิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๔.

สุพิน บุญชูวงศ์. **หลักการสอน**. กรุงเทพมหานคร : แสงสุทธิการพิมพ์, ๒๕๓๒.

สุภาพ วาดเขียน และอรพินธ์ โกชนดา. **การประเมินผลการเรียนการสอน**. พิมพ์ครั้งที่ ๒.

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๐.

สุมิตร คุณานุกร. **หลักสูตรและการสอน**. กรุงเทพมหานคร : ชวนพิมพ์, ๒๕๒๓.

เสริมศรี ไชยสร. **ระบบหลักสูตร-การสอน**. เชียงใหม่ : พระสิงห์การพิมพ์, ๒๕๒๖.

สันต์ ธรรมบำรุง. **หลักสูตรและการบริหารหลักสูตร**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา,

๒๕๒๗.

_____ **การสอนสังคมศึกษา**. เอกสารการนิเทศการศึกษาระดับที่ ๑๒๒๑ หน่วยศึกษานิเทศก์

กรมการฝึกหัดครู. กรุงเทพมหานคร : บพิธการพิมพ์, ๒๕๓๓.

สันศักดิ์ ภิบาลสุข และพิมพ์ใจ ภิบาลสุข. **การใช้สื่อการสอน**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร :

พีระพันธ์นา, ๒๕๒๔.

สำนักงานเลขาธิการแม่กองบาลีสนามหลวง. **บัญชีแสดงผลการสอบประโยคบาลีสนามหลวง**.

กรุงเทพมหานคร : ๒๕๕๔.

สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน). **พระราชบัญญัติ**

การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒. แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) ๒๕๔๕. กรุงเทพมหานคร :

๒๕๔๗.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. **รายงานการศึกษาเรื่อง แนวทางการจัดการศึกษาพระ**

ปริยัติธรรม ตาม พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร :

บริษัทพิมพ์ดีการพิมพ์จำกัด, ๒๕๔๖.

สำนักงานเจ้าคณะภาค ๒. **อบรมบาลีก่อนสนามสนามหลวงภาค ๒**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

สำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม. **วันฉลองปริยัติธรรม ปี ๒๕๕๓**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัท

สหธรรมิกจำกัด, ๒๕๕๓.

อเนก เพ็ชรอนุกุลบุตร. **การวัดและประเมินทางการศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร :

ป. สัมพันธ์พาณิชย์, ๒๕๒๗.

อาภรณ์ ใจเที่ยง. **หลักการสอน**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่ โอ. เอส. พรินติ้งเฮ้าส์,

๒๕๓๗.

_____ **หลักการสอน**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่ โอ. เอส. พรินติ้งเฮ้าส์,

๒๕๓๗.

อำนวยการ เลิศชยันตี. คู่มือการสร้างข้อทดสอบและการประเมินผลการศึกษา. กรุงเทพมหานคร :
 อำนวยการพิมพ์, ๒๕๒๕.

(๒) วิทยานิพนธ์ :

กรมการศาสนา. “การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี” กรมการ
 ศาสนา. ๒๕๔๒.

ฉันทนา จันทร์บรรจง. “การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม และบาลีของวัดคลองโพธิ์
 จังหวัดอุตรดิตถ์”. สำนักนโยบายและแผนการศึกษา, ๒๕๔๗.

ทวี บุญมี. “ศึกษาสภาพการจัดหลักสูตรการจัดการเรียนการสอนและผลการจัดการเรียนการสอน
 พระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ จังหวัดเชียงใหม่”. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,
 ๒๕๓๕.

นภมณฑล ลิ้มหมื่นเปี่ยม และวลัยพร ศิริภิรมย์. “แนวทางการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมตาม
 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพ.ศ. ๒๕๔๒”. กรุงเทพมหานคร, ๒๕๔๕.

พิณสุดา ลีริขรังศรี. “ความสำเร็จของวัดจองคำ จังหวัดลำปางที่จัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนก
 บาลีดีเด่น”. สำนักนโยบายและแผนการศึกษา, ๒๕๔๗.

พรชูลี อาชาวำรุง. “การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลี ของวัดสุทธิวารี
 จังหวัดนนทบุรี”. สำนักนโยบายและแผนการศึกษา, ๒๕๔๗.

พระนิมิต กลิ่นดอกแก้ว. “สภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี
 ของสำนักศาสนศึกษา จังหวัดนครสวรรค์”. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตสาขาวิชาการ
 บริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๔๕.

พระมหาบัณฑิต ปณฺฑิตเมธี. “การบริหารสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี
 กรุงเทพมหานคร”. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตสาขาวิชาการบริหารการศึกษา. บัณฑิต
 วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

พระมหาสรพงษ์ การุญ. “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม
 แผนกบาลีกรณีศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีวัดตามฟ้า จังหวัด
 นครสวรรค์”. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาการบริหารการศึกษา.
 บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๕๑.

สมชาย ไมตรี. “การศึกษาของพระสงฆ์ในประเทศไทยกรณีศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี”.
 สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๓๕.

(๓) เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่ :

สำนักงานเลขาธิการแม่กองบาลีสนามหลวง. **บัญชีแสดงผลการสอบประโยคบาลีสนามหลวง.**

กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๔. (ถ่ายเอกสารเข้าเล่ม)

ส่วนการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลีกองพุทธศาสนศึกษาสำนักงาน

พระพุทธศาสนาแห่งชาติ. **เอกสารประกอบการประชุมพิจารณาร่างแผนยุทธศาสตร์**

และแผนพัฒนาการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมและบาลี, ครั้งที่ ๔.

กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๔. (ถ่ายเอกสารเข้าเล่ม)

(๔) ภาษาอังกฤษ :

John B. Hough and Thomas K. Duncan, **Teaching : Description Analysis** (Massachusetts :

Addison-Wesley, 1997.

(๕) Internet :

นิรันดร์. **ข้อมูลเพื่อการค้นคว้า: สังคมศาสตร์และจิตวิทยา.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :

<http://www.idis.ru.ac.th/report/index.php?topic=2796.0;wap2> [๑๖ ตุลาคม ๒๕๕๔].

ประพันธ์ศิริ สุเสารัจ. **การจัดการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างศักยภาพนักเรียน : วารสาร**

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาครูปีที่ 2 ฉบับที่ 7. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :

<http://www.gotoknow.org/blogs/posts/202009> [๑๖ ตุลาคม ๒๕๕๔].

แม่กองบาลีสนามหลวง. **สำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวง.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :

<http://www.infopali.net>, [๑๖ ตุลาคม ๒๕๕๔].

พระเมธีวราภรณ์ (สุทัศน์ วรทสุลี). **ข้อมูลสำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :

<http://www.watmoli.org/v3/main.php> [๑ กรกฎาคม ๒๕๕๔].

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

ภาคผนวก ข
หนังสือขอเชิญ
ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

ภาคผนวก ค
หนังสือขออนุญาต
แจกแบบสอบถามเพื่อพัฒนาเครื่องมือการวิจัย

ภาคผนวก ง

ค่าความเชื่อมั่นจากการทดลองเครื่องมือ (Try Out)

ภาคผนวก จ

หนังสือขออนุญาตแจกแบบสอบถามเพื่อการวิจัย

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย
(สำหรับผู้บริหารและครูผู้สอน)

เรื่อง

การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี : กรณีศึกษาสำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม
เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

คำชี้แจง

๑. แบบสอบถามนี้มีจุดประสงค์เพื่อการวิจัย เรื่องการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี:กรณีศึกษาสำนักเรียนวัด โมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร เท่านั้น

๒. สาระสำคัญของแบบสอบถามแบ่งออกเป็น ๓ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นต่อสภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม

ลักษณะของแบบสอบถามฉบับนี้เป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) มีการพิจารณา ๕ ระดับคือ ระดับ ๕ หมายถึงมีการปฏิบัติมากที่สุด, ระดับ ๔ หมายถึงมีการปฏิบัติมาก, ระดับ ๓ หมายถึงมีการปฏิบัติปานกลาง, ระดับ ๒ หมายถึงมีการปฏิบัติน้อย, ระดับ ๑ หมายถึงมีการปฏิบัติน้อยที่สุด

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามปลายเปิดเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคและแนวทางพัฒนาการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสักเรียนวัด โมลีโลกยาราม

๓. ในการตอบแบบสอบถามขอได้โปรดตอบคำถามทุกข้อตามสภาพที่เป็นจริงเพราะคำตอบของท่านมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อผลการวิจัยคำตอบที่ถูกต้องตรงตามข้อเท็จจริงจะทำให้ได้ข้อสรุปที่ชัดเจนและเป็นประโยชน์ต่อการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสักเรียนวัดโมลีโลกยารามและสำนักอื่นต่อไป

๔. เมื่อท่านตอบแบบสอบถามเสร็จแล้วกรุณาตรวจสอบอีกครั้งว่าท่านได้ตอบครบทุกข้อแล้วหรือไม่แบบสอบถามที่ตอบได้ครบทุกข้อท่านนั้นจะเป็นแบบสอบถามที่สมบูรณ์และนำมาใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ได้

ขอขอบพระคุณเป็นอย่างยิ่งที่ท่านได้ให้ความกรุณาเสียสละเวลาอันมีค่าตอบแบบสอบถามการวิจัยครั้งนี้ด้วยความเต็มใจ

พระมหาธีรสุข ทุมมสาโร

นิสิตปริญญาโทสาขาวิชาการบริหารการศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยผู้วิจัย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไป

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน หรือเติมข้อความลงในช่องว่างที่ตรงกับความเป็นจริงเกี่ยวกับตัวท่าน

๑. อายุ

☐ ต่ำกว่า ๓๐ ปี	☐ ๓๑ - ๓๕ ปี
☐ ๓๖ - ๔๐ ปี	☐ ๔๑ - ๔๕ ปี
☐ ๔๖ - ๕๐ ปี	☐ ตั้งแต่ ๕๑ ปีขึ้นไป

๒. พรรษา

☐ ต่ำกว่า ๕ พรรษา	☐ ๖ - ๘ พรรษา
☐ ๑๐ พรรษาขึ้นไป	

๓. วุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกสามัญ

☐ ต่ำกว่าปริญญาตรี	☐ ปริญญาตรี
☐ ปริญญาโท	☐ ปริญญาเอก

๔. วุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกบาลี

☐ เปรียญตรี (ประโยค ๑-๒ -ป.ธ.๓)
☐ เปรียญโท (ป.ธ.๔,๕,๖)
☐ เปรียญเอก (ป.ธ.๗,๘, ๙)

๕. ตำแหน่งหน้าที่

☐ ผู้บริหาร	☐ ครูผู้สอน

๖. ประสบการณ์การสอน

☐ ต่ำกว่า ๓ ปี	☐ ๓ - ๕ ปี
☐ ๖ - ๑๐ ปีขึ้นไป	☐ ๑๑ ปีขึ้นไป

ตอนที่ ๒ ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสถาบันนักเรียน
วัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน ช่องระดับการปฏิบัติตามความเป็นจริง

ข้อ	สภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี นักเรียนวัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร	ระดับความคิดเห็น				
		มากที่สุด (๕)	มาก (๔)	ปานกลาง (๓)	น้อย (๒)	น้อยที่สุด (๑)
๑. ด้านหลักสูตร						
๑.	มีการวิเคราะห์หลักสูตรบาลีสนามหลวงก่อนนำไปสอน					
๒.	การจัดการเรียนรู้ตรงตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตร					
๓.	มีการจัดการพัฒนาหลักสูตรให้ทันสมัยอยู่เสมอ					
๔.	จัดหลักสูตรตรงตามความต้องการและความถนัดของผู้เรียน แต่ละระดับชั้น					
๕.	มีการจัดทำแผนการสอนครอบคลุมเนื้อหาวิชาในหลักสูตร					
๖.	มีการประชุมชี้แจงให้ครูผู้สอนเข้าใจการนำหลักสูตรไปใช้ ในการสอน					
๒. ด้านการจัดการเรียนการสอน						
๗.	มีการจัดทำคู่มือประกอบการเรียนการสอนในแต่ละวิชา					
๘.	มีการวางแผนการจัดการเรียนการสอนไว้ตลอดปี					
๙.	การจัดให้มีครูผู้สอนอย่างพอเพียงและได้คุณภาพในแต่ละ ชั้นเรียน					
๑๐.	มีบันทึกหลังการสอนสรุปและรายงานผลการเรียนและการ สอนเป็นประจำทุกปี					
๑๑.	นำผลการสอบประจำปีมาวิเคราะห์เพื่อปรับปรุงวางแผน การสอนทุกปี					
๑๒.	นำผลการสอนมาวิเคราะห์เพื่อปรับปรุงสำหรับวางแผนการ สอนอย่างต่อเนื่อง					

ข้อ	สภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร	ระดับความคิดเห็น				
		มากที่สุด (๕)	มาก (๔)	ปานกลาง (๓)	น้อย (๒)	น้อยที่สุด (๑)
๓. ด้านสื่อการเรียนการสอน						
๑๓.	มีการใช้สื่อและอุปกรณ์ประกอบการเรียนการสอนตามเนื้อหาอย่างเหมาะสม					
๑๔.	ครุมีสื่อการสอนเพื่อเร้าความสนใจของผู้เรียน					
๑๕.	มีการประยุกต์ใช้สื่อสมัยใหม่เพื่อช่วยในการเรียนการสอนบาลี					
๑๖.	มีการนำผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกมาช่วยในการเรียนการสอนเพื่อเตรียมตัวสอบสนามหลวง					
๑๗.	มีการพัฒนาสื่อการเรียนการสอนอย่างเหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละระดับชั้น					
๑๘.	มีการนำสื่อตามสภาพจริงมาช่วยในการเรียนการสอนบาลี					
๑๙.	มีการนำผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกมาช่วยในการผลิตสื่อสำหรับการเรียนการสอนบาลี					
๔. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน						
๒๐.	มีการสอนแบบบูรณาการทั้งเนื้อหาและวิธีการ					
๒๑.	มีการจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วม					
๒๒.	มีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเอง					
๒๓.	สอนเน้นการปฏิบัติที่สอดคล้องกับสภาพจริงในชีวิตประจำวัน					
๒๔.	มีการจัดกิจกรรมโดยคำนึงความแตกต่างระหว่างผู้เรียน					
๒๕.	มีการมอบหมายและตรวจงานอย่างสม่ำเสมอ					

ข้อ	สภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร	ระดับความคิดเห็น				
		มากที่สุด (๕)	มาก (๔)	ปานกลาง (๓)	น้อย (๒)	น้อยที่สุด (๑)
	๕. การวัดผลและประเมินผล					
๒๖.	มีการประเมินผลเพื่อปรับปรุงกิจกรรมการเรียนการสอน					
๒๗.	มีการประเมินความพร้อมและพื้นฐานของนักเรียน					
๒๘.	มีการประเมินจากการปฏิบัติ เช่น การบ้าน เป็นต้น					
๒๙.	มีการประเมินตามสภาพที่เป็นจริง					
๓๐.	มีการจัดสอบซ่อมเสริมกรณีที่มีผู้ไม่ผ่านเกณฑ์การประเมิน					
๓๑.	มีการวางแผนกำหนดระยะเวลาการวัดผลและประเมินผล					

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคและแนวทางการจัดการศึกษาพระปริยัติ
ธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม

คำชี้แจง โปรดให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับ ปัญหาอุปสรรคและแนวทางการจัดการศึกษาพระ
ปริยัติธรรมแผนกบาลีสำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม

๑. ปัญหา / อุปสรรค ด้านหลักสูตร

.....
.....
.....

๒. แนวทางการพัฒนา ด้านหลักสูตร

.....
.....
.....

๓. ปัญหา / อุปสรรค ด้านการจัดการเรียนการสอน

.....
.....
.....

๔. แนวทางการพัฒนา ด้านการจัดการเรียนการสอน

.....
.....
.....

๕. ปัญหา /อุปสรรค ด้านสื่อการเรียนการสอน

.....
.....
.....

๖. แนวทางการพัฒนา ด้านสื่อการเรียนการสอน

.....
.....
.....

๗. ปัญหา/อุปสรรค ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน

.....
.....
.....

๘. แนวทางการพัฒนา ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน

๙. ปัญหา / อุปสรรค ด้านการวัดผลและประเมินผล

๑๐. แนวทางการพัฒนา ด้านการวัดผลและประเมินผล

ขอขอบคุณอย่างยิ่งในการตอบแบบสอบถาม

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

(สำหรับนักเรียน)

เรื่อง

การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี : กรณีศึกษาสำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม

เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

คำชี้แจง

๑. แบบสอบถามนี้มีจุดประสงค์เพื่อการวิจัย เรื่องการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี : กรณีศึกษาสำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร เท่านั้น

๒. สารสำคัญของแบบสอบถามแบ่งออกเป็น ๓ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นต่อสภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม

ลักษณะของแบบสอบถามฉบับนี้เป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) มีการพิจารณา ๕ ระดับ คือ ระดับ ๕ หมายถึงมีการปฏิบัติมากที่สุด, ระดับ ๔ หมายถึงมีการปฏิบัติมาก, ระดับ ๓ หมายถึงมีการปฏิบัติปานกลาง, ระดับ ๒ หมายถึงมีการปฏิบัติน้อย, ระดับ ๑ หมายถึงมีการปฏิบัติน้อยที่สุด

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามปลายเปิดเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรค และแนวทางพัฒนาการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม

๓. ในการตอบแบบสอบถามขอได้โปรดตอบคำถามทุกข้อตามสภาพที่เป็นจริง เพราะคำตอบของท่านมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อผลการวิจัย คำตอบที่ถูกต้องตรงตามข้อเท็จจริงจะทำให้ได้ข้อสรุปที่ชัดเจนและเป็นประโยชน์ต่อการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสำนักเรียนวัดโมลีโลกยารามและสำนักอื่นต่อไป

๔. เมื่อท่านตอบแบบสอบถามเสร็จแล้ว กรุณาตรวจสอบอีกครั้งว่า ท่านได้ตอบครบทุกข้อแล้วหรือไม่ แบบสอบถามที่ตอบได้ครบทุกข้อเท่านั้นจะเป็นแบบสอบถามที่สมบูรณ์และนำมาใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ได้

ขอขอบพระคุณเป็นอย่างยิ่งที่ท่านได้ให้ความกรุณาเสียสละเวลาอันมีค่าตอบแบบสอบถามการวิจัยครั้งนี้ด้วยความเต็มใจ

พระมหาธีรสุข ฐมฺมสาโร

นิติศรัทธาโท สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยผู้วิจัย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไป

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน หรือเติมข้อความลงในช่องว่างที่ตรงกับความเป็นจริงเกี่ยวกับตัวท่าน

๑. อายุ

- ต่ำกว่า ๑๕ ปี ๑๕ - ๑๗ ปี
 ตั้งแต่ ๑๘ ปีขึ้นไป

๒. สถานภาพ

- พระภิกษุ สามเณร

๓. วุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกสามัญ

- ประถมศึกษาที่ ๖ มัธยมศึกษาปีที่ ๓
 มัธยมศึกษาปีที่ ๖ ปริญญาตรี

๔. กำลังศึกษาบาลีในระดับ

- เปรียญตรี (ประโยค ๑-๒ , ป. ๓)
 เปรียญโท (ป.๓, ๔, ๕, ๖) เปรียญเอก (ป.๓, ๔, ๕)

๕. ภูมิลำเนาเดิม

- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ
 ภาคกลาง ภาคใต้

ตอนที่ ๒ ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสถาบันนักเรียน
วัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน ช่องระดับการปฏิบัติตามความเป็นจริง

ข้อ	สภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี นักเรียนวัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร	ระดับความคิดเห็น				
		มากที่สุด (๕)	มาก (๔)	ปานกลาง (๓)	น้อย (๒)	น้อยที่สุด (๑)
๑. ด้านหลักสูตร						
๑.	มีการจัดการเรียนรู้ตรงตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตร					
๒.	มีการพัฒนาหลักสูตรให้ทันสมัยอยู่เสมอ					
๓.	จัดหลักสูตรได้ตรงความต้องการและความถนัดของผู้เรียน					
๔.	มีการจัดทำแผนการสอนครอบคลุมหลักสูตร					
๕.	เนื้อหาการเรียนแต่ละระดับชั้นเหมาะสมกับผู้เรียน					
๖.	หนังสือแบบเรียนภาษาบาลีได้รับการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง					
๒. ด้านการจัดการเรียนการสอน						
๗.	จัดการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ					
๘.	ครูสอนมีคุณภาพและพอเพียง					
๙.	ครูมีแผนการสอนอย่างเป็นระบบ					
๑๐.	มีบันทึกหลังการสอนเพื่อนำมาปรับปรุงการเรียนการสอน					
๑๑.	มีการวิเคราะห์เชื่อมโยงกับเหตุการณ์ปัจจุบัน					
๑๒.	ครูเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ซักถามปัญหาข้อสงสัยในการเรียนได้					
๓. ด้านสื่อการเรียนการสอน						
๑๓.	มีสื่อและอุปกรณ์เพื่อการเรียนการสอนอย่างพอเพียง					
๑๔.	ครูใช้สื่อเพื่อสร้างความสนใจให้แก่ผู้เรียน					
๑๕.	ใช้สื่อตามธรรมชาติช่วยในการเรียนการสอน					
๑๖.	ใช้สื่อสมัยใหม่เพื่อช่วยในการเรียนการสอน					

ข้อ	สภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร	ระดับความคิดเห็น				
		มากที่สุด (๕)	มาก (๔)	ปานกลาง (๓)	น้อย (๒)	น้อยที่สุด (๑)
	ด้านสื่อการเรียนการสอน					
๑๗.	ครูใช้สื่อการสอนตามสภาพจริงของเนื้อหาที่สอน					
๑๘.	ครูใช้สื่อประเภทบุคคลสำคัญประกอบการเรียนการสอน					
	๔. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน					
๑๙.	มีกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้					
๒๐.	มีการสอนแบบบูรณาการเนื้อหาอย่างครบถ้วน					
๒๑.	ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน					
๒๒.	สอนได้สอดคล้องกับสภาพจริงในชีวิตประจำวัน					
๒๓.	มีการเชิญวิทยากรภายนอกมาสอนเพื่อเตรียมตัวสอบเป็นประจำทุกปี					
๒๔.	จัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้สอดคล้องกับความสามารถของผู้เรียน					
	๕. การวัดผลและประเมินผล					
๒๕.	มีการประเมินตามสภาพที่เป็นจริง					
๒๖.	มีการประเมินจากการปฏิบัติ เช่น การบ้าน การท่องสูตร เป็นต้น					
๒๗.	มีการจัดสอบเพื่อพัฒนาความรู้นักเรียนอย่างสม่ำเสมอ					
๒๘.	นักเรียนนำผลการประเมินการเรียนไปปรับปรุงตัวเองเพื่อเตรียมตัวสอบสนามหลวง					
๒๙.	เนื้อหาการวัดผลการเรียนสอดคล้องกับหลักสูตรการสอบในสนามหลวง					
๓๐.	นักเรียนได้นำผลการประเมินการเรียนการสอนไปปรับปรุงการเรียนเพื่อเตรียมตัวสอบสนามหลวง					

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคและแนวทางการจัดการศึกษาพระปริยัติ
ธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม

คำชี้แจง โปรดให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับ ปัญหาอุปสรรคและแนวทางการจัดการศึกษาพระ
ปริยัติธรรมแผนกบาลีสำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม

๑. ปัญหา / อุปสรรค ด้านหลักสูตร

.....
.....
.....

๒. แนวทางการพัฒนา ด้านหลักสูตร

.....
.....
.....

๓. ปัญหา / อุปสรรค ด้านการจัดการเรียนการสอน

.....
.....
.....

๔. แนวทางการพัฒนา ด้านการจัดการเรียนการสอน

.....
.....
.....

๕. ปัญหา /อุปสรรค ด้านสื่อการเรียนการสอน

.....
.....
.....

๖. แนวทางการพัฒนา ด้านสื่อการเรียนการสอน

.....
.....
.....

๗. ปัญหา/อุปสรรค ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน

.....
.....
.....

๘. แนวทางการพัฒนา ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน

๙. ปัญหา / อุปสรรค ด้านการวัดผลและประเมินผล

๑๐. แนวทางการพัฒนา ด้านการวัดผลและประเมินผล

ขอขอบคุณอย่างยิ่งในการตอบแบบสอบถาม

ผลการวัดดัชนีความสอดคล้อง (IOC)
 ของแบบสอบถามเกี่ยวกับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี :
 กรณีศึกษาลำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร
 (สำหรับผู้บริหารและครูผู้สอน)

ข้อที่	ความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ					IOC	แปลผล
	ผู้เชี่ยวชาญคนที่ ๑	ผู้เชี่ยวชาญคนที่ ๒	ผู้เชี่ยวชาญคนที่ ๓	ผู้เชี่ยวชาญคนที่ ๔	ผู้เชี่ยวชาญคนที่ ๕		
๑.	๑	๑	๑	๑	๐	๐.๘๐	ใช้ได้
๒.	๑	๑	๑	๑	๐	๐.๘๐	ใช้ได้
๓.	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๔.	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๕.	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๖.	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๗.	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๘.	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๙.	๑	๑	๑	๑	๐	๐.๘๐	ใช้ได้
๑๐.	๑	๑	๑	๑	๐	๐.๘๐	ใช้ได้
๑๑.	๑	๑	๑	๑	๐	๐.๘๐	ใช้ได้
๑๒.	๑	๑	๑	๑	๐	๐.๘๐	ใช้ได้
๑๓.	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๔.	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๕.	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๖.	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๗.	๑	๑	๑	๑	๐	๐.๘๐	ใช้ได้
๑๘.	๑	๑	๑	๑	๐	๐.๘๐	ใช้ได้

၈၉.	၈	၈	၈	၈	၀	၀.၈၀	အောင်
၉၀.	၈	၈	၈	၈	၀	၀.၈၀	အောင်
၉၁.	၈	၈	၈	၈	၈	၈.၀၀	အောင်
၉၂.	၈	၈	၈	၈	၈	၈.၀၀	အောင်
၉၃.	၈	၈	၈	၈	၈	၈.၀၀	အောင်
၉၄.	၈	၈	၈	၈	၈	၈.၀၀	အောင်
၉၅.	၈	၈	၈	၈	၀	၀.၈၀	အောင်
၉၆.	၈	၈	၈	၈	၀	၀.၈၀	အောင်
၉၇.	၈	၈	၈	၈	၀	၀.၈၀	အောင်
၉၈.	၈	၈	၈	၈	၈	၈.၀၀	အောင်
၉၉.	၈	၈	၈	၈	၈	၈.၀၀	အောင်
၁၀၀.	၈	၈	၈	၈	၈	၈.၀၀	အောင်
၁၀၁.	၈	၈	၈	၈	၈	၈.၀၀	အောင်

การศึกษาความคิดเห็นต่อสภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี:กรณีศึกษาสำนักเรียน

วัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

(ผู้บริหารและครูผู้สอน)

ค่าความเชื่อมั่น (Reliability) จากค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient)

๑. ด้านหลักสูตร

	Item-Total Statistics			
	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
มีการวิเคราะห์หลักสูตรบาลีสนามหลวงก่อนนำไปสอน	15.50	6.466	1.000	.900
การจัดการเรียนรู้ตรงตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตร	15.00	9.310	.000	.972
มีการจัดการพัฒนาหลักสูตรให้ทันสมัยอยู่เสมอ	16.50	6.466	1.000	.900
จัดหลักสูตรตรงตามความต้องการและความถนัดของผู้เรียนแต่ละระดับชั้น	15.50	6.466	1.000	.900
มีการจัดทำแผนการสอนครอบคลุมเนื้อหาวิชาในหลักสูตร	16.00	4.138	1.000	.938
มีการประชุมชี้แจงให้ครูผู้สอนเข้าใจการนำหลักสูตรไปใช้สอน	16.50	6.466	1.000	.900
Reliability Statistics				
	Cronbach's Alpha	N of Items		
	.933	6		

๒. ด้านการจัดการเรียนการสอน

Item-Total Statistics				
	Scale	Scale	Corrected	Cronbach's
	Mean if	Variance if	Item-Total	Alpha if
	Item	Item	Correlation	Item
	Deleted	Deleted		Deleted
มีการจัดทำคู่มือประกอบการเรียนการสอนในแต่ละวิชา	18.00	.000	.000	4.688E15
มีการวางแผนการจัดการเรียนการสอนไว้ตลอดปี	18.00	1.034	.000	-.625 ^a
การจัดให้มีครูผู้สอนอย่างพอเพียงและได้คุณภาพในแต่ละชั้นเรียน	16.50	2.328	-1.000	.556
มีบันทึกหลังการสอนสรุปและรายงานผลการเรียนและการสอนเป็นประจำทุกปี	17.50	.259	1.000	-5.000 ^a
นำผลการสอบประจำปีมาวิเคราะห์เพื่อปรับปรุงวางแผนการสอนทุกปี	17.00	1.034	.000	-.625 ^a
นำผลการสอนมาวิเคราะห์เพื่อปรับปรุงสำหรับวางแผนการสอนอย่างต่อเนื่อง	18.00	1.034	.000	-.625 ^a

a. The value is negative due to a negative average covariance among items. This violates reliability model assumptions. You may want to check item codings.

Reliability Statistics	
Cronbach's	N of Items
Alpha ^a	
-.600	6

a. The value is negative due to a negative average covariance among items.
This violates reliability

model assumptions. You may want to check item codings.

๓. ด้านสื่อการเรียนการสอน

	Item-Total Statistics			
	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
มีการใช้สื่อและอุปกรณ์ประกอบการเรียนการสอนตามเนื้อหาอย่างเหมาะสม	17.50	6.466	.000	.960
ครูมีสื่อการสอนเพื่อสร้างความสนใจของผู้เรียน	18.00	4.138	1.000	.900
มีการประยุกต์ใช้สื่อสมัยใหม่เพื่อช่วยในการเรียนการสอนบาติ	18.00	4.138	1.000	.900
มีการนำผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกมาช่วยในการเรียนการสอนเพื่อเตรียมตัวสอบสนามหลวง	17.00	4.138	1.000	.900
มีการพัฒนาสื่อการเรียนการสอนอย่างเหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละระดับชั้น	17.50	6.466	.000	.960
มีการนำสื่อตามสภาพจริงมาช่วยในการเรียนการสอนบาติ	17.00	4.138	1.000	.900
มีการนำผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกมาช่วยในการผลิตสื่อสำหรับการเรียนการสอนบาติ	18.00	4.138	1.000	.900

Reliability Statistics	
Cronbach's Alpha	N of Items
.933	7

๔. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน

	Item-Total Statistics			
	Scale Mean if Deleted	Scale Variance if Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Deleted
มีการสอนแบบบูรณาการทั้งเนื้อหาและวิธีการ	20.50	.259	.000	.000
มีการจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วม	21.00	.000	.000	1.200
มีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเอง	21.50	.259	.000	.000
สอนเน้นการปฏิบัติที่สอดคล้องกับสภาพจริงในชีวิตประจำวัน	21.50	.259	.000	.000
มีการจัดกิจกรรมโดยคำนึงความแตกต่างระหว่างผู้เรียน	21.50	.259	.000	.000
มีการมอบหมายและตรวจงานอย่างสม่ำเสมอ	20.50	.259	.000	.000
มีการประเมินผลเพื่อปรับปรุงกิจกรรมการเรียนการสอน	20.50	.259	.000	.000

Reliability Statistics	
Cronbach's Alpha	N of Items
.000	7

๕. ด้านการวัดผลและประเมินผล

	Item-Total Statistics			
	Scale Mean if Deleted	Scale Variance if Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Deleted
มีการประเมินความพร้อมและพื้นฐานของนักเรียน	17.00	1.034	-1.000	.667
มีการประเมินจากการปฏิบัติ เช่น การบ้าน เป็นต้น	16.50	.259	.000	-2.667 ^a
มีการประเมินตามสภาพที่เป็นจริง	16.50	.259	.000	-2.667 ^a
มีการจัดสอบซ่อมเสริมกรณีที่มีผู้ไม่ผ่านเกณฑ์การประเมิน	16.00	.000	.000	-2.000E16
มีการวางแผนกำหนดระยะเวลาการวัดผลและประเมินผล	16.00	.000	.000	-2.000E16

a. The value is negative due to a negative average covariance among items. This violates reliability model assumptions. You may want to check item codings.

Reliability Statistics	
Cronbach's Alpha ^a	N of Items
-2.500	5

a. The value is negative due to a negative average covariance among items. This violates reliability model assumptions. You may want to check item codings.

ผลการตัดสินความสอดคล้อง (IOC)
 ของแบบสอบถามเกี่ยวกับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี :
 กรณีศึกษาสำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร
 (สำหรับนักเรียน)

ข้อที่	ความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ					IOC	แปลผล
	ผู้เชี่ยวชาญคนที่ ๑	ผู้เชี่ยวชาญคนที่ ๒	ผู้เชี่ยวชาญคนที่ ๓	ผู้เชี่ยวชาญคนที่ ๔	ผู้เชี่ยวชาญคนที่ ๕		
๑.	๑	๑	๑	๑	๐	๐.๘๐	ใช้ได้
๒.	๑	๑	๑	๑	๐	๐.๘๐	ใช้ได้
๓.	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๔.	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๕.	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๖.	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๗.	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๘.	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๙.	๑	๑	๑	๑	๐	๐.๘๐	ใช้ได้
๑๐.	๑	๑	๑	๑	๐	๐.๘๐	ใช้ได้
๑๑.	๑	๑	๑	๑	๐	๐.๘๐	ใช้ได้
๑๒.	๑	๑	๑	๑	๐	๐.๘๐	ใช้ได้
๑๓.	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๔.	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๕.	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๖.	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๗.	๑	๑	๑	๑	๐	๐.๘๐	ใช้ได้
๑๘.	๑	๑	๑	๑	๐	๐.๘๐	ใช้ได้

១៩.	១	១	១	១	០	០.៧០	ថែទាំ
២០.	១	១	១	១	០	០.៧០	ថែទាំ
២១.	១	១	១	១	១	១.០០	ថែទាំ
២២.	១	១	១	១	១	១.០០	ថែទាំ
២៣.	១	១	១	១	១	១.០០	ថែទាំ
២៤.	១	១	១	១	១	១.០០	ថែទាំ
២៥.	១	១	១	១	០	០.៧០	ថែទាំ
២៦.	១	១	១	១	០	០.៧០	ថែទាំ
២៧.	១	១	១	១	០	០.៧០	ថែទាំ
២៨.	១	១	១	១	០	០.៧០	ថែទាំ
២៩.	១	១	១	១	១	១.០០	ថែទាំ
៣០.	១	១	១	១	១	១.០០	ថែទាំ

การศึกษาความคิดเห็นต่อสภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี:กรณีศึกษาสำนักเรียน
วัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร
(สำหรับนักเรียน)

ค่าความเชื่อมั่น (Reliability) จากค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient)

๑. ด้านหลักสูตร

Item-Total Statistics				
	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
มีการจัดการเรียนรู้อย่างตรงตาม วัตถุประสงค์ของหลักสูตร	19.70	9.045	.390	.739
มีการพัฒนาหลักสูตรให้ทันสมัยอยู่เสมอ	20.13	8.395	.436	.729
จัดหลักสูตรได้ตรงความต้องการและ ความถนัดของผู้เรียน	20.13	7.016	.650	.664
มีการจัดทำแผนการสอนครอบคลุม หลักสูตร	19.90	8.369	.526	.706
เนื้อหาการเรียนแต่ละระดับชั้น เหมาะสมกับผู้เรียน	20.07	8.202	.566	.696
หนังสือแบบเรียนภาษาบาลีได้รับการ ปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง	20.57	8.254	.396	.744

Reliability Statistics

Cronbach's N of Items

Alpha

.751

6

๒. ด้านการจัดการเรียนการสอน

Item-Total Statistics				
	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
จัดการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็น สำคัญ	20.43	7.357	.430	.696
ครูสอนมีคุณภาพและพอเพียง	20.03	8.102	.539	.687
ครูมีแผนการสอนอย่างเป็นระบบ	20.60	7.352	.456	.688
มีบันทึกหลังการสอนเพื่อนำมาปรับปรุง การเรียนการสอน	20.90	5.955	.708	.601
มีการวิเคราะห์เชื่อมโยงกับเหตุการณ์ ปัจจุบัน	21.20	7.269	.258	.770
ครูเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ซักถามปัญหา ข้อสงสัยในการเรียนได้	20.33	7.057	.532	.667

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
.725	6

๓. ด้านสื่อการเรียนการสอน

Item-Total Statistics				
	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
มีสื่อและอุปกรณ์เพื่อการเรียนการสอน อย่างพอเพียง	18.20	9.890	.649	.770
ครูใช้สื่อเพื่อสร้างความสนใจให้แก่	18.27	9.306	.681	.761

ผู้เรียน				
ใช้สื่อตามธรรมชาติช่วยในการเรียนการสอน	18.50	10.672	.415	.822
สอน				
ใช้สื่อสมัยใหม่เพื่อช่วยในการเรียนการสอน	18.30	8.700	.731	.747
สอน				
ครูใช้สื่อการสอนตามสภาพจริงของเนื้อหาที่สอน	17.87	11.361	.427	.814
ครูใช้สื่อประเภทบุคคลสำคัญประกอบการเรียนการสอน	18.20	10.786	.591	.786

Reliability Statistics	
Cronbach's Alpha	N of Items
.815	6

๔. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน

Item-Total Statistics				
	Scale Mean if Deleted	Scale Variance if Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Deleted
มีกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้	17.07	12.064	.757	.706
มีการสอนแบบบูรณาการเนื้อหาอย่างครบถ้วน	16.47	13.568	.587	.752
ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน	16.40	15.559	.358	.802
สอนได้สอดคล้องกับสภาพจริงในชีวิตประจำวัน	16.83	12.971	.645	.737
มีการเชิญวิทยากรภายนอกมาสอนเพื่อเตรียมตัวสอบเป็นประจำทุกปี	17.53	12.740	.578	.756
จัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้	16.53	16.602	.364	.798

 สอดคล้องกับความสามารถของผู้เรียน

 Reliability Statistics

Cronbach's	N of
Alpha	Items
.794	6

๕. ด้านการวัดผลและประเมินผล

 Item-Total Statistics

	Scale	Scale	Corrected	Cronbach's
	Mean if	Variance if	Item-Total	Alpha if
	Item	Item	Correlation	Item
	Deleted	Deleted		Deleted
มีการประเมินตามสภาพที่เป็นจริง	21.40	8.455	.596	.837
มีการประเมินจากการปฏิบัติ เช่น การบ้าน การท่องสูตร เป็นต้น	21.20	8.166	.631	.831
มีการจัดสอบเพื่อพัฒนาความรู้นักเรียน อย่างสม่ำเสมอ	20.97	8.102	.672	.824
นักเรียนนำผลการประเมินการเรียนไป ปรับปรุงตัวเองเพื่อเตรียมตัวสอบ สนามหลวง	21.53	7.706	.594	.844
เนื้อหาการวัดผลการเรียนสอดคล้องกับ หลักสูตรการสอนในสนามหลวง	21.00	8.621	.739	.819
นักเรียนได้นำผลการประเมินการเรียน การสอน ไปปรับปรุงการเรียนเพื่อเตรียม ตัวสอบสนามหลวง	21.40	7.972	.673	.823

 Reliability Statistics

Cronbach's	N of Items
Alpha	
.854	6

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : พระมหาธีรสุข ธรรมสารโ (อุปไชย)
- เกิด : เสาร์ที่ ๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๗
- สถานที่เกิด : ๑๗ หมู่ ๕ บ้านกุดแดง ตำบล นาโสี อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร ๓๕๑๔๐
- การศึกษา : พ.ศ.๒๕๔๓ จบการศึกษานักธรรมชั้นเอก
 : พ.ศ.๒๕๕๐ จบการศึกษาปริญญาธรรม ๕ ประโยค
 : พ.ศ.๒๕๕๓ จบการศึกษาพุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ)
 สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- อุปสมบท : ๒๐ มีนาคม ๒๕๔๑ ณ.พัทธสีมาวัดบ้านกุดแดง
 ตำบล นาโสี อำเภอกุดชุม จังหวัด ยโสธร
- หน้าที่การงาน : ครูสอนพระปริยัติธรรมประจำสำนักเรียนวัด โมลีโลกยาราม
 : เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพฯ ฯ
 : กรรมการตรวจข้อสอบบาลีสนามหลวง
 : กรรมการตรวจข้อสอบนักธรรมสนามหลวง
 : ครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี
 : ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน
 : ผู้นำข้อสอบบาลีเปิดสอบในเขตปกครองภาค ๑๐
- ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร
 โทร ๐๘๕-๕๐๘๘๒๕๔, E-mail : tv2499@hotmail.com